

Historie
Geschiedenis

Piet Schepens

Sporen uit de Nederlanden in Bohemen en Moravië / Stopy z Nizozemí v Čechách a na Moravě

Velké romány
Grote romans

Ilja Leonard Pfeijffer, Radka Smejkalová

Grandhotel Evropa / Grand Hotel Europa

Současné romány
Moderne romans

Jaap Robben, Veronika ter Harmsel Havlíková

Letní srst / Zomervacht

Povídky
Verhalen

Lidmila Kábrtová, Kees Mercks
Místa ve tmě – „Sklenná jablka“ / Plekken in het donker – 'Glasappels'

NE 2021 BE

Vereniging voor Nederlandse en Vlaamse cultuur

Společnost pro nizozemskou a vlámskou kulturu

Ang. *linota*.
Hung. *vad len*.
Turc. *gezegen*.
Boh. *wrat senase*.

Linea.

Hebr. *קו*.
Græc. *γραμμή*.
Latin *linea*.
Hispan. *la linea, ò raya, ò traca*.
Gall. *ligne, raye*.
Ger. *ein Linien/ein Richtschnur*.
Belg. *een richtsnoer*.

Lingua.

Heb. *laschón*.
Armen. *լեզու*.
Sarac. *lesan, lisán*.
Abyssin. *lofan*.
Arab. *lisena, lesena*.
Græc. *γλώσσα*.
Latin *lingua*.
Hispan. *lengua*.
Gal. *langue*.
Germ. *die zung*.
Belg. *tonge*.
Dan. *tunge*.
Saxon. *tungen*.
Sclav. *jezyk*.

6 — 87

100 let
nederlandistiky
na Univerzitě
Karlově v Praze
/
100 jaar
Neerlandistiek
aan de Karels-
universiteit
te Praag

Milí přátelé a členové NE-BE,

po nelehké době spojené s epidemií covidu nyní denně s obavami prožíváme tragédii našich ukrajinských sousedů zasažených válkou. Hned na začátku všem lidem, ať těm, kteří svádějí na Ukrajině těžký boj, i těm, kteří před válkou museli opustit své domovy, nebo těm, kteří jim pomáhají, přejeme hodně sil a naděje.

Rok 2021 byl výročím stoleté existence nederlandistiky na Karlově univerzitě v Praze. V rámci tohoto výročí jsme se ve spolupráci s katedrou nederlandistiky rozhodli věnovat velkou část ročenky příspěvkům kolegů – vyučujících i studentů z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Rádi bychom tímto poděkovali všem, kteří se do příprav tohoto mimořádného vydání zapojili, za plodnou spolupráci, která nám vzájemně přinesla zajímavá setkání a řadu podnětů do budoucnosti. Konkrétními tématy, jimiž bychom na následujících stránkách rádi přispěli k oslavám stoletého jubilea, vás ve svém úvodu provede současná vedoucí katedry Irena Kozmanová.

S velkým smutkem na našich stránkách vzpomínáme úmrtí Zdenky Hrnčířové, významné české lingvistky, bohemistky, anglistky a nizozemštinářky, působící od roku 1992 jako vyučující a v letech 1997–2014 jako vedoucí ústavu nederlandistiky na Karlově univerzitě, autorky učebnice Nizozemštiny (nejen) pro samouky a spoluautorky Nizozemsko-českého slovníku. Výsledky její vědecké a pedagogické práce jsou velkým přínosem pro další generace lingvistů i příznivců jazykovědy. Zdence Hrnčířové zde věnujeme vzpomínku její manžel Václav Hrnčíř a kolegové z ústavu nederlandistiky.

Druhou část ročenky věnujeme tradičním tématům – v rubrice o výtvarném umění navazujeme další řadou Rubensových dopisů v překladu Rubena Pellara a Heleny Giordanové. Historickým kontaktům mezi Nizozemím, Čechy a Moravou je věnován příspěvek našeho dlouholetého kolegy, kunsthistorika Pieta Schepense, navazující na jeho úspěšnou říjnovou přednášku v Muzeu hl. m. Prahy, kterou bychom rádi pro všechny zájemce uvedli i tento rok pod záštitou NE-BE.

Čtenáři se i letos mohou seznámit s novými překlady z nizozemštiny, které vyšly v nedávném období v českých nakladatelstvích. Jedná se o překlady našich zkušených překladatelek, Veroniky ter Harmsel Havlíkové, Jany

Pellarové nebo Radky Smejkalové, a také mladých překladatelek – Blanky Juranové a Veroniky Horáčkové, které se zapojily do úspěšného překladatelského projektu pro začínající překladatele CELA (Connecting Emerging Literary Artists). Uvádíme rovněž několik ukázek, které vznikly za podpory Nizozemského a Vlámského literárního fondu.

Kromě překladů nizozemské a vlámské literatury do češtiny se zaměřujeme také na překlady české literatury do nizozemštiny. Letos publikujeme ukázkou z překladu knihy Marka Vajchra Proml...čitelnost od Jesseho Ultzena a v neposlední řadě se můžete těšit na překlad povídky Lidmily Kábrtové (ze sbírky povídek Místa ve tmě) z pera našeho dlouholetého spolupracovníka, nizozemského bohemisty Keese Merckse.

NE-BE v nedávné době završilo 21 let své existence. Naše činnost nám přináší především radost, od níž se odvíjí vše ostatní. náš velký dík patří čestné předsedkyni NE-BE Petře Schürové, která v roce 1990 naše sdružení s dalšími kolegy založila a po celou dobu ho s velkorysostí a nadšením pro všechno dění provází a podporuje.

Toto je již jedenácté číslo ročenky NE-BE, která začala v roce 2010 vycházet v nové grafické úpravě. Velmi nás těší spolupráce s grafičkou Markétou Cole, jíž jsme vděční za krásné výtvarné zpracování, ale také za trpělivost, cit a péči, kterou věnuje každému textu a celkovému vzhledu každého vydání. Rádi bychom z celého srdce poděkovali i našim autorům, překladatelům a všem, kteří na přípravách ročenky pracovali, a v neposlední řadě také členům a příznivcům NE-BE za to, že si toto vydání může najít cestu ke svým čtenářům. Doufáme, že vám v této složité době přinese alespoň trochu potěšení a že si v něm každý najde to své.

Věříme, že budoucnost přinese nám všem lepší zprávy a rádi se s vámi znovu osobně setkáme na některé z chystaných událostí NE-BE.

I tentokrát je naší milou povinností poděkovat Velvyslanectví Nizozemského království a Vlámského zastoupení v České republice za jejich finanční podporu tohoto vydání.

Jménem výboru NE-BE
Ruben Pellar, předseda
Lenka Strnadová, redaktorka

Beste vrienden en leden van NE-BE,

Na de moeilijk periode die in het teken stond van de Covid-epidemie, zien we nu de tragedie voltrekken van de oorlog in Oekraïne. We wensen allen, of het nu degenen betreft die in de strijd verwikkeld zijn, of juist degenen die hun thuis moesten verlaten, of degenen die hen hulp bieden, veel sterkte toe.

In 2021 vierden wij het honderdjarige bestaan van de vakgroep Neerlandistiek aan de Karelsuniversiteit. In het kader hiervan hebben wij, in samenwerking met Neerlandistiek, besloten een groot deel van dit jaarboek te wijden aan bijdragen van collega's: docenten en studenten van de Letterenfaculteit van de Karelsuniversiteit. Wij zouden hiermee graag onze dank willen uitspreken aan allen die betrokken waren bij de voorbereiding van dit speciale nummer, met name voor de vruchtbare samenwerking met hen, die ons interessante ontmoetingen en vele stimuli voor de toekomst heeft opgeleverd. Irena Kozmanová, het huidige hoofd van de vakgroep, zal u in haar inleiding wegwijs maken in de keur van specifieke onderwerpen waarmee wij aan de viering van het honderdjarige jubileum bij willen dragen.

Met grote droefheid gedenken wij het overlijden van Zdenka Hrnčířová, een vooraanstaand Tsjechisch taalkundige, bohemiste, angliciste en neerlandica die van 1992 docente en van 1997 tot 2014 hoofd was van de vakgroep Neerlandistiek aan de Karelsuniversiteit. Verder was zij auteur van het leerboek *Nizozemština (nejen) pro samouky – 'Nederlands (niet alleen) voor autodidacten'*, alsmede medeauteur van *Nizozemsko-český slovník – het Nederlands-Tsjechisch woordenboek*. De resultaten van haar wetenschappelijk en pedagogisch werk betekenen een immense bijdrage voor toekomstige generaties taalkundigen en liefhebbers van de taalkunde. Zdenka Hrnčířová wordt hier herdacht door haar echtgenoot Václav Hrnčíř en collega's van de vakgroep Neerlandistiek.

Het tweede deel van het jaarboek is gewijd aan traditionele thema's: in de rubriek over beeldende kunst publiceren wij nog enkele brieven van Peter Paul Rubens, vertaald door Ruben Pellar en Helena Giordanová. De historische contacten tussen Nederland, Bohemen en Moravië vormen het onderwerp van de bijdrage van onze collega de kunsthistoricus Piet Schepens, met wie wij al vele jaren samenwerken. Deze bijdrage is gebaseerd op zijn succesvolle lezing in oktober in het Museum van de Hoofdstad Praag. Wij zouden deze lezing ook dit jaar graag opnieuw willen presenteren onder auspiciën van NE-BE.

Verder kunnen de lezers kennismaken met nieuwe vertalingen uit het Nederlands die onlangs bij Tsjechische uitgeverijen zijn verschenen. Het gaat om vertalingen van ervaren vertalers, zoals Veronika ter Harmsel Havlíková, Jana Pellarová en Radka Smejkalová, maar ook van jonge vertalers, zoals Blanka Juranová en Veronika Horáčková, die deel hebben genomen aan het succesvolle vertaalproject voor beginnende vertalers CELA (Connecting Emerging Literary Artists). Wij presenteren ook enkele voorbeelden die tot stand kwamen met de steun van het Nederlands Letterenfonds en Literatuur Vlaanderen.

Naast vertalingen uit de Nederlandse en Vlaamse literatuur in het Tsjechisch richten wij ons op vertalingen uit de Tsjechische literatuur in het Nederlands. Dit jaar publiceren we een fragment uit Jesse Ultzens vertaling van Marek Vajchrs proza *Proml...žitelnost* onder de Nederlandse titel *Vergeten/Te Lezen*, en niet op de laatste plaats kunt u uitkijken naar een vertaling van een kort verhaal, geschreven door Lidmila Kábrtová (uit de bundel *Místa ve tmě – 'Plekken in het donker'*), vertaald door de Nederlandse bohemist Kees Mercks, met wie we eveneens al jaren samenwerken.

NE-BE heeft onlangs 21 jaar van zijn bestaan voltooid. Onze activiteiten brengen ons vooral vreugde, waaruit al het andere voortkomt. Een grote dank voor de vele jaren van leiderschap van onze vereniging gaat uit naar de erevoorzitter Petra Schürová, die NE-BE in 1990 samen met andere collega's heeft opgericht en gedurende onze activiteiten genereus en enthousiast begeleidt en ondersteunt. Dit is reeds het elfde nummer van het jaarboek van NE-BE. Vanaf 2010 dateert het nieuwe grafische opmaak verzorgd door Markéta Cole. Wij zijn deze grafica dankbaar voor haar prachtige opmaak van het jaarboek, maar ook voor haar geduld, gevoeligheid en zorg die zij besteedt aan elke tekst en aan de algehele uitstraling van elk nummer.

Wij willen ook onze auteurs, vertalers en iedereen die aan deze uitgave heeft gewerkt, en niet op de laatste plaats de leden en fans van NE-BE van harte bedanken voor het feit dat zij ervoor hebben gezorgd dat deze uitgave zijn weg naar de lezers kan vinden. We hopen dat u van deze uitgave ondanks de moeilijke tijden zal kunnen genieten en ook, dat iedereen er iets van zijn gading in zal kunnen vinden.

We zijn ervan overtuigd dat de toekomst ons betere berichten brengt. We hopen u binnenkort persoonlijk te mogen ontmoeten op een van de geplande evenementen van NE-BE.

Ook deze keer is het onze aangename plicht dank te zeggen aan de Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden en de Vertegenwoordiging van Vlaanderen in de Tsjechische Republiek voor de subsidies die zij verstrekt hebben voor de uitgave van dit nummer.

Namens het bestuur van NE-BE
Ruben Pellar, voorzitter
Lenka Strnadová, redactrice

Tato ročenka vychází s laskavou podporou Velvyslanectví Nizozemského království a Vlámského zastoupení v České republice. *Děkujeme!*

De uitgave van het jaarboek werd ondersteund door de Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden en de Vertegenwoordiging van Vlaanderen in de Tsjechische republiek. *Onze hartelijke dank!*



Koninkrijk der Nederlanden



Flanders
State of the Art

Vydává / Uitgever
NE-BE – Společnost pro nizozemskou a vlámskou kulturu z.s. / Vereniging voor Nederlandse en Vlaamse cultuur, Radhošská 1, 130 00 Praha 3, Česká republika

Kontaktní adresa / Contactadres
Nederlandse Taal en Cultuur – NTC
Karlova 18, 110 00 Praha 1 – Staré Město, Česká rep.

Bank. spojení / Bank Komerční banka, Praha 2
Č. účtu / Rekeningnummer:
19-2307530267/0100
IBAN: CZ6101000000192307530267
SWIFT (BIC): KOMBCZPPXXX

Výbor / Bestuur
Sylva Alderliesten: alderliesten@tiscali.cz
Jana Cervenková: jana.cervenkova@tiscali.cz
Eva Giese: eva.giese@volny.cz
Veronika ter Harmsel Havlíková: nika@ntcntc.cz,
+420 603 553 789
Ruben Pellar: info@ruben.cz,
+420 605 260 005
Jana Pellarová: pellar@post.cz,
+420 603 782 819
Ladislav Říha: ladislav.riha@ri-tours.cz,
+420 603 436 112
Petra Schürová: ppetra.ppetra@gmail.com,
+420 723 986 743
Lenka Strnadová: lstrnadova@volny.cz
Jos Wuijts wuijtsjos@gmail.com,
+420 602 207 730

Čestná předsedkyně / Erevoorzitter
Petra Schürová: ppetra.ppetra@gmail.com

Předseda / Voorzitter
Ruben Pellar: info@ruben.cz

Místopředseda / Vice-voorzitter
Petra Schürová: ppetra.ppetra@gmail.com

Pokladník / Penningmeester
Eva Giese: eva.giese@volny.cz

Knihovna / Bibliotheek
Nizozemské velvyslanectví / Nederlandse Ambassade
Gotthardská 6, Praha 6
Kontakt / Contact: Ruben Pellar, info@ruben.cz,
+420 605 260 005

E-mail ne-be@ne-be.cz

Internetové stránky / Onze website
www.ne-be.cz

Redakce časopisu / Redactie van het tijdschrift
Lenka Strnadová: lstrnadova@volny.cz
Jana Cervenková: jana.cervenkova@tiscali.cz
Kees Mercks: dalibor117@ziggo.nl
Jesse Ultzen: jesse.ultzen@gmail.com
Redakce textů nizozemské části / Redactie van de Nederlandse teksten: Kees Mercks, Jesse Ultzen
Redakce textů české části / Redactie van de Tsjechische teksten: Lenka Strnadová

Grafický design / Grafisch ontwerp
Markéta Cole, Ask Designers
www.askdesigners.eu

Obálka / Titelblad
Thesaurus polyglottus, Hieronymus Megiser, 1603,
Bavorská státní knihovna / Beierse staatsbibliotheek
Zdroj/Bron: www.digitale-sammlungen.de

Neprodejná publikace. Texty ani obrazový materiál nejsou použity za účelem zisku nebo jiným komerčním účelem.

Niet te koop. De teksten en afbeeldingen zijn niet gebruikt met winstoogmerk, noch met een ander commercieel doel.

ISBN 978-80-908445-0-6

Obsah / Inhoudsopgave

100 let nederlandistiky na UK / 100 jaar Neerlandistiek in Praag

Nederlandistický plurál

Tematický blok ke 100 letům nederlandistiky na Univerzitě Karlově / **De neerlandistische pluralis**
Thematisch blok ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de vakgroep Neerlandistiek aan de Karelsuniversiteit. **6/8**

Legitimita, diverzita a mezinárodní věda v Praze

Oslavy 100 let nederlandistiky – vědecký kongres Cross Over (18.–19. 11. 2021) v Praze / **Legitimiteit, diversiteit en internationale wetenschap in Praag**
Viering van het eeuwfeest Neerlandistiek aan de Karelsuniversiteit – wetenschappelijk congres Cross Over (18 en 19 november 2021) te Praag **10/15**



Zdenka Hrnčířová in memoriam **20**

K vývoji a současnosti nizozemsko-české lexikografie / Het verleden en heden van de Nederlands-Tsjechische lexicografie **30/34**

Rozhovor s Twanem Zegersem, vyučujícím nizozemštiny na UK / Interview met Twan Zegers, docent Nederlands in Praag **38/44**

Saskia de Coster,



Proč nebýt spisovatel, proč nebýt překladatel / Waarom zou je geen schrijver zijn, waarom zou je geen vertaler zijn **49/55**

Magický večer na noční lodi / Magische avond op de nachtboot **51/57**

Saskia de Coster, Než přijede noční lod' / In de rij voor de nachtboot **52/59**

Exotická politická realie versus ready-made argument do domácích kulturních válek – tři politologické eseje / Exotische politieke realiteit versus ready-made argument voor binnenlandse culturele oorlogen – drie politicologische essays **69/83**

Výtvarné umění Beeldende kunst

Peter Paul Rubens (1577–1640): Dopisy / Brieven **88**

Historie Geschiedenis

Stopy z Nizozemí v Čechách a na Moravě / Sporen uit de Nederlanden in Bohemen en Moravië **96/106**



Překlady Vertalingen

Alma Mathijssen, Pes být nechci / Ik wil geen hond zijn **118**

Vincent van Meenen, Máme Anthi tak rádi / We houden zo van Anthi **121**

Martinus Nijhoff, Aváter / Awater **124/126**

Jaap Robben, Letní srst / Zomervacht **128/133**

Ilja Leonard Pfeijffer,



Grandhotel Evropa / Grand Hotel Europa **138/140**

Ray Kluun, DJ **142/144**

Jef Aerts, Modrá křídla / De blauwe vleugels **146/151**

Marek Vajchr, Proml...čitelnost / Vergeten/Te lezen **156/160**

Lidmila Kábrtová, „Skleněná jablka“, Místa ve tmě / 'Glasappels', (Plekken in het donker) **164/168**



Nederlandistický plurál

Tematický blok ke 100 letům nederlandistiky na Univerzitě Karlově

doufat – mít – nacházet se – nepočítat – nevědět – přivítat – sahat – vnímat

Dnes je téměř samozřejmé, že při studiu cizího jazyka _____ (1) po překladovém slovníku.

Když jsem přijela do Prahy, _____ (2) se ve zcela odlišných životních situacích.

Na kongresu Cross Over _____ v rámci prezentace studentského projektu 21 _____ (3) nizozemskou spisovatelku, scénáristku a performerku Elfie Tromp.

Příliš _____ (4) s tím, že netradiční nápad dostane požehnání.

Proč v České republice s poukazem na Nizozemsko tak negativně _____ (5) poměrný volební systém?

Na akademiky, překladatele a literáty _____ (6) tendenci se dívat hlavně ze zpětné perspektivy.

_____ (7), že se i nizozemsko-česká lexikografie vydá tím správným směrem.

To _____ ještě _____ (8), že těsně před začátkem semestru padne vláda.

Dokázali jste doplnit slovesa na vynechaná místa ve větách? Takhle nějak pravděpodobně začínal život každého nederlandisty, který se rozhodl tento obor studovat na Univerzitě Karlově – spoustou doplňovacích cvičení a seznamováním s jazykem metodou pokus-omyl. Od roku 1921, kdy se v seznamu přednášek objevil první nizozemštinářský předmět, takových cvičení bylo vyplněno nespočet – a co je důležitější, také opraveno, opatřeno zpětnou vazbou, analyzováno, využito k dalšímu rozvoji. Dalšími kroky bylo tvoření samostatných vět, samostatných myšlenek, samostatných publikací.

Věty využitě ve cvičení potkáte v jejich reálném kontextu na následujících stránkách. Redakce *NE-BE* nám prostor dala k dispozici pro připomenutí stoletého jubilea pražské nederlandistiky, které na rok 2021 připadlo. Až vybrané věty podle klíče zkontrolujete, možná si všimnete i toho, co mají společné. Jejich podmětem je zájmeno v první osobě množného čísla – *my*. To, co zájmeno zastupuje, se ale proměňuje, *my* znamená vždy někoho trochu jiného. Vždyť bude čtenář zmaten, měli starost pozorní proofreadeři. *My* věříme, že nebude. Že naopak právě interaktivní sledování zájmena *my*, které bude občas zahrnovat i čtenáře samot-

ného, mu zprostředkuje lepší pohled na dějiny oboru coby proměnlivého společenství lidí bez ohledu na to, zda jejich život s nederlandistikou teprve začíná doplňovacími cvičeními, nebo naopak už nabyl podoby archivní složky.

Co všechno takto pojaté *my* dokáže, popsala velmi dobře například Saskia de Coster, literární patronka našeho jubilea, v rodinném románu *Wij en ik*. Doufáme, že tento často velmi tvrdohlavý a zarputilý princip nabádající k pokračování něčeho, co *ik* přesahuje, bude nederlandistice na UK pomáhat i ve sto letech budoucích. Právě na jejich oslavu jsme se v rámci jubilejního roku snažili zaměřit – a velkou část jejich příprav obsahových i organizačních proto svěřili nederlandistům budoucím – studentům.

Na otázku, co by popřáli nederlandistice do sta let budoucích, odpovídali i účastníci mezinárodního literárněvědného kongresu *Cross Over*, kterým oslavy v listopadu 2021 vyvrcholily a který se podařilo díky statečnosti všech zúčastněných uspořádat navzdory pandemickým opatřením ve fyzické podobě. Reportáží z něj otevírají tematický blok Anna Krýsová a Kateřina Bezecná. Další stránky jsou věnovány Zdence Hrnčířové, dlouholeté vedoucí oddělení. Původně je měla popsat ona sama. Plánovali jsme mezigenerační rozhovor o minulosti a budoucnosti lexikografické tradice pražské nederlandistiky, jejíž byla hlavní tvář, a článek o kolezích, který do tematického čísla prosadila. Po smutné zprávě, která přišla v září, jsme perspektivu museli obrátit – její manžel a kolegyně vzpomínají na ni. Zdence Hrnčířové je věnován i článek, v němž se Lukáš Felbr zamýšlí nad možnostmi, jak na jí nastavenou lexikografickou latku navázat v době, v níž uživatelé sahají častěji po slovnících elektronických než papírových.

Investicí do budoucnosti je také nově založený mezinárodní literární časopis pojmenovaný výstižně *21*, díky němuž studenti nejen mohou získat překladatelskou zkušenost, ale také si vyzkoušet, co obnáší práce redakce. O projektu – a také o tom, jaké to je být lektorem nizozemštiny v Praze – mluví v rozhovoru zakladatel časopisu Twan Zegers. Překladatelský pilíř pražské nederlandistiky, spojený především se jménem Olgy Krijtové, zastupuje i ukázka ze studentského překladu novely Saskie de Coster *Než přijede noční loď* a články Ireny Kozmanové a Jany Pellarové o tom, jak tento projekt vznikl a co předcházelo tomu, než se *Noční loď* dostala na pulty knihkupectví, kde během prosin-

ce fungovala jako knižní dar na podporu překladu z nizozemštiny. Náhoda tomu chtěla, že na jubilejní rok 2021 připadly i parlamentní volby v Nizozemsku – a právě ambice zprostředkovávat českému prostředí „exotické“ reálie nizozemskojazyčných zemí coby další profilující tematický pilíř pražské nederlandistiky stála u zrodu semináře, z nějž vzešly studentské eseje, jejichž výběr tematický blok uzavírá. Kryštof Petružela, Denisa Truijensová a Tadeáš Stanko se v nich blíže podívali na to, jak jsou na tom s informováním o nizozemských reáliích zahraniční a zejména česká média a jak by jim případně obor jako nederlandistika mohl pomoci.

Těšíme se na viděnou v rámci některého z nederlandistických plurálů v roce 2121.

ik ▢



Jaké nederlandistické předměty mohli studenti navštěvovat na Univerzitě Karlově v předchozích sto letech? Odpověď znají *Seznamy přednášek* uložené v Archivu Univerzity Karlovy.

Welke colleges Nederlands konden studenten de afgelopen honderd jaar aan de Karelsuniversiteit volgen? Het antwoord staat in de *Lijsten van gegeven colleges* die in het Archief van de Karelsuniversiteit zijn opgeslagen.

FOTO Lukáš Felbr

De neerlandistische pluralis

Thematisch blok ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de vakgroep Neerlandistiek aan de Karelsuniversiteit.

Vul in de onderstaande zinnen een van de werkwoorden in:

becommentariëren – zich bevinden – bevroeden – hebben – hopen – pakken – rekening houden – verwelkomen

Het is tegenwoordig vrijwel vanzelfsprekend dat men tijdens de studie van een vreemde taal een vertaalwoordenboek _____ (1).

Toen ik naar Praag kwam, _____ (2) ons in een geheel andere situatie.

Tijdens het Cross Over-congres _____ in het kader van het studentenproject 21 de Nederlandse schrijfster, scenarioschrijfster en performer Elfie Tromp _____ (3).

Wij _____ (4) er niet al te zeer _____ (4) mee dat dit originele idee goed ontvangen zou worden.

Waarom _____ (4) we in Tsjechië met betrekking tot Nederland het systeem van evenredige vertegenwoordiging zo negatief?

We _____ (4) de neiging om hoofdzakelijk in retrospect te kijken naar academici, vertalers en literatoren.

Laten we _____ (7) dat ook de Nederlands-Tsjechische lexicografie de juiste weg inslaat.

Toen _____ (8) we nog niet _____ (8) dat de regering net vóór het semester zou vallen.

Was u in staat om de weggelaten werkwoorden in de zinnen in te vullen? Zo ongeveer zal waarschijnlijk het leven beginnen van elke student Nederlands die besloten had om dit vak aan de Karelsuniversiteit te gaan studeren: met heel veel invuloefeningen en een kennismaking met de taal door

trial-and-error. Vanaf 1921, toen het eerste onderdeel van de neerlandistiek op de lijst met colleges verscheen, zijn er talloze van dergelijke oefeningen gemaakt, maar wat belangrijker is: ook verbeterd, van commentaar voorzien, geanalyseerd en gebruikt voor verdere ontwikkeling.

De volgende stappen behelsden het opstellen van hele zinnen, eigen gedachten en originele publicaties.

De zinnen van de oefening komt u op de volgende bladzijden in hun reële context tegen. De redactie van NE-BE gaf ons de ruimte om aan het honderdjarig jubileum van de Praagse Neerlandistiek te herinneren, dat in 2021 viel. Als u de geselecteerde zinnen volgens de sleutel controleert, dan komt u er misschien achter wat ze gemeen hebben. Het onderwerp van elke zin is een persoonlijk voornaamwoord in de eerste persoon meervoud: *wij*. Maar waar dit voornaamwoord naar verwijst, is veranderlijk: *wij* betekent steeds iemand anders. De lezer raakt dan in de war, vonden opletende proofreaders. Wij zijn er echter van overtuigd dat dit niet het geval is. Dat juist de interactieve observatie van het voornaamwoord *wij*, dat soms ook op de lezer zelf slaat, hem een beter inzicht verschaft in de geschiedenis van het vak als een veranderlijke gemeenschap van mensen, ongeacht de vraag of hun leven met de neerlandistiek net is begonnen met invuloefeningen of al de gedaante heeft aangenomen van een archiefmap.

Waar dat aldus geïnterpreteerde *wij* overal voor kan staan, is bijvoorbeeld bijzonder goed beschreven door Saskia de Coster, de literaire beschermvrouwe van ons jubileum, in haar familieroman *Wij en ik*. We hopen dat dit vaak zeer hardnekkige principe dat je ertoe uitnodigt iets te volgen wat het *ik* overstijgt, de neerlandistiek aan de Karelsuniversiteit ook in de komende honderd jaar van nut zal kunnen zijn. We hebben tijdens het jubileum geprobeerd uitgerekend de komende honderd jaar te vieren – en hebben een groot deel en we hebben een groot deel van de inhoudelijke en organisatorische voorbereidingen daarbij toevetrouwd aan de toekomstige neerlandici: onze studenten.

Op de vraag wat zij de neerlandistiek de komende honderd jaar zouden toewensen, reageerden ook de deelnemers aan het internationale literairwetenschappelijke congres Cross Over, waarmee de feestelijkheden in november 2021 een hoogtepunt bereikten en dat dankzij de moed van alle deelnemers en ondanks de pandemiemaatregelen in fysieke vorm kon worden gevierd. Met een verslag hiervan openen Anna Krýsová en Kateřina Bezecná het thematische blok. De volgende bladzijden zijn gewijd aan Zdenka Hrnčířová die de vakgroep lange tijd geleid heeft. Oorspronkelijk hadden deze door haarzelf geschreven moeten worden. We hadden een intergeneratief gesprek gepland over het verleden en de toekomst van de lexicografische traditie van de Praagse Neerlandistiek, waarvan zij het belangrijkste gezicht was.

Eveneens zou zij een artikel over haar collega's in dit thematische nummer willen plaatsen. Na het droevige bericht dat in september kwam, moesten we het perspectief om-draaien: haar man en haar collega's halen herinneringen op aan haar. Verder is er een artikel aan Zdenka Hrnčířová gewijd waarin Lukáš Felbr zich bezint op de mogelijkheden hoe op het door haar bepaalde lexicografisch niveau aangesloten kan worden in een tijdperk waarin de gebruikers vaker een digitaal woordenboek pakken dan eentje van papier.

Een investering in de toekomst is ook het net opgerichte internationale literaire tijdschrift dat toepasselijk tot 21 gedoopt is en waarin onze studenten niet slechts vertalerservaring op kunnen doen, maar ook kunnen ondervinden wat redactioneel werk inhoudt. Over dit project – en ook over hoe het is om docent Nederlands in Praag te zijn – spreekt Twan Zegers, de oprichter van dit tijdschrift. De vertalerspijler van de Praagse Neerlandistiek, die vooral verbonden is met de naam Olga Krijtová, wordt gerepresenteerd door een voorbeeld van de vertaling van *In de rij voor de nachtboot*, een novelle van Saskia de Coster, en door artikelen van Irena Kozmanová en Jana Pellarová over de wijze waarop dit project ontstaan is en wat eraan vooraf ging voordat *In de rij voor de nachtboot* op de toonbank van de boekhandel kon verschijnen en in de maand december fungeerde als boekgeschenk ter ondersteuning van vertalingen uit het Nederlands. Het toeval wilde dat ook de Nederlandse parlementsverkiezingen in het jubileumjaar 2021 vielen – en juist de ambitie om het Tsjechische publiek de "exotisch" realia van de Nederlandstalige landen uit te leggen in het kader van een volgende thematische pijler van de Praagse Neerlandistiek stond aan de wieg van een werkcollege, waarbij essays van studenten werden geschreven – een bloemlezing ervan besluit het thematische blok. Kryštof Petružela, Denisa Truijensová en Tadeáš Stanko beschouwen hierin nader hoe het gesteld is met de informatieverstrekking over de Nederlandse realia in de politiek door buitenlandse en met name Tsjechische media en ze komen tot de slotsom dat een bescheiden vak als de neerlandistiek hierin enorm zou kunnen helpen.

We verheugen ons op een weerzien in het kader van één van de neerlandistische pluralia in 2121.

Auteur ik
Vertaling ju ■

Legitimita, diverzita a mezinárodní věda v Praze

Oslavy 100 let nederlandistiky – vědecký kongres Cross Over (18.–19. 11. 2021 v Praze)

Pro pražské nederlandisty byly dva dny po letošním Dnu boje za svobodu a demokracii vyplněny nevšedním děním. 18. a 19. 11. totiž vyvrcholily oslavy jubilejního stého výročí od chvíle, kdy se na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy začal vyučovat nizozemský jazyk a literatura. Připomínku tohoto výjimečného data jsme oslavili setkáním nederlandistů na kongresu Cross Over. Během něj jsme vyslovili přání do dalších 100 let, vyslechli projevy, prezentovali výzkum a popularizační či umělecké projekty a utužovali vazby mezi pražským oddělením nederlandistiky, Nizozemskou jazykovou unií, Velvyslanectvím Nizozemského království a Vlamským zastoupením v ČR. Tím, že se pražské nederlandistice podařilo při této příležitosti získat hostování mezinárodního putovního kongresu Cross Over, se profilovala jako pracoviště, jehož význam přesahuje rámec středoevropského regionu a má ambice zapojovat se do mezinárodní debaty o budoucnosti i smyslu oboru.

Historie Cross Overu

Před zprávou o průběhu nejnovější edice mezinárodního literárněvědného kongresu v roce 2021 v Praze je důležité připomenout si jeho historii a původní vizi, s níž byl založen, stejně jako různé obsahové akcenty, které se vystřídaly během čtrnácti let jeho existence. S myšlenkou vytvoření platformy, která by badatelům zabývajícím se nizozemskou literaturou poskytla prostor pro setkávání, diskuzi a spolupráci, přišel poprvé v roce 2007 Thomas Vaessens. Motivaci pro založení kongresu shrnul v roce 2011 těmito slovy: „Kdysi, když ještě nebyly tak rozvinuté jednotlivé specializace, se každoročně konala setkání, na kterých byli přítomni všichni, kdo se zabývali nizozemskými studii. Pozdější odcizení mi přišlo velmi nešťastné; právě proto, že se lidé už tak málo setkávají při každodenní práci, je musíte dát dohromady. Jedině tak se mohou učit od sebe navzájem.“² První ročník se konal v roce 2007 pod záštitou univerzity v Amsterdamu. Na kongresu se sešli literární vědci, pedagogové a studenti zabývající se nizozemskou středověkou, rene-

sanční a moderní literaturou a společně hledali nové možnosti výzkumu nizozemské literatury z transhistorické perspektivy.

Od té doby se Cross Over koná každé dva roky. Z komorního setkání literárních vědců působících na jedné univerzitě se stala vyhledávaná platforma, kde se scházejí nederlandisté z celého světa, aby diskutovali o výzvách literárněvědného zkoumání a sdíleli metodologickou inspiraci. Za důležitý milník v historii Cross Overu lze považovat rok 2015, kdy došlo nejen k překročení hranic literárněvědného výzkumu, ale také k překročení hranic geografických. Kongres se totiž poprvé konal mimo nizozemskojazyčnou oblast. Po univerzitě v Lovani (2009), v Leidenu (2011) a v Gentu (2013) přebrala hostitelskou štafetu univerzita Adama Mickiewicze v Poznani. Tím došlo symbolicky i k potvrzení významu nederlandistiky v jejím širokém, mezinárodním pojetí, které přináší do výzkumu nizozemské literatury interkulturní pohledy a pluralitu perspektiv.

Zásadní pro další vývoj kongresu Cross Over a neder-

landistickou literární vědu byly i roky 2017 a 2019. Tentokrát kongres překročil hranice evropského kontinentu a přesunul se do oblasti Karibiku (2017 Oranjestad a 2019 Paramaribo). Oba kongresy se konaly ve spolupráci s Caribische Associatie voor Neerlandistiek (CARAN). Literárněvědný výzkum tak obohatila zcela nová perspektiva transatlantické nederlandistiky kladoucí si otázky ohledně pozice nizozemské kultury v multikulturním a vícejazyčném prostředí. Každý ročník Cross Overu dokazuje, že literární věda je neustále se proměňující disciplínou, která reaguje na aktuální společenské i politické dění. Je dynamická, internacionální, interdisciplinární a kulturně rozličná a hranice jejího výzkumu se neustále posouvají. Nejinak tomu bude i v tomto roce, kdy se v Praze sejdou literární vědci, aby společně hledali odpovědi na otázky ohledně legitimacy a diverzity nederlandistiky.

Téma a tón pražského setkání

V call for papers jsme kolegy vyzvali, aby se zamysleli nad legitimizačními strategiemi, které v tomto oboru používáme, s vědomím, že díky mezinárodnímu přesahu nederlandistiky budou tyto strategie odlišné v každé zemi, kde se nizozemský jazyk a literatura studuje. Výzvu k příspěvkům jsme psali v dubnu 2021, ve chvíli, kdy jsme kvůli pandemii silně pociťovali izolaci od jazykové oblasti a omezení v přístupu ke zdrojům. Omezení jsme pociťovali i během listopadového kongresu o půl roku později. Neméně silně jsme ale prožívali vděčnost za možnost se po dlouhé době osobně setkat s kolegy a sdílet naživo inspiraci, přestože kontakt probíhal zpoza roušek. Uspořádat kongres v této situaci vyžadovalo odvahy, pečlivost v dodržování pravidel a pořádku dávku dobré vůle od organizátorů i účastníků. Tuto skutečnost také ocenili snad všichni řečníci, které jsme pozvali, aby ke stoletým narozeninám ve svém proslovu nederlandistice popřáli. Vedoucí oddělení Irena Kozmanová koncipovala obvyklý žánr vítacích proslovů na začátku konference jako prostor pro zástupce skupin, které mají zásluhy na tom, že pražská nederlandistika může fungovat. Kromě proslovů tradičních řečníků (zástupců oddělení, vědecké komise kongresu, zástupců fakulty, Taalunie a zástupců diplomatických služeb) tak v úvodu konference zazněly také proslovy zástupce studentstva nebo manžela bývalé vedoucí katedry ve funkci rodinného příslušníka. Řeč byla proslovena vždy buď v češtině, nebo v nizozemštině. O vzájemné porozumění mezi česky a nizozemsky mlu-



Oficiální plakát kongresu Cross Over Konceptce: Diesel, foto: Lukáš Felbr, design: Václav Kříž / **Oficiële poster van het Cross Over-congress** Concept: Diesel, foto: Lukáš Felbr, ontwerp: Václav Kříž

víciemi účastníky se postarali tlumočníci z řad studentů nederlandistiky.

Předseda akademického senátu Václav Cvrček ve svém projevu vzpomínal na lexikografickou tradici spojenou s osobou profesora Františka Čermáka a na to, jak těžko představitelná by tato tradice byla bez nederlandistických inspirací. Václav Hrnčíř se podělil o své vzpomínky na dvacet let působení své ženy Zdenky Hrnčířové ve funkci vedoucí oddělení nederlandistiky a na to, jak byl vlastně ženatý nejen s ní, ale „s celým oborem“. Současná vedoucí Irena Kozmanová se zamyslela nad nutností legitimizace jako něčím, co všechny nederlandisty spojuje, a upozornila na vliv, který pražská nederlandistika má na českou představu o tom, co je nizozemskojazyčná literatura. Tento vliv se na kongresu projevil zejména pozváním ne jedné, ale hned dvou autorek, Saskie de Coster a Elfie Tromp. Za vědeckou komisi zastřešující Cross Over promluvil Yves T'Sjo-

² Thomas Vaessens, překlad Kateřina Bezečná/ www.universiteitleiden.nl/nieuws/archief-divers/2011/01/neerlandistiek-over-disciplinaire-grenzen.



Irena Kozmanová (vedoucí oddělení nederlandistiky na Univerzitě Karlově / hoofd afdeling Neerlandistiek aan Kareluniversiteit), Anna Kostková (studentka/studente)



Václav Hrnčíř (manžel Zdenky Hrnčířové / echtgenoot van Zdenka Hrnčířová), Janis Houtbrakenová (studentka/studente)



Karlijn Waterman (Taalunie), Myriam Zápalová (studentka / studente)



Daan F. Huisinga (velvyslanec Nizozemska v České republice / ambassadeur van Nederland in Tsjechië), Filip Frantál (student)

en o transnacionálním a mezinárodním profilu tohoto kongresu a nederlandistiky jako takové. Filip Frantál za studenty reflektoval uplynulý rok a půl a těžkosti, které studenti zažívali v době pandemie. Zastupitel Vlámského společenství v České republice, Koen Haverbeke, rekapituloval historii česko-vlámských vztahů po sametové revoluci a nizozemský velvyslanec Daan F. Huisinga vyzdvihoval roli literárního překladu pro porozumění mezi dvěma kulturami – tedy roli, která je v pražském případě spojena zejména se jménem Olgy Krijtové.

U debat o studiu literatury by měl být zastoupen také hlas těch, kdo literaturu produkují. Na Cross Overu jsme přivítali dvě autorky, jednu vlámskou, jednu nizozemskou. Saskia de Coster přijela proslovit první přednášku v rámci řady pojmenované po Olze Krijtové na její počest. Každoroční pořádání veřejné přednášky na připomínku odkazu významných osobností spojených s fakultou je tradicí na nizozemských univerzitách. Pozvání právě Saskie de Coster souvisí s projektem, vzniklým také u příležitosti stoletého jubilea. Pražští studenti třetího ročníku bakalářského studia se totiž letos rozhodli přeložit její novelu, kterou napsala na podporu sdružení knihupectví Confituur. Překlad knihy *Než přijede noční lod'*, vytvořený v rámci překladatelského semináře kolektivem studentů, vyšel v nakladatelství Karolinum. Tím se studenti ve spolupráci s vyučujícími a zkušenou překladatelkou Janou Pellarovou spolupodílejí na vytváření obrazu nizozemské literatury v České republice. Saskia de Coster se v první přednášce Olgy Krijtové zamýšlela nad identitou spisovatele v době sociálních médií

a formulovala provokativní myšlenku, že ona spisovatelem být nechce, protože podstata toho být spisovatelem spočívá právě v tom, že se jím člověk celý život snaží stát.

Vědecký blok

Nejvíce prostoru bylo v rámci Cross Overu věnováno bloku literárněvědných příspěvků. Specialisté na literaturu ze střeoevropského i nizozemskojazyčného prostoru prezentovali svůj výzkum, v souvislosti s nímž se snažili rozvinout také legitimizační argumenty pro studium literatury. Toto téma atraktivním a aktuálním způsobem uchopil Benjamin Bossaert. Svůj výzkum o měnícím se obrazu národního hrdiny ve vlámské a slovenské kultuře uvedl aktuálním příkladem ze začátku tohoto roku, kdy byl washingtonský Kapitol, jakožto symbol amerického státu a národa obsazen protestujícími davem. V souvislosti se svým výzkumem okolo postav regionálních hrdinů Jana de Lichte a Juraje Jánošíka si kladl otázku, jak různé segmenty americké populace tento dav vnímají – jako hrdiny, či jako teroristy? Pro analýzu příběhů, které se na tuto otázku snaží odpovědět, disponuje literární věda užitečnými nástroji, mezi něž patří například naratologie. Wilken Engelbrecht zmapoval roli československého PEN klubu ve zprostředkování kontaktů mezi nizozemskojazyčnými spisovateli a jejich českými překladateli a vydavateli. Tím pomohl osvětlit dosud málo známou kapitolu historie česko-nizozemských literárních vztahů.

Melchior Vesters vyšel pro svůj příspěvek z praxe učitele nizozemštiny na střední škole a z tohoto pohledu se zamýš-

lel nad efektem angažovaných literárních textů Adriaana van Dis na čtenáře. Na základě sekundární literatury i recenzí těchto dvou děl konstatoval, že v nizozemskojazyčném literárním poli je angažovanost textu spojována spíše s osobou autora, což vede ke spekulaci o jeho individuálním postoji ke společenským problémům a odvádí pozornost od textu samotného. Odpolední vědeckou sekci zakončila Małgorzata Dowlaszewicz z Univerzity ve Wroclavi, která se zamýšlela nad možnostmi transferu středověkých nizozemskojazyčných textů jak v čase (ze středověké nizozemštiny), tak v prostoru (do polského prostředí) a hodnotila, co všechno může být při modernizaci těchto textů „ztraceno v překladu.“ Zároveň ale upozornila na to, že skrze modernizaci těchto textů hrají experti na nizozemskojazyčnou středověkou literaturu klíčovou roli v předávání tehdejších myšlenkových obsahů dnešnímu čtenáři.

V pátek 19. 11. se kongres z historických prostor Karolina, kde jsme se převážně ohlíželi za minulostí, přesunul do prostoru symbolicky vystihujícího přítomnost a budoucnost nederlandistiky – do Kampusu Hybernská. Dopoledne zde účastníci pokračovali v přemýšlení nad legitimizačními strategiemi, které nederlandisté v jazykové oblasti i mimo ni mohou použít. Anna Krýsová představila na základě povídky od Hanny Bervoets dva pohledy na afektivní prožívání u postav: paranoidní a reparativní. Ukázala, že každý z pohledů zdůrazňuje jiné druhy prožitků a závěrem dodala, že reparativní čtení afektů může být bližší způsobu, kterým čtou čtenáři bez odborné přípravy. Rozvíjením odborného jazyka pro popis reparativních impulsů by poznatky z lite-

rární vědy mohly získat na relevanci u širšího publika. Claudia Zeller také začala odkazem na aktuální společenské téma – stesk po kanceláři prožívaný během lockdownů. Tím uvedla svou rozpravu na téma kanceláře jako epistemického motivu v nizozemské literatuře, kde představila různé koncepty kanceláře a asociace s ní spojené. Kancelář je v literatuře někdy přestavena jako útulné místo nesoucí otisk jejího uživatele, jindy jako továrna, kde je prostor zařízen, tak aby vedoucí mohl mít přehled nad výkony zaměstnanců a nakonec jako všeobecně neoblíbený open-space.

Po přestávce představila Veronika Horáčková svůj výzkum mapující situaci začínajících literárních překladatelů – zabývala se cestami, kterými se dostávají k zakázkám, a institucionálními překážkami, které jim v rozvoji kariéry brání. Jaap van Marle proslovil zanícenou výzvu kolegům zabývajícím se nizozemským jazykem, aby nerezignovali na nutnost zachovat normu spisovného jazyka. Pro nederlandistiku v tom vidí možnost, jak znovuzískat společenskou relevanci, čímž přispěl do debaty o možných legitimizačních strategiích oboru. Vědecký blok uzavřela přednáška Yvete T'Sjoena, který představil svůj plán na zpracování literární historie nizozemskojazyčné literatury z transnacionálního a komparatistického pohledu. Dosud vydané literárně-historické práce se totiž nevěnují kontaktům a vztahům mezi africkou literaturou v Jižní Africe a nizozemskojazyčnou literaturou. Na literární systémy, které byly dosud výzkumnou tradicí vnímány jako samostatné a oddělené, je podle něj třeba se podívat z hlediska historie kontaktů mezi hráči na obou literárních polích



Debaty na literární témata pokračují i o přestávce. / Debatten over literaire onderwerpen gaan door tijdens de pauze.

a překonat tak zvyk vnímání literatury pouze v úzkém národním rámci.

Nederlandistika včera a dnes

Po obědě následovala oslava minulosti a přítomnosti nederlandistiky. Vedoucí českých a slovenských nederlandistik, Wilken Engelbrecht (Univerzita Palackého v Olomouci), Marta Kostecká (Masarykova univerzita v Brně) a Markéta Štefková (Komenského univerzita v Bratislavě) pográtulovali své o něco starší „sestře“, pražské nederlandistice, k jejím narozeninám. Při této příležitosti také představili společný projekt, tematické číslo *Czech and Slovak Journal of Humanities*, pojednávající o historii a rozvoji nederlandistik na území bývalého Československa. Pražská nederlandistika představila svůj projekt, literární a překladatelský časopis *21*. Tento projekt (fungující ve webové podobě a v tištěné formě jako multilingvní literární časopis) vytváří mezinárodní tvůrčí platformu pro začínající i etablované autory a překladatele a umožňuje jim získávat cenné zkušenosti a kontakty v mezinárodním prostředí. Projekt vznikl na základě společné iniciativy studentů pražské nederlandistiky pod vedením Twana Zegerse. Cílem projektu *21* je propagace a rozšíření literární tvorby bez ohledu na formu, tematický rámec či původní jazyk mezi co možná nejširší čtenářské publikum. Projekt rovněž nabízí unikátní akademický i populárně vědecký přesah, jeho ambicí je totiž nejen přinášet paralelní překlady originálních literárních textů, ale také vytvořit mezinárodní platformu pro podporu studentského překladu, propojit akademické kultury napříč Evropou a být prostorem pro studentskou projektovou činnost. Tím mohou studenti získat a rozvíjet jazykové, komunikační, překladatelské a literární kompetence a osvojit si dovednosti z oboru ediční a nakladatelské praxe.

Na kongresu Cross Over jsme v rámci prezentace studentského projektu *21* přivítali nizozemskou spisovatelku,

scénaristku a performerku Elfie Tromp, která představila svůj nový román *Pietà*. Tento román sleduje z více perspektiv události spojené s odstraněním historické sochy generála v jednom nejmenovaném městě a poukazuje na pluralitu a roztříštěnost moderní společnosti. V přednášce se Elfie Tromp zamýšlela nad odstraňováním sporných soch. Toto téma uvedla i do českého kontextu, kdy zmínila odstranění Stalinova pomníku v Letenských sadech, na jehož místě dnes stojí velký metronom. Tuto změnu Elfie Tromp kvitovala s poznámkou, že raději bude následovat rytmus svého srdce než ideologii jednoho muže. V druhé části přednášky si k sobě na pódium pozvala Kateřinu Bezečnou, studentku nederlandistiky a koordinátorku projektu, která pro časopis *21* překládá úryvek z románu *Pietà*. Společně přečetly část úryvku v originále a v češtině a diskutovaly nad možnostmi překladu a nad aktuálností tématu románu *Pietà* v českém prostředí. Jako druhého hosta jsme v rámci prezentace přivítali Andreu Selzerovou, zakladatelku projektu a kurzu kreativního psaní Kurzy v obýváku. S tímto projektem navázal v minulém roce časopis *21* spolupráci a na svých stránkách zveřejnil již tři práce studentů Kurzů v obýváku. Touto spoluprací si klade za cíl zpřístupnit práce začínajících českých spisovatelů prostřednictvím překladu vícejazyčnému publiku.

Z úspěšné organizace mezinárodního kongresu Cross Over bude pražská nederlandistika ještě dlouho žít. S vědomostí a pocitem zodpovědnosti navazujeme na odkaz všech během oslav vzpomínaných osobností. S nadějí a chutí se díváme do budoucnosti a nederlandistice přejeme dalších sto ještě plodnějších a úspěšnějších let. Za partnerství a podporu chceme poděkovat nejen všem institucím, které organizaci oslav nederlandistického jubilea podpořily (jmenovitě Taalunie, Comenius, Vlámské zastoupení v ČR, nizozemské velvyslanectví a Internationale Vereniging voor Neerlandistiek), ať už institucionálně nebo finančně, ale i zapáleným a nadšeným kolegům, znalcům a přátelům nizozemského jazyka a nizozemskojazyčné literatury a kultury. ▣

Legitimiteit, diversiteit en internationale wetenschap in Praag

Viering van het eeuwfeest Neerlandistiek aan de Karelsuniversiteit – wetenschappelijk congres Cross Over (18 en 19 november) te Praag

De twee dagen na de feestdag van de 17e november hadden dit jaar voor de Praagse neerlandici een bijzondere invulling. Op 18 en 19 november was het het hoogtepunt van de viering van het honderdjarig jubileum sinds de oprichting van de leerstoel Nederlandse taal- en letterkunde aan de Letterenfaculteit van de Karelsuniversiteit. De vakgroep heeft het eeuwfeest gevierd door een bijeenkomst van letterkundigen in het kader van een nomadisch congres Cross Over. Tijdens deze bijeenkomst hebben wij onze gelukwensen voor de volgende honderd jaar uitgesproken, naar toespraken geluisterd, onderzoeksresultaten en populariserende en artistieke projecten gepresenteerd. Tegelijkertijd werden zo de banden tussen de Praagse vakgroep, Nederlandse Taalunie, Nederlandse ambassade en Vlaamse vertegenwoordiging in Tsjechië versterkt. Door de organisatie van dit internationale congres profileert de Praagse Neerlandistiek zich tevens als een belangrijk kenniscentrum voor buiten de Centraal-Europese regio met een ambitie om aan het debat over de toekomst en het belang van het vak deel te nemen.

Geschiedenis van Cross Over

Voor het verslag over de nieuwste editie van Cross Over te Praag in 2021 is het belangrijk om de oorspronkelijke visie en geschiedenis erbij te halen waarmee het congres werd opgericht, zowel als ook de verschillende inhoudelijke accenten die elkaar tijdens het veertienjarig bestaan hebben opge-

volgd. De gedachte om een platform voor literatuurwetenschappers dat ruimte biedt voor ontmoeting, discussie en samenwerking, op te richten is van Thomas Vaessens afkomstig. De motivatie hiervoor heeft hij in 2011 als volgt samengevat: 'Vroeger, toen de specialismen nog niet zo ontwikkeld waren, vonden elk jaar bijeenkomsten plaats waar iedereen die zich met de neerlandistiek bezighield aanwezig was. De latere vervreemding vond ik erg jammer; juist als mensen in het dagelijks werk minder met elkaar te maken hebben, moet je ze bij elkaar brengen. Alleen dan kunnen ze van elkaar leren.' Het eerste congres vond plaats in 2007 onder auspiciën van de Universiteit van Amsterdam. Literatuurwetenschappers, pedagogen en studenten die de Nederlandstalige literatuur vanaf de Middeleeuwen tot heden bestuderen, kwamen bij elkaar en zochten naar nieuwe perspectieven voor het onderzoek vanuit een transhistorisch perspectief.

Sindsdien neemt Cross Over om de twee jaar plaats. Een kleinschalige ontmoeting van literatuurwetenschappers aan één universiteit is intussen een populair platform geworden voor neerlandici uit de hele wereld die over de uitdagingen van onderzoek naar literatuur discussiëren en methodologische inzichten uitwisselen. Het jaar 2015 kan als een belangrijke mijlpaal in de geschiedenis van Cross Over worden gezien. Toen werden de grenzen overgestoken, niet alleen binnen literair-wetenschappelijk onderzoek, maar ook in geografisch opzicht. Het congres vond toen voor de eerste keer plaats buiten het moedertaalgebied. Na



Saskia de Coster leest een fragment uit haar boek. / Saskia de Coster čte ukázk z své knihy.



Jana Pellarová vertelt hoe de studenten neerlandistiek het boek van Saskia de Coster *In de rij voor de nachtboot* vertaalden. / Jana Pellarová hovoří o tom, jak se studenty překládali knihu Saskie de Coster *Než přijede noční loď*.



De volgende dag verruilden we de locatie in het Karolinum-gebouw voor de Kampus Hybernská. / Druhý den jsme místo konání v budově Karolina vyměnili za Kampus Hybernská.



Schrijfster en performer Elfie Tromp tijdens de presentatie van haar roman *Pietà*. / Spisovatelka a performerka Elfie Tromp během prezentace svého románu *Pietà*.

de bijeenkomsten in Leuven (2009), Leiden (2011) en Gent (2013) heeft de Adam Mickiewicz Universiteit in Poznań de fakkel overgenomen. Hiermee werd symbolisch het belang van de neerlandistiek in breed, internationaal verband bevestigd, waardoor een intercultureel aspect aan het onderzoek naar Nederlandstalige literatuur kon worden toegevoegd.

Voor de verdere ontwikkeling van Cross Over en de literaire neerlandistiek waren de jaren 2017 en 2019 van groot belang. In die jaren overschreed het congres de grenzen van het Europese continent en verhuisde naar het Caribische gebied (Oranjestad in 2017 en Paramaribo in 2019).

Beide congressen werden in samenwerking met de Caribische Associatie voor Neerlandistiek (CARAN) georganiseerd. Het letterkundig onderzoek werd hiermee verrijkt door het nieuwe perspectief van de trans-Atlantische neerlandistiek die kwesties als het functioneren van de Nederlandstalige cultuur in een multiculturele en meertalige context aan de orde stelt. Elke editie van Cross Over bewijst dat literatuurwetenschap een zich steeds ontwikkelend vak is dat reageert op de maatschappelijke en politieke vraagstukken van zijn tijd. Het is een dynamisch, internationaal, interdisciplinair en cultureel divers onderzoeksveld dat de steeds verschuivende onderzoeksveld dat de eigen grenzen voortdurend verkent en verschuift. Niet anders geldt dit voor de Praagse bijeenkomst in 2021 toen letterkundigen samen zochten naar antwoorden rondom de legitimiteit en diversiteit van de neerlandistiek.

Thema en toon van de Praagse bijeenkomst

In de call for papers hebben wij onze collega's uitgeno-

digd na te denken over de legitimatiestrategieën die wij als vak gebruiken, wetende dat vanwege de internationale aard van de neerlandistiek deze strategieën verschillend zullen zijn in elk land waar de Nederlandse taal en literatuur bestudeerd worden. Deze call for papers hebben we in april 2021 verspreid toen wij door de pandemie de isolatie van het moedertaalgebied en de gevolgen ervan in de vorm van beperkte toegang tot de noodzakelijke bronnen ervoeren. Ook in november waren er beperkingen en maatregelen die de bijeenkomst bepaalden. In deze situatie waren wij des te dankbaarder voor de kans om onze collega's na een lange tijd weer persoonlijk te kunnen ontmoeten en inspirerende gesprekken met hen te kunnen voeren, ook al gebeurde dit vanachter mondkapjes. Het organiseren van een congres onder deze omstandigheden vergde veel moed, aandacht voor details, voorzichtigheid en veel goede wil van zowel organisatoren als deelnemers. Dit aspect van de bijeenkomst werd ook aangemerkt door alle sprekers die uitgenodigd waren om de Praagse Neerlandistiek met haar honderdjarig bestaan te feliciteren. Irena Kozmanová heeft als afdelingshoofd het genre van welkomsttoespraken, zoals gebruikelijk aan het begin van conferenties, aangepast om vertegenwoordigers die een aandeel hebben of hadden in het voortbestaan van de Praagse Neerlandistiek ruimte te bieden. Behalve degenen die in zulke situaties gewoonlijk het woord nemen (vertegenwoordigers van de afdeling, het wetenschappelijke comité van het congres, vertegenwoordigers van de faculteit, de Nederlandse Taalunie en de diplomatieke diensten) hebben wij ook gelegenheid geboden aan een

vertegenwoordiger van de studenten en aan een familielid (de echtgenoot van het voormalige afdelingshoofd). De toespraken klonken in het Tsjechisch of in het Nederlands en de studenten van de Praagse Neerlandistiek zorgden voor wederzijds begrip tussen de Tsjechisch- en Nederlandssprekenden.

De voorzitter van de academische senaat van de Letterenfaculteit, Václav Cvrček, heeft professor František Čermák, als vertegenwoordiger van het lexicografisch onderzoek, genoemd en wees erop dat dit onderzoek moeilijk denkbaar zou zijn zonder inspiratiebronnen uit de neerlandistiek. Václav Hrnčíř deelde met ons zijn herinneringen aan de twintig jaar waarin zijn vrouw Zdenka Hrnčířová hoofd van de vakgroep was en dat hij zich niet alleen met haar getrouwd voelde, maar 'met het hele vak'. Het huidige afdelingshoofd Irena Kozmanová stond stil bij de noodzakelijke legitimatie als iets wat alle neerlandici met elkaar verbindt, en ze wees op de invloed die de Praagse Neerlandistiek heeft op het Tsjechische beeld van wat Nederlandstalige literatuur is. Deze invloed werd op het congres naar voren gebracht door het uitnodigen van niet één maar twee auteurs: Saskia de Coster en Elfie Tromp. Namens het wetenschappelijke comité dat Cross Over inhoudelijk begeleidt, besteedde Yves T'Sjoen aandacht aan de transnationale en grensoverschrijdende aard van het congres en de neerlandistiek zelf. Filip Frantál reflecteerde namens de studenten op het afgelopen anderhalf jaar en de uitdagingen van studeren in een tijd van pandemie. De Vlaamse vertegenwoordiger in Tsjechië, Koen Haverbeke, vatte de geschiedenis van de Vlaams-Tsjechische

relaties samen en de Nederlandse ambassadeur Daan F. Huisinga benadrukte de rol van literaire vertalingen voor intercultureel begrip, een rol die in de Praagse context vooral verbonden is met de naam van Olga Krijtová.

Bij debatten over de studie letterkunde zou ook de stem van degenen die literatuur produceren, vertegenwoordigd moeten zijn. Tijdens Cross Over hebben wij één Vlaamse en één Nederlandse auteur verwelkomd. Saskia de Coster kwam om de eerste lezing te geven in het kader van de op het eeuwfeest opgerichte Olga Krijtová-Lezingenreeks. De jaarlijkse openbare lezing ter herinnering aan het gedachtegoed van belangrijke personen die met de faculteit verbonden waren, is aan de Nederlandse universiteiten een traditie. Het uitnodigen van Saskia de Coster hangt samen met een project dat tijdens het jubileumjaar is ontstaan. De Praagse derdejaarsstudenten van het bachelorprogramma hebben dit jaar een novelle van haar vertaald die als boekhandelsgeschenk verscheen ter ondersteuning van de Confituur boekhandels. De vertaling van *In de rij voor de nachtboot* is in het Tsjechisch verschenen bij uitgeverij Karolinum. Zo participeren de studenten, samen met de docenten en de ervaren vertaalster Jana Pellarová, in de vorming van het beeld van de Nederlandstalige literatuur in Tsjechië. Saskia de Coster stond in de eerste Olga Krijtová-lezing stil bij de identiteit van de schrijver in een tijdperk van sociale media en ze formuleerde een provocerende stelling. Zij wil geen schrijver *zijn* omdat de aard van het schrijverschap juist daarin bestaat dat je continu poogt om schrijver te *worden*.

Wetenschappelijk blok

Tijdens Cross Over kregen de literair-wetenschappelijke bijdragen de meeste aandacht en tijd. De letterkundige specialisten uit het Centraal-Europese en uit het moedertaalgebied presenteerden hun onderzoek, in verband waarmee ze ook legitimatieargumenten voor de studie literatuur probeerden te ontwikkelen. Benjamin Bossaert heeft dit thema op een attractieve en actuele manier benaderd. Zijn referaat over het veranderend beeld van een nationale held in de Vlaamse en Slowaakse cultuur begon hij met te wijzen op de gebeurtenissen uit januari dit jaar toen het Capitool in Washington, een symbool van de Amerikaanse natie, bezet werd door een protesterende menigte. In verband met zijn onderzoek naar de regionale helden Jan de Lichte en Juraj Jánošík vroeg hij zich af welke beeldvorming er over deze menigte bij verschillende groepen Amerikanen is ontstaan: waren het helden of terroristen? Voor de analyse van verhalen die deze vraag proberen te beantwoorden, biedt literatuurwetenschap nuttige instrumenten, zoals narratologie. Wilken Engelbrecht heeft de rol van de Tsjechoslowaakse PEN-club voor het bemiddelen van contacten tussen Nederlandstalige auteurs en hun Tsjechische vertalers en uitgevers in kaart gebracht. Hiermee droeg hij bij aan het belichten van een tot dan toe weinig bekend hoofdstuk in de geschiedenis van de Tsjechisch-Nederlandse literaire verhoudingen.

Melchior Vesters ging in zijn bijdrage uit van zijn ervaringen als leraar Nederlands op de middelbare school en van daaruit reflecteerde hij op het effect van geëngageerde literaire teksten van Adriaan van Dis op de lezer. Op basis van secundaire literatuur en recensies van twee werken concludeerde hij dat in het Nederlandstalige literaire veld engagement vooral verbonden wordt met de auteur, wat tot speculatie over zijn individuele standpunt ten opzichte van maatschappelijke kwesties leidt, iets waardoor de aandacht van de tekst zelf wordt afgeleid. De middagsessie werd afgesloten door Małgorzata Dowlaszewicz van de Universiteit van Wrocław, die stilstond bij de mogelijkheden van transfer van Middel-Nederlandse teksten zowel in tijd (uit het Midden-Nederlands naar het heden) als in ruimte (naar de Poolse cultuur) en vroeg zich wat er allemaal bij de modernisering van deze teksten 'lost in translation' raakt. Zij beschreef ook aspecten die tijdens de vertaling of hertaling van deze teksten verloren kunnen gaan. Tegelijkertijd wees zij erop dat in geval van modernisering van zulke teksten experts op het gebied van Middel-Nederlandstalige literatuur een

sleutelrol spelen bij het overdragen van het toenmalige inhoudelijke gedachtegoed op de lezer van vandaag.

Op vrijdag 19 november verplaatste het congres zich van het historische gebouw van het Karolinum (waar wij ons ook thematisch voornamelijk met het verleden bezighielden) naar een locatie die het heden en verleden van de neerlandistiek symboliseert: de 'Kampus Hybernská'. Hier hebben de deelnemers meer legitimatiestrategieën besproken die neerlandici zowel extra als intra muros kunnen gebruiken. Anna Krýsová presenteerde op basis van een korte verhaal van Hanna Bervoets twee aspecten bij affectieve ervaringen in personages: een paranoïde en een reparatief aspect. Zij stelde dat beide een andere soort ervaringen benadrukt en concludeerde dat een reparatieve lezing van affecten dicht bij de lezerservaring van een niet-academische lezer kan staan. Door een terminologie op te stellen voor de beschrijving van reparatieve impulsen zouden de letterkundige inzichten aan relevantie kunnen winnen bij een breder publiek. Claudia Zeller begon ook met een verwijzing naar een actueel maatschappelijk thema: nostalgie naar het kantoor, zoals ervaren tijdens een lockdown. Hiermee leidde ze haar betoog in over het kantoor als epistemisch motief in de Nederlandse literatuur, waarbij ze verschillende concepten van het begrip 'kantoor' en de associaties ermee presenteerde. Soms wordt het kantoor in de literatuur voorgesteld als een knusse ruimte die het stempel van de individualiteit van zijn gebruiker toont, soms ook als een fabriek, waar de ruimte bepaald wordt door de inrichting die de leidinggevende de kans biedt toezicht te houden op de prestaties van de werknemers, waardoor de ruimte uiteindelijk een weinig geliefde open-space wordt.

Na de pauze presenteerde Veronika Horáčková haar onderzoek dat de situatie van beginnende literaire vertalers in kaart brengt: zij hield zich bezig met de manieren waarop deze opdrachten krijgen en de institutionele problemen die hun hierbij in de weg staan. Jaap van Marle deed een gepassioneerde oproep aan de taalkundigen om voor de noodzaak van de standaardtaal te blijven pleiten. Voor de neerlandistiek ziet hij hierin een kans om de maatschappelijke relevantie van het vak hoog te houden, waarmee hij aan het debat over de mogelijke legitimeringsstrategieën bijdroeg. Het wetenschappelijke blok werd afgesloten door Yves T'Sjoens presentatie van zijn plan om de geschiedenis van de Nederlandstalige literatuur vanuit een transnationalistisch en comparatief perspectief te benaderen. De tot nu toe gepubliceerde literatuurgeschiede-

nissen besteden namelijk geen aandacht aan de contacten en relaties tussen de literatuur in het Afrikaans in Zuid-Afrika en de Nederlandstalige literatuur. Het is volgens hem nodig om de literaire systemen die tot nu toe door de onderzoekstraditie als onafhankelijk en afzonderlijk beschouwd werden, te bezien vanuit de contacten tussen spelers op beide literaire velden en om de gewoonte te doorbreken literatuur alleen in een nauw nationaal kader te zien.

Neerlandistiek vroeger en nu

Na de lunch vierden wij het heden en verleden van de neerlandistiek. De afdelingshoofden van de Tsjechische en Slowaakse Neerlandistiek, Wilken Engelbrecht (Palacký Universiteit in Olomouc, Marta Kostecká (Masaryk Universiteit in Brno) en Markéta Štefková (Komenský Universiteit in Bratislava) hebben hun iets oudere 'zusje', de Praagse vakgroep Neerlandistiek, gefeliciteerd met haar verjaardag. Ter gelegenheid hiervan presenteerden zij ook het gezamenlijke project, een themanummer van het tijdschrift *Czech and Slovak Journal of Humanities* over de geschiedenis en ontwikkeling van de vakgroepen Neerlandistiek in voormalig Tsjechoslowakije. De Praagse Neerlandistiek heeft ter gelegenheid van het jubileum een eigen project ontwikkeld, het literaire en vertaaltijdschrift *21*. Dit project dat zowel een geprinte als een onlinevorm heeft is een internationaal artistiek platform voor zowel beginnen- de als gevestigde auteurs en vertalers die hun de kans biedt waardevolle ervaringen en contacten op te doen in een internationaal verband. Het project kwam tot stand als een gezamenlijk initiatief van de studenten van de Praagse Neerlandistiek onder leiding van Twan Zegers. Het doel van project *21* is de promotie en verspreiding van literaire werken ongeacht de vorm, het thematisch kader of brontaal onder een publiek van zo veel mogelijk lezers. Het project biedt eveneens unieke academische en populair-wetenschappelijke grensoverschrijdende aspecten vanwege de ambitie om niet alleen parallelle vertalingen van literaire teksten te publiceren, maar ook een internationaal platform voor studentvertalingen te zijn ten einde de Europese academische gemeenschappen met elkaar te verbinden en ruimte te bieden aan studentenprojecten. Hierdoor kunnen de studenten hun competenties op het gebied van taal, communicatie, vertaling, literatuur verhogen en zich vaardigheden op het gebied van editen en uitgeven eigen maken.

Tijdens de presentatie van project *21* was de Nederlandse schrijfster, theatermaakster en performer Elfie Tromp

uitgenodigd. Zij heeft haar nieuwe roman *Pietà* gepresenteerd, die vanuit meerdere perspectieven de gebeurtenissen rondom de verwijdering van een historisch standbeeld van een generaal in een ongenoemde stad volgt en daarbij op de polarisering en pluraliteit van de hedendaagse maatschappij reflecteert. In haar lezing verbond Elfie Tromp het fenomeen van het neerhalen van controversiële standbeelden ook met de Tsjechische context aan de hand van het voorbeeld van Stalins standbeeld in het Letnápark dat werd weggehaald en vervangen door een grote metronoom. Zij was positief over deze verandering en voegde eraan toe dat zij liever het ritme van haar eigen hart, dan de ideologie van één man wil volgen. In het tweede deel van haar lezing werd ze vergezeld door een studente van de Praagse Neerlandistiek en een coördinator van project *21*, Kateřina Bezecná, die een fragment uit de roman *Pietà* vertaald had. Samen lasen ze een deel van de tekst in het Nederlands en het Tsjechisch voor en praatten ze over de mogelijkheid de hele roman in het Tsjechisch te vertalen en over de mogelijke weerklink van het thema in de Tsjechische cultuur. Als tweede gast werd Andrea Selzerová, de oprichter van het project en van de cursus Creatief schrijven (Kurzy v obýváku) geïnterviewd. Het tijdschrift *21* werkt sinds vorig jaar samen met dit project en heeft op zijn website drie teksten van de deelnemers aan Creatief schrijven gepubliceerd. Deze samenwerking draagt bij aan de bekendmaking van het werk van beginnende Tsjechische schrijvers bij het internationale publiek.

De Praagse vakgroep zal nog lang en met plezier terugdenken aan het succesvolle verloop van het congres. Met dankbaarheid en gevoel voor verantwoordelijkheid willen wij verder in de voetstappen van alle tijdens de viering genoemde grote namen van de neerlandistiek treden. Wij kijken de toekomst met hoop en moed tegemoet en wensen de neerlandistiek een nog succesvoller en vruchtbaarder toekomstig honderd jaar toe. Tot slot willen wij onze dankbaarheid uiten tegenover alle instituties die de organisatie van de eeuwfeest institutioneel of financieel hebben ondersteund (Nederlandse Taalunie, Comenius, De Vlaamse vertegenwoordiging in Tsjecho, De Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden, Internationale Vereniging voor de Neerlandistiek en Fonds voor Strategische Partnerschappen Kareluniversiteit). Ook aan de enthousiaste collega's, kenners en vrienden van de Nederlandse taal en Nederlandstalige literatuur en cultuur zijn wij veel dank verschuldigd. ■

Zdenka Hrnčířová in memoriam

Curriculum vitae Zdenky Hrnčířové pohledem manžela

Narodila se do rodiny komerčního inženýra, 1. května 1940, tedy za války. Po absolvování gymnázia (tehdy jednatiletky), studovala češtinu, angličtinu a holandštinu na filologii Univerzity Karlovy. Promoci měla v roce 1962. Krátce pracovala ve Studijním a typizačním ústavu v Praze jako překladatelka. Její první pedagogická štaće byla na katedře jazyků tehdejší Vysoké školy zemědělské v Praze–Suchdole. V roce 1977, po odmítnutí nabídky vstupu do strany, byla propuštěna. Přijata byla v tehdejší Státní jazykové škole v Praze, kde ráda učila angličtinu a holandštinu. Od roku 1992 působila jako pedagog na Filozofické fakultě UK v Praze, na katedře germanistiky, oddělení nederlandistiky. Na tomto místě – nederlandistice – vedla oddělení od roku 1996 do roku 2014. Bylo to pro Zdenku velmi činné období, ve kterém se plně realizovala a měla i úspěchy. Postupně zvedala kvalitu výuky získáním několika profesorů a docentky, vesměs ze zahraničí, k trvalému pracovnímu působení na fakultě, zorganizovala oslavy sedmdesáti pěti let výuky holandštiny v Praze, holandština rozkvétala. Protože od posledních ročníků svého studia na fakultě tlumočila českým dětem na mezinárodních táborech, získala zde potřebné kontakty, tedy osobní známosti, které dobou jen rozšiřovala. Po převratu jsem se Zdenkou byl na celé řadě kolokvií, seminářů, vesměs po Evropě. V oblasti publikační se Zdenka spolu s kolegou ze studií podařilo sestavit *Nizozemsko-český slovník*, vydaný v roce 1989 a 1997. V posledních letech vypracovala, s dvěma holandskými kolegyněmi, *Učebnice nizozemštiny nejen pro samouky*. Kniha byla vydána v roce 2020.

V rodině se starala o své rodiče, zejména v jejich závěrečném období. Otec zemřel v roce 1991 a maminka, ke které mimořádně lnula, v roce 2003. Spolu jsme žili od svatby v roce 1968. O mne vzorně pečovala, často promyšleně usměrňovala některé mé nápady, prostě byla aktivní manželkou, všechna čest. Problémy se srdcem začaly tak před osmi roky.

Samostatnou kapitolou, citově velmi zabarvenou, byl její vztah k Jizerským horám, Josefově Dole, kde její rodiče získali po válce starou chalupu. Od 11 let sem s nimi jezdila na celé prázdniny, těšila se vždy na toto období a byla zde velmi ráda. V pozdním věku tento vztah k Jizerkám přešel v opakované přání rozptýlu pod zdejší lípou. Tedy bez jakékoli pompy, smutku... Prostě jen zde, pod lípou. Přes svou trochu uzavřenou povahu, v tomto měla jasno.

Dnes, kdy podle adresáře Zdenky oznamuji smutnou zprávu, uvědomuji si šíří kontaktů, které stále udržovala. Se svou vrstevnicí ze Švédska si psala více než šedesát roků, stejnou dobu trvala vazba na Anglii, po linii holandštiny to byli velmi dobří známí především v Holandsku a Belgii, dále pak v Polsku, Německu, Maďarsku, Srbsku. Oboustranně docházelo ke kratším či delším návštěvám, a to u nich i u nás.

Můj závěr: žil sem si se Zdenkou přes 53 let jako v bavlnce, byla rovnocennou partnerkou, nedala se. Budu moc vzpomínat.

—
Žvahov, 12. září 2021 (poslednímu dni mezi námi),
Václav

Václav Hrnčíř ▣



Zdenka Hrnčířová, 2012
FOTO Jesse Ultzen

Curriculum vitae van Zdenka Hrnčířová, zoals haar echtgenoot haar zag

Ze werd geboren op 1 mei 1940, dus tijdens de oorlog. Haar vader was commercieel ingenieur. Nadat ze haar diploma aan het (destijds elfjarige) gymnasium gehaald had, ging ze aan de Karelsuniversiteit Tsjechische, Engelse en Nederlandse taal- en letterkunde studeren en studeerde in 1962 af. Ze werkte kort als vertaalster aan het Instituut voor Studie en Typisatie in Praag en haar eerste pedagogische aanstelling was bij de vakgroep voor talen aan de toenmalige Landbouwhogeschool in Praag–Suchdol. In 1977. Nadat ze het aanbod geweigerd had om bij de partij te gaan, werd ze ontslagen. Ze verwierf daarna een plaats aan de toenmalige Staatstalschool in Praag, waar ze met veel plezier Engels en Nederlands doceerde. In 1992 begon ze college te geven aan de Letterenfaculteit van de Karelsuniversiteit in Praag, bij de Afdeling Germanistiek, leerstoel Neerlandistiek. Ze heeft de neerlandistiek in Praag geleid van 1996 tot 2014. Zdenka was hier bijzonder actief, ze kon zich hier volledig realiseren en vierde ook successen. Langzaam verhoogde ze de kwaliteit van het onderwijs door professoren en docenten aan te trekken die voor het overgrote deel uit het buitenland kwamen om vast aan de faculteit verbonden te kunnen worden. Ze organiseerde het 75-jarige bestaan van de leerstoel Neerlandistiek in Praag en het Nederlands bloeide. Toen ze tijdens haar laatste studiejaren aan de faculteit voor Tsjechische kinderen op internationale kinderkampen tolkte, deed ze tegelijkertijd waardevolle contacten en persoonlijke vrienden op. Deze

kring van kennissen en vrienden breidde zich gestaag uit. Na de Fluwelen Revolutie bezochten Zdenka en ik vele colloquia en seminars die in geheel Europa werden gehouden. Op publicatiegebied lukte het Zdenka om samen met een studiegenoot het Nederlands-Tsjechische woordenboek samen te stellen, dat in 1989 en 1997 uitgegeven werd. De afgelopen paar jaar heeft ze zich samen met twee Nederlandse collega's beziggehouden met het leerboek *Učebnice nizozemštiny nejen pro samouky* – Nederlands (niet alleen maar) voor autodidacten. Dat kwam in 2020 uit.

Daarbij zorgde ze voor haar ouders, vooral tijdens hun laatste jaren. Haar vader overleed in 1991 en haar moeder, aan wie ze bijzonder gehecht was, in 2003. We zijn vanaf onze bruiloft in 1968 samen geweest. Ze zorgde voorbeeldig voor me en ze gaf mijn invallen en ideeën op subtiel wijze vorm en richting. Ze was een zeer actieve vrouw en ik heb de allergrootste waardering voor haar. Ongeveer acht jaar geleden kreeg ze problemen aan haar hart.

Haar relatie tot het IJzergebergte en in het bijzonder tot Josefův Důl vormt een apart hoofdstuk in ons leven, want vanaf de oorlog bezaten haar ouders daar een oud boerenhuis. Ze kwam hier al vanaf haar elfde en bracht er vervolgens hele vakanties door, waar ze zich steeds weer op verheugde. Kortom, ze kwam hier erg graag. Op latere leeftijd veranderde die relatie tot het IJzergebergte en gaf ze herhaaldelijk de wens te kennen dat haar as onder de linde alhier uitgestrooid zou worden. En dat zonder enige praal, zonder verdriet... Hier, onder de linde. Ze was daar, ondanks haar wat gesloten karakter, heel duidelijk over.

En nu, terwijl ik volgens Zdenka's adresboek het overlijdensbericht verspreid, word ik me geheel bewust van het grote aantal contacten dat ze onderhield. Haar vriendin uit Zweden en zij correspondeerden langer dan 60 jaar. Een even lange tijd onderhield ze contacten in Engeland, ze had heel goede kennissen in Nederland en België, maar ook in Polen, Duitsland, Hongarije en Servië. Het kwam van beide zijden tot kortere of langere bezoeken, zowel bij ons als bij hen.

Mijn conclusie: ik heb met Zdenka ruim 53 jaar een geweldig leven gehad. Ze was een partner van formaat. Zo zal ik me Zdenka in mijn herinneringen blijven koesteren.

Žvahov, 12 september 2021 (haar laatste dag onder ons),
Václav

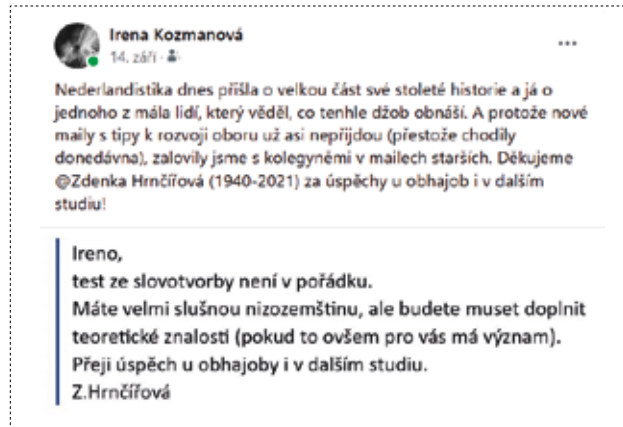
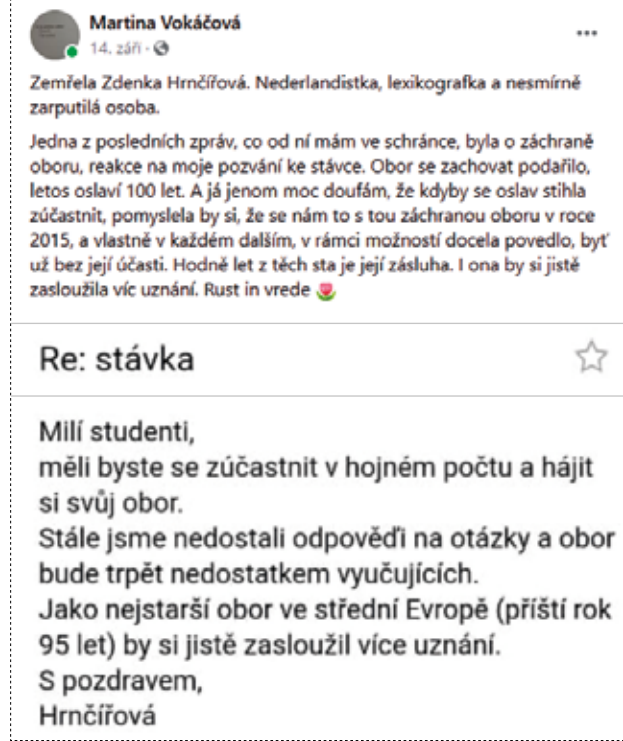
Václav Hrnčíř ~ VERTALING Jesse Ultzen ▣

Zemřela Zdenka Hrnčířová, lingvistka, lexikografka, vysoko- školská vyučující a dlouholetá vedoucí oddělení nederlandistiky

V neděli 12. září 2021 zemřela naše emeritní kolegyně PhDr. Zdenka Hrnčířová. Dosáhla toho, čeho si přeje dosáhnout každý vědec, autor, vyučující. Spousta lidí neznala ji, ale znala její jméno – z obálky *Nizozemsko-českého slovníku*, který vydala s kolegou prof. Františkem Čermákem a který dodnes využívá široké spektrum českých i nizozemských zájemců. Své odborné know-how s těžištěm v lexikografii, lexikologii a frazeologii sdílela i formou seminářů se studenty a formou přednášek a odborných publikací s kolegy a kolegyněmi z mezinárodní nederlandistiky. Právě díky ní se pražská nederlandistika profilovala jako přední lexikografické pracoviště.

Narození Zdenky Hrnčířové (roz. Bendové) připadlo v kalendáři na stejný den jako Svátek práce – a je možné, že časem nebude zřejmé, co je odvozeno od čeho. Činorodost, důslednost a zarputilost v pracovním nasazení vystudovala anglistka, nederlandistka, bohemistka a matematická lingvistka měla možnost prokázat zejména při několika vynucených změnách v životní dráze. V době normalizace musela opustit akademickou sféru, pokračovala tedy v práci na pražské Státní jazykové škole. V roce 2015 jí úsporná opatření znemožnila pokračovat v práci na Filozofické fakultě, z jejího volného času proto mohlo profitovat široké publikum, pro něž napsala *Nizozemštinu (nejen) pro samouky* (2020).

Její dvacetileté působení ve funkci vedoucí oddělení nederlandistiky tvořilo významnou část sta let, která obor letos slaví. V pedagogicky, odborně, organizačně i lidsky komplexním týmu s Olgou Krijtovou a dalšími kolegy a kolegyněmi dokázala využít příležitostí, které poskytovaly „porevoluční“ podmínky – přilákat do Prahy zahraniční odborníky, pro studenty naopak etablovat možnosti výjezdů do zahraničí coby běžnou součástí studia a zájem uchazečů násobně převyšující kapacity oddělení přetavit do možnosti jednooborového studia. Společně s literární vědkyní Ellen Krol pak založily periodikum *Praagse Perspectieven*, které spolu se stejnojmennou řadou kolokvií dlouhá léta fungovalo jako odborná vizitka oddělení a místo setkávání střeoevropské a mezinárodní nederlandistiky.



**Z e-mailové korespondence se Zdenkou Hrnčířovou /
Uit e-mailcorrespondentie met Zdenka Hrnčířová**

Archiv Ireny Kozmanové a Martiny Vokáčové / Archief van Irena Kozmanová en Martina Vokáčová

Jak nejen „svých“ dvacet, ale celých sto let oboru vidí ona, stihla Zdenka Hrnčířová ještě letos napsat sama na stránky Internationale Vereniging voor Neerlandistiek. Do tematického čísla NE-BE k výročí – kde přehlasovala nápad napsat o ní a nahradila ho nápadem napsat o svých kolezích – už přispět nestihne. Její působení na pražské nederlandistice nicméně stále nejlépe dokumentuje úplně jiný pramen – její vlastní posudky v Repozitáři závěrečných prací, tedy desítky záznamů o tom, jak se snažila pomáhat studentům být lepšími (nejen) nederlandisty. Což v jejím pojetí znamenalo mimo jiné nespokojit se s dobrými řešeními, ale hledat ještě lepší.

Irena Kozmanová, Lucie Sedláčková a současní kolegové a kolegyně z oddělení nederlandistiky ▣

Zdenka Hrnčířová is overleden, een taalkundige, lexicografe, universiteits- docente en lange tijd hoofd van de vakgroep Neerlandistiek te Praag

Op zondag 12 september 2021 is onze emeritus collega PhDr. Zdenka Hrnčířová overleden.

Het is haar gelukt wat elke wetenschapper, auteur en docent graag zou willen bereiken. Niet veel mensen kenden haar, maar haar naam was wel bekend. Die staat namelijk op het boekenslag van het Nederlands-Tsjechisch woordenboek dat ze samen met haar collega professor František Čermák publiceerde en dat tot in onze dagen door een breed publiek van zowel Nederlandse als Tsjechische taalgebruikers wordt gebruikt. Ze deelde haar expertise en knowhow, gefocust op lexicografie, lexicologie en fraseologie, met haar studenten in seminars en colleges, en met collega's uit de internationale neerlandistiek aan de hand van lezingen en publicaties. Zij heeft van de Praagse neerlandistiek een prominente en vooraanstaande lexicografische werkplaats gemaakt.

De geboorte van Zdenka Hrnčířová (née Bendová) valt in de kalender op dezelfde dag als de Dag van de Arbeid. En het was juist enorme bedrijvigheid die haar levensloop definieerde. Als resultaat van een aantal gedwongen veranderingen gedurende haar carrière kon deze taalkundige, afgestudeerd in de vakken anglistiek, neerlandistiek, bohemistiek en wiskundige linguïstiek, bewijzen hoe bedrijvig, zorgvuldig en vasthoudend zij was. Tijdens de zogenoemde normalisatie na de Praagse Lente was ze gedwongen om de academiesfeer te verlaten; ze ging echter verder door met lesgeven aan de Praagse Staatstaatschool. In 2015 kon ze vanwege bezuinigingsmaatregelen niet verder werken aan de Letterenfaculteit; van haar vrije tijd kon echter een breed publiek profiteren, want daarvoor schreef ze het leerboek *Nederlands (niet alleen maar) voor autodidacten – Nizozemština (nejen) pro samouky*, (2020).

De twintig jaar waarin ze hoofd van de vakgroep Neerlandistiek was, vormen een belangrijk deel van het honderdjarige bestaan dat de vakgroep dit jaar viert. Met haar collega Olga Krijtová en ook met andere collega's vormde ze pedagogisch, vakkundig, organisatorisch en menselijk gezien een vaardig team dat in staat was om enorm gebruik

te maken van alle mogelijkheden die er na de Fluwelen Revolutie ineens waren: ze trokken een aantal buitenlandse experts aan; voor de studenten creëerden ze mogelijkheden om in het buitenland te gaan studeren, en een buitenlandstage is intussen een gewoon onderdeel van de studie geworden. De snelle groei van het aantal aanmeldingen voor de studie die van hun inspanningen het gevolg was – en dat op dat moment de capaciteit van de vakgroep overtrof – deed de faculteit ertoe besluiten Nederlands voortaan als een volwaardige studie aan te bieden.

Samen met literatuurwetenschapper Ellen Krol richtte Zdenka Hrnčířová ook het tijdschrift *Praagse Perspectieven* op. Dit initiatief was gekoppeld aan een reeks gelijknamige colloquia en werd lange tijd beschouwd als een wetenschappelijke presentatie van de vakgroep en een ontmoetingsplaats voor Centraal-Europese en internationale neerlandici.

Het is haar nog dit jaar gelukt om te kunnen beschrijven hoe zijzelf niet alleen 'haar' twintig jaar bij de vakgroep, maar het geheel honderd jaar van de vakgroep zag, namelijk in een artikel op de website van Internationale Vereniging voor Neerlandistiek. Ze zal helaas niet meer met een gepland artikel kunnen bijdragen aan het jaarboek NE-BE. De volgende uitgave zal het honderdjarig jubileum als thema hebben. Daarnaast kan nog een andere bron als documentatie voor haar invloed en werkzaamheid bij de Praagse vakgroep gelden, namelijk de door haar geschreven beoordelingen in het eindscriptheef: tientallen verslagen die bewijzen hoe ze van haar studenten nog betere neerlandici streefde te maken. In haar geval betekende dat dat de studenten niet tevreden moesten zijn met een redelijk resultaat, maar gestimuleerd werden om het beste uit zichzelf te halen.

Irena Kozmanová, Lucie Sedláčková en alle collega's van de afdeling Neerlandistiek ~ VERTALING Iva Rezková, Twan Zegers ▣

Herinneringen aan Zdenka Hrnčířová (1940–2021)

In de dertien jaar dat ik bij de sectie Nederlands in Praag werkte, zwaaide de taalkundige Zdenka Hrnčířová daar de scepter. 'Kamer 118' was de werkruimte van de hele sectie Nederlands, maar als Zdenka er niet was, leek de kamer 'leeg', net of het licht uit was, terwijl het meestal brandde. Toch was zij allerm minst een luidruchtig of breed gesticulerend persoon, in tegendeel: zij sprak op een heel kenmerkende hoffelijke toon, werkte rustig aan haar bureau, en of de kamer nou afgeladen was met staf en studenten of niet, zij beantwoordde er rustig vele telefoontjes. Zo gedroeg zij zich ook niet als de grote baas, maar meer als een 'minister' in de letterlijke betekenis van 'dienaar'. Zij diende de neerlandistiek en hield haar voorgangers, Přemysl Janotá en Olga Krijtová in grote ere. Zelf had ze naam gemaakt met de vervaardiging, samen met František Čermák, van het Nederlands-Tsjechische Woordenboek in 1989; een monumentaal werk, dat ze mij gul aanbood.

Van 1996 tot 2014 leidde ze de vakgroep Neerlandistiek aan de Karelsuniversiteit, en ze had dus een aanzienlijke bestuurstaak. Meestal leed ze in stilte (bureaucratie), maar ze kwam er wel voor uit, dat de toenmalige accreditatie haar zwaar viel, het gebed zonder eind dat ze vechtend met de computerschema's in Excel tot een uiteindelijk goed einde bracht: een officiële accreditatie van de studie Nederlands als zelfstandig vak. Haar wijze van besturen was sober en bescheiden, maar de koers ervan kaarsrecht: verhoging van de kwaliteit van het onderwijs bij de sectie Nederlands was altijd haar drijfveer. Ze vertegenwoordigde 'Praag' met verve op de vele congressen van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek en genoot van de contacten met vele vakgenoten in heel Europa.

Of het nu ging om de viering van het 75-jarig bestaan van het vak neerlandistiek aan de Karelsuniversiteit in 1997, het Regionaal Colloquium Neerlandicum van Midden-Europa in 2007, beide in Praag, of om kleinere, bijna jaarlijkse congressen als *Praagse Perspectieven*, Zdenka stimuleerde telkens met grote inzet de positie van de Praagse Neerlandistiek. Ook van de praktische organisatie werd ze niet warm of koud, en het leek of het geregeld met de hotels, met het ophalen van de gasten van trein of vliegtuig haar zonder enige hoofdbrekens afging. Dat heeft trou-

wens ook met het (omstreden) begrip van 'de volksaard' te maken: waar de Nederlandse gasten mij op stang joegen met de kleinste vragen over de miniemste onderwerpen, reageerde Zdenka steevast met een 'dat komt wel goed' en op het *moment suprême* was het ook goed geregeld.

Een Westerse taal studeren in de communistische tijd was voor haar vroeger geen *sine cure* geweest. Zo kreeg ik door haar inzicht in de problemen van iemand die Nederlands moet leren zonder de taal ooit in het echt gehoord te hebben. Met name de levensgrote en voortdurende problemen die door het regiem opgeworpen werden om het haar zo moeilijk mogelijk te maken om een congres in Nederland of in het Westen te bezoeken. Hoe het zakgeld, dat ze mee mocht nemen bij terugkeer van de reis weer volledig ingeleverd moest worden. Hoe er zo lang op toestemming voor de reis gewacht moest worden, dat het congres soms al voorbij ging zonder een antwoord ontvangen te hebben. Uiteindelijk was haar langste verblijf in Nederland drie weken en dit was pas acht jaar na het einde van haar studie; nog een wonder dat ze zo vloeiend Nederlands sprak.

De communistische tijd had een diepe indruk in haar leven nagelaten. Met name bood het inzicht in Zdenka's karakter, toen zij terloops opmerkte dat zij ontslagen werd bij de toenmalige Landbouwhogeschool, omdat ze het lidmaatschap van de communistische partij weigerde; zij verwierf daarna een plaats aan de Staatstalenschool, waar dat lidmaatschap minder van belang was en doceerde er met veel plezier jaren lang Nederlands en Engels. Op mijn bewondering voor die weigering reageerde ze bescheiden: 'Ach Ellen, dat was toch niets voor mij, partijlid worden.'

In later tijd ging het meer over vindingrijke aanpassingen aan de auto van haar en haar man, die zij beiden bedacht hadden om het in de communistische tijd mogelijk te maken, naar het Westen te reizen, helemaal naar Zweden en Noorwegen. Na de Fluwelen Revolutie werden Zdenka en haar man hartstochtelijke reizigers, die Europa van noord tot zuid doorkruisten en de vele vakgenoten die vrienden waren geworden een tegenbezoek brachten. Ze vertelde me ook, dat al vanuit haar jeugd haar grote liefde voor het IJzergebergte dateerde, waar haar ouders na de oorlog een oud boerenhuis bezaten. In haar jeugd, maar

Vzpomínky na Zdenku Hrnčířovou (1940–2021)

Během třinácti let, kdy jsem pracovala na nizozemském oddělení v Praze, mu vládla lingvistka Zdenka Hrnčířová. „Místnost 118“ byla pracovní celého nizozemského oddělení, ale když tam Zdenka nebyla, zdála se místnost prázdná, jako by v ní bylo zhasnuto, přestože světlo bylo obvykle rozsvícené. V žádném případě však nebyla hlučná ani nepoužívala rozmáchlá gesta, naopak: mluvila velice charakteristickým zdvořilým tónem, pracovala klidně u svého stolu, a ať už byla místnost plná zaměstnanců a studentů či nikoliv, v poklidu vyřizovala mnoho telefonátů. Nechovala se jako velká šéfka, ale spíše jako „ministřyně“, v doslovném smyslu slova jako „člověk ve službě“. Sloužila nederlandistice a velmi si vážila svých předchůdců, Přemysla Janoty a Olgy Krijtové. Sama si získala jméno tím, že v roce 1989 vydala spolu s Františkem Čermákem *Nizozemsko-český slovník*, monumentální dílo, které mi velkoryse poskytla.

V letech 1996 až 2014 vedla oddělení nederlandistiky na Univerzitě Karlově, takže měla na starosti značnou administrativu. Většinu času trpěla mlčky kvůli byrokracii, ale přiznala, že akreditace v té době pro ni byla těžká, byl to nekončící boj, ve kterém však úspěšně zvítězila nad záludnostmi Excelu a jehož výsledkem byla oficiální akreditace studia nizozemštiny jako samostatného oboru. Její způsob řízení byl střídavý a skromný, ale jeho kurs přímočarý: její motivací bylo vždy zvyšování kvality vzdělávání v nizozemské sekci. S vervou reprezentovala „Prahu“ na mnoha kongresech Mezinárodní asociace nederlandistiky (Internationale Vereniging voor Neerlandistiek) a těšila se z kontaktů s mnoha kolegy po celé Evropě.

Ať už to byly oslavy 75. výročí založení oboru nederlandistiky na Univerzitě Karlově v roce 1997, Regionální kolokvium nizozemštiny ve střední Evropě (Regionaal Colloquium Neerlandicum van Midden-Europa) v roce 2007, obojí v Praze, nebo se jednalo o menší, takřka každoroční kongresy jako *Pražské perspektivy* (Praagse Perspectieven), Zdenka vždy s velkým nasazením usilovala o zlepšení pozice pražské nederlandistiky. Ani praktická organizace jí nedělala žádné problémy a zdálo se, že zařizování hotelů, včetně vyzvedávání hostů od vlaku nebo letadla, jí nezpůsobuje bezesné noci. To ovšem souvisí také se (sporným) pojmem „národní charakter“: tam, kde mě ho-

ook tijdens haar 53-jarig huwelijk waren het hoogtepunten in het jaar als zij zich daar beiden konden terugtrekken. Af en toe zo maar een tijdje op een berg in de verte kijken, dat waren haar favoriete momenten, zoals dat bij mij 'naar de zee kijken' was, zo stelden we samen vast.

Zdenka heeft zich veel moeite gegeven mij te laten kennismaken met de Tsjechische cultuur. Wat voor een Nederlander de schilderkunst is, is voor een Tsjech de klassieke muziek en legio zijn de keren dat ik tot mijn grote voldoening door Zdenka en haar man meegenomen werd naar een concert in het Rudolphinum. Al gauw zag ik in, dat je Dvořák, Smetana en Janáček door een Tsjechische dirigent met een Tsjechisch orkest moet horen. Niet alleen naar het Rudolphinum namen ze mij mee, ook naar bezienswaardigheden in Praag of in de omgeving van Praag, nieuwe musea, middeleeuwse kunst, en of het nu een heilige op de berg, een belangrijk stadje of opmerkelijke volkskunst met Kerstmis was, ik kon me geen betere gidsen wensen. Elke keer was er de ontvangst in hun gezellige huis, met als hoogtepunt de laatste werkweek in december, als we alvast gezamenlijk Kerstfeest vierden en Zdenka als kok haar andere talenten liet zien. Elke keer keek ik weer naar de boekenkast, waar op een vaste plaats een foto van Václav Havel stond. Maar het mooiste sieraad van het huis was een harmonisch huwelijk, zo bleek mij elke keer weer.

Ongeveer acht jaar geleden kreeg Zdenka problemen met haar hart, maar toen ze al snel terugkeerde, nam ze met onverminderd elan haar werk weer op. In haar pensioenjaren vervaardigde zij samen met twee Nederlandse collega's nog een leerboek Nederlands voor autodidacten, dat in 2020 uitkwam. In Nederland spreken wij over 'in 't harnas sterven', een begerenswaardig levenseinde.

Ellen Krol ▢

landští hosté iritovali nepodstatnými dotazy na ta nejméně důležitá témata, Zdenka vždycky odpovídala „to bude v pořádku“ a *v rozhodné chvíli* to také v pořádku bylo.

Studium západních jazyků v době komunismu by pro ni nebylo žádná *sinekura*. Díky ní jsem nahlédla do problémů člověka, který se musí naučit nizozemsky, aniž by tento jazyk kdy v reálném životě doopravdy slyšel. Zejména obrovských a trvalých problémů, které jí režim stavěl do cesty, aby jí co nejvíce ztížil návštěvu například kongresu v Nizozemsku nebo na Západě. Jak kapesné, které si směla vzít s sebou, musela po návratu z cesty v plné výši vrátit. Jak musela tak dlouho čekat na povolení k cestě, že kongres mezitím již proběhl, aniž by dostala od úřadů odpověď. Nakonec trval její nejdelší pobyt v Nizozemsku tři týdny, a to teprve osm let po ukončení studia; je zázrak, že mluvila nizozemsky tak plynně.

Komunistická éra její život hluboce poznamenala. Zdenčinu povahu možná nejlépe vystihuje situace, kdy se jen tak mimochodem zmínila, že jí dali výpověď z tehdejší Vysoké školy zemědělské, protože odmítla členství v komunistické straně. Poté nastoupila na místo na Státní jazykové škole, kde členství ve straně nebylo tak důležité, a dlouhá léta zde s velkým potěšením vyučovala nizozemštinu a angličtinu. Na můj obdiv k jejímu odmítnutí reagovala skromně: „Ach, Ellen, členství ve straně stejně nebylo nic pro mě.“

Později šlo spíše o vynalézavé úpravy jejího a manželova auta, které oba vymýšleli, aby mohli v době komunismu cestovat na Západ, až do Švédska a Norska. Po sametové revoluci se ze Zdenky a jejího manžela stali vášniví cestovatelé, kteří procestovali Evropu od severu k jihu a navštívili mnoho kolegů, kteří se s nimi spřátelili a návštěvu opětovali. Řekla mi také, že její velká láska k Jizerským horám, kde její rodiče po válce vlastnili starou chalupu, se datuje již z jejího dětství. V mládí, ale i během 53 let manželství, to byly vrcholné události roku, když se tam oba mohli uchýlit. Její oblíbené okamžiky byly, když se mohla na chvíli zahledět na vzdálenou horu, stejně jako to u mě byl „pohled na moře“, jak jsme se shodly.

Zdenka vynaložila velké úsilí, aby mě seznámila s českou kulturou. Co je pro Holanďana malířství, je pro Čecha vážná hudba, a mnohokrát jsem měla to velké potěšení, že mě

Zdenka a její manžel vzali na koncert do Rudolfiny. Brzy jsem pochopila, že Dvořáka, Smetanu a Janáčka musí člověk slyšet v podání českého orchestru s českým dirigentem. Brali mě nejen do Rudolfiny, ale i za památkami v Praze nebo v jejím okolí, do nových muzeí, za středověkým uměním, a ať už to byl nějaký svatý na hoře, významné město nebo pozoruhodné lidové umění o Vánocích, lepší průvodce jsem si nemohla přát. Pokaždé zde bylo přijetí v jejich útulném domě, což vrcholilo poslední pracovní týden v prosinci, kdy jsme předem společně slavili Vánoce a Zdenka ukázala jako kuchařka své další dary, kterých se jí dostalo. Pokaždé jsem se vždy znovu podívala na knihovnu, kde byla na stálém místě fotografie Václava Havla. Nejkrásnějším klenotem domu však bylo harmonické manželství, jak jsem je vždycky znovu vnímala.

Asi před osmi lety začala mít Zdenka problémy se srdcem, ale po svém brzkém zotavení pokračovala ve své práci s nezmenšeným elánem. V důchodu vytvořila společně se dvěma nizozemskými kolegy ještě učebnici nizozemštiny pro samouky, která vyšla v roce 2020. V Nizozemsku máme úsloví „in 't harnas sterven“, doslova „umřít v brnění“, tj. tehdy, kdy je dotyčný ještě plně aktivní, označuje se tak konec života, po jakém toužíme.

Ellen Krol ~ PŘEKLAD Ruben Pellar ■

Herinneringen

aan Zdenka Hrnčířová

Gedurende vier jaar, van 2001 tot 2005, heb ik met Zdenka kamer 118 van de vakgroep Nederlands in Praag gedeeld en werkten wij vier dagen per week nauw samen. Ik als lectrice Nederlands, zij als hoofd van de vakgroep en dus als mijn 'baas' – een benaming die ze altijd een beetje grappig scheen te vinden. Natuurlijk waren er vele andere docenten en medewerkers die ieder jaar of ieder semester kortere of langere periodes colleges kwamen geven (met name Ellen Krol en Guy Janssens), maar zij en ik waren in die tijd als enigen gedurende het hele jaar in Praag en daardoor leerden we elkaar al snel zeer goed kennen.

Ik was 28 toen ik aankwam in Praag, en Zdenka en ik bevonden ons dus in heel verschillende levensfasen. Dat nam echter niet weg dat we veel raakvlakken hadden en dat we tussen de colleges door of tijdens de lunch in de kantine ons wel en wee met elkaar deelden. Voor haar werd die periode naar mijn idee gekenmerkt door de administratieve moeilijkheden rondom de accreditatie van de studie Nederlands bij de overgang naar de bachelor-masterstructuur. In mijn herinnering rende ze van de ene bijeenkomst naar de andere en prees ze mij gelukkig dat ik me er niet mee in hoefde te laten. Tot overmaat van ramp dreigde de vakgroep op een bepaald moment ook nog opgeheven te worden omdat we in die tijd nog niemand hadden die gehabiliteerd was. Tegelijkertijd maakte Zdenka in haar privéleven een bijzonder zware periode door als mantelzorger van haar hoogbejaarde moeder die alleen woonde en veel hulp nodig had.

Toch, ondanks al die moeilijkheden, bleef ze positief en haalde veel energie uit het plezier dat ze beleefde aan de inhoudelijke kant van het vak: in de eerste plaats het lesgeven aan de studenten, maar ook de samenwerking met collega's in binnen- en buitenland, de jaarlijkse organisatie van het colloquium 'Praagse Perspectieven' (geïnitieerd door Ellen Krol) en aansluitend telkens de publicatie van de bijbehorende bundel artikelen. Ze vond het fantastisch als er veel 'gebeurde' in Praag en genoot daar zichtbaar van. Ze was een goede gastvrouw voor alle sprekers en gastdocenten die Praag bezochten en wist altijd wel een leuk plekje in de stad voor een gezellig diner of een interessante rondleiding en ontving bovendien samen met haar man vele buitenlandse gastdocenten bij zich thuis.



Zdenka Hrnčířová en Nienke van de Waal in café Slavia, Praag, ongeveer 2003 / Zdenka Hrnčířová a Nienke van de Waal v kavárně Slavia, Praha, asi 2003

Archief van Nienke van de Waal-Krupa / Archiv Nienke van de Waal-Krupa

Een zeer belangrijke bijdrage van Zdenka aan de Neerlandistiek in Tsjechië was zonder twijfel het eerste woordenboek Nederlands-Tsjechisch dat zij al in 1989 samen met František Čermák publiceerde. Maar Zdenka hield er absoluut niet van zichzelf belangrijk te maken of op de voorgrond te treden. Toch was ze lange tijd wel degelijk de drijvende kracht achter alles wat er gebeurde bij de vakgroep. Ze vond het uitermate belangrijk dat de kwaliteit van de opleiding in Praag op het allerhoogste niveau bleef en heeft daar hard voor gewerkt. Ze stelde hoge eisen aan studenten en docenten en niet in de laatste plaats aan zichzelf. Ze trok gasthoogleraren aan en een belangrijke impuls voor de vakgroep is geweest dat ze in 2002 dr. Ellen Krol naar Praag haalde, die een permanente aanstelling kreeg en die later bovendien haar habilitatie in Praag kon doen, waarna een stroom van promovendi op gang kwam.

Zelf verliet ik de vakgroep met pijn in het hart in 2005 – ik was inmiddels getrouwd en vertrok met mijn man naar

Vzpomínky na Zdenku Hrnčířovou

Nederland. Maar dat was niet het einde van mijn samenwerking met Zdenka. In de jaren daarna bleven we contact houden en in 2016 schreef ze mij dat ze graag een leerboek Nederlands voor Tsjechen wilde maken en vroeg of ik met haar zou willen samenwerken. Ik zei direct ja, en ook Lenie van Palenstein Helderma, die Zdenka eveneens al lange tijd kende, deed mee.

In de jaren die volgden werkten we gedrieën aan het boek. Makkelijk was het niet, omdat we ieder in een ander land zaten: Zdenka in Tsjechië, Lenie in Nederland en ik inmiddels in Engeland. Vrijwel alle communicatie ging per e-mail; de talloze versies van ieder hoofdstuk, met correcties in alle kleuren van de regenboog, deden ons regelmatig duizelen maar Zdenka slaagde er altijd in de grote lijn niet uit het oog te verliezen. Ze nam alle vertalingen, vele oefeningen en bovendien het leeuwendeel van de grammaticale uitleg voor haar rekening en deed dat met grote deskundigheid.

Ondertussen hielden we elkaar op de hoogte van wat er in onze levens gebeurde, niet in de laatste plaats toen de coronapandemie uitbrak. Juist rond die tijd moest Zdenka nog voor elkaar krijgen dat de teksten voor het boek werden ingesproken in een studio in Praag door Nederlandstalige sprekers, wat gelukkig enkele dagen voor de eerste lockdown nog net gelukt is. De samenwerking met de uitgeverij bleek jammer genoeg behoorlijk problematisch, maar Zdenka wist haar frustraties opzij te zetten en het is volledig aan haar doorzettingsvermogen en diplomatie te danken dat het ruim 450 pagina's tellende boek eind 2020 eindelijk gepubliceerd is.

Ik kijk met dankbaarheid terug op de lange samenwerking met Zdenka en mijn herinneringen aan Praag zullen voor altijd met haar verbonden zijn.

Nienke van de Waal-Krupa ▢

Se Zdenkou Hrnčířovou jsem trávila v letech 2001 až 2005 čtyři dny v týdnu. Sdílely jsme totiž místnost 118 na pražské nederlandistice. Pracovala jsem tam tehdy jako lektorka nizozemštiny, Zdenka byla vedoucí katedry a tudíž moje „šéfová“, což jí vždycky připadalo trochu legrační. Samozřejmě během těch let přijížděli na kratší či delší časové úseky mnozí další vyučující a zaměstnanci, hlavně Ellen Krol a Guy Janssens, Zdenka a já jsme v té době však byly jediné, kdo na katedře pobýval celoročně, a tak jsme se rychle velmi dobře seznámily.

Když jsem přijela do Prahy, bylo mi 28 let, Zdenka a já jsme se tudíž nacházely ve zcela odlišných životních etapách. Byly zde ovšem značné styčné plochy, mezi přednáškami a při přestávkách na oběd jsme sdílely mnohou starost či radost. Dost ji v té době pohlcovaly administrativní obtíže spojené s akreditací nederlandistiky při přechodu na systém bakalářské a magisterské fáze. Pamatuji si, jak přebíhala z jedné schůze na druhou a vzdychala: „Máš štěstí, že se tímhle nemusíš zabývat!“ V určitou chvíli ještě ke všemu hrozil nederlandistice z důvodu nepřítomnosti docenta úplný zánik. Zdenka se navíc starala o starou matku, která bydlela sama a potřebovala značnou výpomoc.

Přes všechny ty potíže situaci snášela s optimismem a čerpala energii z potěšení, jež jí působila její vědecká disciplína, v první řadě samotná výuka, ale nezanedbatelné místo zaujímal spolupráce s kolegy doma i v zahraničí, každoroční organizace kolokvia *Pražské perspektivy*, které iniciovala Ellen Krol, a na něž navazovala publikace příslušných článků. Zdence se viditelně líbilo, že se v Praze dějí věci. Všem řečníkům a hostujícím lektorům byla výtečnou hostitelkou, vždycky věděla o vhodném místě, kde s hosty povečeřet, nebo o zajímavé prohlídce. Navíc spolu s manželem si hosty zvala k sobě domů.

Velice důležitým Zdenčiným příspěvkem české nederlandistice byl rozhodně první *Nizozemsko-český slovník*, který vydala společně s Františkem Čermákem v roce 1989. Zdenka se ovšem jen velmi nerada zviditelňovala a nikdy nezdůrazňovala své zásluhy, a přesto byla dlouhou dobu hnací silou veškerých aktivit katedry. Zachování vysoké kvality studia nizozemštiny v Praze pro ni bylo absolutní prioritou, na studenty kladla vysoké nároky, na učitele



↑ Skupinové foto u příležitosti 3. kolokvia Pražských perspektiv v Praze, březen 2005. Přednášející a hosté, zleva doprava: Ingrid Degraeve, Eep Francken, Martijn Schoonderwoerd, Zdenka Hrnčířová, Guy Janssens, Jan Pekelder, Nienke van de Waal, Dorothee Sturkenboom, Kris Steyaert, Ellen Krol. / De groepsfoto is genomen tijdens het 3e colloquium Praagse Perspectieven in Praag, maart 2005. Het is een aantal sprekers en gasten, v.l.n.r.: Ingrid Degraeve, Eep Francken, Martijn Schoonderwoerd, Zdenka Hrnčířová, Guy Janssens, Jan Pekelder, Nienke van de Waal, Dorothee Sturkenboom, Kris Steyaert, Ellen Krol. Archiv Nienke van de Waal-Krupa / Archief van Nienke van de Waal-Krupa

↗ Zdenka Hrnčířová in café Slavia, Praag, ongeveer 2003 / Zdenka Hrnčířová v kavárně Slavia, Praha, asi 2003
Archiv Nienke van de Waal-Krupa / Archief van Nienke van de Waal-Krupa

stejně tak a v poslední řadě též na sebe samotnou. Zasloužila se o příjezd hostujících vyučujících. Důležitým momentem byl příchod dr. Ellen Krol do Prahy. Ta totiž získala stálé místo a absolvovala v Praze docenturu, čímž se otevřela cesta řadě doktorských promócí.

Já jsem Prahu s lítostí opustila v roce 2005, provdala jsem se a s mužem jsem odjela do Nizozemska. Má spolupráce se Zdenkou tím ovšem neskončila, i v následujících letech jsme zůstaly ve styku a v roce 2016 se mi Zdenka svěřila s plánem sestavit učebnici nizozemštiny pro české mluvčí. Požádala mne o spolupráci. Okamžitě jsem souhlasila a na díle jsme začaly pracovat, spolu s Lenie van Palenstein Helderma, již Zdenka také delší dobu znala.

V následujících letech náš tříčlenný tým pracoval na přípravě učebnice, což nebylo jednoduché. Nacházely jsme se totiž ve třech zemích, Zdenka v Česku, Lenie v Nizozemsku a já mezitím už v Anglii. Prakticky všechna komunikace probíhala po e-mailu, tedy veškeré ty mnohobarevné korektury, z nichž nám šla hlava kolem, ale Zdence se vždy



dařilo udržet hlavní směr. Sestavila veškeré překlady, mnohá cvičení a navíc většinu výkladů gramatiky, což činila s příznačnou odborností.

Současně jsme se navzájem informovaly o tom, co se děje v našich životech, což se v poslední řadě týkalo vypuknutí koronavirové pandemie. A právě v té době musela Zdenka pro učebnici zařadit namluvení textů nizozemskými mluvčími v pražském nahrávacím studiu, což se naštěstí podařilo těsně před prvním lockdownem. Spolupráce s nakladatelstvím byla bohužel svízelná, ale Zdence se dařilo se nad to povznést, takže vydání knihy o 450 stranách se koncem roku 2020 podařilo především díky její houževnatosti.

Na dlouhou spolupráci se Zdenkou se ohlížím s vděčností a navždy budu mít vzpomínky na Prahu spojené s její osobou.

Nienke van de Waal-Krupa
~ PŘEKLAD Sylva Alderliesten ▢

K vývoji a současnosti nizozemsko-české lexikografie

„Slovník je přítel, a ne učeně odpudivý povýšenec či podvodník." A pro ty nizozemské to platí dvojnásob.

Dle nedávné Evropské ankety k používání slovníků využíla více než polovina všech dotázaných Čechů v posledních dvou dnech jednojazyčný výkladový slovník. Stejný výsledek ukazují i data pro Nizozemsko, Belgii, ale i celou Evropu. Každý, kdo někdy otevřel nějaký slovník (a teď nemám na mysli jen jednojazyčný), určitě už zažil ten pocit zmatení ze všech možných zkratk či pocit ztráty času, když hledal slovíčko, které tam nakonec vůbec nenašel. Možná si poté dokonce na slovník zanedával, a rozhodně ho nenazval přítelem. Přesto se v mottu tohoto článku objevuje věta, která se nás snaží přesvědčit o opaku. Je to věta z Desatera slovníkářova, které sepsal František Čermák v *Manuálu lexikografie*, povinné četbě každého slovníkáře. Tentýž František Čermák je spoluautorem jediného velkého nizozemsko-českého slovníku. Nizozemština se tedy v českém prostředí těší výsadnímu postavení. Přestože jde o menší jazyk, než je třeba angličtina či němčina, disponuje kvalitním slovníkem, na jehož vzniku se podílela uznávaná autorita. Jak tento slovník vznikl, co mu předcházelo, proč vznikl zrovna na pražské nederlandistice a jak se tímto dílem může inspirovat lexikografie do budoucna?

Dne 5. února letošního roku uběhlo 100 let od okamžiku, kdy Ministerstvo školství a národní osvěty schválilo gymnaziálnímu profesorovi Františku Kaldovi stát se soukromým docentem pro nizozemskou řeč a literaturu. Od října 1921 začal František Kalda přednášet na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Rok 1921 se tedy dá považovat za počátek nederlandistiky nejen v Praze, ale i v Československu. K vědeckým přednáškám o vývoji nizozemštiny a dějinách nizozemsky psané literatury později přibýly také kurzy praktického jazyka či přednášky k realitě, a nizozemština

se postupem času stala plnohodnotným oborem, který nejprve bylo možné studovat v kombinaci s jinými obory, později také samostatně.

Dnes je pro nás téměř samozřejmé, že při studiu cizího jazyka často, a to nejen v začátcích, saháme po překladovém slovníku, nebo častěji spíš otevíráme jeho elektronickou verzi na obrazovce počítače. Situace před sto lety ale byla zcela jiná, studenti nejenže neměli k dispozici mobil ani internet, ale navíc ani žádný nizozemsko-český slovník. Pokud chtěli najít překladový ekvivalent nizozemského slovíčka, museli postupovat složitou cestou přes jiný jazyk – například přes němčinu. Protože se ale z nizozemštiny do češtiny (a naopak) v průběhu let překládalo čím dál více a protože se překladatelské kurzy – i díky seminářům Olgy Krijtové – staly pevnou součástí studia, byla potřeba nizozemsko-českého slovníku čím dál naléhavější.

Lexikografie – někdy zjednodušeně označovaná jako věda o slovnících a jejich vzniku – tedy logicky musela doplnit portfolio vědecké nederlandistiky. Jako klíčovou osobnost je zde nutné vyzdvihnout Zdenku Hrnčířovou, která společně s Františkem Čermákem napsala již zmíněný slovník. Byla to také ona, kdo zdůrazňoval, aby se při oslavách 100 let nezapomnělo na jazykovědné aktivity pražské nederlandistiky, především pak na výzkum v oblasti lexikologie a lexikografie. I to byl podnět k napsání tohoto článku.

K tomu, aby lexikografie patřila mezi hlavní vědecká odvětví nederlandistiky, se nabízí hned několik dobrých důvodů. Dvojazyčná lexikografie jde vždy ruku v ruce s lexikografií jednojazyčnou. A ta nizozemská se může pyšnit hned několika prvenstvími.

Frisl. <i>rubin</i> .	Hung. <i>nyelvi</i> .	Linio, lino.
Ang. <i>linota</i> .	Lingua.	Hebr. <i>tach</i> , <i>ma-</i>
Hung. <i>vad len</i> .	Heb. <i>laphon</i> .	<i>schach</i> , <i>sa sach</i> .
Turc. <i>gezegen</i> .	Armen. <i>lezu</i> .	Græc. <i>ζιν</i> , <i>λινον</i> .
Boh. <i>wrat se nose</i> .	Sarac. <i>lesan</i> , <i>lesan</i> .	Lat. <i>linia</i> , <i>line</i> .
Linca.	Abyssin. <i>lesan</i> .	Ital. <i>ongere</i> .
Hebr. <i>kav</i> .	Arab. <i>liena</i> , <i>lesena</i> .	Hisp. <i>untar</i> .
Græc. <i>ζιν</i> .	Græc. <i>λινον</i> .	Gal. <i>otadre</i> .
Latin <i>linea</i> .	Latin <i>lingua</i> .	Germa. <i>besitreich</i>
Hisp. <i>la linea</i> , <i>o</i>	Hisp. <i>lengua</i> .	<i>salben</i> , <i>schmier</i> .
<i>raya</i> , <i>draca</i> .	Gal. <i>langue</i> .	Belg. <i>saluen</i> , <i>be-</i>
Gall. <i>ligne</i> , <i>raye</i> .	Germa. <i>die tung</i> .	<i>strecken</i> .
Ger. ein <i>Linien</i> , <i>Lin</i>	Belg. <i>tunge</i> .	Angl. <i>to annoy</i> , <i>er</i>
<i>Nichtschuur</i> .	Dan. <i>tunge</i> .	<i>overmere</i> .
Belg. <i>een rictschuur</i> .	Saxon. <i>tungen</i> .	Dalm. <i>marati</i> .
Ang. <i>a line</i> .	Sclav. <i>besseda</i> , <i>jesik</i> .	Polon. <i>smarut</i> .
Sclavon. <i>versta</i> .	Dalm. <i>ysik</i> .	Sclavon. <i>masati</i> .
Dalm. <i>trask</i> .	Pol. <i>lezi</i> .	Carniol. <i>schalbari</i> .
Pol. <i>linia</i> .	Boh. <i>gazyk</i> .	Hung. <i>kenai</i> .
Carniol. <i>linie</i> .	Lusat. <i>wisic</i> .	Linguo, <i>vide</i> .
Bohem. <i>úny</i> , <i>cara</i> .	Turc. <i>dilmiel</i> .	Relinguo.
Hung. <i>nyelvi</i> .	Hung. <i>nyelvi</i> .	

Ukázka ze slovníku *Thesaurus polyglottus* / Een voorbeeld uit het woordenboek *Thesaurus polyglottus*, Hieronymus Megiser, 1603, Bayerische Staatsbibliothek

ZDROJ/BRON www.digitale-sammlungen.de

Tak například nizozemský výkladový slovník *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) je největším historickým slovníkem na světě. Všechny jeho 43 svazků, které byly vydávány v letech 1851–2001, by vytvořilo knihu tlustou přes 3 metry. Jelikož WNT ale nepopisuje primárně současnou slovní zásobu, vzniká od roku 1970 slovník *Algemeen Nederlands Woordenboek* (ANW). Pokud jsme zvyklí, že nizozemskojazyčné zdroje bývají často ukryty za platební bránou, není to případ těchto dvou slovníků, které jsou oba přístupné zdarma přes web *Instituut pro nizozemský jazyk* (Instituut voor de Nederlandse Taal). Na ANW se stále pracuje a je neustále rozšiřován o nová hesla. Zdarma přístupný je také online *Van Dale Gratis woordenboek*, sesterský slovník oblíbeného, ve fyzické podobě třísvazkového *Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal*, který je známější pod názvem *Dikke Van Dale* („Tlustý Van Dale“). V březnu 2022, kdy uběhne 150 let od prvního vydání tohoto slovníku Johanem Hendrikem van Dalem, se slovník dočká svého již 16. vydání. I tento slovník je přístupný online, tentokrát však už za poplatek.

Nizozemská jednojazyčná lexikografie však není jedinečná pouze svými výslednými díly, nýbrž i metodami, které využívá k jejich vzniku. Jako jedna z prvních začala v minulém století využívat možnosti elektronického zpracování dat – především jazykových korpusů, velkých souborů textů. Pod hlavičkou *Van Dale* tak vznikl ambiciózní projekt, jehož výsledkem byl nejen jednojazyčný slovník *Groot woordenboek van hedendaags Nederlands*, sestavovaný nezávisle na *Dikke Van Dale*, nýbrž dalších šest dvojazyčných slovníků pro angličtinu, němčinu a francouzštinu. František Čermák (1987) tento projekt právem nazval „nizozem-

ským lexikografickým projektem století“. Za pouhých 10 let dokázal 300členný tým jazykovědců, lexikografů a programátorů odpracovat na 300 „lidských“ let práce a vytvořit tak sedm slovníků současného jazyka.

Vzhledem k omezenému počtu mluvčích nicméně čeština k těmto třem světovým jazykům vybrána nebyla. Kdy se ale čeština a nizozemština poprvé potkaly v jednom slovníku? Bylo to v roce 1603, ale nejednalo se ani o nizozemsko-český (tedy ten, který by k nizozemským slovům nabízel české ekvivalenty), ani o česko-nizozemský slovník (který by naopak českým slovům nabízel ekvivalenty nizozemské). Zamotal jsem vám teď trochu hlavu? Šlo totiž o slovník *Thesaurus polyglottus*, ve kterém byly k danému latinskému slovu nabízeny překlady v několika jazycích. A mezi těmito jazyky byla jak nizozemština, latinsky označena zkratkou *Belg.* (*Belgice*), tak i čeština, označená *Boh.* či *Bohem.* (*Bohemice*). Slovník, který je dnes rovněž přístupný online, toho jeho uživateli ale bez znalosti latiny mnoho neřekne, neboť neobsahuje český ani nizozemský heslář. K jednotlivým ekvivalentům slovník kromě toho nenabízí nic navíc – nenalezneme v něm žádné další gramatické informace jako například rod a množné číslo podstatných jmen či tvary nepravidelných sloves.

První skutečně nizozemsko-český a česko-nizozemský slovník vyšel v Haagu v roce 1937 pod názvem *Van Goor's Miniatuur Tsjechisch Woordenboek*. Tento slovník A. E. Bouteljeho v roce 1967 znovu vydali manželé Olga a Hans Krijtovi, na to pak navázalo vydání Hanse Krijta a Přemysla Janoty z roku 1985. Slovník kromě překladových ekvivalentů, většinou „slovo za slovo“, nenabízí o moc navíc. Například u podstatných jmen uvádí rod; množné

číslo již však ne, o příkladových větách ani nemluvě. Slovník tak mohl sloužit hlavně turistům k základnímu porozumění jazyku. Pro uživatele, kteří si nizozemštinu (či češtinu) chtěli osvojit, však bez současného otevření jednojazyčného výkladového slovníku příliš užitečný nebyl.

O nutnosti vydání slovníku většího rozsahu nebylo pochyb. Tohoto úkolu se zhostili nejen na nederlandistice v Praze, kde vznikala nizozemsko-český slovník, nýbrž i v Brně, kde byl připravován slovník česko-nizozemský. První zmíněný vyšel v roce 1989, druhý v roce 1990.

Vznik *Nizozemsko-českého slovníku* Františka Čermáka a Zdenky Hrnčířové však sahá až do studentských let jeho autorů, kdy začali se sběrem autentického materiálu, který využívali pro vlastní potřeby při překladu. S takovým materiálem bylo důležité zacházet důmyslně, neboť získat v Československu v době komunistické nadvlády autentická nizozemskojazyčná data v podobě novinových článků bylo téměř nemožné. Vše si pečlivě zaznamenávali a ukládali, avšak o počítačích nemohla být řeč. Autoři vše psali na lístečky, které řadili abecedně do kartotéky. Jelikož se ze začátku jednalo o vlastní potřeby, jako kartotéka často posloužila například krabice od bot. Později oba autoři tyto záznamy systematizovali a zpracovali do slovníku, který byl hotový již v roce 1975, dlouhých 13 let však ležel v nakladatelství a byl vydán až v roce 1989. V roce 1997 vyšlo v nakladatelství LEDA druhé, přepracované vydání, jeho dotisk s novou obálkou pak v roce 2005. Slovník je naprosto nesrovnatelný se svými předchůdci. A to ve všech směrech. Jedná se o dílo, které můžou nederlandistům závidět i kolegové studující jazyky „větší“ – např. germanisté. Slovník obsahuje nejen aktuální slovní zásobu, ale jelikož se de facto jedná o první slovník pro tento jazykový pár, obsahuje i slova nutná pro porozumění starším textům, a kromě toho také základy odborných terminologií či živý mluvený jazyk, včetně vulgarismů. Možná to již dnes u slovníku považujeme za samozřejmost, ale přesto musím zmínit, že tento slovník je prvním nizozemsko-českým slovníkem obsahujícím systematické členění daného hesla, podrobné gramatické informace o daném slově, příkladové věty či stylistické kvalifikátory.

Za slovníkem nezaostává ani *Česko-nizozemský slovník* Emmy Máčelové-van den Broeckeové a J. Skopala vydaný v roce 1990, který byl během dvou let rozprodán. V roce 2005 na slovník navázala Emmy Máčelová-van den Broecke spolu s Danou Spěvákovou podstatně přepracovaným a rozšířeným vydáním publikovaným v nakladatelství LEDA.

Pokud nepatříte mezi ty, kdo si slovníky kupují podle jména jejich autorů, tak vězte, že jsou to skutečně ty dva zeleno-modré slovníky, které vám leží doma v knihovně. Ani jeden ze slovníků bohužel není přístupný online (ani za poplatek).

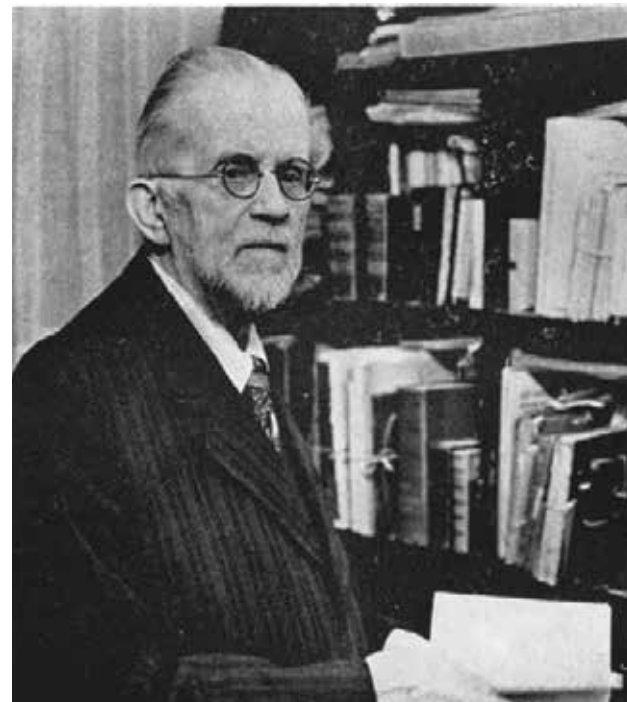
Jaké možnosti má tedy uživatel, pokud nemá po ruce knihovnu a je odkázán na volně dostupné internetové zdroje? V lepším případě sáhne po online slovníku nakladatelství Lingea. Ani ten však není uspokojivý. Obsahuje jen omezený počet hesel, gramatické informace jsou mnohdy nepřesné či dokonce chybné, u velké části hesel chybí příklady, které by pomohly slovo zasadit do kontextu. V horším případě sáhne uživatel po překladači. Ano, v překladačích je budoucnost a jistě už dnes mohou značně urychlit práci překladatelům. Nezřídka se však stává, že je překladač zaměňován za slovník. Po zadání jednoho slova překladač nenabídne slovníkové heslo, nýbrž slovo v cílovém jazyce, které ve většině případů není přesně to, které uživatel hledá. Slovníky nakladatelství LEDA, vycházející ze slovníků nakladatelství SPN vydaných na přelomu 80. a 90. let, se tedy – přestože papírové – zdají být stále nejlepší možnou volbou a zárukou nejvyššího výsledku.

Pro autorku *Nizozemsko-českého slovníku*, Zdenku Hrnčířovou, bylo kromě bádání a publikování důležité také předávat své poznatky v oblasti lexikografie dál. Během doby, kdy vedla Oddělení nederlandistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, se jí podařilo do akreditace studijního oboru zařadit mimo jiné předmět *Překladová lexikografie*, v němž se snažila studenty získat pro tuto lingvistickou disciplínu.

Ukázala jim tak, že lexikografie není pouhá věda o slovnících, nýbrž i o metodách zpracování a popsání slovní zásoby a o nových možnostech přístupu ke vzniku slovníků. V dnešní době jsou důležitým pomocným prostředkem například již zmíněné jazykové korpusy, které jsou už dokonce se slovníky i propojovány (viz například německý volně přístupný DWDS.de). Nizozemskojazyčné prostředí patří navíc v disciplíně lexikografie mezi jedno z nejprogresivnějších. Dokladem může být například světově jedinečný projekt *Commissie Lexicografische Vertaalvoorzieningen*, v jehož rámci nizozemské a belgické vlády v letech 1993–2007 podpořily nikoli vznik vlastního „národního“ jednojazyčného slovníku, jak tomu bývá zvykem u ostatních jazyků (pokud vůbec nějakou státní podporu dostanou), ale vznik slovníků překladových do několika nejen evropských jazyků – mezi

nimi byla i čeština. Tuto podporu získalo totiž právě nové vydání *Nizozemsko-českého slovníku* Františka Čermáka a Zdenky Hrnčířové v nakladatelství LEDA.

Lexikografové si vždy byli vědomi toho, že jejich slovník je zastaralý již v době jeho vydání a že po dopsání slovníku by mohli začít opět od písmene A. Tento problém částečně odstraňují počítače a možnosti lexikálních databází. A jelikož se do popředí zájmu lexikografů stále častěji dostává i výzkum chování uživatelů slovníků, uveďme na závěr ještě



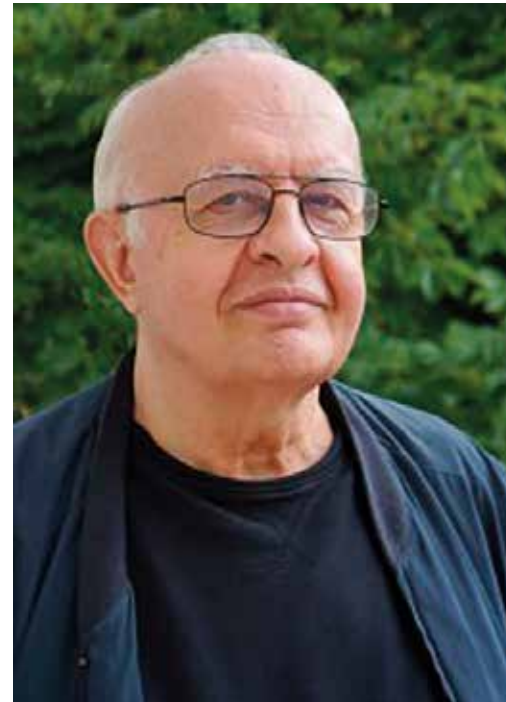
František Kalda, od roku 1921 soukromý docent pro nizozemskou řeč a literaturu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy / František Kalda, vanaf 1921 privaattoecent Nederlandse taal en letterkunde, Letterenfaculteit aan Kareluniversiteit te Praag

ZDROJ/BRON www.dbnl.org/tekst/_ons003196601_01/_ons003196601_01_0062.php

LITERATURA

- Čermák, F. (1987): Nizozemský lexikografický projekt století. In: *Slovo a slovesnost*, 48(3). Praha: Akademie věd ČR, s. 227–231.
- Čermák, F. – Blatná, R. (eds.) (1995): *Manuál lexikografie*. Jinočany: H&H.
- Hrnčířová, Z. (1997): Woordenboeken Nederlands-Tsjechisch en Tsjechisch-Nederlands. In: Hrnčířová, Z. – Visser, H. (eds.): *Handelingen Symposion 75 jaar neerlandistiek. De Verhouding Tsjechië-Nederland-Vlaanderen door de eeuwen heen*. Praag: Karelsuniversiteit, s. 75–86.
- Kosem, I. – Lew, R. – Müller-Spitzer, C. – Ribeiro Silveira, M. – Wolfer, S. et al. (2019): The image of the monolingual dictionary across Europe: results of the European survey of dictionary use and culture. In: *International Journal of Lexicography*, 32(1), s. 92–114.
- Prędota, S. (1997): De eerste thesaurus met het Nederlands en Tsjechisch. In: Hrnčířová, Z. – Visser, H. (eds.): *Handelingen Symposion 75 jaar neerlandistiek. De Verhouding Tsjechië-Nederland-Vlaanderen door de eeuwen heen*. Praag: Karelsuniversiteit, s. 41–60.
- Vachková, M. (1998): (recenze) Čermák, F. – Hrnčířová, Z. (1997): Nizozemsko-český slovník. Nederlands-Tsjechisch woordenboek. Praha: Leda. In: *Slovo a slovesnost*, 59(4). Praha: Akademie věd ČR, s. 305–308.

jedno zjištění z ankety citované v úvodu článku – slovníky na počítači podle něj používá 79 % dotázaných ze všech zapojených zemí, kdežto ty tištěné 57 %. Jelikož se slovníky píší proto, aby se používaly, je jasné, jakým směrem by se lexikografie měla ubírat. Doufejme tedy, že se i nizozemsko-česká lexikografie vydá tím správným směrem a že bude pokračovat na úrovni, jejíž latku nasadila i Zdenka Hrnčířová († 2021), které bych tento článek jménem celé pražské nederlandistiky rád věnoval. ■



František Čermák, spoluautor *Nizozemsko-českého slovníku* / František Čermák, co-auteur *Nederlands-Tsjechisch Woordenboek*

ZDROJ/BRON www.ff.cuni.cz

Het verleden en heden van de Nederlands-Tsjechische lexicografie

‘Het woordenboek is een vriend, geen geleerde verwerpelijke vijand of bedrieger.’ Dit geldt dubbel en dwars voor de Nederlandse woordenboeken.

Recent is in verschillende Europese landen een enquête gehouden over woordenboekgebruik. In Tsjechië heeft meer dan de helft van de ondervraagden gemeld een eentalig verklarend woordenboek in afgelopen twee dagen gebruikt te hebben. In Nederland, België en ook in andere Europese landen heeft dit vergelijkbare resultaten opgeleverd. Iedereen die ooit een woordenboek heeft geraadpleegd (al dan niet eentalig), heeft vast het gevoel ervaren van in de war te zijn in verband met al die afkortingen, of van tijdverlies, op zoek naar een woord dat uiteindelijk niet in het woordenboek stond. Mogelijk heeft de zoeker zelfs het woordenboek uitgescholden en het geen vriend genoemd. Toch vindt u in de titel van dit artikel een zin die het tegenovergestelde beweert. Deze zin komt uit de ‘Tien Geboden van de lexicograaf’, opgesteld door František Čermák in zijn *Handboek van lexicografie*, een boek dat iedere lexicograaf verplicht zou moeten lezen. Diezelfde František Čermák is co-auteur van het enige grote Nederlands-Tsjechisch woordenboek. Het Nederlands geniet in het Tsjechische milieu een bevoorrechte positie. In vergelijking met het Engels of Duits is het Nederlands een kleinere taal die toch een kwaliteitswoordenboek ter beschikking heeft, door een erkende autoriteit samengesteld. Hoe ontstond dat woordenboek, wat was er voordien, waarom juist bij de Praagse neerlandistiek en wat voor kennis kunnen de toekomstige lexicografen ervan opsteken?

Dit jaar, op 5 februari, is het honderd jaar geleden dat František Kalda, gymnasiumdocent, de goedkeuring van het ministerie van Onderwijs en Nationale Volksontwikke-

ling ontving om als privaatdocent Nederlandse taal- en letterkunde aangesteld te worden. Vanaf oktober 1921 begon Kalda college te geven aan de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Karelsuniversiteit in Praag. Het jaar 1921 kan daarom als startpunt van de neerlandistiek in Praag en in Tsjechoslowakije worden beschouwd. De aanvankelijk gehouden wetenschappelijke colleges over de ontwikkeling van het Nederlands en over de geschiedenis van de Nederlandse literatuur zijn later aangevuld met cursussen praktische taalverwerving en met kennis van land en volk. Het vak Nederlands heeft zich sindsdien gaandeweg tot een zelfstandige studierichting ontwikkeld, eerst met de optie om het samen met andere vakken te studeren en later ook als een zelfstandige studierichting.

Vandaag de dag is het vanzelfsprekend dat we bij het bestuderen van een vreemde taal – en niet alleen in het begin – een vertaalwoordenboek raadplegen, dikwijls nog in een elektronische versie. Honderd jaar geleden was de situatie echter zeer verschillend van nu. De toenmalige studenten hadden geen mobiele telefoon of internet tot hun beschikking en ook geen Nederlands-Tsjechisch woordenboek. Wilden ze een vertaling van een Nederlands woord vinden, dan moesten ze de ingewikkelde weg bewandelen via een andere taal, bij voorbeeld het Duits. Omdat er steeds meer vertalingen vanuit het Nederlands naar het Tsjechisch tot stand kwamen en omdat de vertalerscursussen, ook dankzij de werkcolleges van Olga Krijtová, een vast onderdeel van de studie werden, nam de noodzaak een Nederlands-Tsjechisch woordenboek ter beschikking te hebben



steeds toe.

Lexicografie – soms vereenvoudigd aangeduid als de wetenschap over woordenboeken en hun oorsprong, moest logischerwijze de portfolio van de wetenschappelijke neerlandistiek aanvullen. In dat opzicht moet de naam worden onderstreept van Zdenka Hrnčířová, die samen met František Čermák het eerdergenoemde woordenboek heeft samengesteld. Zij is ook degene die erop aandrong dat de taalkundige activiteiten van de Praagse neerlandistiek bij de viering van het honderdjarige bestaan niet vergeten moeten worden. Dit gold speciaal het onderzoek op het gebied van lexicologie en lexicografie. En laatstgenoemde was ook de aanleiding tot het schrijven van dit artikel.

Er is een aantal goede redenen om lexicografie een van de belangrijkste wetenschappelijke disciplines van de neerlandistiek te noemen. Tweetalige lexicografie gaat altijd hand in hand met de eentalige. De Nederlandse lexicografie kan op een paar primeurs trots zijn.

Zo is bijvoorbeeld het eentalige *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) het grootste historische woordenboek ter wereld. Alle 43 delen, uitgegeven tussen 1851 en 2001, zouden tezamen een boekwerk van drie meter dik vormen. Omdat het WNT primair geen hedendaagse woordenschat beschrijft, wordt er vanaf 1970 gewerkt aan het *Algemeen Nederlands Woordenboek* (ANW). Zijn we bij Nederlandstalige bronnen gewend dat ze vaak achter een muur van betaalde content schuilen, bij de twee zojuist genoemde woordenboeken is dat niet het geval. Allebei zijn ze namelijk vrij toegankelijk, via de website van het Instituut

TEKST Lukáš Felbr ~ VERTALING Sylva Alderliesten

Een van de schoenendozen met kaartjes die de basis van het *Nederlands-Tsjechisch woordenboek* van Zdenka Hrnčířová en František Čermák vormden. / Jedna z krabic od bot s lístečky, které tvořily základ *Nizozemsko-českého slovníku* Zdenky Hrnčířové a Františka Čermáka.

FOTO Lukáš Felbr

voor de Nederlandse Taal. Er wordt voortdurend aan het ANW gewerkt, want er komen nieuwe trefwoorden bij. Ook is het *Van Dale Gratis woordenboek* online beschikbaar. Dit is het zusterwoordenboek van het geliefde, in papieren vorm bestaande driedelige *Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal*, beter bekend als de ‘Dikke Van Dale’. De zestiende uitgave van dit woordenboek zal verschijnen in maart 2022, precies honderdvijftig jaar na de eerste uitgave van de hand van Johan Hendrik van Dale. Ook dat woordenboek is online te raadplegen, echter tegen betaling.

De Nederlandse eentalige lexicografie munt niet alleen uit door de eindresultaten maar ook door de methodes die tot hun ontstaan hebben geleid. Als een van de eersten zijn de Nederlandse lexicografen in de vorige eeuw de elektronische dataverwerking gaan toepassen. Vooral de taalcorpusen leveren daarbij enorme tekstbestanden aan. Onder de kop van *Van Dale* is een ambitieus project begonnen, waaruit – onafhankelijk van de ‘Dikke van Dale’ – niet alleen *Groot woordenboek van hedendaags Nederlands*, is ontstaan, maar ook nog zes andere tweetalige woordenboeken van het Engels, Duits en Frans. František Čermák (1987) noemde dit project terecht ‘het Nederlandse lexicografische project van de eeuw’. Binnen tien jaar is het een driehonderd leden tellend team van taalkundigen, lexicografen en programmeurs gelukt om 300 jaar mensenwerk te verrichten en zeven woordenboeken van de hedendaagse taal te laten verschijnen.

Gezien het beperkte aantal sprekers was het Tsjechisch geen participerende taal geworden, naast de drie wereldtalen. Wanneer hebben het Tsjechisch en het Nederlands elkaar voor het eerst in een woordenboek ontmoet? Het was in 1603, maar het was geen woordenboek Nederlands-Tsjechisch (Nederlandse woorden met Tsjechische equivalenten), noch Tsjechisch-Nederlands (Tsjechische woorden met Nederlandse equivalenten). Ben ik nu soms te verwarrend? Het betrof namelijk de *Thesaurus polyglottus*, waarin een Latijns woord vergezeld ging van een vertaling in meerdere talen. Het Nederlands was een van die talen, aangeduid met de Latijnse afkorting *Belg.* (*Belgice*), ook het Tsjechisch was er een, aangeduid met *Boh.* of *Bohem.* (*Bohemice*). Het woordenboek, tegenwoordig ook online beschikbaar, zegt de gebruiker die niet het Latijn machtig is,



Zdenka Hrnčířová voor haar werkkamer op de eerste verdieping van het hoofdgebouw van de Letterenfaculteit van de Karelsuniversiteit in 2008. / Zdenka Hrnčířová před svou pracovním v prvním patře hlavní budovy Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v roce 2008.

FOTO Václav Hrnčíř

hadden. Dit materiaal moest ingenieus behandeld worden omdat Nederlandstalige data in krantenartikelen in het communistische Tsjechoslowakije een schaars goed waren. De auteurs hebben alles zorgvuldig genoteerd en bewaard om te worden uitgetypt, want van computergebruik was nog geen sprake. Alles werd op kaartjes geschreven die alfabetisch in een cartotheek werden gezet. Omdat het in de beginjaren echt alleen eigen gebruik betrof, deed een oude schoenendoos dienst als cartotheek. Later hebben ze allebei hun notities gesystematiseerd en tot een woordenboek samengevoegd, dat in 1975 klaar was. Het heeft toen echter dertien jaar lang in de uitgeverij gelegen en is pas in 1989 uitgegeven. De tweede, herziene editie is in 1997 bij uitgeverij LEDA verschenen. In 2005 gebeurde dit nogmaals, nu voorzien van een nieuw omslag. Het woordenboek is absoluut niet met zijn voorgangers te vergelijken. Dit geldt in alle opzichten. Het is een werk waarop collega-taalkundigen van grotere talen, bij voorbeeld de germanisten, jaloers kunnen zijn. Het woordenboek bevat niet alleen de actuele woordenschat, maar gezien het feit dat dit woordenboek het eerste is voor dit talenpaar, staan er ook woorden in die voor het begrijpen van oudere teksten nuttig zijn. Ook zijn er de grondslagen in opgenomen van vakterminologie of levende taal, inclusief vulgarismen. Dit wordt vandaag de dag waarschijnlijk als iets vanzelfsprekends beschouwd, maar toch moet hier worden opgemerkt dat het woordenboek het eerste is waarin lemma's systematisch gestructureerd zijn. Daarnaast staan er ook gedetailleerde grammaticale informatie in over een woord, voorbeeldzinnen en stilistische kwalificatoren.

Het Tsjechisch-Nederlands Woordenboek van Emmy Máčelová-Van den Broecke en J. Skopal is zeker zo goed. Dat werk werd in 1990 uitgegeven en was binnen twee jaar uitverkocht. In 2005 heeft Emmy Máčelová-Van den Broecke samen met Dana Spěvácová een herziene en uitgebreidere versie van dit woordenboek uitgegeven bij LEDA.

Mocht u een van de gebruikers zijn die zo'n woordenboek willen raadplegen maar de naam van de auteur niet weet, dan is het handig te weten dat de hiervoor genoemde woordenboeken een groen-blaauwe kaft hebben. Helaas is geen van deze woordenboeken online te raadplegen, ook niet tegen betaling.

De omslagen van de woordenboeken van uitgeverij LEDA / Obálky slovníků nakladatelství LEDA



Wat zijn dus de mogelijkheden van een gebruiker die geen bibliotheek paraat heeft en op vrij toegankelijke internetbronnen is aangewezen? In het beste geval kan hij het online woordenboek van uitgeverij Lingea gebruiken. Dat woordenboek voldoet helaas maar gedeeltelijk, want er staat maar een beperkte hoeveelheid trefwoorden in, de grammaticale info is vaak niet exact of zelfs fout en bij veel trefwoorden ontbreken voorbeeldzinnen waardoor het onmogelijk is woorden te contextualiseren. In een slechter geval gebruikt men een online vertaalmachine. Deze machines zijn natuurlijk de toekomst en zij kunnen het werk van de huidige vertaler aanzienlijk vereenvoudigen. Vaak wordt echter een vertaalmachine met een woordenboek verward. Een vertaalmachine biedt na het opgeven van een woord geen trefwoord aan, maar een woord in de vreemde taal, vaak is dat niet precies het woord waarnaar gezocht werd. De papieren LEDA-woordenboeken, gebaseerd op de, uit de jaren tachtig en negentig afkomstige woordenboeken van de Tsjechische uitgeverij SPN, lijken dus nog steeds de beste keuze te zijn, met het beste vertaalresultaat.

Co-auteur van het *Nederlands-Tsjechische woordenboek* Zdenka Hrnčířová vond het belangrijk om naast wetenschappelijk werk en publicaties ook haar expertise op lexicografisch gebied door te geven. In de jaren dat ze aan het hoofd van de vakgroep Neerlandistiek van de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Karelsuniversiteit stond, lukte het haar het vak Vertalingslexicografie toe te voegen aan de accreditatie van de studierichting. Zo probeerde ze met dit vak de studenten neerlandistiek voor deze discipline te interesseren.

Zij liet de studenten zien dat lexicografie niet enkel een wetenschap over woordenboeken is, maar ook over methodes van verwerking en beschrijving van de woordenschat. Een belangrijk nieuw hulpmiddel bij het samenstellen van woordenboeken zijn de reeds genoemde taalcorpusen,

zoals het 'nationale corpus' of de Duitse DWDS.de. De Nederlandstalige omgeving hoort daarnaast ook nog tot de meest progressieve in de lexicografie. Een voorbeeld daarvan is de unieke instelling 'Commissie Lexicografische Vertaaltvoorzieningen' (CLVV). In het kader hiervan hebben de Nederlandse en Belgische regeringen in de jaren 1993–2007 niet een eigen „nationaal” eentalig woordenboek bevorderd, zoals dit in andere taalgebieden vaak wel gebeurt (als er sowieso al enige vorm van staatsteun wordt verleend). In het project is het ontstaan van vertaalwoordenboeken gesteund voor een aantal Europese en niet-Europese talen, waaronder ook het Tsjechisch. Die steun werd ook verleend aan de nieuwe uitgave van het Nederlands-Tsjechisch woordenboek van František Čermák en Zdenka Hrnčířová, uitgegeven bij LEDA.

De lexicografen waren zich er altijd van bewust dat hun woordenboek al bij verschijning verouderd zou zijn en dat ze na het voltooiën van hun woordenboek direct weer bij de letter A mochten beginnen. Dat probleem wordt gedeeltelijk verholpen door de inzet van computers en van de nieuwe mogelijkheden van de lexicaal databases. En laten we tot slot, omdat de interesse van de lexicografen tegenwoordig steeds meer naar het onderzoek van het gedrag van woordenboekgebruikers verschuift, nog een bevinding aanvoeren die uit de eerdergenoemde enquête blijkt: 79 % van de respondenten uit alle deelnemende landen geeft aan de computerversies van de woordenboeken te gebruiken, terwijl 57 % de geprinte versies gebruikt. Aangezien woordenboeken gemaakt worden om gebruikt te worden, moge duidelijk zijn waar de toekomst van de lexicografie ligt. Laten we hopen dat de Nederlands-Tsjechische lexicografie het juiste pad gaat bewandelen en dat het niveau gehandhaafd blijft dat door Zdenka Hrnčířová (†2021) is bereikt. Namens de hele Praagse neerlandistiek wil ik dit artikel aan haar opdragen. ■

LITERATUUR Čermák, F. (1987): Nizozemský lexikografický projekt století. In: *Slovo a slovesnost*, 48(3). Praha: Akademie věd ČR, s. 227-231. Čermák, F., Blatná, R. (eds.) (1995): *Manuál lexikografie*. Jinočany: H&H, Hrnčířová, Z. (1997): Woordenboeken Nederlands-Tsjechisch en Tsjechisch-Nederlands. In: Hrnčířová, Z., Visser, H. (eds.): *Handelingen Symposion 75 jaar neerlandistiek. De Verhouding Tsjechië-Nederland-Vlaanderen door de eeuwen heen*. Praag: Karelsuniversiteit, s. 75-86, Kosem, I., Lew, R., Müller-Spitzer, C., Ribeiro Silveira, M., Wolfer, S. et al. (2019): The image of the monolingual dictionary across Europe: results of the European survey of dictionary use and culture. In: *International Journal of Lexicography*, 32(1), s. 92-114. Předota, S. (1997): De eerste thesaurus met het Nederlands en Tsjechisch. In: Hrnčířová, Z., Visser, H. (eds.): *Handelingen Symposion 75 jaar neerlandistiek. De Verhouding Tsjechië-Nederland-Vlaanderen door de eeuwen heen*. Praag: Karelsuniversiteit, s. 41-60, Vachková, M. (1998): (recensie) Čermák, F., Hrnčířová, Z. (1997): Nizozemsko-český slovník. Nederlands-Tsjechisch woordenboek. Praha: Leda. In: *Slovo a slovesnost*, 59(4). Praha: Akademie věd ČR, s. 305-308.

Rozhovor s Twanem Zegersem,

VYUČUJÍCÍM NIZOZEMŠTINY NA UNIVERZITĚ KARLOVĚ V PRAZE

Twane, v současné době působíš jako vyučující nizozemštiny na Univerzitě Karlově v Praze. Vyučoval jsi už na různých univerzitách po celém světě – jak dlouho se výukou nizozemštiny zabýváš?

Teď je to už pět let. Předtím jsem se věnoval doučování, ale skutečně jako zaměstnání, jako jedinou nebo nejdůležitější práci, vyučuji nizozemštinu od roku 2016. Předtím jsem učil na dvou univerzitách v Paříži a jedné ve Vídni a nyní tady v Praze.

Proč ses rozhodl jít učit do Prahy? Byla to nabídka, nebo tajné přání?

Ne, byla to náhoda. Pracoval jsem ve Vídni a nevydělával jsem tam moc peněz, ale měl jsem trochu času nazbyt a pak se tady uvolnilo místo, bylo na něj vypsané výběrové řízení, a já jsem se přihlásil, protože jsem si chtěl přivydělat. A Vídeň není od Prahy tak daleko, takže jsem mezi nimi mohl přejíždět.

Vyučoval jsi nizozemštinu také jako mateřský jazyk?

Ne, to ne. Ale pracoval jsem jako redaktor, takže jsem zvyklý vylepšovat nizozemštinu roditelů mluvčích, ale ne ve škole.

Takže jsi učil jen cizince?

Ano, je to tak.

Vedeš semináře jazyka a literatury, nebo přednášíš také například o historických a kulturních tématech?

Tady v Praze vyučuji jen osvojování jazyka, takže samotnou nizozemštinu. Literaturu a jazykové předměty zde vyučují jiní odborníci. Ve Vídni přednáším o lingvistice: od historické, přes vývojovou a pragmatiku až po aktuální lingvistická témata.

Jaké máš zkušenosti se studenty, jejichž mateřským jazykem je slovanský jazyk? Pozoruješ rozdíly u studentů, jejichž mateřským jazykem je germánský nebo románský jazyk?

Ano, vyučoval jsem také ve Francii. Francouzština jako románský jazyk má svá specifika. Co mě napadá je – jak víte, můžete někdy v nizozemštině postavit něco na začátek věty, tedy před sloveso v určitém tvaru, a pak teprve přichází podmět – a to, co francouzsky mluvící studenti stále dělali, bylo, že před slovesem psali čárku. Protože by ji ve francouzštině při tvorbě takové konstrukce použili. Tohle je typická chyba francouzsky mluvících studentů. To je ovšem otázka pravopisu. Další věc, která je pro francouzsky mluvící studenty velmi obtížná, je intonace. Myslím, že Francouzi, když mluví cizím jazykem, mají často velmi stereotypní přízvuk. A to proto, že francouzská prozódie je velmi typická. Němci si osvojují nizozemštinu velice snadno, protože se velmi podobá němčině, a proto je pro ně snadné dosáhnout vysoké úrovně hodně rychle. Takovou výhodu čeští studenti samozřejmě nemají. Němečtí studenti okamžitě pochopí, jak fungují členy a kam patří. Pro české studenty je velmi obtížný slovosled, ale to i pro francouzské studenty, takže jen němečtí studenti ho vnímají jako snadný. Ale v dnešní době mají Češi často dobrou angličtinu a to pomáhá.

Máš nějaký obecný základ výuky, na kterém je založeno studium jazyka pro cizince, nebo svou metodu přizpůsobuješ rodnému jazyku studenta?

Vyučuji hlavně podle učebnic a ty jsou často vytvořeny pro široké publikum, tedy pro ty, kteří nejsou roditelými mluvčími a chtějí se naučit nizozemsky. V tomto ohledu tedy není výuka přizpůsobená, ale ve třídě se člověk samozřejmě nemůže vyhnout tomu, aby reagoval na otázky studentů. Takže to vychází spíš od studentů než ode mě.

Setkal ses v České republice s mnoha kulturními rozdíly? Jak se ti život tady líbí?

Moje přítelkyně je Češka a včera jsem byl na návštěvě u její rodiny. Je to samozřejmě dost náročné, protože musím mluvit česky a to mi moc nejde, takže je to dvojnásob citlivé. Ale jeden z velkých rozdílů, které jistě znáte a které mě pře-



Twan Zegers, autor projektu „21“ / auteur van het project '21'
FOTO Archiv Twana Zegerse/ Archief van Twan Zegers

kvapily, je, že si tu lidé na návštěvě zouvají boty. Víím, že se to liší místo od místa a člověk od člověka, ale u nás by bylo považováno za neslušné, kdyby si host u nás doma sundal boty, protože by to vzbuzovalo dojem, že si z našeho domu dělá svůj vlastní. Měl by alespoň počkat, dokud ho nevyzvu, aby si boty zul.

V obecnějším smyslu si myslím, že Češi a Holanďané jsou si podobnější, alespoň v některých ohledech podobnější, než Francouzi a Holanďané. Nechtěl bych to formulovat příliš ostře, protože mi vždycky vadí, že Holanďané mají na Francii příliš schematické názory a naopak. Myslím, že Holanďané a Francouzi toho mají společného mnohem více, než by sami byli ochotni uznat. Přesto si myslím, že i obecně jsou vztahy mezi lidmi, kteří se neznají, tady v České republice podobnější vztahům v Nizozemsku, než třeba ve Francii. Možná až na některé důležité výjimky, například je tady mnohem důležitější zjevná zdvořilost při používání titulů v oslovování. Zdvořilostní formy tu ve styku mezi lidmi mají mnohem větší důležitost. V Nizozemsku by mě nikdy nikdo neoslovil „pane profesore“, to je nemyslitelné.

To je dědictví éry Rakouska-Uherska, kdy se kladl velký důraz na akademické tituly a vědecké hodnosti. Ale další otázka. Projekt „21“, na kterém jsi tu pracoval a který jsi koordinoval, je zaměřen na literární díla a překlady. Zabýváš se sám také psaním nebo překládáním?

Ano, pracuji jako překladatel. Ted' už je to nějaký čas, co jsem překládal za odměnu, ale v Nizozemsku jsem překládal z angličtiny a němčiny pro různá nakladatelství. Opravdu mě to baví. Je zajímavé vidět a poznávat – i když jsou to věci, které člověk samozřejmě ví – jak určitý jazyk, například angličtina, systematicky řeší některé věci jinak než nizozemština a jaké to při překladu přináší problémy. Nikdy jsem neabsolvoval formální překladatelské vzdělání, ale naučil jsem se například, že v angličtině se vedlejší věty často tvoří slovesným tvarem zakončeným na -ing. V nizozemštině je pak nutné utvořit úplnou vedlejší větu. A to může způsobit, že věty budou zbytečně dlouhé a těžkopádné. Je zajímavé přemýšlet o podobných problémech a o tom, jak je řešit.

Můžeš objasnit, co projekt „21“ obnáší a jaké jsou jeho cíle? A jak se vlastně jmenuje: „21 Magazine“, „Tijdschrift 21“ nebo prostě jen „21“?

Ano, projekt se jmenuje „21“, na webových stránkách je uvedeno „21 Magazine“, aby bylo zřejmé, že se jedná o časopis s literárním obsahem. Nemohu však říct, že je to jen časo-

pis, v první řadě jde o překladatelský a vzdělávací projekt. Jeho cílem je, aby na něm spracovali studenti a sami překládali texty. Mým záměrem bylo vytvořit něco, co by bylo přitažlivé jak pro studenty, tak pro lidi, kteří by své texty rádi studentům k překladu nabídli. Pro účely semináře se vám samozřejmě nejvíce hodí texty, které nejsou příliš dlouhé, a také chcete, aby byly zajímavé, inspirativní. Okamžitě jsem začal uvažovat o literárním časopise, protože v něm průběžně vycházejí texty mladých autorů, kteří by rádi publikovali a byli překládáni, a kteří tudíž nepožadují vysoké odměny, přesto však umějí dobře a pěkně psát a jejich vnímání světa možná také souzní s tím, jak ho vnímají studenti. Navíc je umění něco vzrušujícího, něco zajímavého, a znamená také vzájemné poznávání lidí z různých zemí. V rámci projektu „21“ se snažím překladatelské semináře pro studenty naplnit zajímavým materiálem a zajímavými možnostmi k publikování a setkávání se se spisovateli a dalšími lidmi, kteří se nizozemštinou zabývají.

S tím souvisí i další otázka: jak je časopis financován? Dostávají autoři nějakou odměnu, nebo spolupracují bez honoráře?

Máme tu jeden exemplář naší antologie. Její financování bylo vlastně plně uskutečněno na mé náklady, zaplatil jsem ho ze svých úspor. Kdo v tomto časopise publikuje, dostane také malý honorář: každý překladatel a každý spisovatel. Ale za to, co dáváme na webové stránky, honorář vyplácen není. Nebylo by to realizovatelné, bylo by to příliš nákladné, protože na webu je spousta obsahu. Webové stránky financuje Taalunie. To je podpora, kterou jsme na provoz webových stránek dostali. Na další věci nám finance poskytl CEEPUS. Jedná se o síť univerzit ve střední a východní Evropě. Ta organizuje výzkumné a vzdělávací projekty a poskytuje na ně stipendia. Řada překladů v této antologii vznikla v rámci letní školy ve Vídni. Každé dva roky se tam koná letní škola na téma překládání, kde je vytvořeno mnoho překladů. Takže tímto způsobem je projekt financován.

Je hezké, že autoři literárních textů alespoň něco dostanou. Kdo jsou autoři, kteří se na projektu podílejí a jak je vybíráte?

V podstatě to funguje na běžném principu literárního časopisu. Přijímáme příspěvky od zainteresovaných stran a snažíme se na pokud možno na co nejvíce místech rozšířit zprávu, že je u nás možnost publikovat a překládat. Jednak čekáme, až nám lidé příspěvky zašlou, a jednak postupuje-

me také cíleně. Takže například v Nizozemsku hledáme skupiny, kde se scházejí mladí spisovatelé. Jako je třeba No-ordwoord v Groningenu. Ten sdružuje mladé začínající spisovatele, které si do jisté míry bere pod svá křídla, a díky nim jsme získali řadu textů. Podobných organizací je ještě několik. Také zde v Praze jsme navštívili další místa, kde se konají večery poezie, tedy večery na otevřené scéně, abychom tam vyhledali lidi, kteří píší. A také zde jsme rozdali vizitky a řekli: „Něco nám pošlete“. Osobně jsme oslovili jednoho nebo dva spisovatele, v této antologii publikujeme například text Jana Brokkena. Jednou jsem ho náhodou potkal, a tak jsem se ho zeptal: „Nechtěl byste nám něco poslat?“

Jan Brokken je známý spisovatel, a to nejen v Nizozemsku, protože spousta jeho knih byla přeložena.

Ano, je hodně známý. Ukázka, kterou jsme vydali, „Stezka filozofů“, je z nedávno vydané knihy, která se jmenuje „Stedevaart“. V nizozemštině je to slovní hříčka – „bedevaart“ (pouť) a „stedevaart“ (pouť po městech). Autor cestuje po různých městech a něco o nich objevuje. O světě a o sobě.

Kdo jsou tedy překladatelé textů v projektu „21“?

Překladatelé jsou především studenti – i když nejen ti – a mezi nimi je řada našich studentů. Jsou to například Klára Šmejkalová, Andrea Lerchová, Filip Frantál a Anna Kostková. Jedná se o naše studenty, kteří se mnou pracují v seminářích a kteří také pracovali jako redakce časopisu. Ti pomáhali při sběru textů a vykonali největší část práce. Dále je tu ještě řada studentů, kteří byli na letní škole ve Vídni; ti přeložili například povídku „Cestovatel“ od Maxe Uraie do maďarštiny nebo báseň „Básník bez pera“ od Charlotte Beerdové do rumunštiny. Takže to byl jeden zdroj překladů. Pak jsou tu ještě další spolupracovníci, jako Claudia Zellerová, moje kolegyně z Vídně, jejímž rodným jazykem je němčina a která přeložila úryvek z románu do němčiny. Na překladatele jsme narazili i tu a tam různým způsobem, ale především se jedná o naše studenty nebo jiné studenty, kteří se zúčastnili letní školy.

V tomto okamžiku jsou texty časopisu „21“ přeloženy do dvanácti jazyků. Pět slovanských, tři germánských, tři románských a jednoho ugrofinského. Je záměrem přeložit texty do všech jazyků portfolia?

Původním cílem bylo přeložit všechny příspěvky alespoň do dvou jazyků. Toho jsme dosud zdaleka nedosáhli, zejména pokud jde o původní anglicky psané texty, které nám autoři zaslali, protože ty nebyly naší prioritou, jelikož větši-

na lidí stejně anglicky umí. Myslím si, že se nakonec podaří všechny texty, které tu jsou, nakonec přeložit do nejméně dvou jazyků. Jen to bude možná trvat déle, protože jsme dostali více příspěvků, než jsme očekávali. Vlastně je to větší úspěch, než jsme předpokládali. Je více lidí, kteří o časopisu věděli a chtěli v něm být publikováni a vytvořili něco dostatečně pěkného, aby se to dalo publikovat. A není možné začít odmítat věci, protože pro ně nemáme překladatele, nebo protože ne vždy víme, kolik překladatelů budeme mít. Ano, ještě to není tak daleko, ale v podstatě jde o to, aby všechno bylo přeloženo alespoň do dvou jazyků.

Jak vidíš budoucnost časopisu „21“? Je možné, že jeho objem v budoucnu naroste?

Už tento projekt neřídím, mezitím jeho vedení převzal Benjamin Bossaert. Oficiálně od konce září. Takže já už ho nevedu, ale samozřejmě je naším záměrem ho rozšířit. Síla tohoto projektu, jak ho vidím já, spočívá v tom, že je to spolupráce mnoha velmi různých lidí. Tím je umožněno vybrat ty nejlepší texty. Například taková antologie umožňuje nabídnout studentům krásné texty. Myslím si tedy, že stále existuje možnost růstu, s tím omezením, že nelze udělat nekonečný objem práce s týmem, který se skládá z jednoho učitele a několika studentů. Protože je přitom samozřejmě potřeba udržovat spoustu kontaktů a zařizovat a organizovat hodně věcí. Ještě tedy nevíme, kdy přesně narazíme na strop. Myslím ale, že Benjamin má pěkné plány, například jedná s lidmi ve Švédsku a v Itálii, aby i tam při výuce využívali texty, které jsme nashromáždili. Spolupracujeme na projektech s Rietveldovou akademií v Nizozemsku a s některými dalšími organizacemi, takže si myslím, že ještě přijdou hezké věci.

Je možné si výtisk časopisu „21“ objednat nebo koupit?

Ano, jistě. Lze si ho objednat. Nevím, jestli je k prodeji i jinou cestou než jen přes nás, ale ten, kdo si ho chce koupit, nám klidně může zaslat e-mail na naši e-mailovou adresu. Časopis se prodává také v některých pražských knihkupectvích, například Shakespeare and Sons. Naším úmyslem je dodávat ho i do dalších knihkupectví, ale to vyžaduje další čas a úsilí. Chystáme se ho zaslat například i do Bělehradu a Bukurešti. Tam jsou také studenti, kteří ho pravděpodobně mohou rozšířit prostřednictvím knihkupectví, pokud budou chtít. Antologie má vlastní ISSN, takže by v zásadě mělo být možné ji prodávat všemi možnými kanály.

Obdrželi jste již reakce od čtenářů?

Ano, a jsou převážně pozitivní. Lidé velmi oceňují zejména design antologie, ale líbí se jim i design webových stránek. Alespoň jak jsem pochopil z ohlasů lidí, velmi se jim zalouvá nápad, že se v časopise texty nejen publikují, ale zároveň jsou přeloženy do mnoha jazyků. A také jsem si všiml, že když výtisky antologie položím dole na fakultě do regálu, rychle z něj zmizí.

Časopis „21“ je také hezká příležitost pro studenty a čtenáře jak zdokonalit své jazykové znalosti. Navíc je krásně graficky zpracovaný, například jazykové varianty jsou barevně odlišené v rádcích pod sebou.

Ano, člověk přesně vidí, jak určitá věta vypadá v jiném jazyce. Vidíte to vlastně okamžitě, takže pokud o tom něco víte, je velmi snadné text číst. Myslím si, že četba takových textů může být užitečný prostředek pro studenty určitého jazyka, protože simultánní překlady jsou uvedené vedle sebe.

Kdo vytvořil ilustrace?

Ilustrace dělal Damien Cordelette, ilustrátor z Paříže – má tam také tetovací salón. Je to můj známý, vystudovaný grafik a ilustrátor. Zabývá se také výukou ilustrace. Domnívali jsme se, že by se na grafický design časopisu hodil a on naši důvěru nezklamal.

Jaké knihy sám rád čteš?

Není náhodou, že v antologii publikujeme text Jana Brokkena. Jeho žánru se v Nizozemsku říká literární non-fikce (románová literatura faktu). Můžete to pozorovat jako součást širšího trendu ve světové literatuře, jedná se o autorskou fikci, a tu čtu velmi rád. Většinou jde o příběh člověka na

cestách, který ve světě nebo v čase hledá za určitým příběhem nebo určitým fenoménem pravdu. Jako například v románu Franka Westermana „Inženýři duší“. Autor v příběhu cestuje do Ruska a provádí tam výzkum mezi spisovateli, kteří psali za Stalina a které nazývá „inženýry duší“. Westerman v knize popisuje také různé podivné velké projekty, velké infrastrukturní projekty, které Sovětský svaz uskutečnil, například obrácení směru toku velkých řek. V Rusku tečou všechny řeky na sever, kde mrzne a kde z té vody není žádný užitek. Myšlenka tedy spočívala v tom, že když teď obrátíme tok těch řek na jih, budeme tam všichni mít pěknou zemědělskou půdu a všechna ta voda z řek nepřijde vniveč. Vedlo to k nejrozumnějším katastrofám, jako bylo nepřímé vyschnutí Aralského jezera, symbol selhání celého sovětského projektu. V nizozemštině vyšlo ovšem v tomto žánru mnohem víc věcí, některé dobré, některé špatné, ale je to žánr, který čtu opravdu rád. V současné době čtu hlavně literaturu faktu. Velmi mě zajímají dějiny lidstva, biologie a historie a zejména bod, kde evoluce přechází do historie a jaká je mezi nimi spojitost. Proto ve Vídni vyučuji „evoluční lingvistiku“, je to téma, které, jak se domnívám, souvisí i s propojením humanitních a přírodních věd.

Přinesl jsi na univerzitu něco nového. Jaké máš plány co se týče blízké budoucnosti?

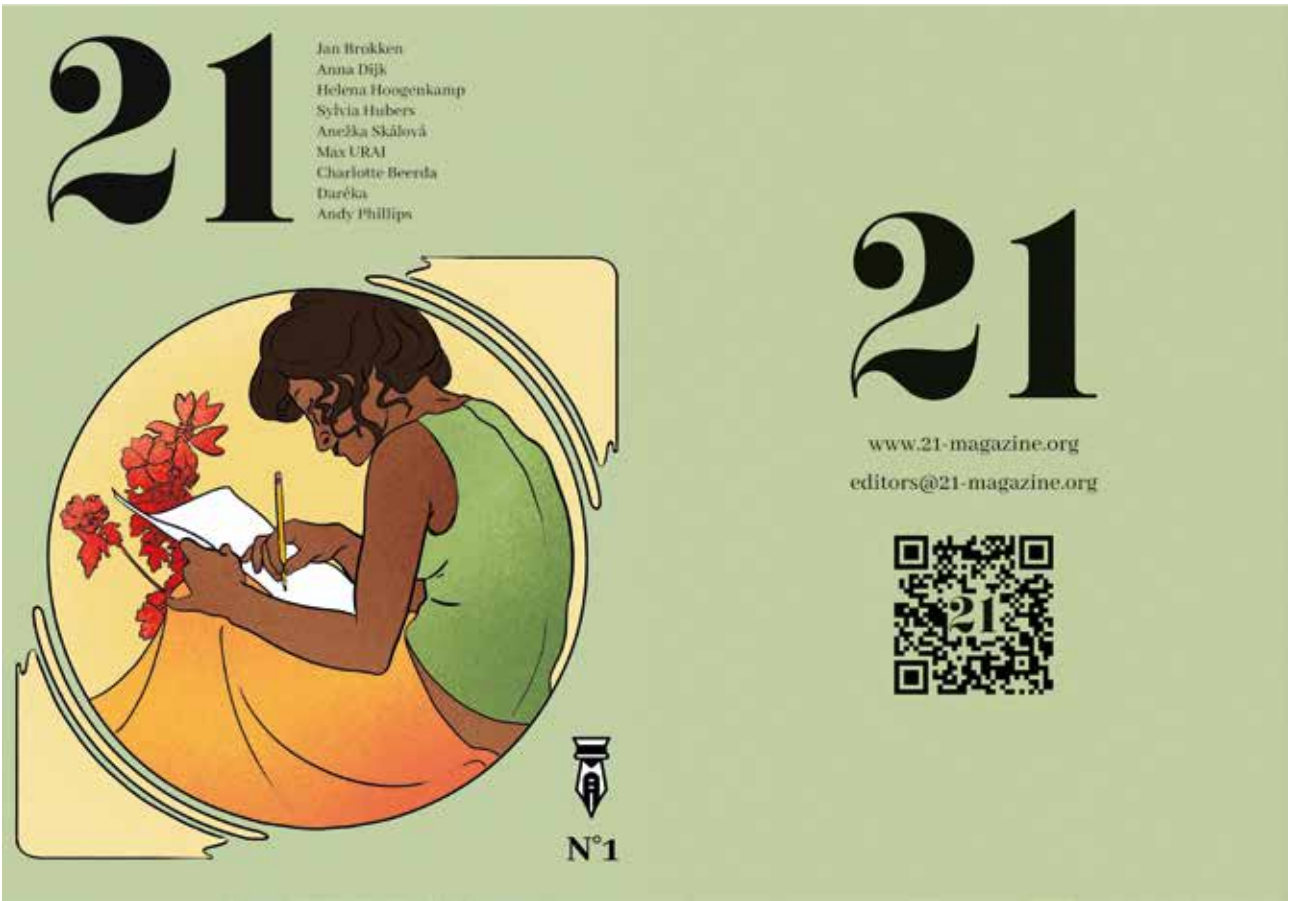
Těším se, že budu v Praze pracovat ještě dlouho. Doufám, že to ještě dlouho bude fajn. Stále pracuji na doktorátu, takže tomu bych se teď rád víc věnoval.

Srdečný dík za rozhovor, Twane, přejeme ti hodně úspěchů. Máme z „21“ radost, je to sympatický projekt.

Srdečný dík a děkuji vám, že jste měli zájem sem přijít a poslechnout si mě. ■

Twane Zegers, M. A.

studoval srovnávací literární vědu, nakladatelskou praxi a nederlandistiku v Utrechtu, Amsterdamu a Paříži. Na filozofické fakultě sorbonnské univerzity absolvoval magisterský program Cizí jazyky, literatura a kultura se zaměřením na nizozemštinu. V Paříži pracoval jako lektor nizozemštiny, následně začal učit lingvistiku a jazyk na univerzitě Vídeň. Znalosti didaktiky cizích jazyků a mezinárodního postavení nizozemštiny si prohlubuje na kurzech organizovaných nizozemskými a vlámskými univerzitami ve spolupráci s Nizozemskou jazykovou unií (Taalunie). V současné době vyučuje nizozemštinu na Karlově univerzitě v Praze a lingvistiku na univerzitě Vídeň. Je zakladatelem projektu „21“, mezinárodního, mnohojazyčného literárního časopisu. Rád překládá z angličtiny a němčiny, píše eseje a poezii. Zajímá se o filozofii, biologii, dějepis, literaturu a jezevčíky.



Obálka časopisu „21“ / Couverture van het tijdschrift '21'

www.21-magazine.org
editors@21-magazine.org

Interview met Twan Zegers,

DOCENT NEDERLANDS AAN KARELSUNIVERSITEIT TE PRAAG

Twan, op dit moment werk je als docent Nederlands aan Karelsuniversiteit te Praag. Je heb al aan verschillende universiteiten ter wereld gedoceerd – hoe lang ben je met het Nederlands doceren bezig? Aan welke universiteiten of scholen heb je eigenlijk onderwijs gegeven?

Nu vijf jaar. Ik heb daarvoor wel bijles gegeven, maar echt als werk, als enig of het belangrijkste werk, doceer ik Nederlands sinds 2016. Hiervoor deed ik dat aan twee universiteiten in Parijs en één in Wenen en nu hier in Praag.

Waarom heb je besloten om in Praag te gaan doceren? Was dat een aanbod of geheime wens?

Nee, dat was toeval. Ik werkte in Wenen en ik verdiende daar niet zo veel geld, maar ik had wel nog wat tijd over en toen kwam hier een baan beschikbaar, daar was een vacature voor en ik heb gereageerd, omdat ik dus graag wat extra geld wilde verdienen. En Wenen is niet zo ver van Praag, dus ik kon heen en weer reizen.

Heb je ook Nederlands als moedertaal gedoceerd?

Nee, dat heb ik niet. Ik heb wel veel gewerkt als redacteur, dus ik ben het wel gewend om het Nederlands van moedertaalsprekers te verbeteren, maar niet op school.

Dus je hebt alleen aan buitenlanders lesgegeven?

Ja. Dat klopt.

Geef je alleen college over taal en literatuur of ook bijvoorbeeld over historische en culturele vakken?

Hier in Praag geef ik alleen taalverwerving, dus de Nederlandse taal zelf. De letterenvakken en de taalkundige vakken worden door andere docenten gegeven. In Wenen geef ik colleges taalkunde: van historische taalkunde, evolutionaire taalkunde en pragmatiek tot actuele thema's in de taalkunde.

Wat zijn jouw ervaringen met de studenten wier moeder-

taal een Slavische taal is? Merk je verschillen met de studenten wier moedertaal een Germaanse of Romaanse taal is?

Ja, ik heb natuurlijk ook in Frankrijk lesgegeven. Het Frans als Romaanse taal heeft zijn eigenaardigheden. Iets wat me bijstaat: zoals jullie weten kun je in het Nederlands soms iets vooraan in de zin zetten, dus voor de persoonsvorm, en dan komt daarna het subject – en wat Franstalige taalstudenten altijd deden was dat ze dan een komma voor het werkwoord zetten. Omdat ze dat in het Frans zo zouden doen als ze zo'n soort constructie zouden gebruiken. Dat is een typische fout voor een Franstalige student. Goed, dat is natuurlijk maar een spellingskwestie. Iets anders wat erg lastig is voor Franstalige studenten, is de intonatie. Ik denk dat Fransen vaak een erg stereotiep accent hebben als ze een buitenlandse taal spreken. En dat komt doordat de Franse prosodie heel eigenaardig is. Voor Duitsers is het Nederlands leren erg makkelijk omdat het Nederlands erg lijkt op het Duits, en het dus heel makkelijk is voor hen om snel een vrij hoog niveau te behalen. Dat voordeel hebben Tsjechische studenten natuurlijk niet. De Duitse studenten snappen meteen hoe lidwoorden werken en waar ze thuis horen. Voor Tsjechische studenten is de woordvolgorde erg lastig, maar ook voor Franse studenten, dus alleen Duitse studenten vinden dat makkelijk. Maar tegenwoordig hebben jonge Tsjechen vaak goed Engels, dus dat helpt al.

Heb je een algemene basis voor het onderwijs waarop de taalstudie voor buitenlanders is gebaseerd of pas je jouw methode aan de moedertaal van de student aan?

Ik geef voornamelijk les aan de hand van lesboeken en die lesboeken zijn vaak gemaakt voor een algemeen publiek van niet-moedertaalsprekers die Nederlands willen leren. Dus wat dat betreft is het niet aangepast, maar je ontkomt er in de klas natuurlijk niet aan om in te gaan op de vragen van de studenten. Dus het komt meer van de studenten dan van mezelf.

Heb je veel culturele verschillen meegemaakt in Tsjechië en hoe vind je het leven hier?

Mijn vriendin is Tsjechisch en ik was gisteren bij de schoonfamilie op bezoek. Het is erg lastig natuurlijk, want ik moet dan Tsjechisch praten en dat kan ik niet zo heel goed, dus is dat dubbel gênant. Maar één van de grote verschillen die jullie ook wel zullen herkennen en die mij verrasten, is dat men hier zijn schoenen uitdoet als je op bezoek gaat bij iemand anders. Ik weet dat het verschilt per plek en per persoon, maar bij ons zou het eerder als onbeleefd worden opgevat als een gast zomaar zijn schoenen uittrok. Als een gast zijn schoenen uit zou doen in ons huis, zou dat de indruk wekken dat hij zich ons huis als het ware eigen maakte. Hij zou op zijn minst moeten wachten tot ik hem zou uitnodigen om zijn schoenen uit te trekken. In meer algemene zin denk ik dat Tsjechen en Nederlanders eerder op elkaar lijken, althans meer op elkaar lijken in sommige opzichten, dan Fransen en Nederlanders. Ik zou dat niet al te scherp willen stellen omdat ik het altijd ook vervelend vind dat Nederlanders nogal te schematische meningen over Frankrijk op nahouden en vice versa. Ik denk dat zij veel meer gemeen hebben dan vaak wordt erkend. Maar toch denk ik dat ook in het algemeen de verhoudingen tussen onbekenden hier in Tsjechië meer lijken op de verhoudingen in Nederland dan die in Frankrijk bijvoorbeeld. Er zijn misschien enkele belangrijke uitzonderingen en dat is dan bijvoorbeeld een uitgesproken beleefdheid in de vorm van aanspreektitels en beleefdheidsvormen hier veel belangrijker is in de omgang tussen mensen. In Nederland zou ik nooit aangesproken worden met 'pane profesore', dat is ondenkbaar.

Het is het erfenis van de Oostenrijkse tijd, waar veel nadruk werd gelegd op de wetenschappelijke positie. Maar een andere vraag. Het project, dat je hier gemaakt hebt en coördineert, '21', is gericht op literaire werken en vertalingen. Ben je nu zelf bezig met schrijven of vertalen?

Ja, ik werk als vertaler. Nu is het een tijd geleden dat ik voor het laatst iets vertaald heb voor geld, maar ik heb voor verschillende uitgeverijen in Nederland boeken vertaald uit het Engels en uit het Duits. Ik vind het erg leuk om te doen. Het is interessant om te zien en te herkennen – dat zijn dingen die je weet natuurlijk – hoe een taal, het Engels

bijvoorbeeld, bepaalde dingen systematisch anders oplost dan het Nederlands en hoe dat problemen geeft bij het vertalen. Ik heb nooit formeel vertaalonderwijs gehad, maar ik leerde bijvoorbeeld dat in het Engels vaak 'bijzinnen' gevormd worden met een woord dat eindigt met –ing. In het Nederlands moet je dan een echte bijzin maken. En dat kan zinnen onnodig lang maken en dat is onhandig. Het is interessant om over dat soort problemen na te denken, hoe je dat oplost.

Kan je uitleggen wat het vertaalproject '21' eigenlijk is en wat zijn de doelen ervan? Hoe heet het project precies: '21 Magazine', 'Tijdschrift 21' of gewoon '21'?

Ja, het project heet '21', op de website staat '21 Magazine' en dat is vooral om te verduidelijken dat het een tijdschrift met een literaire inhoud is. Ik kan niet zeggen dat het alleen een tijdschrift is, het is in de eerste plaats een vertaalproject en een onderwijsproject. De bedoeling ervan is dat studenten eraan werken en dat die teksten vertalen. Wat ik wilde doen, is iets maken wat aantrekkelijk was voor de studenten en wat ook aantrekkelijk zou zijn voor mensen die eventueel te vertalen teksten zouden aanbieden voor de studenten. In de context van een college heb je natuurlijk het liefst niet te lange teksten en je wilt graag interessante, inspirerende teksten hebben. Mijn gedachten gingen meteen uit naar een literair tijdschrift, want daarin verschijnen doorgaans teksten van jonge auteurs die gewoon graag gepubliceerd en vertaald willen worden en die dus geen hoge gages vragen, maar die wel goed en mooi kunnen schrijven en wier belevingswereld misschien ook aansluit bij die van de studenten. Bovendien is kunst natuurlijk iets spannends, iets interessants, en mensen uit andere landen leren kennen is dat ook. Met '21' probeer ik de vertaalcolleges voor de studenten te vullen met interessant materiaal en ook met een interessante mogelijkheid tot publicatie en tot ontmoeting met schrijvers en andere mensen die zich met het Nederlands bezighouden.

Hiermee hangt een vraag samen: hoe wordt het tijdschrift gefinancierd? Krijgen de auteurs iets of doen ze zonder vergoeding mee?

Wij hebben hier een exemplaar van onze bloemlezing. Hier van is de financiering eigenlijk volledig door mij geregeld,

dus het is betaald van mijn spaargeld. Wie publiceert in dit blad krijgt daar ook voor betaald: een kleine vergoeding voor iedere vertaler en voor iedere schrijver. Voor wat alleen op de website komt, wordt niet betaald. Dat zou niet te doen zijn, dan zou het te veel duur worden, want er staat heel veel op de website. Die website is trouwens gefinancierd door de Taalunie. Dat is de steun die wij voor die website hebben gekregen. Voor wat andere dingen daaromheen hebben wij nog vanuit CEEPUS financiering gekregen. CEEPUS is een netwerk van universiteiten in Centraal en Oost-Europa. Die organiseren onderzoeks- en onderwijsprojecten en die geven daar beurzen voor. Veel van de vertalingen die in deze bloemlezing staan zijn tot stand gekomen in het kader van de zomerschool in Wenen. Iedere twee jaar is daar een zomerschool over vertalen, waar veel van de vertalingen zijn gemaakt. Dus dat is waar het geld voor het project vandaan aankomt.

Het is mooi dat de auteurs van de literaire teksten tenminste iets krijgen. Wie zijn de auteurs die bij het project betrokken zijn en hoe worden ze gekozen?

In principe werkt het volgens het normale principe van een literair tijdschrift. Wij nemen inzendingen aan van geïnteresseerden, we proberen op zo veel mogelijk plekken het nieuws te verspreiden dat er een publicatiemogelijkheid en een vertaalmogelijkheid bij ons is. Dan wachten wij tot mensen dingen insturen, dan gaan wij ook gericht te werk. Dus wij zoeken bijvoorbeeld groepen mensen in Nederland waar jonge schrijvers samenkomen. Bijvoorbeeld is er Noordwoord in Gro-

ningen. Dat zijn jonge aspirant-schrijvers – die worden daar een beetje onder de hoede genomen – en via hen hebben wij een aantal teksten gekregen. Zo zijn er nog wat van dat soort organisaties. Wij zijn ook langs geweest hier in Praag en op andere plekken bij dichtersavonden, dus openpodiumavonden, om daar mensen te vinden die schrijven. En ook daar hebben wij ons kaartje uitgedeeld en gezegd 'stuur ons wat'. Één of twee schrijvers hebben wij persoonlijk benaderd, bvb. in deze bloemlezing staat een tekst van Jan Brokken. Die had ik toevallig een keer ontmoet, dus die heb ik zelf gevraagd van: Zou je misschien iets willen insturen?

Jan Brokken is een beroemde schrijver, niet alleen in Nederland, want veel van zijn boeken worden vertaald.

Ja, hij is wel bekend. Dit stuk wat hier is verschenen 'Het pad van de filosoof' komt ook voor in een onlangs verschenen boek, dat heet: 'Stedevaart'. Het is een woordspel – 'bedevaart' en 'stede-vaart'. De auteur gaat naar verschillende steden en ondekt daar iets over. Over de wereld of zichzelf.

Wie zijn dus de vertalers van de teksten in '21'?

De vertalers zijn voornamelijk studenten – hoewel niet allemaal –, onder wie een aantal van onze studenten. Dat zijn bijvoorbeeld Klára Šmejkalová, Andrea Lerchová, Filip Frantál en Anna Kostková. Het zijn studenten van ons die gewoon hier in college met mij werken en die ook gewerkt hebben als redactie van het tijdschrift. Die hebben ook geholpen het grootste deel van het werk dat kwam kijken bij het verzamelen van de teksten. Verder is er

nog een aantal studenten dat bij de zomerschool in Wenen was; zij hebben bijvoorbeeld 'Reiziger' van Max Urai in het Hongaars vertaald, of 'Dichter zonder pen' van Charlotte Beerda in het Roemeens. Dus dat was één bron van de vertalingen. Dan zijn er nog wat andere medewerkers, zoals Claudia Zeller, dat is een collega van mij in Wenen, die heeft als moedertaal Duits en heeft dus een stuk in het Duits vertaald. Wij kwamen hier en daar op verschillende manier aan vertalers, maar het zijn voornamelijk onze studenten of andere studenten die naar de zomerschool waren.

Er zijn twaalf talen op dit moment, waarin de teksten van het tijdschrift '21' zijn vertaald. Vijf Slavische, drie Germaanse, drie Romaanse en één Fins-Oegrische. Is het de bedoeling om de teksten in alle talen van de portfolio te vertalen?

Het originele doel was om alle inzendingen in ten minste twee talen te vertalen. Dat hebben wij bij lange na nog niet bereikt. Vooral niet als het ging om in het Engels geschreven teksten omdat die niet onze prioriteit hadden, omdat de meeste mensen toch wel Engels kunnen. Ik denk wel dat het gaat lukken om alle teksten die hier staan uiteindelijk in minstens twee talen vertaald te krijgen. Alleen daar gaat het meer tijd overheen omdat we meer inzendingen hebben gekregen dan we eigenlijk hadden verwacht. Eigenlijk is het een groter succes geworden dan we hadden vermoed. Er zijn meer mensen die hiervan op de hoogte waren en die erin gepubliceerd wilden worden en die iets maakten wat mooi genoeg was om te publiceren. En je kunt niet dingen te gaan afwijzen

omdat je er geen vertalers voor hebt, ook omdat je niet altijd kunt weten hoeveel vertalers er gaan zijn. Maar goed, het is dus nog niet zover, maar in principe is de bedoeling dat alles tenminste in twee talen wordt vertaald.

Hoe zie je de toekomst van het tijdschrift '21'? Het is wel mogelijk dat de omvang ervan groeit in de toekomst?

Ik ben niet meer degene die de leiding heeft over het project, dat is inmiddels Benjamin Bossaert. Sinds officieel eind september. Dus ik ga er niet meer over, maar het is inderdaad wel de bedoeling om het uit te breiden. De kracht van het project zoals ik het voor me zie is dat het een samenwerking is van heel veel verschillende mensen. Dat betekent namelijk je in staat bent om de beste teksten te kiezen. En bijvoorbeeld zo'n bloemlezing stelt je ook in staat om mooie teksten aan te bieden aan de studenten. Dus ik denk, dat er nog wel groei inzigt, hoewel die wel beperkt is, je kunt niet oneindig veel werk doen met een team van één docent en paar studenten. En je moet natuurlijk veel contacten onderhouden en veel dingen regelen en organiseren; maar waar precies de wal het schip keert weten wij nog niet. Ik geloof dat Benjamin mooie plannen heeft, hij is bijvoorbeeld in gesprek met mensen in Zweden en Italië om ook daar in colleges teksten te gaan gebruiken die wij verzameld hebben. We hebben samenwerkingsprojecten met de Rietveldacademie in Nederland en met wat andere organisaties, dus er zitten nog mooie dingen aan te komen.

Is het mogelijk een gedrukte exemplaar van het tijdschrift '21' te bestellen of te kopen?



We hebben de peetmoeder voor de papieren versie '21' uit het publiek volgens strikte criteria gekozen, het was toevallig de toekomstige decaan. Twan Zegers met Eva Lehečková, Filip Frantál en Andrea Lerchová. / Kmotru pro papírovou verzi „21” jsme vybrali z publika podle přísných kritérií, shodou okolností to byla budoucí děkanka. Twan Zegers s Evou Lehečkovou, Filipem Frantálem a Andreou Lerchovou. FOTO Eliška Dostálková

Jazeker. Het kan besteld worden. Ik weet niet of het ook te koop is via andere kanalen dan gewoon via ons, maar wie het wil kopen kan gerust een e-mail sturen naar ons e-mail-adres. Het is ook te koop in een aantal boekhandels in Praag, bijvoorbeeld in Shakespeare and Sons. De bedoeling is dat het ook nog naar andere boekhandels gaat, maar ook dat kost weer tijd en mankracht. We gaan het ook opsturen naar bvb. Belgrado en Boekarest. Daar zitten ook studenten die het allicht via boekhandels kunnen verspreiden, als ze dat willen. De bloemlezing heeft wel een ISSN, dus het zou in principe mogelijk moeten zijn om het via alle mogelijke kanalen te verkopen.

Hebben jullie al reacties van de lezers ontvangen?

Ja, die zijn overwegend positief. Vooral

het ontwerp van deze bloemlezing wordt erg gewaardeerd, maar ook het ontwerp van de website werd over het algemeen mooi gevonden. Tenminste wat ik begrijp uit wat ik hoor van mensen, is dat men het idee heel leuk vindt van een tijdschrift waarin teksten niet alleen verschijnen maar meteen worden vertaald in vele talen. En ik merk ook dat als ik hier beneden op de faculteit deze bloemlezing neerzet, dat die dan snel verdwijnt uit de rekken.

Het tijdschrift '21' is ook een mooie gelegenheid voor de studenten en de lezers om hun taalvaardigheid te kunnen verbeteren. En het is goed grafisch verwerkt, bijvoorbeeld de regels voor ieder van de taalvarianten die onder elkaar staan.

Ja, je kunt precies zien hoe een bepaalde zin eruit ziet in een andere

taal. Je ziet het bijna meteen zodat als je daar iets van weet, het heel makkelijk te volgen is. Ik denk dat het ook een nuttig middel kan zijn voor een student van een bepaalde taal om die te lezen, zo'n simultane vertaling er-naast.

Wie heeft de illustraties gemaakt?

De illustraties zijn gemaakt door Damien Cordelette, een illustrator uit Parijs – hij heeft daar ook een tattoo-gesalon. Hij is een kennis, die opgeleid is als grafisch ontwerper en illustrator. Hij geeft ook les in illustratie. Wij dachten dat hij wel een goede keuze zou zijn om het ontwerp te maken en hij heeft ons vertrouwen niet beschaamd.

Welke boeken lees je zelf graag?

Het is geen toeval dat Jan Brokken hierin staat. Zijn genre wordt in Nederland literaire non-fictie genoemd. Je zou het kunnen zien als onderdeel van een grotere trend in de literatuur in de wereld, de autofictie, en ja dat lees ik altijd heel graag. Het is meestal een soort reisverhaal van één persoon die door de wereld of door de tijd op zoek gaat naar de waarheid achter een bepaald verhaal, achter een bepaald fenomeen. Zoals bijvoorbeeld Frank Westerman's 'Ingenieurs van de ziel'. Dat is een boek waarin hij naar Rusland reist en onderzoek doet naar de schrijvers die onder Stalin schreven en door hem beschreven werden als ingenieurs van de ziel. Hij omschrijft daarin ook allerlei vreemde grote projecten, grote infrastructuurprojecten die de Sowjetunie opzette, zoals de koers van de grote rivieren om te buigen. Die stromen in Rusland allemaal naar het noorden, waar het

vriest en waar je niks aan al dat water hebt, dus het idee was: als we nu die rivieren naar het zuiden laten stromen, dan hebben we daar allemaal mooie landbouwgrond en dan gaat al het water niet verloren. Dat heeft geleid tot allerlei rampen, zoals indirect het uitdrogen van de Aralzee, een symbool voor de mislukking van het hele Sowjet-project. In het Nederlands zijn in dat genre veel meer dingen verschenen, sommige goed, sommige slecht, maar dat is een genre dat ik heel graag lees. Ik lees tegenwoordig zelf vooral non-fictie. Ik ben erg geïnteresseerd in de geschiedenis van de mens, biologie en vooral het punt waar evolutie in geschiedenis overgaat en wat het verband is tussen die twee. Vandaar dat ik een college evolutionaire taalkunde geef in Wenen; het is een onderwerp dat bovendien, denk ik, ook samenhangt met het verband tussen geesteswetenschappen en natuurwetenschappen.

Je hebt iets nieuws naar de universiteit gebracht. Wat zijn jouw plannen voor de nabije toekomst?

Ik kijk er wel naar uit om nog lang in Praag te blijven werken. Ik hoop dat het nog lang mooi zal zijn. Ik ben nog bezig aan een promotieproject, waar ik graag meer aandacht aan zou willen besteden.

Hartelijk bedankt voor het gesprek, Twan, wij wensen je veel success. We zijn erg blij, dat zo'n project bestaat, dat is heel sympatiek.

Hartelijk bedankt en dank jullie dat jullie geïnteresseerd waren om hierheen te komen en mij aan te horen. ■

Twan Zegers, M. A.

studeerde vergelijkende literatuurwetenschap, uitgeverijpraktijk en Nederlandse studies in Utrecht, Amsterdam en Parijs. Aan de Letterenfaculteit van de Universiteit van Sorbonne volgde hij een masteropleiding Vreemde Talen, Literatuur en Cultuur met een focus op Nederlands. Hij werkte als docent Nederlandse taal in Parijs en begon daarna taal- en taalkunde te doceren aan de Universiteit van Wenen. Hij verdiept zijn kennis van vreemdetalendidaktiek en de internationale status van het Nederlands tijdens cursussen die georganiseerd worden door Nederlandse en Vlaamse universiteiten in samenwerking met de Nederlandse Taalunie. Momenteel doceert hij Nederlands aan Karelsuniversiteit in Praag en taalkunde aan de Universiteit van Wenen. Hij is de oprichter van het project '21', een internationaal, meertalig literair tijdschrift. Hij vertaalt ook graag vanuit het Engels en Duits, schrijft essays en poëzie. Hij is geïnteresseerd in filosofie, biologie, geschiedenis, literatuur en teckels.

www.21-magazine.org
editors@21-magazine.org

Proč nebýt spisovatel, proč nebýt překladatel

Na akademiky, překladatele a literáty máme tendenci se dívat hlavně ze zpětné perspektivy. Dějiny oborů se často píší jako sled zásluh, poct, ocenění, letopočtů publikací či akademických titulů jejich představitelů. Pražská nederlandistka Olga Krijtová (1931–2013) by se takto dala bez problému představit také. Na svém překladatelském kontě má šest desítek titulů, je autorkou řady učebnic, získala spoustu ocenění, mezi nimi cenu Martinuse Nijhoffa nebo českou Magnesii Literu. Méně zdokumentovaný, ale o to významnější je i počet studentů, kteří během jejího působení na Univerzitě Karlově prošli jejími semináři.

U příležitosti devadesáti let od jejího narození a sta let od počátku nederlandistiky jsme se nicméně na oddělení rozhodli připomenout působení Olgy Krijtové z trochu jiné perspektivy, a věnovat pozornost nikoli hotovým výsledkům, ale procesu rozhodování, který k takovým výsledkům vede. Ať už je to výběr autorů pro překlad, vysvětlování nakladatelům a jiným instancím, proč by ta která kniha měla vyjít v češtině, výběr témat pro akademické bádání a výuku nebo výběr konkrétních překladatelských řešení z oné spousty možností, které cesta mezi nizozemským originálem a českým překladem nabízí.

A aby forma ladila s obsahem, zavrhlí jsme i původní myšlenku ceny



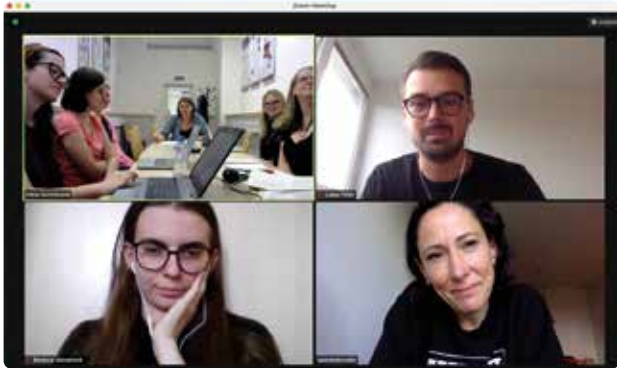
Saskia de Coster FOTO Koos Breukel

Olgy Krijtové. Kromě toho, že ceny se udělují spíše za hotové věci, i proto, že ocenění s sebou nese jednu velkou nevýhodu – oceněný většinou nemá příliš prostoru k tomu něco říct. Vznikla tak myšlenka založení přednáškové řady pojmenované po Olze Krijtové.

Jejím záměrem je pomoci se dívat právě tam, kde překladatel ještě slavný není. Tam, kde si teprve vybírá, co bude překládat a proč. Tam, kde volí slovosled, jména postav, snaží se vcítit na jedné straně do autora, a na druhé do čtenáře. Tam, kde sám má moc vytvářet kánony, které budou třeba úplně odlišné od těch, které platí v původním jazyce autora. Přednáška Olgy Krijtové by chtěla zpoždění, které v tradičním pohledu literatura

vně původní jazykové oblasti má, nahradit náskokem, a ukázat, že i nederlandistika „extramurální“ může hrát významnou roli v rozhodování, co se bude za nizozemskou literaturu považovat. Studenti pražské nederlandistiky proto každoročně osloví někoho, o kom si myslí, že by měl do „kánonu“ patřit a rozšířit řady těch, které „oslovila“ Olga Krijtová.

Letos, v prvním ročníku, si studenti vybrali vlámskou autorku Saskii de Coster. V jejím podání obsah s formou ladil velmi. V historicky první přednášce Olgy Krijtové, nazvané „Nechci být spisovatel“ (Ik wil geen schrijver zijn) se zamýšlela nad současnou podobou spisovatele a jeho identity. Dělela si trochu legraci z image „spisovatel“,



Některá rozhodnutí bez konzultace s autorkou udělat nelze. Překladatelský seminář se Saskií de Coster. / Sommige beslissingen kunnen niet worden genomen zonder de auteur te raadplegen. Vertaalseminar met Saskia de Coster. FOTO Lukáš Felbr

kteřá často funguje jako reklama na instagramu ještě předtím, než dotyčný vůbec něco napsal, ale i ze zapšklých kulturních kritiků, kteří spisovatele vidí jen zavřeného v pracovně a nic, co nemá pevné desky, nepovažují za literaturu. Vysvětlila, že představa spisovatele jako někoho, kdo „něco dokončil, zanechal po sobě velkolepé dílo“ ji děsí, alespoň dokud žije – takový spisovatel rovná se spíše mrtvý spisovatel. Nabídla proto definici novou. Ten typ spisovatele, kterým by chtěla být, je někdo, kdo nikoli spisovatelem *je*, ale kdo se jím – stále znovu – *chce stát*.

Když jsme Saskii de Coster do Prahy na kongres Cross Over zvali, ještě jsme nevěděli, co bude v přednášce říkat. Věděli jsme ale, že vykazuje mimořádnou statečnost plynoucí právě z toho, že se nepovažuje za spisovatele, jehož slova by byla vytesána do kamene. U příležitosti stého výročí oboru, právě aby připomněli překladatelskou tradici spojenou se jménem Olgy Krijtové, studenti třetího ročníku pod vedením Jany Pellarové přeložili novelu *In de rij voor de nachtboot*. Saskia de Coster ji napsala vloni, uprostřed pandemie, jako knižní dárek pro svaz nezávislých knihkupců *Confituur Boekhandels*. Překladatelům v něm ovšem připravila potíže: kniha je psána v ich-formě, čtenář ale nedostává žádné vodítko, zda vypravěčem je žena nebo muž. Překladatelský tým stál tedy před klasickým problémem: v češtině tento autorský záměr zacho-

vat nejde. Přesto jsme tento rozměr čtenářského zážitku chtěli nějak zachovat. Už proto, že jsme si sami při překládání všimli, jak odlišně vnímáme některé situace, pokud si v nich představíme ženu, a pokud si v nich představíme muže – a nemusí jít nutně jen o milostné scény. Zrodil se tedy nápad vydat knihu ve dvou verzích a čtenáře tak právě s tímto automatismem v jeho čtení konfrontovat a ukázat mu, že čte příběhy úplně jinak, v závislosti na tom, koho si do nich dosadí. Čekal nás ovšem nelehký úkol. Dobrý den, paní autorko, my jsme studenti z Prahy a rozhodli jsme se z vaší jedné knihy udělat dvě, a v jedné verzi tedy přeobsadit hlavní postavu oproti tomu, jak jste si to asi představovala vy. Je to v pořádku? Je jasné, že pro velkou část autorů by to asi v pořádku nebylo, a příliš jsme nepočítali s tím, že náš netradiční nápad dostane požehnání. Pro Saskii de Coster to v pořádku bylo. Vysvětlila nám, že by ji to sice nikdy nenapadlo, ale že chápe, že překlad se má řídit ne tím, jak si knihu představoval autor, ale tak, aby fungovala v cílovém prostředí. A že pokud to české potřebuje v určitých ohledech trochu popostrčit, tak ať ho klidně popostrčí její kniha. Tedy – její dvě knihy.

Zrodil se tak projekt, u něž klíčem k úspěchu pro všechny zúčastněné bylo vystoupit trochu ze svých obvyklých identit. Kromě ich-vypravěčky, která vystoupila ze své role a stala se

ich-vypravěčem (nebo obráceně?), a kromě Saskie de Coster, která spisovatelem není, ale stále znovu se jím stává, museli i sami členové překladatelského týmu překonat respekt k velké výzvě – copak jako studenti můžeme překládat opravdovou literaturu, navíc od tak slavné autorky?, byla jejich první reakce. Jana Pellarová se bez nároku na honorář stala na chvíli zase vyučující literárního překladu a formou překladatelské dílny se studenty dala dohromady definitivní verzi textu. Ostatní členky redakčního týmu velmi rády na čas uložily k ledu své vědecké projekty a pustily se do debat o slovosledu a technických náležitostech námořních plavidel. Nakladatelství Karolinum, u něž knížečka ve dvou verzích nakonec vyšla, si nechalo vysvětlit, že skutečnost, že beletrii nevydává, mu nebrání vydat studentský projekt k jubileu oboru. A Vlámské zastoupení v ČR, které projekt materiálně zaštitilo, velmi rychle začalo projekt vnímat ne jako pouhou knihu, ale jako investici do budoucích sta let překladu z nizozemštiny. Poslední úkol pak čeká na českého čtenáře – v průběhu prosince 2021, na závěr jubilejního roku, má *Noční loď* zdarma k dispozici u vybraných (stejně jako ve vlámském případě nezávislých) knihkupců, musí si ale předtím koupit jiný překlad z nizozemštiny, a změnit tak třeba své návyky ohledně toho, co jeho příbuzní nacházejí pod stroměčkem. ▣

Magický večer na noční lodi

TEXT Jana Pellarová

Devatenáctého v devatenáct – nepřijde Vám to téměř jako magické číslo? Pro mě byl magický celý ten mimořádný páteční večer devatenáctého listopadu, který jsem navzdory chladnému podzimnímu počasí strávila na lodi. A ne na jen tak ledajaké lodi – (A)VOID Floating Gallery kotvící na Vltavě pod Železničním mostem je loď velmi mimořádná a kultuře přející. Příznivcům NE-BE a dobré literatury ji ostatně netřeba představovat. Pod záštitou a za aktivní pomoci našeho vzácného přítele, spisovatele, básníka a neúnavného propagátora (nejen) překladové a (nejen) nizozemské a vlámské literatury Josefa Straky a s laskavým svolením a podporou majitele lodi pana Ivo Slavíka se zde konala již mnohá čtení a literární večery autorů, jako jsou například Alexander Münnighoff, Jaap Robben či Thomas Möhlmann, často i za jejich účasti.

Tentokrát to však bylo trochu jiné. Hlavních hvězd večera bylo hned několik. A vlastně, když se nad tím tak zamyslím, hvězdami byli všichni, kdo toho večera na loď dorazili. Byla to v podstatě jedna velká oslava společného díla, v jehož realizaci či spíš dotažení až do vítězného konce na počátku práce málokdo věřil. O to větší jsme měli všichni radost, že se podařilo.

Když mě v červenci 2021 paní doktorka Irena Kozmanová, vedoucí oddě-



Literární večer u příležitosti studentského překladu knihy *Než přijede noční loď* do češtiny, 19. listopadu 2021 / Literair avond ter gelegenheid van de vertaling door studenten van het boek *In de rij voor de nachtboot* in het Tsjechisch, 19 november 2021 ~ První řada zleva / Eerste rij van links: Irena Kozmanová, Saskia de Coster, Anna Holíková, Myriam Zápalová, Tereza Nedvěďová, Magdaléna Rajchlová (výtvarnice/illustrator). Druhá řada zleva / Tweede rij van links: Jana Pellarová, Vladimír Šmejkal, Lukáš Felbr FOTO Hana Grohlová

lení nederlandistiky na FFUK, lákala k účasti na projektu studentského překládání novely vlámské autorky Saskie de Coster *In de rij voor de nachtboot* (moje role spočívala hlavně v tom, že jsem studentům směla na překladatelských seminářích „kecat“ do jejich práce), v životě by mě nenapadlo, že budu o pár měsíců později sedět na skutečné lodi právě s Irenou a s těmito studenty třetího ročníku pražské nederlandistiky, se skutečnou Saskií de Coster, s generálním zástupcem vlámské vlády v ČR panem Koenem Haverbekem, s výtvarnicí Magdalénou Rajchlovou a se spoustou dalších milých lidí a společně se radovat z faktu, že výše zmíněná novela za pár dní vyjde v nakladatelství Karolinum v knižní podobě jako dárek pro čtenáře, kteří si ve vybraných knihkupectvím zakoupí knížku přeloženou z nizozemštiny. A to ještě prosím navíc v roce, kdy slavíme 100 let existence nederlandistiky na pražské Karlově univerzitě (o kongresu, kterým tyto oslavy vyvrcholily, se dočtete jinde v této ročence).

Večer byl zcela v režii studentů. Role moderátorky se ujala Myriam Zápalová, která postupně zvědavými dotazy potrápila každého, kdo se okolo projektu jen mihnul. Samozřejmě se četlo, z originálu (kdo jiný než

sama autorka) i z překladu, a to v obou jeho verzích: ONA-ON (zde se úkolu zhostil Lukáš Felbr) i ONA-ONA (tady svůj hlas vypravěčce propůjčila Tereza Nedvěďová). Anička Holíková promluvíla o úskalích překladatelské praxe, a to i za další kolegy-překladatele, Evu Brejchovou a Barboru Genserovou.

Magdaléna Rajchlová s Myriam odlehčily náladu, když nám vysvětlily, že rozdíl mezi „dobrou“ a „výtečnou“ obálkou knihy je jako rozdíl mezi bavlněným a krajkovým spodním prádlem a Irena Kozmanová, díky jejímuž nadšení byli všichni (včetně Vlámského zastoupení v ČR a redaktorek paní Ivety Coufalové a Lenky Ščerbaničové) ochotni dělat nemožné na počkání a zázraky do tří dnů, se nakonec přiznala, že ani ona sama nevěřila, že by se smělý záměr vydat překlad knižně mohl takto vydařit.

Nadvládu mluveného slova na lodi toho večera vyvažoval krásnou hrou na zobcovou flétnu další ze studentských překladatelů Vladimír Šmejkal.

Bylo nám tam spolu na lodi všem moc dobře. Josef Straka a pan Slavík byli jako vždy báječní hostitelé a (A)VOID Floating Gallery sálala do chladné noci teplem a pozitivní energií. Covid, necovid...

Takže přátelé, prosím neztrácejte naději a věřte: zázraky se dějí!!! ▣

Saskia de Coster, *Než přijede noční lod'*

PŘEKLAD Eva Brejchová, Lukáš Felbr, Barbora Genserová, Anna Holíková, Tereza Nedvědová, Vladimír Šmejkal,
Myriam Zápalová ~ ODBORNÉ VEDENÍ Jana Pellarová ~ ILUSTRACE Magdaléna Rajchlová
Univerzita Karlova NAKLADATELSTVÍ Karolinum, Praha 2021
PŮVODNÍ NIZOZEMSKÉ VYDÁNÍ Saskia de Coster, *In de rij voor de nachtboot* Das Mag, Amsterdam 2020

ONA
Zeptala se mě, jestli konečně poje-
deme trajektem na ten ostrůvek,
o kterém už tolikrát mluvila. Slíbila,
že mě provede.

Trochu jsem pochybovala. Předsta-
vovala jsem si maličkatý ostrov přepl-
něný turisty a hlukem. Přesto jsem
souhlasila. Chtěla jsem jí být nablízku,
i když jsem tak docela nevěděla proč.
Po čtyřech měsících čekání bych
mohla čekat i déle. Šlo mi to tak dobře,
že bych vlastně radši ještě pokračova-
la. Čím déle jsem čekala, tím víc mi
chyběla. Je to skvělý pocit, mít někoho,
kdo ti tak chybí.

Čtyři měsíce nemohla ona za mnou
a já nemohla za ní, protože jsme byly
odsouzeny ke svým domovům
a zemím. Každý den mi tvrdila, že je to
skoro u konce, a já jí každý den tvrdila,
že to ještě nějakou dobu potrvá.
Zprávy mi dennodenně dávaly za
pravdu. Takhle je to dobře, myslela
jsem si. Donuceny k vzájemnému od-
loučení, ale přece jen celou dobu ve
spojení. Jako bychom si hrály na pře-
tahovanou, a přitom mezi sebou ne-
soupeřily. Kdyby jedna z nás lano

pustila, upadly bychom obě. Nijak
hrozně by mě to nezranilo, spíš možná
vylekalo. Chybělo by mi, že mi chybí.

Mohla jsem to říct. Mohla jsem jí
upřímně odpovědět, když se zeptala,
jestli tu cestu zabukujeme. Nemá to
smysl. Mohla jsem ta slova vyslovit.
Místo toho jsem odpověděla, že s ní na
ostrov pojedou ráda, hned jak to půjde.

Druhý den jsem jí zavolala s úmys-
lem jí říct, že to vzdávám – nás. Kývala
na obrazovku, ale neslyšela mě, pro-
tože bylo špatné připojení. Křičela na
někoho mimo obrazovku, kdo na ni
volal, že je jídlo na stole. Gestikulova-
la, mávala a zmizela. Příště už jí to
vážně povím, myslela jsem si. Zítra.

Nasedla jsem do auta, vyjela
z města a vydala se na okruh, jako
bych kolem svého domu obtáčela ne-
viditelné laso. Už bylo pozdě večer
a silnice byly skoro prázdné. Z rádia
hrála písnička, u které jsme se při naší
předchozí cestě dost nasmály. Zpěvák
s průměrným hlasem zpíval, že kdyby
teď skončil svět, „Stavil bych se, slibu-
ji“. Podle mě ta písnička neměla hlavu
ani patu a vedly jsme o ní dlouhé
debaty. Až se bude blížit konec světa,

zpívá se v písničce, rychle za tebou
ještě zajedu a zůstanu na noc, slibuje
zpěvák.

Namítla jsem, že to nemyslí upřím-
ně a že to nemůže splnit, protože když
nastává konec časů, nemůže člověk
jen tak nasednout do vlaku nebo do
letadla a vydat se za tím, koho má rád.
To už jsme teď věděly. Věřila, že je to
od zpěváka přece jen upřímné. Myslí
to symbolicky, vykládá karty na stůl.

Tu noc se mi zdálo o plyšovém
medvídkovi, který plaval v tmavomod-
rém moři, ale šlo mu to těžko, mrskal
ve vodě neohrabanýma tlapama. Byl
to strašný sen, co si na něj tak vzpomí-
nám. Zavolala mi a zeptala se mě, co
dělám. Vyprávěla jsem nejdřív svůj
sen, a pak jsem jí řekla, že jí musím
něco povědět.

„Počkej ještě,” přerušila mě.

„Proč?”

„Potopil se ten medvěd?” chtěla
vědět.

Nebyla jsem si jistá, jestli jsem
viděla, jak se potápí. Sny si nejde
přesně vybavit, je to spíš změt obrazů,
které na sebe nijak nenavazují.



Publikace vychází u příležitosti oslav 100 let nederlandistiky na Univerzitě Karlově.
Vydání podpořilo Vlámské zastoupení v České republice.



(Ukázku a obálku publikujeme s laskavým souhlasem nakladatelství Karolinum.)

***Než přijede noční lod'*, návrh
pro české vydání / ontwerp
voor de Tsjechische uitgave,
(c) Magdaléna Rajchlová**

„Ano,” řekla jsem, „medvídek se
utopil, když plaval, jelikož nasál tolik
vody, že byl pak moc těžký. A protože
z plyšáka se ve vodě stane houba, už
se nevynořil.”

„Vzdáváš to příliš snadno,” řekla.

„Já ale nejsem plyšák,” namítla
jsem.

„To já vím taky,” řekla, „ale nesmíš
to prostě tak rychle vzdávat.” A o něco
později: „Škoda, že není konec světa.”

„Velká škoda,” zopakovala jsem
jako ozvěna. „To bych se stavila,”
dodala jsem.

„Zůstala bys na noc?” zeptala se.
„Kdy?”

„Kdyby nastal konec světa.”

„Ano, ale počkej,” řekla jsem, „až
nadejde konec světa, den a noc už ne-
budou existovat.”

„Ale jo,” oponovala, „to pak bude
poslední noc světa.”

„Jenže dá se potom ještě vůbec roz-
lišit den a noc?”

„No jasně,” řekla, „který blbec by
tomu jinak ještě říkal noc?”

A tak jsme pokračovaly dál a dál,
až jsme se ztratily ve víru vět, které

přelétaly sem a tam, a ona mi znovu
vyprávěla, co bychom tu noc dělaly,
a já jí vyprávěla, co bych dělala já s ní.
Potřebovala jsem, aby mi chyběla.
Když člověku někdo chybí, touží po
něm ze všech sil, natahuje se po něm,
ale dosáhnout nemůže. Touha zůstává
nedotčená.

ON

Zeptala se mě, jestli konečně poje-
deme trajektem na ten ostrůvek,
o kterém už tolikrát mluvila. Slíbila,
že mě provede.

Trochu jsem pochyboval. Předsta-
voval jsem si maličkatý ostrov přepl-
něný turisty a hlukem. Přesto jsem
souhlasil. Chtěl jsem jí být nablízku,
i když jsem tak docela nevěděl proč.
Po čtyřech měsících čekání bych mohl
čekat i déle. Šlo mi to tak dobře, že
bych vlastně radši ještě pokračoval.
Čím déle jsem čekal, tím víc mi chybě-
la. Je to skvělý pocit, mít někoho, kdo
ti tak chybí.

Čtyři měsíce nemohla ona za mnou
a já nemohl za ní, protože jsme byli
odsouzeni ke svým domovům a zemím.
Každý den mi tvrdila, že je to skoro

u konce, a já jí každý den tvrdil, že to
ještě nějakou dobu potrvá. Zprávy mi
dennodenně dávaly za pravdu. Takhle
je to dobře, myslel jsem si. Donuceni
k vzájemnému odloučení, ale přece
jen celou dobu ve spojení. Jako bychom
si hráli na přetahovanou, a přitom
mezi sebou nesoupeřili. Kdyby jeden
z nás lano pustil, upadli bychom oba.
Nijak hrozně by mě to nezranilo, spíš
možná vylekalo. Chybělo by mi, že mi
chybí.

Mohl jsem to říct. Mohl jsem jí
upřímně odpovědět, když se zeptala,
jestli tu cestu zabukujeme. Nemá to
smysl. Mohl jsem ta slova vyslovit.
Místo toho jsem odpověděl, že s ní na
ostrov pojedou rád, hned jak to půjde.

Druhý den jsem jí zavola, s úmys-
lem jí říct, že to vzdávám – nás. Kývala
na obrazovku, ale neslyšela mě, pro-
tože bylo špatné připojení. Křičela na
někoho mimo obrazovku, kdo na ni
volal, že je jídlo na stole. Gestikulova-
la, mávala a zmizela. Příště už jí to
vážně povím, myslel jsem si. Zítra.

Nasedl jsem do auta, vyjel z města
a vydal se na okruh, jako bych kolem
svého domu obtáčel neviditelné laso.

Už bylo pozdě večer a silnice byly skoro prázdné. Z rádia hrála písnička, u které jsme se při naší předchozí cestě dost nasmáli. Zpěvák s průměrným hlasem zpíval, že kdyby teď skončil svět, „Stavil bych se, slibuji“. Podle mě ta písnička neměla hlavu ani patu a vedli jsme o ní dlouhé debaty. Až se bude blížít konec světa, zpívá se v písničce, rychle za tebou ještě zajedu a zůstanu na noc, slibuje zpěvák.

Namítl jsem, že to nemyslím upřímně a že to nemůže splnit, protože když nastává konec časů, nemůže člověk jen tak nasednout do vlaku nebo do letadla a vydat se za tím, koho má rád. To už jsme teď věděli. Věřila, že je to od zpěváka přece jen upřímné. Myslí to symbolicky, vykládá karty na stůl.

Tu noc se mi zdálo o plyšovém medvídkovi, který plaval v tmavomodrém moři, ale šlo mu to těžko, mrskal ve vodě neohrabanýma tlapama. Byl to strašný sen, co si na něj tak vzpomínám. Zavolala mi a zeptala se mě, co dělám. Vyprávěl jsem nejdřív svůj sen, a pak jsem jí řekl, že jí musím něco povědět.

„Počkej ještě,“ přerušila mě.

„Proč?“

„Potopil se ten medvěd?“ chtěla vědět.

Nebyl jsem si jistý, jestli jsem viděl, jak se potápí. Sny si nejde přesně vybavit, je to spíš změt obrazů, které na sebe nijak nenavazují.

„Ano,“ řekl jsem, „medvídek se utopil, když plaval, jelikož nasál tolik vody, že byl pak moc těžký. A protože z plyšáka se ve vodě stane houba, už se nevynořil.“

„Vzdáváš to příliš snadno,“ řekla.

„Já ale nejsem plyšák,“ namítl jsem.

„To já vím taky,“ řekla, „ale nesmíš to prostě tak rychle vzdávat.“ A o něco později: „Škoda, že není konec světa.“

„Velká škoda,“ zopakoval jsem jako ozvěna. „To bych se stavil,“ dodal jsem.

„Zůstal bys na noc?“ zeptala se. „Zůstal?“

„Kdy?“

„Kdyby nastal konec světa.“

„Ano, ale počkej,“ řekl jsem, „až najde konec světa, den a noc už nebudou existovat.“

„Ale jo,“ oponovala, „to pak bude poslední noc světa.“

„Jenže dá se potom ještě vůbec rozlišit den a noc?“

„No jasně,“ řekla, „který blbec by tomu jinak ještě říkal noc?“

A tak jsme pokračovali dál a dál, až jsme se ztratili ve víru vět, které přelétaly sem a tam, a ona mi znovu vyprávěla, co bychom tu noc dělali, a já jí vyprávěl, co bych dělal já s ní. Potřeboval jsem, aby mi chyběla. Když člověku někdo chybí, touží po něm ze všech sil, natahuje se po něm, ale dosáhnout nemůže. Touha zůstává nedotčená. ▢



**Než přijede noční lod', návrh pro české vydání /
ontwerp voor de Tsjechische uitgave,
(c) Magdaléna Rajchlová**

Waarom zou je geen schrijver zijn, waarom zou je geen vertaler zijn

We hebben de neiging om hoofdzakelijk in retrospect te kijken naar academici, vertalers en literatoren. De geschiedenis van verschillende vakgebieden wordt vaak geschreven als een opeenvolging van verdiensten, onderscheidingen, prijzen, jaren van publicaties of academische titels van hun vertegenwoordigers. Ook de Praagse neerlandica Olga Krijtová (1931-2013) zou gemakkelijk op deze manier kunnen worden voorgesteld. Zij heeft tientallen titels op haar naam staan als vertaalster, is auteur van verschillende (leer)boeken en heeft talrijke prijzen gewonnen, waaronder de Martinus Nijhoff Prijs en de Tsjechische Magnesia Litera. Minder gedocumenteerd maar des te belangrijker is het aantal studenten dat haar colleges heeft doorlopen gedurende haar tijd aan de Karelsuniversiteit.

Ter gelegenheid van haar negentigste verjaardag en de honderdste verjaardag van de vakgroep Neerlandistiek in Praag hebben we echter met mijn collega's besloten het werk van Olga Krijtová vanuit een iets ander perspectief in herinnering te brengen en de nadruk niet op de eindresultaten, maar op het besluitvormingsproces te leggen dat tot die resultaten leidt. Of het nu gaat om het selecteren van auteurs voor vertaling, het overtuigen van uitgevers en andere instanties dat een bepaald boek in het

Tsjechisch moet worden uitgegeven, het kiezen van onderwerpen voor academisch onderzoek en onderwijs of het kiezen van specifieke vertaaloplossingen uit de vele mogelijkheden die het pad tussen het Nederlandse origineel en de Tsjechische vertaling biedt.

En om de vorm aan te passen aan de inhoud, hebben we ook het oorspronkelijke idee van de Olga Krijtová-prijs verlaten. Afgezien van het feit dat onderscheidingen eerder worden toegekend aan afgewerkte werken, is het ook omdat de onderscheiding één ontvanger heeft meestal niet veel ruimte om iets te zeggen. Zo ontstond het idee om een lezingenreeks op te zetten die naar Olga Krijtová is genoemd.

De bedoeling ervan is om te kijken daar, waar de vertaler nog niet bekend is. Waar hij of zij nog steeds overweegt wat te vertalen en waarom. Waarbij hij of zij de juiste woordvolgorde kiest of namen van de personages, waar hij of zij zich probeert in te leven in de auteur enerzijds en de lezer anderzijds. Waar hij of zij zelf de macht heeft om canons te scheppen die volledig kunnen verschillen van die in de oorspronkelijke taal van de auteur. De Olga Krijtová-lezing wil de achterstand die literatuur 'extra muros' in de traditionele opvatting heeft, vervangen door een

voorsprong en laten zien dat ook 'extramurale' neerlandistiek een belangrijke rol kan spelen bij het bepalen van wat tot de Nederlandstalige literatuur wordt gerekend. Daarom zullen de studenten van de Praagse neerlandistiek elk jaar iemand benaderen van wie zij vinden dat hij of zij tot de 'canon' moet behoren; en wie daardoor de canon van degenen moet aanvullen die door Olga Krijtová zijn 'benaderd'.

Dit jaar, voor het eerst, kozen de studenten voor de Vlaamse schrijfster Saskia de Coster. Bij haar waren inhoud en vorm heel goed op elkaar afgestemd. In de allereerste Olga Krijtová-lezing getiteld 'Ik wil geen schrijver zijn' reflecteerde zij op het hedendaagse beeld van de schrijver en zijn identiteit. Ze stak de draak met het beeld van de 'schrijver', dat vaak al fungeert als instagramadvertentie nog voordat de persoon ook maar iets geschreven heeft, maar ook met de koppige cultuurcritici die de schrijver alleen maar opgesloten zien in een studeerkamer en alles wat geen harde kافت heeft, niet als literatuur beschouwen. Zij legde uit dat het idee van een schrijver als iemand die 'iets heeft voltooid, een groot werk heeft nagelaten' haar bang maakt, althans zolang zij leeft - zo'n schrijver staat eerder gelijk aan een dode classicus. Daarom stelde zij een nieuwe definitie voor. De schrijver die zij zou willen zijn, is

iemand die geen schrijver is, maar het wel wil worden – steeds opnieuw.

Toen we Saskia de Coster uitnodigden naar Praag het Cross-Over-Congres bij te wonen, wisten we natuurlijk niet wat ze in haar lezing zou zeggen. Maar we wisten wel dat zij buitengewone moet toonde juist omdat zij zichzelf niet beschouwde als een schrijver wiens woorden in steen gebeiteld staan. Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de vakgroep hebben de derdejaarsstudenten, onder leiding van Jana Pellarová, haar verhaal *In de rij voor de nachtboot* vertaald, juist om de vertaaltraditie die verbonden is met de naam van Olga Krijtová te gedenken. Saskia de Coster schreef het vorig jaar, midden in de pandemie, als boekengeschenk voor de *Confituur Boekhandels*, een verbond van onafhankelijke boekhandelaars. Ze heeft de vertalers echter voor een probleem gesteld: het boek is in ich-vorm geschreven, maar de lezer krijgt geen enkele aanwijzing of de verteller een vrouw of een man is. Het vertaalteam stond dus voor een klassiek probleem: deze auteursintentie kon in het Tsjechisch niet bewaard blijven. Toch wilden we deze dimensie van de leeservaring behouden. Al was het maar omdat we tijdens het vertaalproces merkten hoe verschillend we bepaalde situaties waarnemen wanneer we ons er een vrouw in voorstellen en wanneer we ons er een man in voorstellen – en niet noodzakelijk alleen liefdesscènes. Zo ontstond het idee om het boek in twee versies uit te geven, om de lezer te confronteren met juist dit automatisme in zijn lezen en hem te laten zien dat hij de verha-

len op een heel andere manier leest, afhankelijk van wie hij erin zet. Maar we hadden een moeilijke taak voor ons. Hallo, auteur, wij zijn studenten uit Praag en we hebben besloten om van uw boek er twee te maken, en in één versie daarvan het hoofdpersoonage te herschikken in tegenstelling tot hoe u het zich waarschijnlijk had voorgesteld. Is dat in orde voor u? Het is duidelijk dat het voor een groot aantal auteurs waarschijnlijk niet in orde zou zijn, en we rekenden er niet te veel op dat de auteur met ons onconventionele idee akkoord zou gaan. Maar voor Saskia de Coster was het wel in orde. Zij legde ons uit dat zij daar nooit aan gedacht zou hebben, maar dat ze begreep dat de vertaling niet moest worden geleid door hoe de schrijver zich het boek had voorgesteld, maar zodat het zou werken in de doelomgeving. En indien de Tsjechische omgeving een duwtje in de rug nodig heeft, laat haar boek dat dan doen. Nou – haar twee boeken.

Zo werd een project geboren waarbij de sleutel tot succes voor alle betrokkenen in het verlaten van hun comfortzone lag. Behalve de ich-vertelster, die uit haar rol stapte en ich-verteller werd (of was het andersom?), en behalve Saskia de Coster die geen schrijver is maar het wel steeds opnieuw wordt, moesten de leden van het vertaalteam zelf hun respect voor de grote uitdaging overwinnen – kunnen wij als studenten wel echte literatuur vertalen, nota bene van zo'n beroemde auteur? was hun eerste reactie. Jana Pellarová werd, zonder betaling, weer voor een tijdje docent literair vertalen en stelde met de stu-

denten tijdens een vertaalworkshop de definitieve versie van de tekst samen. Ook de andere redactieleden waren blij dat ze hun onderzoeksprojecten even opzij konden zetten om zich te wijden aan de bespreking van de woordvolgorde en de technische aspecten van marineschepen. De uitgeverij Karolinum, die het boek uiteindelijk in twee versies uitgaf, liet zich te overtuigen dat het feit dat zij geen fictie uitgeven hen niet belet een studentenproject ter gelegenheid van het jubileum van de vakgroep uit te geven. En de Vlaamse vertegenwoordiging in de Tsjechische Republiek, die het project materieel steunde, begon het al snel niet meer als een louter boek te zien, maar als een investering in de volgende honderd jaar van Nederlandstalige vertalingen. De laatste taak wacht de Tsjechische lezer – in december 2021, aan het eind van het jubileumjaar, kan hij het verhaal *In de rij voor de nachtboot* gratis verkrijgen bij geselecteerde (en even als in het Vlaamse geval, onafhankelijke) boekhandels, maar hij moet eerst een andere Nederlandse vertaling kopen en op die manier misschien zijn gewoontes in verband met de cadeautjes onder de kerstboom aanpassen. ■



Magische avond op de nachtboot

TEKST Jana Pellarová

De negentiende om negentien – lijken de getallen niet bijna magisch voor u? Voor mij was de hele speciale vrijdagavond van 19 november, die ik ondanks het koude herfstweer op de boot doorbracht, inderdaad magisch. En het was niet zomaar een boot – de (A)VOID Floating Gallery, te vinden op de Moldau onder de Spoorbrug, is een heel bijzondere en cultuurvriendelijke boot. Vrienden van Ne-Be en van de goede literatuur hebben geen speciale introductie ervan nodig. Dankzij het enthousiasme en de actieve hulp van onze dierbare vriend, schrijver, dichter en onvermoeibaar promotor van (niet alleen) vertaalde en (niet alleen) Nederlandse en Vlaamse literatuur Josef Straka en met de welwillende toestemming en steun van de eigenaar van het schip Ivo Slavík zijn hier reeds vele voordrachten en literaire avon-

Literární večer u příležitosti studentského překladu knihy *Než přijede noční loď* do češtiny, 19. listopadu 2021 / Literair avond ter gelegenheid van de vertaling door studenten van het boek *In de rij voor de nachtboot* in het Tsjechisch, 19 november 2021 ~ Zleva / Van links: Jana Pellarová, Saskia de Coster, Myriam Zápalová FOTO Hana Grohlová

den van Nederlandstalige auteurs zoals Alexander Münninghoff, Jaap Robben en Thomas Möhlmann gehouden, vaak in hun persoonlijke aanwezigheid.

Deze keer was het echter een beetje anders. Er was ditmaal niet sprake van één ster van de avond. Eigenlijk, nu ik erover nadenk, de ster van de avond was iedereen die aan boord kwam. Het was in feite één grote viering van een gezamenlijk werk waarvan aan het begin slechts weinigen geloofden dat het zou worden gerealiseerd of beter gezegd voltooid. Des te blijer waren we dat het gelukt was.

Toen mevrouw Irena Kozmanová, het hoofd van de vakgroep Neerlandistiek aan de Letterenfaculteit van de Karelsuniversiteit, mij in juli 2021 uitnodigde om deel te nemen aan een studentenvertaalproject van de novelle *In de rij voor de nachtboot* van de

Vlaamse auteur Saskia de Coster (mijn rol bestond er hoofdzakelijk in om de studenten tijdens hun vertaalcolleges lastig te vallen met mijn op- en aanmerkingen), had ik nooit gedacht dat ik een paar maanden later op een echte boot zou zitten met Irena en deze derdejaarsstudenten, met de 'echte' Saskia de Coster, met de heer Koen Haverbeke, de diplomatieke vertegenwoordiger van Vlaanderen in de Tsjechische Republiek, met de kunstnares Magdaléna Rajchlová en met vele andere aardige mensen en dat we ons samen zouden verheugen over het feit het bovengenoemd verhaal over enkele dagen door uitgeverij Karolinum zou worden uitgegeven als geschenk voor lezers die een ander uit het Nederlands vertaalde boek in selecte boekhandels gaan kopen. En dat zelfs in een jaar waarin we 100 jaar Nederlandse studies aan de Karel-



Saskia de Coster FOTO Koos Breukel

suniversiteit in Praag vieren (u kunt elders in dit jaarboek lezen over het congres dat het hoogtepunt van deze viering vormde).

De avond verliep geheel onder de regie van de studenten. Myriam Zápalová nam de rol van moderator op zich, die gaandeweg iedereen die aan het project deel had genomen met nieuwsgierige vragen kwelde. Natuurlijk werd er voorgelezen, zowel uit het origineel (wie anders dan de auteur zelf) als uit de vertaling, in beide versies: ZIJ-HIJ (hier werd de taak vervuld door Lukáš Felbr) en ZIJ-ZIJ (hier leende Tereza Nedvěďová haar stem aan de verteller). Anička Holíková sprak over de valkuilen van de vertaalpraktijk, mede namens haar

collega-vertalers Eva Brejchová en Barbora Genserová.

Magdaléna Rajchlová en Myriam verlichtten de stemming door uit te leggen dat het verschil tussen een 'goede' en een 'uitstekende' boekomslag te vergelijken is met het verschil tussen katoenen en kanten ondergoed, en Irena Kozmanová, dankzij wier enthousiasme iedereen (inclusief de Vlaamse vertegenwoordiging en de redacteurs Iveta Coufalová en Lenka Ščerbaničová) bereid was het onmogelijke voor het mogelijke te houden en ook meteen te doen, bekende uiteindelijk dat zelfs zichzelf nauwelijks geloofd had dat het gewaagde idee om de vertaling in boekvorm uit te geven zo'n succes zou kunnen worden.

De dominantie van het gesproken woord op de boot werd die avond gecompenseerd door het prachtige blokfluitspel van een andere student-vertaler, Vladimír Šmejkal.

We hadden allemaal een geweldige tijd samen op de boot. Josef Straka en dhr. Slavík waren zoals altijd geweldige gastheren en de (A)VOID Floating Gallery straalde warmte en positieve energie uit in de koude nacht. Covid of geen covid...

Dus, beste vrienden, verlies alsjeblieft nooit de hoop en het geloof want wonderen gebeuren toch!!! ■

Saskia de Coster, *In de rij voor de nachtboot*

VERTALING IN HET TSJECHISCH Eva Brejchová, Lukáš Felbr, Barbora Genserová, Anna Holíková, Tereza Nedvěďová, Vladimír Šmejkal, Myriam Zápalová ~ PROFESSIONELE SUPERVISIE Jana Pellarová

ILLUSTRATIE Magdaléna Rajchlová ~ Univerzita Karlova NAKLADATELSTVÍ Karolinum, Praha 2021

OORSPRONKELIJKE NEDERLANDSE UITGAVE Saskia de Coster, *In de rij voor de nachtboot* Das Mag, Amsterdam 2020



Boekengeschenk van de Confituur Boekhandel / Knižní dar Confituur Boekhandel, 2020.
Omslag / obálka (c) Lyanne Tonk

Ze had me gevraagd of we eindelijk de veerboot zouden nemen naar het kleine eiland waar ze het al vaker over had gehad. Ze zou me rondleiden.

Ik had mijn twijfels. Ik stelde me een veel te klein eiland voor, vol toeristen en lawaai. Toch stemde ik in. Ik wilde bij haar in de buurt zijn, al wist ik

niet goed waarom. Na vier maanden wachten kon ik nog wel langer wachten. Ik was er heel goed in geworden, zo goed dat ik eigenlijk liever nog wat langer gewacht had. Hoe langer ik wachtte, hoe meer ik haar miste. Ik vond het heerlijk dat ik iemand had om zo te missen.

Vier maanden lang kon ze niet naar mij toe komen en ik kon niet naar haar gaan, omdat we veroordeeld waren tot onze huizen en landen. Ze zei me elke dag dat het bijna voorbij was en elke dag zei ik dat het nog wel even zou duren. Elke dag gaf het nieuws me gelijk. Het was goed zo, dacht ik, noodgedwongen op een afstand van elkaar maar de hele tijd verbonden. Alsof we aan het touwtrekken waren zonder er echt een wedstrijd van te maken, maar als een van ons tweeën losliet, zouden we allebei vallen. Ik zou me niet vreselijk verwonden, eerder even schrikken misschien. Ik zou het missen om haar te missen.

Ik kon het zeggen. Ik kon haar mijn eerlijke antwoord geven toen zij vroeg of we de reis zouden boeken. Het heeft geen zin. Die woorden kon ik uitspre-

ken. Maar ik zei dat ik graag meeding naar het eiland, zodra het kon. De volgende dag belde ik haar op met de bedoeling haar te vertellen dat ik het wilde opgeven, ons. Ze knikte tegen het scherm maar ze hoorde me niet want de verbinding was te slecht, ze schreeuwde naar een stem buiten het scherm die haar riep dat het eten klaar was. Ze gebaarde, ze wuifde, weg was ze. De volgende keer vertel ik het echt, dacht ik. Morgen.

Ik stapte in mijn wagen, reed de stad uit en ging op de Ring rondjes rijden, om de stad heen, alsof ik zo een onzichtbare lasso om mijn huis legde. Het was laat 's avonds en er was haast niemand op de baan. De radio speelde een liedje waar we enorm om hadden gelachen tijdens onze vorige reis. Een zanger met een middelmatige stem zong dat als de wereld nu zou eindigen, 'I would come over, promise'. Ik kreeg kop noch staart aan dat nummer en we hadden er lange gesprekken aan gewijd. Als de apocalyps nabij is ga ik nog snel bij jou op bezoek en blijf ik bij je slapen, dat zingt de zanger, dat belooft hij. Ik zei dat hij oneerlijk was

EXOTICKÁ POLITICKÁ REÁLIE VERSUS READY-MADE
ARGUMENT DO DOMÁCÍCH KULTURNÍCH VÁLEK

en dat hij het niet kon waarmaken, want op het einde der tijden kun je niet even de trein of het vliegtuig nemen om naar je geliefde te gaan. Dat wisten we nu allemaal. Zij dacht dat hij toch wel oprecht was. Het was symbolisch, hij legde zijn gevoelens op tafel.

Die nacht droomde ik van een teddybeer die in een diepblauwe zee aan het zwemmen was, maar hij had het moeilijk, hij spartelde met zijn stompe poten in het water. Ik vond het een akelige droom, of wat ik me ervan herinnerde toch. Ze belde me op en vroeg me wat ik aan het doen was. Ik vertelde eerst mijn droom, zei daarna dat ik iets moest vertellen.

'Wacht even,' zei ze.

'Waarom?'

'Zonk die teddybeer?' wilde ze weten.

Ik wist niet zeker of ik hem had zien zinken. Je kan je dromen niet precies terughalen, het is meer een zwerm van beelden zonder een keurige opvolging.

'Ja,' zei ik, 'de teddybeer zonk terwijl hij aan het zwemmen was, omdat hij zoveel water opgezogen had dat hij te zwaar werd, een teddybeer wordt in het water een spons, hij geraakte niet

meer vooruit.'

'Jij geeft het veel te snel op,' zei ze.

'Ik ben die teddybeer niet hoor,' zei ik.

'Dat weet ik ook wel,' zei ze, 'maar je moet het gewoon niet zo snel opgeven.' En even later: 'Spijtig dat de wereld niet eindigt.'

'Heel spijtig,' zei ik, als een echo.

'Dan zou ik langskomen hoor,' zei ik toen maar.

'Zou je dan blijven slapen?' vroeg ze. 'Zou je?'

'Wanneer?'

'Als de wereld eindigde.'

'Ja, maar wacht eens,' zei ik, 'als de wereld op zijn eindpunt is, dan bestaat dag en nacht niet meer.'

'Jawel,' zei ze, 'dan zou het de allerlaatste nacht van de wereld zijn.'

'Maar kan je die dan nog onderscheiden van de dag?'

'Ja natuurlijk,' zei ze, 'welke idioot zou het anders een nacht noemen?'

En zo gingen we weer verder en we verloren ons in een wervelwind van zinnen die heen en weer gingen en zo vertelde ze me weer wat we die nacht zouden doen en vertelde ik haar weer wat ik met haar zou doen. Ik had het nodig om haar te missen. Als je iemand

mist, verlang je op de toppen van je tenen en je kunt er net niet aan. Je verlangen blijft ongeschonden. ■

V prosinci 2020, kdy se připravuje rozvrh na letní semestr příštího roku, jsme si na pražské nederlandistice vymysleli netradiční seminář. Na březen 2021 byly v Nizozemsku naplánovány volby – čekali jsme tedy zvýšený zájem médií o politické reálie této země a chtěli jsme ukázat, pro začátek alespoň studentům, jak akademické prostředí může pomoci jim rozumět. Ke spolupráci jsme přizvali kolegy z politologie na Filozofické fakultě UK – my umíme číst prameny, oni logiku systému. „Už jste si někdy zapsali seminář o událostech, které se teprve stanou?“ žertovali jsme v popisu kurzu. To jsme ještě netušili, že těsně před začátkem semestru padne vláda, ani že bychom předmět vlastně mohli vypsat dvousemestrální, protože ani v adventu 2021, kdy toto ohlédnutí píšeme, ještě vláda vzešlá ze součtu voličských hlasů z března neexistuje, a Nizozemsku tak stále vládne kabinet Rutte III, tedy vláda ve dvojí demisi. Během semináře nicméně platilo, že čím divnější vývoj, tím zajímavější materiál pro analýzu.

Se smíšenou skupinou budoucích nederlandistů a budoucích politologů jsme se učili rozumět nizozemskému politickému systému, jeho dynamice i aktuálním debatám o něm. Spoustu podnětů k tomu přinesla již úvodní reflexe příčiny pádu vlády, tzv. *toeslagenaaffaire*, u níž se ukázalo, že je nejen konjunkturálním skandálem s tragickými následky pro desítky tisíc lidí, ale i zajímavým materiálem pro přemýš-

lení o systémovém vztahu vlády a parlamentu.

Hledali jsme také příčiny toho, proč v českém diskursu „Nizozemsko“ zůstává spíše odstrašujícím příkladem a proč v České republice s poukazem na Nizozemsko tak negativně vnímáme poměrný volební systém, zatímco Nizozemci si ho s poukazem na reprezentaci a diverzitu nemohou vynachválit. Bylo k tomu potřeba i rozkrýt myšlenkové cesty polistopadové české politologie a vyřešit otázku, proč v ní na rozdíl od angloamerické vědecké tradice našly modely popsané na nizozemském případě jako třeba konsociální, resp. konsensuální demokracie Arenda Lijpharta, tak malý ohlas. S pomocí teoretických znalostí o stranických systémech a hloubkové četby volebních programů jsme testovali volební kalkulačky, tradiční fenomén nizozemských předvolebních kampaní (co vám vyjde, když se snažíte ve volební kalkulačce chovat jako volič VVD?), a zabývali se možnostmi vizualizace politického spektra (a ano, potvrdilo se podezření, že odlišná metodologie často vyprodukuje zcela odlišné obrázky). Na Nizozemsko jsme se dívali i jako na „případovou studii“ pro výzkum nových trendů v populismu nebo pro výzkum toho, jaké dopady na politický proces bude mít koronakrize. Zkoumali jsme argumentace užívané v předvolebních debatách, učili se rozumět zásadám přepočtu hlasů na křesla, a ihned po volbách začali sledovat proces sestavování

vlády a jako badatelé oceňovali, že v letošním ročníku můžeme i díky úniku zápisů vyjednávačky (verkenner) Kajsy Ollongren nahlédnout tak hluboko do zákulisí nizozemské politiky.

Klíčovou součástí semináře tvořilo také přemýšlení o tom, jak zpravodajství o politických reáliích Nizozemska vypadá v České republice a jak se propisuje do budování obrazu této země a její politické kultury pro recipienta, který nevládne nizozemštinou. Právě to bylo i zadání pro závěrečné práce studentů, jejichž výběr zde otiskujeme. Eseje, které jsme obdrželi, otevřely celou řadu otázek, které by si zasloužily podrobnější výzkum. Kdo nastavuje kritéria pro hodnocení politiků? Jak média pracují s autoritami – kdo je v jejich pojetí „politolog“ nebo „politický komentátor“, či twitterový příspěvek bude v zahraničí prezentován jako politická analýza? Jak zahraniční média transferují jména (proč se dokola objevují jména, která samotní Nizozemci sotva znají, a naopak chybí některá, která by sami považovali za zásadní?) nebo názvy stran (proč některé překládáme a některé popisujeme?). A do jaké míry můžeme do českého prostředí přenést třeba nizozemskou volební kalkulačku?

Všechny minivýzkumy měly společného jmenovatele – ukázaly, jak důležitá je poctivá práce se zdroji. Tato naléhavost se zvyšuje v českém prostředí právě u „exotických“ témat, u nichž je výrazně snížena možnost

kontroly a ověření. Pokud novinář špatně opíše informace z německých či anglických novin, pravděpodobně si toho někdo všimne. Tam, kde čtenáři nedisponují jazykovým základem, je to ale o něco těžší. Navíc je typické, že diskursy o exotických politických systémech v cílových jazycích malých zemí formují často jednotliví novináři, kteří nejenže nemají větší kontrolu co do korektnosti práce se zdroji, ale zároveň mají jistý monopol na výběr témat, který pak ovlivňuje to, co bude český čtenář pod „nizozemskou politikou“ rozumět – v daleko větší míře, než je tomu u reálií zemí, jejichž jazyk je v ČR rozšířenější (např. USA, Británie, Německo, Francie), a kvalitnější obraz tedy vzniká pomocí konkurence a kontroly.

Zároveň často informace musí urazit delší cestu, a přitom jim v každém uzlovém bodě hrozí zkreslení. Právě na cesty informací do českých médií se na příkladu jedné konkrétní události – demise nizozemské vlády – zaměřil Kryštof Petružela. Zjistil, že v rámci českého mediálního prostoru při informování o nizozemských politických reáliích konkurenční výhodu často zajišťuje schopnost načerpat „bonusové“ informace přes třetí jazyk, zpravidla angličtinu. Praxe, která byla již dávno vymýcena jako nepřípustná z literárního překladu, tak zůstává nejen relevantní, ale uchovává si jistou přidanou hodnotu v prostředí, které si kvalitní rešerše přes primární jazyk dovolit nemůže.

Petruželovu otázku ideálně doplňuje perspektiva, kterou ve své esejí zvolila Denisa Truijensová. Ta se totiž zaměřila na rozdíl, který dělá jazyk, přímo. Dívala se, jak informování o demisi vlády probíhalo u německých a vlámských „sousedů“ Nizozemska, tedy v prostředích, kde lze předpoklá-

dat organický zájem o co nejkvalitnější zpravodajství o politické situaci sousední země, zároveň se ale obě prostředí liší právě jazykem – německé prostředí jazykovou bariéru má, vlámské nikoli. Jak se to odrazí v produktu, který dostane německý a vlámský čtenář?

Další klíčovou otázkou mediální recepce „exotické“ politické kultury v českém prostředí otevírá ve své esejí Tadeáš Stanko. Zkoumá, jak se s „Nizozemskem“ zachází v pravicově-konzervativní žurnalistice a dochází k závěru, že to, co je zde jako „Nizozemsko“ předkládáno českému čtenáři, má se skutečným Nizozemskem, jak ho znají jeho obyvatelé, jen málo společného. Dochází k závěru, že značná část českého mediálního pokrytí nizozemské politiky je vedena nikoli snahou porozumět dané zemi, ale podpořit vlastní argumentaci. Tento závěr by se dal zobecnit nejen pro Nizozemsko – ukazuje, jak kulturní a politické otázky „menších“ západoevropských zemí (tedy těch, jejichž jazyk český uživatel běžně nezná) mimořádně inklinují k tomu, doputovat do českého veřejného prostoru zkreslené, a sehrávat zde zejména roli argumentačního rezervoáru pro sledování domácích agend.

Všechny tyto charakteristiky nás vedou k apelu na to vnímat malé filologické obory i v této jejich roli – pomocí příkladu nizozemských voleb jsme chtěli ukázat, jak velkou přidanou hodnotu může přinést znalost jazyka spojená s odbornou obsahovou kvalifikací, a jak moc škody naopak může napáchat spokojení se s krkolomnými cestami informací, recepcí přes třetí jazyk a absencí konkurence na informačním trhu se zahraničními politickými reáliemi.

Demise nizozemské vlády pro českého čtenáře. Najděte pět rozdílů.

Patnáctého ledna 2021 – dva měsíce před volbami – podala demisi nizozemská vláda premiéra Marka Rutteho. Přihlásila se tak ke zodpovědnosti za újmu způsobenou tisícům rodin v rámci nepřiměřeně tvrdého postupu státu při stíhání domnělých nesrovnalostí kolem přídavek na péči o děti – poté, co zástupci obětí, novináři a někteří členové parlamentu začali upozorňovat na tragédie, které po dlouhá léta stát v sociálně slabších rodinách způsoboval, vžil se pro označení tohoto fenoménu název *toeslagenaffaire*. Přestože samotná problematika kolem přídavek, politik proti údajným podvodníkům a diskriminačního nastavení kontrolních mechanismů je značně komplexní a pro zahraničního pozorovatele nesrozumitelná, dá se očekávat, že tak zásadní politická událost jako je pád vlády, navíc krátce před volbami, bude mimořádně rezonovat i v zahraniční recepci.

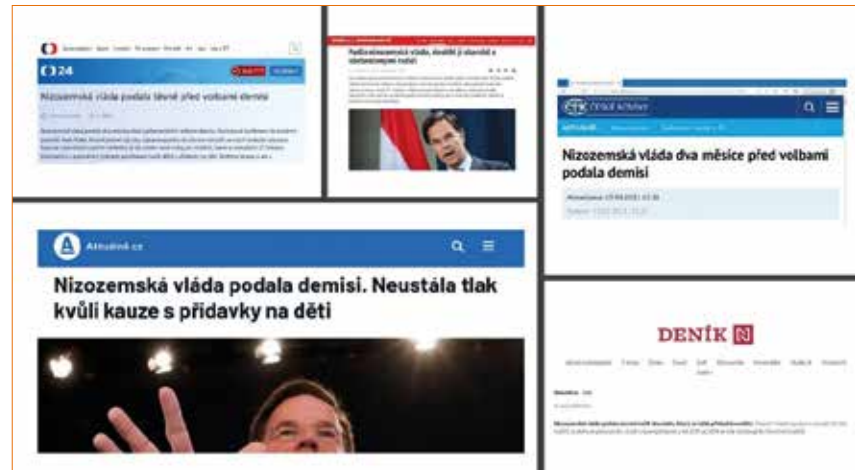
Cílem této eseje je proto využít tuto událost, u níž lze očekávat mediální pokrytí i v českých médiích, jako vzorek pro zamyšlení nad tím, jak česká média o nizozemských politických reáliích informují. Pozornost přitom bude sou-

středěna především na dva aspekty. Jednak na práci se zdroji, tedy na otázku, kde česká média vůbec informace o nizozemské politice berou a jak s nimi zacházejí. Druhou dimenzí zamyšlení bude otázka autorství – v čem vybraná česká média spatřují přidanou hodnotu při informování o politice tak „exotické“ země jako je Nizozemsko a čím se snaží odlišit od „konkurence“ na českém informačním trhu? Zároveň by tyto dvě otázky mohly pomoci k přemýšlení o tom, co lze na základě přizpůsobování nizozemské realie pro českého čtenáře konstatovat o zájmu českého recipienta o nizozemskou politiku.

Pro účely této studie byly vybrány články bezprostředně informující o pádu nizozemské vlády, které přinesly na svých domovských stránkách ČTK, Forum24, ČT24, EuroZprávy.cz, iDNES.cz, Aktuálně.cz, Minuta N a Seznam Zprávy, tedy média, která by se v českém prostředí dala označit za mainstreamová. Dalším kritériem byla dostupnost – články musely být přístupné bez omezení platební branou.

Většina článků informujících o demisi uvádí jako zdroj svých informací Českou tiskovou kancelář. Proto je na místě nejprve analyzovat tento článek, podívat se blíže na to, jaké obsahové informace přináší a z jakých zdrojů sám vychází. Na tomto podkladě následně bude možné sledovat další cestu informací ve člancích, které z ČTK čerpají.

V článku České tiskové kanceláře s názvem „Nizozemská vláda dva měsíce před volbami podala demisi“, který vyšel hned 15. 1. 2021, je v sedmi odstavcích obecně vysvětlena demise nizozemské vlády a aféra s přídávky na děti, která k ní vedla. Text ČTK infor-



Tentýž článek pod pěti různými nadpisy. Česká média informují o nizozemské politice. / Hetzelfde artikel met vijf verschillende kopjes. De Tsjechische media informeren over de Nederlandse politiek. ZDROJ/BRON Printscreeny z internetových portálů českých médií / Printscreens van de internetportalen van de tsjechische media

muje, že se o konci nizozemské vlády již uvažovalo několik dní, zejména po zvýšeném tlaku veřejnosti poté, co Lodewijk Asscher, lídr opoziční sociální demokracie (Partij van de Arbeid), jenž byl v druhé Rutteho vládě v období 2012 až 2017 vicepremiérem a ministrem sociálních věcí, oznámil odchod z politiky.

Dále článek ČTK cituje zprávu vyšetřovací parlamentní komise z prosince 2020, která konstatovala porušení základních principů právního státu ze strany úřadů, a pro újmu způsobenou postiženým rodinám, které čerpaly v letech 2013 až 2019 přídávky na děti a následně je byly nuceny spolu s vysokými pokutami vracet, použila termín „bezprecedentní bezpráví“.

ČTK také informovala o tiskové konferenci, na níž byla demise oznámena, a na níž zazněla reflexe premiéra Marka Rutteho, že právní stát „selhal, když nedokázal ochránit občany před ‘mocným státem’“. ČTK dále citovala Rutteho slova na této tiskové konferenci: „Nevinní lidé byli označeni za zločince, jejich životy byly

zničeny a parlament o tom byl nesprávně a neúplně informován“. Do výběru pro českého čtenáře se tak dostal i tento aspekt celé aféry – nedostatečné informování parlamentu vládou. Zpráva ČTK dále reprodukovala i informace o dalším postupu: premiér na tiskové konferenci oznámil, že členové odstoupivší vlády zůstanou ve funkcích až do řádných voleb a sestavení nové vlády, s výjimkou ministra pro hospodářství a klimatickou politiku Erica Wiebese, jenž byl v předchozí, druhé Rutteho vládě státním tajemníkem pro rozpočtové a daňové záležitosti, a tudíž odpovědný za finanční úřady, které hrály v *toeslagenaffaire* klíčovou roli. Následně článek ČTK uvádí informaci, že daňová správa neprávem označila za podvodníky zhruba 20 tisíc rodin a že velká řada z těchto rodin se dostala do finančních obtíží a s nimi spojených neřešitelných životních situací. Tuto informaci článek ČTK podkládá odkazem na Deutsche Presse-Agentur. Zároveň také text ČTK informuje, že se současná vláda už dříve postiženým

omluvila a přislíbila 500 milionů eur na odškodnění.

Zpráva ČTK se přitom neomezuje pouze na faktografickou informaci o demisi, ale přidává v perexu a závěrečném odstavci také komentář s prognózou, co demise vlády bude znamenat pro politickou situaci v zemi. Odvolává se přitom na blíže nespecifikované „politology“ – podle nich aféra na parlamentní volby vliv mít nebude, neboť Rutteho Lidová strana pro svobodu a demokracii (Volkspartij voor Vrijheid en Democratie) v průzkumech „dál jasně vede“. Článek k tomu uvádí i aktuální čísla, podle nichž premiérova strana má šanci získat až 30 % hlasů, a přidává pro srovnání i čísla strany na druhém místě, Strany pro svobodu (Partij Voor de Vrijheid) Geerta Wilderse, která by získala o polovinu méně. Na závěr text přináší informaci, že většina Nizozemců je „podle průzkumů“, které ale v textu nejsou přímo jmenovány, s vystupováním samotného premiéra a zejména s jeho postupem v době koronakrizy spokojena, a je proto pravděpodobné, že i po březnových parlamentních volbách by mohl Rutte znovu sestavovat vládu. Tím se čtenáři dostává vysvětlení formulace ze samotného počátku článku, kde je demise označena za „spíše formální konec“ třetí Rutteho vlády.

Jako autor článku je uvedena „ČTK“, další odkaz (ČTK/AP/Markus Schreiber) je explicitně uveden pouze u ilustračního fota (portrét Marka Rutteho), další informace o zdrojích, z nichž ČTK vycházela, je tak nutné čerpat především z textu samotného. V něm se odkazuje na zprávu vyšetřovací parlamentní komise, tiskovou konferenci premiéra, nejmenované politology a blíže nespecifikované průzkumy – tedy primární zdroje,

u nichž ale nevíme, zda je ČTK recipovala přímo nebo přes sekundární zdroje. Dalším zdrojem je agentura DPA, na niž článek přímo odkazuje, v tomto případě se tedy jedná přímo o přiznaně sekundární zdroj.

Již v této fázi je proto pravděpodobné, že informace, která směřuje k českému čtenáři, prošla několikerou reprodukcí. Nyní tedy budeme sledovat její další cestu – neboť text z ČTK využila jako hlavní zdroj řada českých médií, primárně internetový deník Forum24, zpravodajský web ČT24 či EuroZprávy.cz. Tato média uvedla zdroj ČTK, i když každá trochu jinak. EuroZprávy.cz společně s ČTK uvedly jako zdroj i samotné EuroZprávy.cz, ale například v textu od deníku Forum24 je i explicitně napsáno, že se jedná o zprávu ČTK. Jiný přístup zvolil zpravodajský web ČT24, jenž taktéž citoval jako „zdroj“ ČTK, ale zároveň jako „autora“ textu uvedl zkratku „pet“ – z formálního hlediska by tedy tuto informaci šlo číst jako deklaraci autorského podílu.

V čem tedy tento autorský podíl spočíval? Text je ve srovnání s textem ČTK v podstatě identický, změny se odehrály převážně na stylistické úrovni. Autor „pet“ z textu ve dvou případech vypustil slovo „dnes“, věta „Rutteho strana ale zůstává v průzkumech dál nejsilnější“ se změnila na „Rutteho strana si ale v průzkumech drží vedení“, číslovka 20.000 byla rozepsána na „20 tisíc“, v jednom případě zkratku „Kč“ (13 miliard Kč) nahradily „koruny“ (13 miliard korun) a u premiéra Rutteho byla vypuštěna informace, že je „53letý“. Změny, které by se daly vnímat jako posun obsahu, autor ČT24 udělal v textu od ČTK tři. První z nich se týkala hned titulku: zatímco u ČTK „Nizozemská vláda dva měsíce před volbami podala demisi“, na ČT24

„Nizozemská vláda podala těsně před volbami demisi“. Stejný časový úsek je zde tedy interpretován tak, aby titulek působil závažněji. Druhou změnou bylo přidání mezititulku nad poslední dva odstavce, ve znění „Výsledek voleb demise zřejmě neovlivní“. I zde se tedy vyznění posunulo mírně k důrazu na volby místo na samotnou demisi a její důvody. Do třetice pak „autorský zásah“ ČT24 do textu ČTK vypustil z věty „Většina Nizozemců je totiž podle průzkumů spokojena s tím, jak se vláda postavila ke koronavirové krizi (...)“ slova „podle průzkumů“. Zatímco ČTK tedy informaci o průzkumech ponechávalo nejasnou, interpretace ČTK ji vymazala úplně a ze spokojenosti Nizozemců udělala konstatovaný fakt.

Podobně postupoval i server Aktualne.cz – zkopíroval text ČTK a drobně jej upravil. Na rozdíl od ČT24 zde autor text ČTK editoval o něco výrazněji, a zároveň je za těmito úpravami vidět obsahový záměr. Již v nadpise se tak čtenář nad rámec textu ČTK dozvídá, že vláda podala demisi proto, že „Neustála tlak kvůli kauze s přídavky na děti“. A i v dalším průběhu textu je zřejmé, že se editorské zásahy snažily zprávě vrátit její původní smysl, tedy informování o demisi samotné, upozornit více na důvody, které k této demisi vedly, a naopak potlačit perspektivu nadcházejících voleb – jak je patrné například z vypuštění věty „Rutteho strana ale zůstává v průzkumech dál nejsilnější“ z klíčového místa článku (který byl v původní verzi ČTK perexem). U Aktualne.cz se objevuje i nový prvek, a sice přidávání příspěvků ze sociálních sítí do textu. V případě Aktualně.cz se jedná o příspěvek z Twitteru od politického analytika Yannise Koutsomitise, jenž ve svém tweetu stručně konstatoval fakta

o demisi vlády a *toeslagenaffaire*.

I zpravodajský portál iDNES.cz, který vydal svůj text tentýž den, pracoval se zprávou ČTK. Kromě drobných úprav (věk premiéra rozepsaný slovy místo číslovkou) přinesl navíc jednu faktografickou informaci založenou na znalosti reálií nad rámec textu ČTK – Rutte „nabídl demisi králi Willemu-Alexanderovi“. I v případě iDNES.cz se potvrdilo, že zpravodajské servery spatřují prostor pro svůj autorský přínos k prefabrikovanému textu zejména v titulku. Na iDNES.cz titulek zní: „Padla nizozemská vláda, dostihl ji skandál s ožebračenými rodiči“. Stejně jako u Aktualne.cz se tedy přímo do titulku dostalo zdůvodnění demise, zároveň bylo výrazně posíleno jeho emocionální vyznění a interpretace, podle všeho s cílem dosáhnout většího zájmu čtenářů, i za cenu posunu stylu směrem k bulvárnímu jazyku.

O demisi vlády informovala i Minuta N Deníku N. Ta si zprávu od ČTK upravila zejména krácením, což lze připisovat formátu této rubriky, která přináší stručné informace o aktuálním dění. I zde došlo ke změně v titulku, do nějž také byla přidána informace o důvodech demise: „Nizozemská vláda podala demisi kvůli skandálu, který se týká přídavek na děti“. A i zde je patrná snaha zprávu ČTK omezit na věcnou podstatu a vztáhnout ji více k samotné demisi. Minuta N tak například vypustila nešikovnou textaci ČTK, která hned v perexu ohlašovala, že ministři zůstanou ve funkcích a budou „bojovat s pandemií a jejími následky až do vzniku nové vlády“, čímž de facto přejímala jazyk samotného Rutteho a prezentovala zabarvenou interpretaci jako věcnou informaci. V článku Minuty N také došlo (podobně jako

u Aktualne.cz) k oslabení souvislosti s volbami, například tím, že editoři vypustili informaci o preferencích Rutteho strany. Jako jediný zástupce ve sledovaném vzorku Minuta N také ze zprávy vyškrtla neorganicky působící zmínku o Geertu Wildersovi a jeho straně PVV, druhé v pořadí preferencí – čímž vybočila z tradičního stereotypu českého informování o Nizozemsku, kde právě personálie „Wilders“ tvoří takřka povinnou součást každého textu. Také v zacházení se zdroji se Minuta N od ostatních zpravodajských stránek lišila, jelikož kromě ČTK uvedla jako zdroj i původní DPA, se kterou právě ČTK pracovala, včetně prokliku na Twitter DPA. Tento krok je tedy možné považovat za jakousi snahu o krok zpět v rámci odkazů na co nejprimárnější zdroje.

Jiný přístup než předchozí zmíněná zpravodajská média, jež čerpala pouze ze zprávy ČTK, zaujaly Seznam Zprávy ve svém článku „Nizozemská vláda kvůli skandálu s dávkami podala demisi. Těsně před volbami“. V článku uvedená autorka pracovala s odlišnými zdroji, Deutsche Welle a Reuters. Text je oproti předešlým článkům mnohem konkrétnější, delší a obsahuje (ve srovnání s jinými českými zdroji zveřejněnými onoho dne) nové informace. Čtenář se tak nad rámec vysvětlení okolností vzniku aféry dozvídá například o novém rozměru aféry, a sice že řada postižených rodin pochází z etnických minorit nebo má dvojí občanství. V textu je citován i právník Orlando Kadir, jenž zastupuje postižené rodiny v soudním řízení proti vládním úřadům a tvrdí, že je problém na straně „etnického profilování ze strany byrokratů, kteří se zaměřili na jména znějící zahraničně“. Novinkou je z pohledu českého čtenáře také diferenciace nizozemského politického

spektra – v článku dostává prostor předseda opoziční Zelené Levice (GroenLinks) Jesse Klaver, který v tweetu rezignaci uvítal a uvedl, že se jedná o „správné rozhodnutí pro Nizozemsko“ a vyslovil přání, „necht se z této situace stane nový začátek, bod zlomu“. Subtilnější informaci dostává čtenář i k samotným postiženým rodinám – Seznam Zprávy přebírají příběh šestačtyřicetiletého Rogera Derikxe, otce dvou dětí, kterému stát vyměřil dluh 60 tisíc eur. „Finanční úřad je velmi mocný. Bez soudu vás vyždímá“, citují Seznam Zprávy jeho vyjádření pro DW. Dále je čtenář seznámen s několika dodatečnými reáliemi z nizozemského politického systému (ve volbách do druhé komory se rozděluje 150 křesel), mezi něž opět patří „obligátní“ Geert Wilders, prezentovaný jako hlavní vyzyvatel Rutteho.

Zajímavá je i u Seznam Zpráv i práce s autorstvím. Podobně jako u předchozích médií, i zde je často doslovně přebírán, v tomto případě přeložen, text anglickojazyčné Deutsche Welle, a to včetně třeba podnadvpisů („What is the scandal about?“ – „V čem skandál spočívá?“). U jiných podnadvpisů naopak dochází ke kreativní úpravě – zatímco anglickojazyčný zdroj uvádí část o postižených rodinách nadpisem „What have the affected families said?“, autorka českého textu konkretizuje pomocí jiné části článku: „Vzali mi auto, ledničku a skoro půl platu“.

Kopírování zdrojového textu se dále týká i „twitterového zpravodajství“ – i tweet Jesseho Klavera je převzat z Deutsche Welle. Z textu je zřejmé, že český server převzal i „překlad“ výroku přes anglickojazyčný článek. Zatímco Klaver v nizozemštině na twitterovém printscreenu hovoří pouze o jediném správném rozhodnutí („Het enige juiste besluit“) ve smyslu demise coby

jediného správného rozhodnutí, kterým mohla vláda na aféru reago-
vat, Deutsche Welle do citace přidává
svůj komentář, když Klaverova slova
parafrázuje – jedná se podle něj
o „right decision“ pro Nizozemsko.
V českém překladu z angličtiny se
špatně vloženými uvozovkami z citátu
stává „správné rozhodnutí pro Nizo-
zemsko“, a tedy dochází ke zkreslení
Klaverova výroku.

Co je tedy možné konstatovat na zá-
kladě této krátké analýzy vybraného
vzorku informací o jedné konkrétní
události z nizozemské politiky? Je
zřejmé, že Nizozemsko je vzhledem
k jazykové bariéře informačně pokryto
výrazně hůře než země, jejichž jazyky
patří k běžné výbavě českých noviná-
řů. Většina redakcí pracovala pouze
s jedním zdrojem, tedy ČTK, a i ten
sám již byl sekundárním zpracováním
jiných, taktéž nenizozemskojazyčných,
a tedy nikoli primárních zdrojů. Lze
tedy říci, že to, co dostává český čtenář,
je často výsledkem třetího až čtvrtého
transferu informace od původního
zdroje. Pokud bychom tedy měřili kva-
litu informace tím, jak daleko je vzdá-
len recipient od původního pramene,
dostává český čtenář až třetí nebo
čtvrtý možný nejlepší výsledek. Již na
malém vzorku bylo možné najít nejen
faktografické, ale i obsahové posuny,
které tím vznikají. Hlavním problé-
mem nicméně zůstává diferencova-
nost informace – jen v omezené míře
mají do českého zpravodajství šanci
proniknout nuance jako očitá svědec-
tví, různé pohledy na tutéž problema-
tiku existující v rámci Nizozemska
samotného nebo hlubší analýza příčin
problému.

Tam, kde se objevují pokusy o získá-
ní jisté „konkurenční výhody“ pomocí
diferencovanějšího obsahu, děje se tak

opět překladem ze sekundárních
zdrojů, nejčastěji anglickojazyčného
zpravodajství. Paradoxně tak praxe
překladu přes třetí jazyk, nepřípustná
třeba v literárním překladu, v oblasti
zpravodajství nejen dále přetrvává, ale
je právě tím, čím je možné získat
výhodu (převyprávění článku z anglic-
kojazyčného média místo přejímání
českého článku převzatého z jiného
anglickojazyčného nebo německoj-
azyčného média).

Stejně tak práce s autorstvím je při
recepti zahraničních reálií „exotické
země“ jako je Nizozemsko značně od-
lišná od toho, co se o korektním zachá-
zení se zdroji učíme v akademickém
prostředí. Již drobné textové změny,
které by systém na porovnání textu
označil za plagiát, jsou považovány za
autorskou přidanou hodnotu. Zároveň
se na základě vzorku ukazuje, že
místem, do něž redakce směřují svou
ambici se profilovat vůči ostatním
médiím na českém trhu, jsou zejména
titulky. Český čtenář tak dostává
identický článek o demisi nizozemské
vlády pod čtyřmi různými nadpisy.

Otázky, které se na základě tohoto
zamyšlení, naskýtají, tedy mohou
znít: Nakolik rozdílný je obraz Nizo-
zemska, který tímto typem mediální-
ho pokrytí v českém prostředí vzniká,
od nizozemské reality? A jak velký
rozdíl může udělat už jen jeden novi-
nář schopný přečíst si originální pra-
meny v nizozemštině (experimenty
v tomto ohledu je možné sledovat ze-
jména v Deníku N)? ▣

Jaký rozdíl udělá jazyková (ne)bariéra?

DEMISE KABINETU

RUTTE III V NĚMECKÝCH

A VLÁMSKÝCH MÉDIÍCH

Demise nizozemské vlády Lidové
strany pro svobodu a demokracii
(VVD), křesťanských demokratů (CDA),
Demokratů 66 (D66) a Křesťanské unie
(CU) byla v polovině ledna 2021 hlav-
ním tématem nizozemského zpravo-
dajství. Mark Rutte, jenž stojí v čele
nizozemských vlád již od roku 2010,
předal králi svou rezignaci a zdůvodnil
demisi politickou zodpovědností
v rámci aféry neoprávněného zpětné-
ho vymáhání přídavků na děti – tedy
skandálem, který pod názvem „*To-
eslagenaffaire*“ již několik let skloňo-
vala nizozemská média. Pouhé dva
měsíce před parlamentními volbami
došlo tedy v Nizozemsku k pádu vlády.
Jak na tuto událost zareagovala za-
hraniční média?

Cílem této studie je podívat se na
mediální pokrytí této konkrétní udá-
losti z nizozemské politiky v zahraničí
ne ledajakém, ale u „sousedů“ – v Ně-
mecku a Vlámku. Lze očekávat, že
vzhledem ke geografické i politické
blízkosti bude dění v sousední zemi po-
kryto lépe než třeba v České republice

a že německá a vlámská média budou
svým čtenářům o mimořádné události
v Nizozemsku chtít poskytnout co nej-
kvalitnější a co nejrychlejší zpravodaj-
ství. Klíčovou proměnnou, kterou při
tom budeme sledovat, je to, co tyto
dva „sousedy“ odlišuje – jazyk. Vlám-
ská média pracují ve stejném jazyce
jako nizozemský veřejný prostor,
a budou tedy mít zjednodušenou cestu
k informacím – bude to hrát roli v tom,
jaké zpravodajství dostane vlámský
čtenář ve srovnání s německým, a pří-
padně jakou?

Pro účely analýzy byly vybrány
články nejrozšířenějších interneto-
vých serverů, většinou webových for-
mátů celostátních deníků (spiegel.de,
welt.de, zdf.de, zeit.de, tagesschau.de,
demorgen.be, tijd.be, standaard.be
a knack.be). Aby vzorek co nejvíce ko-
píroval postup samotného čtenáře
a aby v něm byly zastoupeny články,
u nichž lze předpokládat vysokou čte-
nost, bylo provedena jednoduchá re-
šerše pomocí google se zadáním
klíčových slov v příslušných jazycích
(demise nizozemského kabinetu, od-
stoupení Rutteho, aféra s přídavky na
děti). Aby bylo zajištěno kritérium co
největší dostupnosti, byly do vzorku
zahrnuty pouze články volně přístup-
né na internetu, tedy nikoli placené.
Všechny články vyšly krátce po udá-
losti, tedy v období mezi 15. a 20.
lednem 2021 – zahrnují tedy přede-
vším bezprostřední reakci na událost,
bez možnosti reflektovat dlouhodoběj-
ší perspektivu nebo širší souvislosti.

Při srovnání byla věnována pozor-
nost zejména titulcům, perexům a fo-
tografiím coby „úvodům“ do sdělení
toho kterého článku, zacházení s fak-
tografií tomto případě zejména *to-
eslagenaffaire*) včetně konkrétních
jmen, která v textech vystupují, práci

se širším rámcem události, a tomu, jak
jednotlivá média pracují s primárními
prameny a přílohami.

Pro sdělení v rámci mediální zkrat-
ky je vždy klíčový titulek a perex, právě
tam je soustředěna první čtenářova
pozornost a právě jimi se také média
snaží profilovat. Autor článku zveřej-
něného portálem *tagesschau.de* tak
například upoutává pozornost čtená-
ře otázkou: „Padne dnes kabinet pre-
miéra Rutteho?“. Už zde vidíme
podstatný rozdíl v informování o nizo-
zemských politických reáliích u „sou-
sedů“ a u vzdálenějších recipientů:
německý čtenář je na událost upozor-
něn ještě předtím, než se stane. Stejný
zpravodajský server přikládá k repor-
táži uveřejněné o několik hodin pozdě-
ji fotografii, která v souvislosti s pádem
vlády takřka obletěla celý svět – Mark
Rutte míří do sídla krále za účelem
podání demise a využívá přitom
typického nizozemského dopravního
prostředku – jízdního kola. Všechny
články z německého vzorku hned na
začátku také informují čtenáře
o důvodu pádu kabinetu, tedy vždy je
nějakým způsobem zmíněn skandál
toeslagenaffaire. Portál *welt.de* tuto
informaci hned v perexu rozšiřuje
i o upozornění, že touto aférou byly za-
saženy zejména rodiny s migrační
minulostí. Dále se zpravidla na pro-
minentních místech zpravodajství ob-
jevuje již i náznak komentáře, a sice
konstatování, že premiér ve funkci zů-
stane až do březnových voleb a že post
premiéra nejspíš i navzdory skandálu
obhájí.

Premiér se objevuje na fotografiích
ve většině článků, není však jediným
politikem, jehož jméno se v textech vy-
skytuje. Na pomyslném druhém místě
figuruje opoziční politik a bývalý mini-
str sociálních věcí v druhé Rutteho



**Vlámský čtenář jako ilustraci ke zpravodajství
nedostává fotky, ale videa. / De Vlaamse Lezer
ontvangt als illustratie bij het nieuws video's in
plaats van foto's. ZDROJ/BRON VRT**

vládě Lodewijk Asscher, který je zmi-
ňován v osmi článcích v souvislosti
s jeho rezignací na post volebního
lídra PvdA (Strana práce). Dále se ob-
jevují jména Sigrid Kaag (lídryně
vládní strany D66), Menno Snel
(bývalý státní tajemník pro finance,
D66), Alexandra van Huffelen (státní
tajemnice na ministerstvu financí,
která má na starosti *toeslagenaffaire*,
D66) či Geert Wilders (opoziční politik,
PVV), který, přestože jako opoziční po-
litik s *toeslagenaffaire* přímo nesouvisí,
je v zahraničním zpravodajství velmi
často zmiňovanou personálií. Zejmé-
na přítomnost Alexandry van Huffelen
(která nepatří k hlavním politickým
postavám, má ale na starost agendu
toeslagenaffaire včetně kompenzací
postižených rodin) ve vzorku lze inter-
pretovat jako signál snahy přiblížit
čtenáři hlouběji zejména podstatu *to-
eslagenaffaire*, její vývoj a řešení.
V konkrétním zpracování tématu pádu
nizozemské vlády se média samozřej-
mě liší, některá popisují zejména pří-
běhy zasažených rodin, jiné se na
událost dívají spíše z politického hle-
diska a zaměřují se na otázku nastá-
vajících voleb. Některé servery, jako
například *zeit.de* či *nwzonline.de*
přirovnávají nizozemskou politickou
krizi k italské. „Vypomáhají“ zde tedy
německému čtenáři tím, že situaci
v Nizozemsku srovnávají s něčím, co

„Některé novinky, přicházející z Nizozemí, mne po pravdě řečeno

děsí.“¹ REFLEXE

NIZOZEMSKÉ POLITIKY

VE VYBRANÝCH

PRAVICOVĚ-KONZERVATIVNÍCH MÉDIÍCH

Není Nizozemsko jako Nizozemsko. Představa, jakou si o této zemi a jejím politickém systému uděláme, bude do jisté míry vždy spjata s tím, z jakých zdrojů budeme informace pro tuto představu čerpat. Ne vždy je to učebnice reálií. Na počátku této eseje stálo uvědomění, že jsou to především zpravodajské a komentářové obsahy, které mají zásadní vliv na utváření obrazu nějaké politické kultury v zahraničí. Na vybraném vzorku bych se proto rád zamyslel nad tím, jak tyto obsahy můžeme zkoumat a co na jejich základě můžeme konstatovat o tom, jak český mediální prostor odpovídá na otázku „co je Nizozemsko“.

Vybraný vzorek je záměrně specifický – tvoří ho dva internetové portály

1 Citát z článku DRÁPAL, Dan, Ať vystoupí z EU Holandsko, 29. 6. 2021, in: www.konzervativninoviny.cz/at-vystoupi-z-eu-holandsko/

už zná, a zasazují ji do mezinárodního kontextu.

Vlámské zpravodajské servery v perexu také informují o demisi a o její souvislosti s *toeslagenaffaire*. *De Standaard* dále hned v této úvodní části zmiňuje, že ministr hospodářství Eric Wiebes (VVD) odstoupil z úřadu s okamžitou platností (a tedy nebude součástí vlády v demisi, která má zemi dovést do voleb). Také se opakovaně hned na úvod objevoval komentář, že pád kabinetu nebyl zcela neočekávaný, neboť důsledky *toeslagenaffaire* byly velmi diskutovaným tématem již několik dní. Ve třech případech se slovo *toeslagenaffaire* objevuje již v nadpise. Je tedy pravděpodobné, že pro vlámské publikum jde o pojem, se kterým se nesetkává poprvé – novináři při zprávě o demisi nezačínají od začátku a mohou navázat na „předznanost“ tématu.

I ve vlámském případě jsou téměř všechny texty doplněny fotografiemi Marka Rutteho. Co se však od německého zpravodajství nápadně odlišuje, je vysoký počet přiložených video reportáží – kupříkladu v článku od VRT lze zhlédnout rovnou pět videí k tématu demise nizozemské vlády. Také jsou k článkům často přiloženy audio reportáže, zvukové záznamy z tiskových konferencí vlády a proslovů premiéra nebo rozhovory s nizozemskými reportéry a experty. Přestože se tyto přílohy a primární prameny ve vlámských médiích opakují (vzniká zde tedy jakýsi „kánon“ toho, co je pro nizozemskou situaci důležité, který se příliš neliší napříč vlámskými médii), mají vlámsští čtenáři díky autentickým video a audio záznamům a originálním citátům méně zkreslený přístup k informacím ohledně nizozemské politické krize – přestože pro ně někdo tyto primární dokumenty vybral, což lze považovat

také za jistou formu zpracování. Na základě přímých proklků ale vlámsští čtenáři disponují kromě autentických dokumentů i širší možností si v případě zájmu dodatečně informace dohledat přímo v nizozemských zdrojích. Právě v tomto bodě se tedy vlámská média od těch německých velmi odlišují, přičemž tato odlišnost má přímou souvislost s jazykovou (ne)bariérou.

Méně nápadný je rozdíl v zasazení události do širšího kontextu. Všechny články se samozřejmě věnují *toeslagenaffaire*, a poskytují čtenářům bližší vysvětlení, o co se v ní přesně jedná, jak postupně vycházela na světlo, jak debata o ní probíhala, ale také nabízejí interpretace – jak k takové situaci vůbec mohlo dojít a kdo je za pochybení odpovědný. Vlámskému čtenáři je tak předložena například i velice subtilní otázka, proč musela situace dojít tak daleko, než ministr Asscher a jeho spolupracovníci zareagovali? Hlubší pozornost je věnována i otázce etnicity postižených rodin, která otevírá širší vrstvy problému.

Autoři vlámských článků se ale zároveň dívají nejen do minulosti aféry, ale i do budoucnosti vlády. Zasazují demisi do kontextu s nadcházejícími parlamentními volbami a koronavirovou krizí. Čtenáři tak dostává informaci, že Nizozemci údajně důvěru v premiéra neztrácejí, zásluhy na tom má podle zdrojů, které si vlámsští zpravodajové vybrali, postup vlády při zavádění protiepidemických opatření. Kromě často zmiňovaného jména premiéra se v článcích objevuje také jméno odstoupivšího státního tajemníka pro finance (Menno Snel, D66), bývalého ministra sociálních věcí Asschera (PvdA), předsedů koaličních D66 a CDA (Sigrid Kaag a Wopke Hoekstra) nebo vicepremiérky za CU Caroly Schouten. Jména předsedy CDA ani vicepremiérky se v němec-

kých médiích nevyskytovala, z čehož lze usoudit, že vlámsští čtenáři by mohli mít větší povědomí o politickém dění v Nizozemsku, na druhou stranu ale zase chybí jména těch, kteří jsou spojeni s větší konkretizací samotné *toeslagenaffaire*. Demise vlády je zde tedy spíše demisí vlády, a nikoli vyvrcholením aféry.

Zvláštním případem je článek na portálu *hln.be*, který téma pádu nizozemské vlády zpracovává z úplně jiné perspektivy. Reaguje totiž na výrok známé nizozemské viroložky Marion Koopmans, která prohlásila: „Pád kabinetu přišel v nejhorší možnou chvíli.“ List dále tematizuje, že v době, kdy se objevují nové mutace viru a počty nakažených neklesají dostatečně rychle, je potřeba se soustředit právě na tuto agendu – řešení koronavirové krize. Tím je demise vlády zasazena do zcela jiného rámce, než je *toeslagenaffaire*. Bez ohledu na to, jakým směrem takový článek vlámského čtenáře orientuje (jedná se o rámec velmi blízký premiéru Ruttemu, právě prioritizace boje s koronavirem byla primární linkou jeho předvolební kampaně), je možné konstatovat, že prostředí, které si může dovolit o jedné události přinášet mediální pokrytí z více perspektiv, je prostředí dobře informované a disponující diferencovanou znalostí politických reálií.

Němečtí i vlámsští novináři, kteří se chopili příležitosti informovat své čtenáře o politické krizi v zemi, s níž sousedí, neměli úplně jednoduchý úkol. Klíčové bylo připomenout publiku, co bylo příčinou pádu kabinetu, nastínit mu, co se v následujících dnech a týdnech bude dít, jak se tato situace dotkne občanů a kdo bude Nizozemsku nyní vládnout, ale také nabídnout mu interpretace a vodítka k tomu, jak situaci hodnotit. Lze na základě malého vzorku ke konkrétní

události pojmenovat nějaké obecné trendy a popřípadě rozdíly mezi německým a vlámským diskursem?

Německá média se zaměřovala především na problematiku *toeslagenaffaire*, tedy a příčinu demise. Vysvětlovala, o co se jedná, analyzovala její kořeny a dopady, všímala si podrobněji obětí (jako jednotlivců i jako skupin) a také rozkrývání skandálu. Závažnost *toeslagenaffaire* ilustrovala některá německá média (například *dw.com/de*) na skutečných životních příbězích zasažených rodin.

Vlámské zpravodajské portály se při mediálním pokrývání demise vlády naopak věnovaly spíše demisi jako takové a z ní vyplývajícím „politickým“ otázkám. To znamená, že jejich zpravodajství bylo více personalizované, aféra byla v jejich pojetí hlavně záležitostí „pachatelů“, „podezřelých“ a „zodpovědných“ z řad politiků, důkladná pozornost byla věnována také otázce, jaký dopad bude mít pád vlády na blížící se volby a jakým způsobem se politická krize odrazí v řešení pandemie covidu-19. Vlámská média hojněji citovala, a volila přitom opět zejména politické představitele, a to nejčastěji vládní v čele s Markem Ruttem. Autoři německých reportáží naopak častěji volili vlastní formulace a komentářové zpracování. Co se týká vizuální stránky článků, tedy fotografií a videí, využívala německá média, která nemohla využít jazykové přístupnosti přímých pramenů, pro ilustraci tématu spíše fotografie, naopak vlámské zpravodajské servery častěji sahaly po audiovizuálních záznamech. V obou analyzovaných vzorcích byl na fotografiích vyobrazován téměř výhradně Mark Rutte, fotografie jiných politiků se v článcích neobjevily. V obrazové příloze i odkazech na přímé prameny lze tedy sledovat ještě více než v textu personalizaci, a to personalizaci sou-

středěnou na vládní představitele. Na rozdíl od textu zde již – ve vlámském ani německém případě – vůbec není prostor pro diferenciaci tématu pomocí koaličních partnerů, opozičních představitelů nebo dokonce zástupců obětí.

Jazyková (ne)bariéra se tedy projevila zejména v práci s primárními prameny (rozhovory, projevy, komentáře nizozemských odborníků), která vlámská média využívala v hojně míře, zatímco německé zpravodajství muselo hledat „okliky“ přes komentáře, citované výroky překládat a v ilustraci se omezit na obrazový materiál. Německý čtenář tak musel ožet rychlou možnost seznámit se s primárním materiálem, a tím třeba i práci novinářů zkontrolovat nebo si dohledat dodatečné informace.

Roli jazyková vybavenost vlámského čtenáře hrála pravděpodobně také v tom, že vlámsští novináři mohli počítat s lepší předznaností tématu u svého publika – u *toeslagenaffaire* tak mohli už jen na tuto znalost odkazovat, termín použít v titulku, méně vysvětlovat, a věnovat se více politickým dopadům demise. Němečtí novináři si pro změnu ve vysvětlovací části vypomáhali srovnáními, zasazovali nizozemskou politickou situaci častěji do mezinárodního kontextu. Také lze ve vyhodnoceném vzorku sledovat větší inklinaci ke konkretizaci pomocí příběhu a větší prostor pro oběti při vysvětlování kontextu *toeslagenaffaire*.

Otázku, zda dostává lepší zpravodajství o nizozemské politice vlámský nebo německý čtenář, samozřejmě rozhodnout nelze – nikoli jen proto, že nikdo jako pouze vlámský čtenář (který by četl jen vlámské zpravodajství) a německý čtenář (který by četl pouze zpravodajství v němčině) neexistuje. Lze ale na základě vzorku konstatovat, že pokud by takový čtenáři existovali, dostávali by zpravodajství *jiná*. ▣

z pravicově-konzervativní části názorového spektra: *Konzervativní noviny* (www.konzervativninoviny.cz, dále jen KN) a *Pravý prostor* (www.pravyprostor.cz, dále jen PP). Jedná se o menší, nezávisle financovaná média, která se sama v rubrikách „o nás“ či „o projektu“ otevřeně definují jako pravicová a konzervativní. Klíčovou linií jejich sebe prezentace je také to, že se vnímají jako alternativa či opozice vůči mediálnímu „mainstreamu“. To je pro analýzu vhodné zejména z toho důvodu, že v těchto médiích lze očekávat větší explicitu. Zároveň dávají prostor širšímu proudu názorově souznějících přispěvatelů, lze tedy očekávat rozrůzněnější vzorek a je u něj menší riziko, že obsah vztahující se k jednomu tématu bude spíše odrazem názorů jednoho či dvou komentátorů. Druhým důvodem pro výběr právě těchto dvou portálů je jejich snaha profilovat se pomocí určitých formálních rysů – zejména důkladného ozdrojování jednotlivých komentářů a u některých témat též vysokého zastoupení statistik a „tvrdých dat“. Je zřejmé, že i tato formální stránka má podpořit dojem seriózního zpravodajství a posílit v očích čtenáře dojem žurnalistické kvality.

Jaký „obraz“ Nizozemska tedy Konzervativní noviny a Pravý prostor nabízejí svým čtenářům? K zodpovězení této otázky esej postupuje v několika krocích. Nejprve se snaží v konkrétním vzorku článků identifikovat „clustery“ témat spojených s Nizozemskem, přičemž si všímá i jejich emocionální roviny a také personálií, na které jsou témata navázána. Následně se snaží pojmenovat obecnější narativy, do nichž jsou tato témata zasazena. Ptá se přitom nejen po tom, proč v článcích něco je, ale i po tom, co a proč v článcích případně chybí. Konečným cílem je – logicky interpretaci podlé-

hající – zamyšlení nad otázkou, jakému účelu vlastně takto pojatá vyprávění o Nizozemsku v daných médiích slouží.

Celkově bylo pro účely této eseje vyhodnoceno 37 článků v Pravém prostoru a 20 článků v Konzervativních novinách, všechny uveřejněné v období od června 2019 do června 2021. Vzorek byl sestaven pomocí jednoduchého vyhledávání pomocí výrazů „Nizozemsko“, „nizozemský“ apod. Z nalezených článků pak byly vyřazeny ty, v nichž se nizozemské spojení vyskytovalo pouze v podružné roli (tedy např. věty typu. „XY nizozemského původu udělal...“). Takto vzniklý vzorek článků jsem pak rozdělil do dvou kategorií, a sice na články, ve kterých se Nizozemsko vyskytovalo jako odkaz nebo příklad nějakého jevu, a na články, které tematizovaly politické reálie Nizozemska přímo. Následně byla u každého článku sledována témata, která jsou v něm zastoupena (jednomu článku tak mohlo být přiřazeno i více témat).

Dva nejpočetněji zastoupené tematické okruhy, objevující se jak v PP tak v KN, byly ISLÁM a EKONOMIKA, oba zastoupeny 17 články, opakované zastoupení měla též témata EKOLOGIE (6), NOVÁ LEVICE (5), KORONAVIRUS (6), EUTANAZIE (3), v menším počtu byly zastoupeny články zabývající se například zahraniční politikou nebo monarchií.

V PP i KN jsou články v kategorii ekonomika víceméně podobně zaměřené. Mají několik specifických charakteristik, z nichž jednou je to, že v nich obsahová analýza samotné nizozemské ekonomiky hraje spíše podružnou roli, v drtivé většině případů je primární perspektivou evropská politika. Nizozemsko je zde prezentováno zpravidla v pozitivním světle, případně neutrálně. Často je vyzdvihována vysoká úroveň nizozemského důcho-

dového systému, pozitivně je hodnocen také odmítavý přístup nizozemské vlády ke společnému evropskému zadlužování v kontextu tzv. šetřivé čtyřky nebo protikladu evropského jihu vs. severu. Nizozemská politika v těchto otázkách je vzhledem k neoliberalnímu zaměření obou periodik vnímána jako pozitivní jev, byť se zde objevují i kritičtější články. Obecně je Nizozemsko z hlediska ekonomiky prezentováno jako úspěšná země, těžící z evropské integrace, s vysokou úrovní sociálního zabezpečení.

Naprosto opačně je vnímáno druhé nejzastoupenější téma – islám. Mezi články vzorku, které tuto problematiku tematizují, přitom převažují takové, které se věnují přímo Nizozemsku – nizozemské politické reálie jsou v nich tedy hlavním tématem, nikoli pouze příkladem nebo ilustrací. Ve většině případů jsou články výrazně (negativně) emocionálně zabarveny. Tato emocionalita je kromě jazykové roviny vytvářena zejména spojováním islámu s jevy jako vysoká kriminalita, násilí na ženách, neúspěšná integrace, nezvládnutí migrace, selhání multikulturalismu, organizovaný zločin. Tam, kde Nizozemsko v článku vystupuje pouze jako zástupce v rámci širšího kontextu, se jedná nejčastěji o kontexty jako rozpad západu, islamizace, selhání multikulturalismu. V KN se v několika článcích objevuje poměrně zajímavá argumentace ohledně vztahu západního „progresivismu“ a islamizace. Je tu poukazováno na určitý paradox, kterým dle této kritiky trpí západní „progresivisté“. Ti totiž údajně na jedné straně hájí rozšiřování práv žen a sexuálních menšin, na druhé straně ale podporují islamizaci Evropy, která je – podle interpretace jejich kritiků – v přímém rozporu s těmito požadavky. Zde je důležité podotknout, že významnou roli jak v za-

Obrázek, který stojí za prozkoumání



stoupení tématu samotného, tak v zastoupení této argumentační linky, hraje fakt, že v KN dostává velký prostor autorka a komentátorka Ayaan Hirsi Ali – figuruje zde nejen v roli veřejně činné intelektuálky, o jejíž vystoupeních se informuje, ale server čtenářům nabízí i překlady celých jejích článků. Protože Ayaan Hirsi Ali, bývalá členka strany VVD, která dlouho působila v Nizozemsku, často odkazuje právě k nizozemské zkušenosti, nizozemské příklady tak získávají i v KN větší zastoupení.

Další zajímavostí je, že je téma islámu v rámci zkoumaného vzorku téměř jediné (to platí více pro PP než pro KN, které se snaží být „plastičtější“), u nějž se autoři odkazují na stranickou politiku Nizozemska. Z konkrétních aktérů se zde vyskytují převážně dvě jména, a sice Geert Wilders a jeho strana PVV (v roli zastánců svobody slova, resp. „evropských hodnot“) a strana DENK (vykreslená naopak jako strana rozvracející nizozemskou společnost). U jiných problematik (např. ekonomiky nebo zahraniční politiky) faktografie ani analýza takovou hloubku zabývání se politickými reáliemi nevykazuje. Je tedy zřejmé, že spojení Nizozemsko-islam má v rámci pravicově-konzervativní mediální krajiny výlučné postavení.

V článcích týkajících se témat nové levice a ekologie, je kromě jednoho případu Nizozemsko zobrazeno pouze jako ilustrační příklad nějakého širšího jevu, a to – v souladu s ideovým zakotvením obou portálů – negativně. Autoři článků zdůrazňují přílišný „progresivismus“ západu, projevující

Nizozemsko (na mapě červeně) je často používáno jako odstrašující příklad v otázkách spojených s migrací, důvěryhodnost mají podpořit data a grafiky. / Nederland (rood op de kaart) wordt vaak gebruikt als afschrikmiddel bij migratieproblemen. Geloofwaardigheid zou worden ondersteund door gegevens en afbeeldingen. ZDROJ/BRON Konzervativní Listy

se podle nich zejména v otázkách genderu, feminismu nebo antirasismu. Tato témata jsou také často spojována s údajným omezováním svobody slova, které autoři článků kritizují. Cílem této kritiky je v těchto článcích spíše „progresivní západ“ nebo EU než samotné Nizozemsko – to zde slouží zejména jako příklad či ilustrace.

V tomto bodě je možné konstatovat určitou nekonzistenci v rámci celkového diskursu sledovaných médií. Zatímco ve článcích věnujících se primárně islámu jsou progresivní agendy, zejména boj za práva žen nebo LGBT+, konotovány jednoznačně pozitivně a prezentovány jako žádoucí součást „západních civilizačních hodnot“, kterou je třeba hájit, v článcích věnujících se primárně „nové levici“ či ekologickým tématům jsou často podobné agendy prezentovány kriticky (viz např. problematika genderu). Rámec, kterým je negativní perspektiva odůvodněna, je přitom opět kritika omezování svobod – ať už svobody vyjadřování nebo ekonomických svobod, postižených podle autorů ekologickými opatřeními.

Do české recepce nizozemských reálií se stihla propsat již i aktuální problematika koronavirové pandemie. Články ze sledovaného období (červen 2019 – červen 2020) se přitom ve všech případech týkaly Nizozemska v širším kontextu, a sice reakce EU na pandemii. Tam, kde se objevilo hodnocení samotné nizozemské politiky, převládal kladný tón – autoři oceňovali zejména schopnost vlády včas a adekvátně reagovat, jako příklad rychlé a efektivní reakce vnímali například pozastavení očkování vakcínou Astra Zeneca.

Posledním významně zastoupeným tématem je eutanázie, které se ovšem

– na rozdíl od ostatních témat, zastoupených v obou sledovaných periodikách – objevuje pouze v KN. Toto téma je v českém prostoru vnímáno jako specificky nizozemské, a také články, které se jím zabývaly, se soustředily primárně na nizozemskou zkušenost. Jejich autoři poukazovali zejména na zvyšující se liberalizaci eutanázie v Nizozemsku, kterou vnímali – v souladu s konzervativním profilem portálu – jako problematickou.

U článků k dalším, méně zastoupeným tématům, nebyl vzorek takový, aby z něj bylo možné činit nějaké dalekosáhlejší závěry – jednalo se například o otázky kvality demokracie, perspektivy monarchie, zahraniční politiku apod. Obecný rámec prezentace těchto „nizozemských“ agend byl přitom spíše pozitivní. K výraznému vychýlení nicméně došlo na samém konci vzorku (červen 2021) a po jeho ukončení, a sice v souvislosti s nizozemským vystoupením na podporu práv LGBT+ v Maďarsku – toto téma zejména v KN opět posílilo argumentační osten vůči příliš progresivistickému západu ohrožujícímu křesťanské hodnoty.

Kromě témat jsou důležitým aspektem vnímání nizozemských reálií také personálie. Ve vzorku článků z KN a PP proto byla sledována i tato proměnná. Jací konkrétní političtí představitelé a konkrétní reálie se vyskytovali jmenovitě a jaké konotace s sebou tato konkretizace nesla? A naopak, jaké sdělení v sobě nese, pokud se konkrétní jména nevyskytují, a autoři volí větší generalizace?

V PP se pouze v 11 ze zkoumaných článků vyskytovala konkrétní politická strana či politik, ve zbývajících se mluvilo vždy o Nizozemsku nebo Nizozemcích jako celku. Co se týče

personálního obsazení, nejčastěji se vyskytoval Mark Rutte (vždy v roli premiéra), poté Geert Wilders (předseda PVV, bojovník proti islamizaci) a strana DENK (jako islámská strana). V jednotlivých případech se pak objevil odkaz na Socialistickou stranu (SP), Zelené (GroenLinks) a politiky Jeroena Dijsselbloema (ministra financí), Wopkeho Hoekstru (ministra financí), Femke Halsemu (starostku Amsterdamu). Odkazy na premiéra a ministry se většinou vztahují ke kontextu nizozemské vládní politiky (nejsou tedy spojeny se stranou, kterou reprezentují). Tento trend paradoxně příliš nezměnily ani volby, které proběhly v březnu 2021, a tedy se ještě mohly prospat do zkoumaného vzorku.

V KN se objevují odkazy na jména konkrétních politiků asi v polovině případů. Podobně jako v PP se objevuje nejčastěji Mark Rutte, který zde opět reprezentuje vládu (pouze v jednom případě je spojen také s VVD), dalšími jmény, s nimiž se čtenář setká častěji, jsou Geert Wilders (protiimigrační politik, disident svobody slova) a výše zmíněná Ayaan Hirsi Ali (aktivistka, spisovatelka, členka VVD). Jednou jsou zmíněni Tjeerd de Groot (zástupce „klimaalarmistické“ strany D66), Johan Remkes (starosta Haagu) a Kees van der Staaij (předseda strany SGP). Co se týče stranického zastoupení, setká se český čtenář tedy s VVD, s D66 a alespoň ve formě zmínky také s CU a SGP.

Porovnáme-li v tomto ohledu obě média, dalo by se konstatovat, že se KN snaží více než PP zohlednit i stranickou dynamiku nizozemské politiky – jednak dává v textech větší prostor odkazům na politické strany, jednak v několika případech přímo tematizuje

i obsah politických štěpení (např. diskuze o rozšiřování eutanázie). Oproti tomu v PP se odkazy na Nizozemsko z větší části vztahují buď k nizozemské vládě (a to i v případě, pokud je nějaký politik explicitně jmenován) nebo k nějaké referenční skupině (jako jsou imigranti, muslimové, zemědělci, progresivisté) a jediným aktérem, kterému je věnována pozornost ve větší konkretizaci, je Geert Wilders. Zajímavostí v tomto ohledu může být, že nová tvář pravicově konzervativního spektra nizozemské politiky, Thierry Baudet, přestože s profilem portálů v mnoha obsahových bodech souzní, a přestože v nizozemském veřejném prostoru zaujímá ve své roli jedinečné postavení, pozornosti obou portálů uniká (v Konzervativních novinách je poslední zmínka o něm z března 2019, v souvislosti s volbami do provinciálních sněmů). I toto zjištění podporuje dojem, že stranická politika Nizozemska ani aktuální dění není tím, proč české portály o nizozemské politice pšíší.

Celkově lze obraz Nizozemska, který se čtenářům nabízí v Pravém prostoru a Konzervativních novinách, shrnout do dvou základních narativů. Tím prvním je Nizozemsko jako úpadková společnost rozkládaná islámem, neschopná bojovat s kriminalitou a efektivně řešit problém s přistěhovalectvím, což je způsobeno rozpadem křesťanských (resp. evropských hodnot) a nástupem progresivistických politik – byť se zde obě média mírně liší v tom, jakým způsobem jsou ony ohrožené evropské hodnoty pojaty. Druhým narativem pak je Nizozemsko jako ekonomicky vyspělá společnost s vyvinutým sociálním systémem, schopná reagovat na aktuální výzvy jako koronavirus, přičemž

v tomto narativu je klíčová role Nizozemska jako člena EU stojícího v centru dění. V některých textech je tato linka tak výrazná, že de facto dochází k prolnutí Nizozemska a Evropské Unie.

Nazírání Nizozemska perspektivou těchto dvou převládajících narativů s sebou nicméně přináší výrazné zkreslení – vedou k tomu, že česká mediální zkratka téměř úplně ignoruje vlastní politický systém Nizozemska (být v KN je tento problém znatelně menší) a opomíjí aktuality a realie, které jsou relevantní v Nizozemsku samotném. Ve velké většině článků nejsou vůbec přítomny politické strany, aktuální politické problémy nebo politická soutěž. Tento nezáměr o vnitřní debatu a politický proces jde tak daleko, že v českém diskursu o „nizozemské politice“ zcela absentují i klíčové faktografické události aktuálního dění jako například pád Rutteho vlády v lednu 2021 nebo volby v březnu téhož roku, stejně tak až na výjimky chybí informace o rozrůzněnosti nizozemského politického spektra, a to i u otázek, které jinak předmětem informování o Nizozemsku jsou (migrační politika, evropská politika, environmentální témata).

Jak vysvětlit tento nepoměr mezi tím, co pod Nizozemskem rozumí sami Nizozemci, a jaký obrázek si může vytvořit český čtenář, pokud by recipoval pouze tato dvě média? Je jasné, že oba portály mají vzhledem ke své velikosti jen omezenou kapacitu sledovat politické události v zemi, jejíž jazyk navíc nepatří k běžné výbavě tvůrců obsahů českých médií. Klíčový prvek problému lze ale spatřovat v tom, že zkreslení, ke kterému dochází, je nejen výrazné, ale hlavně nepřiznané, resp. neuvědomované. Český čtenář nejenže

dostává informaci o zcela jiném Nizozemsku, než ve kterém běžně žijí Nizozemci, ale zároveň je mu tato informace předkládána jako fakt. Pokud bychom si chtěli výsledek na závěr představit na hypotetickém obráceném příkladu, je to zhruba podobné, jako kdyby bylo Česko v zahraničním zpravodajství redukováno na – několik let staré a několikerým reprodukováním zkreslené – reportáže z pražské hipsterské čtvrti a sociálně vyloučené lokality severních Čech. Zda hypotetický čtenář toto tunelové vidění přijímá, nebo se s ním naopak kriticky vypořádá, už bohužel ze zkoumaného vzorku zjistit nejde.

Možná ale byla celá otázka této eseje položena nesprávně. Možná není na místě se ptát *jak* česká pravicově-konzervativní média vnímají Nizozemsko, možná je na místě ptát se spíš *proč*. Není to tak, že by jejich články nizozemskou realitu nerefletovaly vůbec. Nerefletovaly ji však, jak se zdá, s primárním cílem dané zemi hlouběji porozumět. Tak, jak se jeví z vybraných článků, fungovalo v nich Nizozemsko spíše jako rezervoár ilustrací a příkladů dokládajících nějaké tvrzení nebo umožňujících dodat autoru vlastní argumentaci – ať už v negativním (progresivismus, ekologie, podpora menšin, úpadek západu) nebo pozitivním (ekonomická prosperita, akceschopnost vlády, rozpočtová disciplína) smyslu. Nizozemsko – a pravděpodobně to bude platit i pro mnohé další „západní“ země – tedy v tomto segmentu české mediální krajiny plní především funkci užitečných dílků skládačky, které jsou vybírány tak, aby zapadaly tam, kam zapadat mají – nejčastěji do zcela domácího diskursu kulturních válek. ■

EXOTISCHE POLITIEKE REALITEIT VERSUS READY-MADE ARGUMENT VOOR BINNENLANDSE CULTURELE OORLOGEN

Toen in december 2020 het rooster voor het zomersemester van volgend jaar werd voorbereid, bedachten we in het kader van de Praagse Neerlandistiek een onconventioneel seminar. Voor maart 2021 waren er in Nederland verkiezingen gepland waardoor we meer media-aandacht verwachten voor de politieke realiteit van dit land, en wilden we daarom aanvanke-lijk, in elk geval aan studenten, laten zien hoe de academische omgeving zou kunnen helpen die te begrijpen. We nodigden collega's van politicologie aan de Letterenfaculteit van de Kareluniversiteit te Praag uit met de redenering: wij kunnen de Nederlandse bronnen lezen en jullie dan de logica van het systeem. Heb jij je wel eens voor een seminar ingeschreven over evenementen die nog plaats moeten vinden? luidde ons grapje bij de cursusomschrijving. Toen hadden we er nog geen idee van dat de regering net voor het begin van het semester zou vallen, noch dat we het onderwerp eigenlijk over twee semesters heen zouden uitsmeren, want zelfs tijdens Advent 2021, wanneer we deze terugblik schrijven, bestaat er nog geen regering op grond van de verkiezingen in maart en wordt Nederland nog steeds geregeerd door het kabinet-

Rutte III, een regering met een dubbele demissie. Tijdens het seminar gold echter: hoe vreemder de ontwikkeling, des te interessanter het materiaal voor de analyse.

Samen met een gemêleerd gezelschap van toekomstige nederlandse en politicologen leerden we het Nederlandse politieke systeem kennen en de dynamiek en de huidige debatten hierover te begrijpen. Een flink aantal aanzetten tot debat verschaften al de eerste reflectie op de oorzaak van de val van het kabinet, de zogeheten 'toeslagenaffaire', die niet alleen een conjunctureel schandaal bleek met tragische gevolgen voor tienduizenden mensen, maar ook interessante stof om na te denken over de verhouding tussen de twee systemen: regering en parlement.

We zochten ook naar redenen waarom 'Nederland' een nogal afschrikwekkend voorbeeld blijft in het Tsjechische discours en waarom wij in Tsjechië met verwijzing naar Nederland een proportioneel kiesstelsel zo negatief ervaren, terwijl de Nederlanders zelf maar niet genoeg kunnen krijgen van hun pluriforme en diverse vertegenwoordiging. Het was daarvoor ook nodig om de denkpaden van de Tsjechische politicologie van na no-

vember 1989 bloot te leggen en de vraag op te lossen waarom daarin, anders dan de Anglo-Amerikaanse wetenschappelijke traditie, modellen die uitgingen van de Nederlandse casus, zoals Arend Lijpharts *consociational*, dan wel *consensus democracy*, zo weinig respons kregen. Met behulp van de theoretische kennis van partij-systemen en de intensieve lezing van verkiezingsprogramma's hebben we kieswijzers getest, een traditioneel fenomeen bij de Nederlandse verkiezingscampagnes (wat komt er voor jou uit als je doet alsof je een VVD-kiezer bent in de kieswijzer? Verder waren we bezig met de mogelijkheden om het politieke spectrum te visualiseren (en ja hoor, de verdenking werd bevestigd dat verschillende methodieken vaak een totaal verschillend beeld opleveren). We keken ook naar Nederland als *case study* voor het onderzoeken van nieuwe trends in het populisme of voor het onderzoeken van de gevolgen van de coronacrisis voor het politieke proces. We onderzochten de argumenten die in de verkiezingsdebatten werden gebruikt, we leerden de principes van het tellen van stemmen begrijpen en begonnen onmiddellijk na de verkiezingen het formatieproces van een nieuwe regering te volgen. En vanuit het perspectief van onderzoekers stelden we het op prijs dat we dit jaar dankzij het uitlekken van aantekeningen van verkenners Kajsja Ollongren zo diep achter de schermen van de Nederlandse politiek konden kijken.

Een cruciaal onderdeel van het seminar vormde ook het nadenken over hoe nieuws over de politieke realia van Nederland er in Tsjechië uitziet en hoe dit zich vertaalt in de vorming van een beeld van dit land en zijn politieke cultuur voor een recipiënt die geen Nederlands spreekt. Dit was precies de opdracht voor de eindschrijvers van studenten, waarvan we hier een selec-

tie afdrukken. De essays die we ontvingen, riepen een aantal vragen op die nader onderzoek verdienen. Wie bepaalt de criteria voor de evaluatie van politici? Hoe gaan media om met autoriteiten: wie is in hun ogen een 'politicooloog' of een 'politiek commentator', wiens Twitter-bericht zal in het buitenland worden gepresenteerd als een politieke analyse en hoe buitenlandse media bepaalde namen al dan niet vermelden (waarom verschijnen er voortdurend namen die de Nederlanders zelf nauwelijks kennen en, omgekeerd, waarom ontbreken er namen die essentieel gevonden worden), of hoe zit het met de benamingen van politieke partijen (waarom vertalen we sommige en omschrijven we andere?). En in hoeverre kunnen we bijvoorbeeld de Nederlandse kieswijzer naar de Tsjechische omgeving transponeren?

Alle mini-onderzoeken hadden een gemene deler: ze lieten zien hoe belangrijk consciëntieus omgaan met de bronnen is. Deze urgentie neemt in de Tsjechische omgeving juist toe waar het gaat om 'exotische' onderwerpen waarvoor de mogelijkheid van controle en verificatie aanzienlijk kleiner is. Als een journalist een verkeerde voorstelling van zaken geeft op grond van informatie uit een Duitse of Engelse krant, is de kans groot dat iemand dat opmerkt. Wanneer lezers deze taalbasis niet hebben, ligt het wat moeilijker. Bovendien is het typerend dat discoursen over exotische politieke systemen in de doeltalen van kleine landen vaak worden gevormd door individuele journalisten die niet alleen minder controle hebben over de correctheid bij het omgaan met bronnen, maar ook een zeker monopolie hebben op de keuze van onderwerpen, die vervolgens van invloed is op wat de Tsjechische lezer onder 'Nederlandse politiek' zal verstaan – dit

in veel grotere mate dan bij de realia van landen waarvan de taal wijdverbreider is in de Tsjechische Republiek (bijv. VS, Groot-Brittannië, Duitsland, Frankrijk), wanneer door concurrentie en controle er dus een kwalitatief beter beeld ontstaat.

Informatie moet eveneens vaak een langere weg gaan, waarbij op elk knooppunt vertekening dreigt. Kryštof Petružela richtte zich met name op de informatieroutes naar de Tsjechische media aan de hand van het voorbeeld van één specifieke gebeurtenis: het aftreden van de Nederlandse regering. Hij ontdekte dat er bij het informeren over de Nederlandse politieke realia binnen de Tsjechische media het concurrentievoordeel vaak wordt geleverd door de mogelijkheid om 'bonus'-informatie te verkrijgen via een derde taal, meestal het Engels. Deze praktijk, die al lang is uitgeroeid als ontoelaatbaar bij de literaire vertaling, blijft in de sector van nieuwsgaring niet alleen relevant, maar heeft zelfs een zekere toegevoegde waarde in een omgeving waarin men zich kwalitatief zoeken in de primaire taal niet kan veroorloven.

De vraag van Kryštof Petružela wordt ideaal aangevuld door het perspectief dat Denisa Truijensová in haar essay kiest. Ze richtte zich direct op het verschil dat taal maakt. Ze keek hoe informatie over het aftreden van de regering werd geleverd bij de Duitse en de Vlaamse 'buren' van Nederland, dat wil zeggen in omgevingen waar een organische interesse in een zo goed mogelijke berichtgeving over de politieke situatie van het buurland kan worden verwacht, maar waar uitgerekend de taal een verschil vormt:

de Duitse omgeving heeft een taalbarrière, de Vlaamse niet. Hoe komt dit tot uiting in het product dat de Duitse en Vlaamse lezers zullen ontvangen?

Tadeáš Stanko opent in zijn essay een ander belangrijk onderwerp in de media-receptie van 'exotische' politieke cultuur in de Tsjechische omgeving. Hij onderzoekt hoe 'Nederland' wordt behandeld in Tsjechische rechts-conservatieve journalistiek en hij concludeert dat het beeld dat hier aan de Tsjechische lezer wordt voorgesteld als 'Nederland' weinig te maken heeft met het echte beeld van Nederland zoals zijn inwoners dat kennen. Hij komt tot de conclusie dat een groot deel van de berichtgeving in de Tsjechische media over de Nederlandse politiek niet wordt gedreven door de wens om het land te begrijpen, maar om het argument in eigen land te ondersteunen. Deze conclusie kan niet alleen worden veralgemeend voor Nederland alleen, maar het laat ook zien hoe de culturele en politieke kwesties van 'kleinere' West-Europese landen (d.w.z. die waar de Tsjechische gebruiker normaal de taal niet van kent) buitengewoon geneigd zijn om in vertekende vorm de Tsjechische openbare ruimte te betreden om hier met name een rol te spelen van een argumentatief reservoir voor het volgen van agenda's in eigen land.

Al deze kenmerken leiden tot een beroep op ons om kleine filologische disciplines ook in die rol als belangrijk te ervaren: aan de hand van het voorbeeld van de Nederlandse verkiezingen wilden we laten zien hoeveel toegevoegde waarde kennis van een taal in verbinding met vakkundig, inhoudelijk inzicht, met zich mee kan brengen en hoeveel schade daarentegen kan worden veroorzaakt door je tevreden te stellen met halsbrekende informatieroutes, het inwinnen van informatie via een derde taal en het ontbreken van concurrentie op de informatiemarkt met buitenlandse politieke realia. ▣

TEKST Kryštof Petružela ~ VERTALING Jesse Ultzen

Het ontslag van de Nederlandse regering voor de Tsjechische lezer. Zoek de vijf verschillen.

Vijftien januari 2021 – twee maanden voor de verkiezingen – trad de Nederlandse regering van premier Mark Rutte af. Daarmee accepteerde ze de aansprakelijkheid voor de schade die duizenden gezinnen was toegebracht door de onredelijk harde houding van de Nederlandse staat bij de beoordeling van vermeende onregelmatigheden die gemaakt waren rond de toeslagen voor kinderopvang: nadat advocaten van de slachtoffers, journalisten en enkele parlementsleden op deze tragedie waren begonnen te wijzen, die de Nederlandse staat vele jaren lang bij sociaal zwakkere gezinnen had veroorzaakt, raakte voor dit fenomeen de benaming 'toeslagenaffaire' ingeburgerd. Hoewel de eigenlijke problematiek van de toeslagen, de politiek die gevoerd werd tegen vermeende oplichters en de discriminatoire werking van de controlemechanismen buitengewoon complex en voor de buitenstaander onbegrijpelijk zijn, mag men aannemen dat zo'n fundamentele politieke gebeurtenis als de val van een regering – en dat pal vóór de verkiezingen – buitengewoon veel weerklank zou vinden in de buitenlandse receptie.

Het doel van dit artikel is dan ook om deze gebeurtenis, waarvan men aannemen kan dat deze ook in de Tsjechische media besproken zou worden, als voorbeeld te gebruiken van hoe de Tsjechische media over Nederlandse

politieke topics informeren. Daarbij zal met name de nadruk op twee aspecten worden gelegd. Enerzijds op het werken met bronnen, dus op de vraag waar de Tsjechische media eigenlijk hun informatie over de Nederlandse politiek vandaan halen en hoe ze ermee omgaan. Het andere aspect zal de kwestie van het auteurschap behelzen: waarin zien de hiertoe geselecteerde Tsjechische media de toegevoegde waarde bij hun informatie over de politiek van zo'n 'exotisch' land als Nederland en waarin proberen ze zich te onderscheiden van de 'concurrentie' op de Tsjechische informatiemarkt? Tegelijkertijd zouden deze twee vragen kunnen helpen bij het nadenken over wat men op grond van de bewerking van de topics voor de Tsjechische lezer kan constateren over de belangstelling van het Tsjechische publiek voor de Nederlandse politiek.

Ten behoeve van deze studie werden artikelen geselecteerd die direct informeren over de val van de Nederlandse regering en die voorkomen op de homepages van ČTK, Forum24, ČT24, EuroZpravy.cz, iDnes.cz, Aktualne.cz., Minuta N en Seznam Zprávy, ofwel media die in Tsjechië als mainstream kunnen worden aangemerkt. Een ander criterium was de toegankelijkheid: de artikelen moesten gelezen kunnen worden zonder daarbij de beperkingen van een pay-wall.

De meeste artikelen die over de demissie informeren, vermelden het Tsjechische persagentschap ČTK als hun informatiebron. Het is daarom van wezenlijk belang om allereerst dit artikel te analyseren, nader te kijken welke informatie het verschaft en uit welke bronnen die informatie werd geput. Op grond hiervan kan daarna gekeken worden welke route de informatie neemt in de artikelen die hun informatie hebben van ČTK.

In het artikel van ČTK, getiteld 'Nederlandse regering dient twee maanden voor verkiezingen ontslag in', dat op 15-01-2021 gepubliceerd werd, wordt in zeven alinea's de val van de Nederlandse regering toegelicht, evenals de toeslagenaffaire die daar de aanleiding van was. De tekst van ČTK deelt mee dat er al enkele dagen over het aftreden van de Nederlandse regering werd gespeculeerd, met name doordat de publieke opinie de druk opvoerde nadat Lodewijk Asscher, de fractieleider van de in oppositie zijnde Partij van de Arbeid, die van 2012 t/m 2017 in het tweede kabinet-Rutte vicepremier en minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid was, zijn vertrek uit de politiek kenbaar maakte.

Verder citeert ČTK het rapport van de parlementaire onderzoekscommissie van december 2020, dat constateerde dat de toeslagenaffaire een schending van de grondprincipes van de rechtstaat door overheidsinstanties was en dat voor het leed, toegebracht aan de getroffen gezinnen die tussen 2013 en 2019 toeslagen voor kinderopvang hadden gekregen en die vervolgens met hoge boetes terug moesten betalen, de term 'ongekend onrecht' had gebruikt.

ČTK informeerde tevens over de persconferentie waarop het ontslag bekendgemaakt werd en waarop premier Mark Rutte verklaarde dat de rechtstaat 'gefaald' had door de

burgers niet tegen de almachtige staat te beschermen'. ČTK citeerde verder de woorden van Rutte, geuit tijdens deze conferentie: 'Onschuldige mensen werden tot misdadigers bestempeld, hun leven werd geruïneerd en het parlement is daarover onjuist en onvolledig geïnformeerd'. De Tsjechische lezer kreeg dus ook dit aspect van de gehele affaire onder ogen: dat de regering tekortgeschoten was in de informatievoorziening aan het parlement. Het bericht van ČTK gaf ook informatie weer over de vervolgstappen: de premier maakte op de persconferentie bekend dat de leden van het aftredende kabinet in functie zouden blijven totdat er gewone verkiezingen gehouden zouden worden, dit met uitzondering van Eric Wiebes, de minister voor Economische Zaken en Klimaat, die in het vorige (tweede) kabinet van Rutte als staatssecretaris van Financiën verantwoordelijk was voor begrotings- en belastingdienst die in de toeslagenaffaire een sleutelrol had gespeeld. Het volgende artikel van ČTK vermeldt dat de belastingadministratie grofweg 20 duizend gezinnen als oplichters had aange merkt en dat het overgrote deel van deze gezinnen in geldproblemen was gekomen en daardoor in uitzichtloze levenssituaties. Ter staving van de informatie van dit artikel verwijst ČTK naar het agentschap DPA (Deutsche Presse-Agentur). Tegelijkertijd informeert ČTK de Tsjechische lezer dat het huidige kabinet al eerder aan de gedupeerden excuses had aangeboden en 500 miljoen euro schadevergoeding had toegezegd.

Het bericht van ČTK beperkt zich daarbij niet slechts tot het verschaffen van feitelijke informatie over het ontslag, maar geeft in de lead en in de slotalinea tevens commentaar door de prognose wat het ontslag van de

regering zou betekenen voor de nationale situatie. Het agentschap beroept zich daarbij op niet nader gespecificeerde 'politicologen': volgens hen zou de affaire geen gevolgen hebben voor de parlementsverkiezingen, want Ruttes VVD is in de peilingen 'afgetekend koploper'. Het artikel vermeldt daarbij ook recente cijfers op grond waarvan de partij van de premier kans op 30% van de stemmen heeft, en het voegt daar ter vergelijking ook de cijfers van de partij op de tweede plaats aan toe: de PVV van Geert Wilders, die de helft minder zou krijgen. Tot slot brengt de tekst de informatie dat de meeste Nederlanders 'volgens de peilingen' (die in de tekst echter niet expliciet genoemd worden) tevreden zijn met het optreden van de premier en vooral met hoe hij de coronacrisis heeft aangepakt, en men acht het daarom waarschijnlijk dat Rutte ook na de verkiezingen in maart een kabinet zal kunnen samenstellen. Daarmee ontvangt de lezer een verklaring voor de formulering helemaal aan het begin van het artikel, waarin het ontslag wordt aangeduid als 'eerder een formeel einde' van het derde kabinet-Rutte.

Als auteur van dit artikel wordt ČTK vermeld, een volgende verwijzing (ČTK/AP/Markus Schreiber) wordt slechts expliciet genoemd bij een foto van Mark Rutte. Andere informatie over bronnen die ČTK gebruikt heeft, moet vooral uit de tekst zelf worden gehaald. Daarin wordt verwezen naar het verslag van de parlementaire onderzoekscommissie, de persconferentie van de premier, niet nader genoemde politicologen en niet nader gespecificeerde peilingen, dus primaire bronnen waarvan we echter niet weten of ČTK daar direct uit heeft geput of er via secundaire bronnen gebruik van heeft gemaakt. Een volgende bron is het agentschap DPA,

waarnaar het artikel direct verwijst. In dit geval gaat het dus om een bekende secundaire bron.

Het is daarom al in deze fase waarschijnlijk dat de informatie die de Tsjechische lezer uiteindelijk onder ogen krijgt, meerdere reproducties heeft ondergaan. We gaan nu de vervolgroute langs, want allerlei andere media maakten gebruik van de tekst van ČTK als hoofdbron en wel hoofdzakelijk het dagblad Forum24, de nieuwswebsites ČT24 en EuroZpravy.cz. Deze media vermeldden ČTK als bron, zij het dan elk op een wat andere manier. EuroZpravy.cz: naast ČTK als bron tevens EuroZpravy.cz, maar in de tekst van Forum24 stond bijvoorbeeld uitdrukkelijk vermeld dat het om een bericht van ČTK ging. De nieuwswebsite ČT24 koos een andere benadering en citeerde eveneens ČTK als 'bron', maar vermeldde als 'auteur' van de tekst de afkorting 'pet'. Uit formeel oogpunt zou deze informatie gelezen kunnen worden als verklaring voor wie de auteur is geweest.

Waarin berustte eigenlijk het onderdeel van deze auteur? De tekst is in vergelijking met de tekst van ČTK identiek en er zijn vooral wijzigingen doorgevoerd op stilistisch niveau. De auteur 'pet' liet in twee gevallen het woord 'vandaag' achterwege, de zin 'Ruttes partij blijft in de peilingen echter de sterkste' werd gewijzigd in 'Ruttes partij blijft in de peilingen aan kop', het cijfer 20 duizend werd uitgeschreven tot twintigduizend, in één geval werd de afkorting 'Kč' ('13 miljard Kč') vervangen door 'kroon' (13 miljard kroon) en bij premier Rutte werd de informatie dat hij '53 jaar' is, achterwege gelaten. Drie van de wijzigingen die de auteur van ČT24 doorvoerde kunnen worden opgevat als een inhoudelijke verschuiving. De eerste betrof de titel: terwijl ČTK vermeldde dat 'de Nederlandse regering

twee maanden vóór de verkiezingen haar ontslag indiende', verklaarde ČT24 dat 'de Nederlandse regering net vóór de verkiezingen haar ontslag indiende'. Hetzelfde tijdsbestek wordt hier dus geïnterpreteerd om een de titel ernstiger te laten klinken. De tweede wijziging betrof de toevoeging van een tussenkopje boven de laatste twee en luidde: 'Het ontslag heeft waarschijnlijk geen invloed op het verkiezingsresultaat'. Ook hier was dus sprake van een verschuiving met meer nadruk op de verkiezingen in plaats van op het ontslag zelf en de redenen hiervoor. Een derde 'ingrijpen van de auteur' van ČT24 in de tekst van ČTK betrof het weglaten van de woorden 'volgens de peilingen' uit de zin 'De meeste Nederlander zijn volgens de peilingen tevreden over de manier waarop de regering de coronacrisis behandelt (...)'.

Terwijl ČTK de informatie over de peilingen dus in het vage houdt, schraapt ČT24 deze informatie in zijn geheel en maakt van de tevredenheid van de Nederlanders een feit. Op dezelfde manier ging de server Aktualne.cz te werk: men kopieerde de tekst van ČTK en paste hem enigszins aan. In tegenstelling tot ČT24 editte de auteur hier de tekst van ČTK iets duidelijker en kanachter deze kleine aanpassingen een inhoudelijke bedoeling worden gezien. Al in het kopje komt de lezer buiten het kader van de tekst van ČTK te weten dat de regering gevallen was vanwege 'niet-aflatende druk als gevolg van de toeslagenaffaire'. Uit de rest van de tekst wordt duidelijk dat deze redactionele ingrepen erop gericht zijn de oorspronkelijke bedoeling van het nieuws weer naar voren te brengen, namelijk het informeren over de val van het kabinet zelf, het sterker benadrukken van de redenen die tot die val hebben geleid, en in weerwil daarvan het perspectief

van op handen zijnde verkiezingen te onderdrukken, zoals bijvoorbeeld blijkt uit het weglaten van de zin 'Ruttes partij blijft echter in de peilingen de sterkste', die op de belangrijkste plaats in het artikel stond (en die in de oorspronkelijke versie van ČTK de lead was). Bij Aktualne.cz verschijnt eveneens een nieuw element: het toevoegen van een tekst uit sociale media. In het geval van Aktualne.cz gaat het om een bijdrage op Twitter van de politiek analist Yannis Koutsomitis die in zijn tweet kort en bondig de feiten van de val van de regering en de toeslagenaffaire constateerde.

Ook de nieuwswebsite iDnes.cz, die zijn tekst op dezelfde dag uitbracht, gebruikte het bericht van ČTK. Naast enkele marginale aanpassingen (de leeftijd van de premier die in woorden uitgeschreven was in plaats van in cijfers) bracht de tekst die gegrond was op kennis van topics buiten het kader van de tekst van ČTK: Rutte 'heeft het ontslag aangeboden aan koning Willem-Alexander'. Ook in het geval van iDNES.cz werd bevestigd dat nieuwswebsites vooral in de titel ruimte zien voor een eigen toevoeging aan een geprefabriceerde tekst. Bij iDNES.cz luidt de titel: 'Nederlandse regering gevallen door schandaal over tot de bedelstaf gebrachte ouders'. Net als bij Aktualne.cz werd de reden voor het ontslag meteen in de titel aangegeven en tegelijkertijd werd de emotionaliteit van de mededeling en de interpretatie ervan aanzienlijk versterkt, klaarblijkelijk met het doel om meer aandacht bij de lezers te trekken, ook al gaat dat gepaard met een verschuiving van stijlregister die de kant op gaat van dat van een boulevardblad.

Ook Minuta N van Deník N (Dagblad N) informeerde over de val van de regering. Dit blad kortte het bericht van ČTK in, wat toegeschreven kan worden aan het format van deze ru-

briek die bondige informatie geeft over actualiteiten. Tegelijkertijd werd hier een wijziging in de titel doorgevoerd, waarin informatie over de redenen voor het ontslag werden aangevoerd: ‘Nederlandse regering diende ontslag in door een schandaal over toeslagen voor kinderopvang’. En ook hier is een poging zichtbaar om het bericht van ČTK te beperken tot de essentie en om de inhoud te verschuiven in de richting van het ontslag zelf. Zo liet Minuta N bijvoorbeeld de onhandige formulering van ČTK weg, waarin meteen in de lead verklaard werd dat de ministers in functie zullen blijven en zullen ‘strijden met de pandemie en de gevolgen daarvan, totdat er een nieuwe regering is aangetreden’, waarmee feitelijk de woorden van Rutte werden overgenomen en waarbij een interpretatie als zakelijke informatie gepresenteerd werd. In het artikel van Minuta N was tevens (net als bij Aktualne.cz) sprake van een afzwakking van de samenhang met de verkiezingen, bij voorbeeld doordat de redacteuren informatie weglieten over de positie van Ruttes partij in de peilingen. Als enige vertegenwoordiger in het behandelde fragment had Minuta N de niet ter zake doende opmerking over Geert Wilders en zijn PVV geschrapt, de tweede qua volgorde in de politieke voorkeur, waarmee het afweek van de stereotiepe informatieverschaffing over Nederland, namelijk het fenomeen dat de naam ‘Wilders’ een bijna verplicht onderdeel van elke tekst is. Ook voor wat de hantering van de bron betreft onderscheidde Minuta N zich van de overige nieuwswebsites, omdat deze server niet alleen ČTK, maar ook het oorspronkelijke agentschap DPA als bron vermeldde, waar ČTK inderdaad mee had gewerkt, alsmede een doorklik naar het Twitterkanaal van DPA. Deze stap kan dus beschouwd worden als een poging tot een stap terug in

het kader van verwijzingen naar de meest primaire bronnen. Een andere benadering dan die van de eerdergenoemde journalistieke media die slechts van het bericht van ČTK gebruikmaakten hadden, werd toegepast door Seznam Zprávy (Seznam Nieuws) in het artikel ‘Nederlandse regering diende ontslag in vanwege schandaal met toeslagen. Vlak voor de verkiezingen’. De in het artikel vermelde auteur had met verschillende bronnen gewerkt: DW (Deutsche Welle) en Reuters. Vergelijken met de voorgaande artikelen is de tekst hier veel concreter, langer en bevat (vergeleken met andere Tsjechische bronnen die die dag gepubliceerd werden) nieuwe informatie. Voor de lezer worden zo niet alleen de omstandigheden voor het ontstaan van de affaire toegelicht, maar hij komt bijvoorbeeld ook details van de affaire te weten, namelijk dat een groot aantal getroffen gezinnen afkomstig is uit etnische minderheden of een dubbele nationaliteit bezit. Ook de advocaat Orlando Kadir wordt in de tekst geciteerd. Hij vertegenwoordigt de getroffen gezinnen in de juridische procedure tegen overheidsinstanties en beweert dat er een probleem is door ‘etnische profilering door bureaucraten die vooral op zoek waren naar buitenlands klinkende namen’. Nieuw vanuit het oogpunt van de Tsjechische lezer is verder de differentiatie van het Nederlandse politieke spectrum: Jesse Klaver, de fractieleider van de oppositie voerende partij GroenLinks, komt aan het woord. Hij verwelkomde het ontslag in een tweet, verklaarde dat het ‘om een juiste beslissing voor Nederland ging’ en uitte de wens: ‘Laat dit tegelijkertijd een nieuw begin zijn. Een keerpunt.’ Subtielere informatie krijgt de lezer over de getroffen gezinnen zelf: Seznam Zprávy neemt het verhaal van de zesenvestigjarige Roger Derikx over, vader van twee kin-

deren, die door de Nederlandse staat werd opgezadeld met een schuld van zestigduizend euro. ‘Het belastingkantoor is oppermachtig. Het knijpt je uit zonder tussenkomst van een rechtbank’, citeert Seznam Zprávy berichtgeving van Deutsche Welle. Verder wordt de lezer op de hoogte gebracht van enkele aanvullende realia met betrekking tot het Nederlandse politieke systeem (in de verkiezingen voor de Tweede Kamer gaat het om de verdeling van 150 zetels), waarbij opnieuw de ‘obligate’ Geert Wilders gepresenteerd wordt als Ruttes belangrijkste uitdager. Ook is bij Seznam Zprávy de behandeling van het auteurschap belangrijk. Net als bij de eerdergenoemde media is hier vaak letterlijk de tekst van de Engelstalige versie van Deutsche Welle overgenomen, in dit geval vertaald, inclusief de subkopjes (‘What is the scandal about?’ – ‘Waar gaat het schandaal over?’). Bij andere subkopjes is integendeel sprake van een creatieve aanpassing: terwijl de Engelstalige bron het gedeelte over de getroffen gezinnen betitelt als ‘What have the affected families said?’, concretiseert de auteur van de tekst dit met een ander gedeelte van het artikel door te melden: ‘Ze hebben me mijn auto, mijn koelkast en bijna de helft van mijn salaris afgepakt’. Het kopiëren van de brontekst geldt ook voor ‘twitterverslaggeving’: de tweet van Jesse Klaver is overgenomen van de Deutsche Welle. Uit de tekst blijkt dat de Tsjechische server ook de ‘vertaling’ van de uitspraak uit het Engelstalige artikel heeft overgenomen. Terwijl Klaver het in het Nederlands op een printscreen van Twitter slechts over het ontslag heeft als ‘het enige juiste besluit’ waarmee de regering op de affaire kon reageren, voegt Deutsche Welle er in dat citaat een commentaar aan toe door Klavers woorden te parafraseren: het

gaat volgens deze website om ‘de juiste beslissing’ voor Nederland. De Tsjechische vertaling uit het Engels verandert door de foutief geplaatste aanhalingstekens in ‘het juiste besluit voor Nederland’ en vertekent dus Klavers woorden. Kortom, wat kan men constateren op grond van deze korte analyse van het gekozen voorbeeld hoe informatie verschaft wordt over één concrete gebeurtenis in de Nederlandse politiek? Het is duidelijk dat Nederland vanwege de taalbarrière voor wat de informatievoorziening betreft duidelijk slechter wordt gecoverd dan de landen waarvan de talen tot de standaardkennis van de Tsjechische journalisten behoren. De meeste redacties werkten met slechts één bron, namelijk ČTK, en ook deze bron bleek al een secundaire verwerking van andere bronnen, eveneens anderstalige en dus geenszins primaire bronnen. Men kan dus aannemen dat wat de Tsjechische lezer onder ogen krijgt, vaak het resultaat is van een derde of een vierde transfer van informatie die afkomstig is van een oorspronkelijke bron. Als we dus de kwaliteit van de informatie zouden gaan meten aan de hand van de afstand van de ontvanger van de oorspronkelijke bron, dan krijgt de Tsjechische lezer pas het op twee of drie na best mogelijke resultaat. Al aan een klein voorbeeld bleek het mogelijk om niet alleen feitelijke, maar ook inhoudelijke verschuivingen te constateren die hierdoor ontstaan. Het hoofdprobleem blijft echter de mate van differentiatie van de informatie: nuances als ooggetuige, de verschillende meningen over dezelfde problematiek die er in Nederland zelf bestaan of een grondigere analyse van een probleem maken slechts in beperkte mate kans om door te dringen in de Tsjechische verslaggeving. Waar pogingen gedaan worden om bepaalde ‘concurrentievoordelen’ te

verkrijgen door een meer gedifferentieerde inhoud, wordt opnieuw vertaald uit secundaire bronnen, meestal afkomstig uit Engelstalige verslaggeving. Het is paradoxaal dat de praktijk van vertaling via een derde taal, niet toegestaan in literaire vertalingen, op het gebied van de verslaggeving niet alleen voortduurt, maar juist kansen biedt waarmee voordeel verkregen kan worden (het reproduceren van een artikel uit een Engelstalig medium in plaats van het overnemen van een Tsjechisch artikel v dat gebaseerd is op een ander Engelstalig of Duitstalig medium). Ook het werken met auteurschap is bij de receptie van buitenlandse realia van een ‘exotisch land’ als Nederland aanzienlijk verschillend van wat we in de academische omgeving leren over het correct omgaan met bronnen. Al geringe veranderingen in de tekst, die een tekstvergelijkingssysteem tot plagiaat zou bestempelen, worden beschouwd als door de auteur toegevoegde waarde. Tegelijkertijd wordt aan de hand van dit voorbeeld duidelijk dat de plek in de tekst waarop de redacties zich concentreren om zich te kunnen onderscheiden van andere media op de Tsjechische markt, voornamelijk de kopjes betreft. De Tsjechische lezer krijgt zo een identiek artikel over het ontslag van de Nederlandse regering onder vier verschillende koppen te zien. Op grond van deze overwegingen kunnen de volgende vragen worden gesteld: in hoeverre verschilt het beeld van Nederland dat door dit soort mediaal coveren in de Tsjechische omgeving ontstaat, van de Nederlandse realiteit? En welk verschil kan alleen al één verslaggever uitmaken die in staat is om de originele bronnen in het Nederlands te lezen? (Experimenten in deze richting zijn met name in Deník N zichtbaar.) ▢

TEKST Denisa Truijensová
VERTALING Ruben Pellar

Welk verschil maakt een (niet-bestaande) taalbarrière uit?

DE DEMISSIE VAN HET KABINET RUTTE III IN DE DUITSE EN VLAAMSE MEDIA

Het aftreden van de Nederlandse regering van de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD), het Christen-Democratisch Appèl (CDA), de Democraten 66 (D66) en de ChristenUnie (CU) was medio januari 2021 het belangrijkste onderwerp in de Nederlandse berichtgeving. Mark Rutte, die al sinds 2010 aan het hoofd van de Nederlandse regeringen staat, heeft zijn ontslag bij de koning ingediend, waarbij hij de demissie motiveerde met zijn politieke verantwoordelijkheid in de affaire van de onterechte terugvordering van kinderopvangtoeslagen – dus een schandaal dat al enkele jaren onder de naam ‘Toeslagenaffaire’ door de Nederlandse media wordt besproken. Slechts twee maanden voor de parlementsverkiezingen viel dus de regering in Nederland. Hoe reageerden de buitenlandse media op deze gebeurtenis? Het doel van deze studie is te kijken naar de berichtgeving in de media over deze concrete gebeurtenis in de Nederlandse politiek, niet alleen in een of ander buitenland, maar bij de ‘buren’ – in Duitsland en in Vlaanderen. Men zou verwachten dat gezien de geografische en politieke nabijheid het gebeuren in het buurland beter wordt

gevolgd dan bijvoorbeeld in Tsjechië en dat de Duitse en Vlaamse media hun lezers een zo goed en zo snel mogelijk berichtgeving van de buitengewone situatie in Nederland willen bieden. De belangrijkste variabele die wij hierbij zullen bekijken is datgene wat deze twee ‘buren’ onderscheidt: de taal. De Vlaamse media werken in dezelfde taal als de Nederlandse publieke ruimte en zullen dus een eenvoudige toegang tot informatie hebben – zal dit een rol daarin spelen bij welke berichtgeving de Vlaamse lezer krijgt in vergelijking met de Duitse lezer, en zo ja, van welk soort?

Voor de analyse werden artikelen geselecteerd van de meest gebruikte websites, meestal webformats van nationale dagbladen (spiegel.de, welt.de, zdf.de, zeit.de, tagesschau.de, demorgen.be, tijd.be, standaard.be en knack.be). Om ervoor te zorgen dat de steekproef zoveel mogelijk te handwijze van de lezer zelf kopieert en met het doel dat daarin artikelen zijn vertegenwoordigd waarbij een hoog aantal lezers kan worden verwacht, werd een eenvoudige Google-zoekopdracht uitgevoerd met trefwoorden in de betreffende talen (aftreden van het Nederlandse kabinet, aftreden van Rutte, toeslagenaffaire)). Om aan het criterium van de maximale toegankelijkheid te voldoen werden in de steekproef alleen artikelen opgenomen die vrij beschikbaar waren op het internet, d.w.z. geen betaalde artikelen. Alle artikelen werden kort na de gebeurtenis gepubliceerd, d.w.z. tussen 15 en 20 januari 2021 – hoofdzakelijk reageren ze dus onmiddellijk op de gebeurtenis, zonder de mogelijkheid een perspectief op langere termijn of een bredere context te reflecteren.

Bij de vergelijking werd in het bijzonder aandacht besteed aan koppen, leads en foto's als 'inleidingen' op de boodschap van een bepaald artikel, het omgaan met het feitenmateriaal

(in dit geval vooral de *toeslagenaffaire*) met inbegrip van concrete namen die in de teksten voorkomen, het werken met de bredere context van de gebeurtenis, en de manier waarop de afzonderlijke media met primaire bronnen en bijlagen omgingen.

De kop en de de lead zijn altijd de sleutel tot de boodschap in een mediaopdracht; juist daarop richt de lezer zijn eerste aandacht, en het is ook daardoor dat de media zich trachten te profileren. Zo trekt de auteur van een door tagesschau.de gepubliceerd artikel de aandacht van de lezer door te vragen: 'Valt het kabinet van premier Rutte vandaag?' Reeds hier zien we een significant verschil in de verslaggeving over de Nederlandse politieke realiteit bij de 'buren' en bij de op groter afstand zich bevindende ontvangers: de Duitse lezer wordt op de gebeurtenis geattendeerd nog voordat deze plaatsvindt. Dezelfde nieuwserver begeleidt een reportage die een paar uur later verschijnt met een foto die bijna de hele wereld is rondgegaan in verband met de val van de regering: Mark Rutte rijdt naar de residentie van de koning om zijn demissie in te dienen zittend op een typisch Nederlands vervoermiddel: de fiets. Alle artikelen in de Duitse steekproef informeren de lezer ook aan het begin over de reden van de val van het kabinet, d.w.z. het schandaal van de *toeslagenaffaire* wordt altijd op de een of andere manier vermeld. Het portaal welt.de breidt dit bericht onmiddellijk in de lead uit met de informatie dat door de affaire vooral gezinnen met een migratieachtergrond zijn getroffen. Bovendien verschijnt in de regel op prominente plaatsen in het nieuws al een voortekenen van een commentaar, namelijk de constatering dat de premier tot de verkiezingen in maart in functie zal blijven en dat hij zijn ambt van premier ondanks het schandaal waarschijnlijk succesvol zal verdedigen.

In de meeste artikelen komt de premier op foto's voor, maar hij is niet de enige politicus wiens naam in de teksten verschijnt. Op de denkbeeldige tweede plaats figureert de oppositiepolitici en voormalig minister van Sociale Zaken in de tweede Rutte-regering, Lodewijk Asscher, die vermeld wordt in acht artikelen in verband met zijn aftreden als leider van de PvdA (Partei van de Arbeid). Verder verschijnen de namen van Sigrid Kaag (leider van regeringspartij D66), Menno Snel (voormalig minister van Financiën, D66), Alexandra van Huffelen (staatssecretaris bij het ministerie van Financiën, belast met de *toeslagenaffaire*, D66) en Geert Wilders (oppositiepolitici, PVV), die weliswaar als oppositiepolitici niet direct met de *toeslagenaffaire* te maken heeft, maar wel een figuur is die vaak in buitenlandse nieuwsberichten wordt genoemd. Vooral de aanwezigheid van Alexandra van Huffelen (die niet tot de belangrijkste politieke figuren behoort, maar wel belast is met de agenda van de *toeslagenaffaire* inclusief de compensatie voor getroffen gezinnen) in de steekproef kan worden geïnterpreteerd als signaal van een poging om de lezer dieper te informeren over vooral de kern van de *toeslagenaffaire*, de ontwikkeling en de oplossingen ervan. Natuurlijk verschillen de media in hun specifieke behandeling van het onderwerp van de val van de Nederlandse regering, waarbij sommige vooral de verhalen van de getroffen gezinnen beschrijven, terwijl andere de gebeurtenis meer vanuit een politiek perspectief bekijken en zich richten op de kwestie van de komende verkiezingen. Sommige sites, zoals zeit.de en nwzonline.de, vergelijken de Nederlandse politieke crisis met de Italiaanse. Ze 'helpen' de Duitse lezer dus door de situatie in Nederland te vergelijken met iets wat hij al weet en ze in een

internationale context te plaatsen.

Ook de Vlaamse nieuwssites berichten in de perex over de demissie en het verband met de *toeslagenaffaire*. De *Standaard* vermeldt direct in de inleiding ook, dat de minister van Economische Zaken, Eric Wiebes (VVD), met onmiddellijke ingang ontslag heeft genomen (en dus geen deel zal uitmaken het demissionaire kabinet dat het land naar de verkiezingen moet leiden). Ook werd meteen aan het begin herhaald dat de val van het kabinet niet geheel onverwacht was, aangezien de gevolgen van de *toeslagenaffaire* al enkele dagen een veelbesproken onderwerp waren. In drie gevallen komt het woord *toeslagenaffaire* al in de titel voor. Het is dus waarschijnlijk dat het Vlaamse publiek dit begrip niet voor het eerst ontmoet – wanneer ze over het ontslag berichten beginnen de journalisten niet bij het begin en kunnen voortbouwen op de 'voorkennis' over het onderwerp.

Ook in het Vlaamse geval worden bijna alle teksten aangevuld met foto's van Mark Rutte. Wat echter opvallend verschilt van de Duitse berichtgeving is het grote aantal toegevoegde video-reportages – in het VRT-artikel zijn bijvoorbeeld vijf video's over het aftreden van de Nederlandse regering te zien. De artikelen gaan ook vaak vergezeld van audioverslagen, audio-opnamen van persconferenties van de regering en toespraken van de premier, of interviews met Nederlandse verslaggevers en deskundigen. Hoewel deze aanvullingen en primaire bronnen in de Vlaamse media herhaald worden (waardoor een soort 'canon' ontstaat van wat belangrijk is voor de Nederlandse situatie, die niet veel verschilt tussen de Vlaamse media), hebben Vlaamse lezers dankzij authentieke video- en audio-opnamen en originele citaten een minder vertekende toegang tot informatie over de Nederlandse politieke crisis –

hoewel deze primaire documenten voor hen geselecteerd werden, wat ook gezien kan worden als een vorm van verwerking. Op basis van directe links beschikken Vlaamse lezers echter, naast de authentieke documenten, over een ruimere mogelijkheid om desgewenst aanvullende informatie rechtstreeks in Nederlandse bronnen op te zoeken. Juist in dit punt verschillen de Vlaamse media sterk van de Duitse media, en dit verschil houdt rechtstreeks verband met de (niet-bestaande) taalbarrière.

Minder opvallend is het verschil in de plaatsing van de gebeurtenis in een bredere context. Alle artikelen besteden natuurlijk aandacht aan de *toeslagenaffaire*, waarbij de lezer een nadere toelichting krijgt op wat er daarin precies aan de hand was, hoe deze geleidelijk aan het licht kwam, hoe het debat erover verliep, maar ze bieden ook interpretaties – hoe een dergelijke situatie zich überhaupt heeft kunnen voordoen en wie er voor de fouten verantwoordelijk was. De Vlaamse lezer wordt zo ook bijvoorbeeld voor de zeer subtiele vraag gesteld: waarom moest het zover komen voordat minister Asscher en zijn medewerkers reageerden? Ook de kwestie van de etniciteit van de getroffen gezinnen krijgt diepere aandacht, waardoor het probleem op een breder vlak aan de orde komt.

Tegelijkertijd kijken de auteurs van de Vlaamse artikelen echter niet alleen naar het verleden van de affaire, maar ook naar de toekomst van de regering. Zij plaatsen het ontslag in de context van de komende parlementsverkiezingen en de coronacrisis. Zo wordt de lezer erover geïnformeerd dat het Nederlandse volk zijn vertrouwen in de premier niet verliest; volgens de door de Vlaamse correspondenten gekozen bronnen is dit de verdienste van de anti-epidemiemaatregelen ingevoerd door de regering.

Naast de veelvuldig genoemde naam van de premier worden in de artikelen ook de namen van de afgetreden staatssecretaris van Financiën (Menno Snel, D66), de voormalige minister van Sociale Zaken Asscher (PvdA), de leiders van coalitiepartijen van D66 en CDA (Sigrid Kaag en Wopke Hoekstra) en van de vicepremier voor CU, Carola Schouten, vermeld. Noch de namen van de CDA-voorzitter, noch die van de vicepremier kwamen in de Duitse media voor, wat suggereert dat de Vlaamse lezers wellicht meer op de hoogte zijn van de politieke ontwikkelingen in Nederland, maar aan de andere kant ontbreken juist de namen van degenen die met de meer concrete feiten van de *toeslagenaffaire* zelf te maken hebben. Het aftreden van de regering is hier dus meer een demissie van de regering dan het hoogtepunt van een affaire.

Een bijzonder geval vormt het artikel op hln.be, waarin het onderwerp van de val van de Nederlandse regering vanuit een geheel ander perspectief wordt behandeld. Het artikel reageert namelijk op een verklaring van de bekende Nederlandse viroloog Marion Koopmans, die zei: 'De val van het kabinet kwam op het slechtst mogelijke moment.' Het blad besteedt verder aandacht aan het feit dat in een tijd waarin nieuwe mutaties van het virus de kop opsteken en het aantal besmette mensen niet snel genoeg daalt, dit de agenda is waarop de aandacht moet worden gericht – de aanpak van de coronacrisis. Dit plaatst het aftreden van de regering in een heel andere context dan die van de *toeslagenaffaire*. Ongeacht in welke richting een dergelijk artikel de Vlaamse lezer oriënteert (het is een kader dat zeer dicht ligt bij dat van premier Rutte, want het prioriteren van de strijd tegen het coronavirus was precies de hoofdlijn van zijn verkiezingscampagne), kan worden ge-

constateerd dat een omgeving die het zich kan veroorloven om vanuit meerdere perspectieven media-aandacht te besteden aan één enkele gebeurtenis, een omgeving is die goed geïnformeerd is en een genuanceerde kennis bezit van de politieke realia.

De Duitse en Vlaamse journalisten die de gelegenheid aangrepen om hun lezers te informeren over de politieke crisis in hun buurland, hadden geen gemakkelijke taak. Het ging er niet alleen om het publiek te herinneren aan wat de oorzaak van de val van het kabinet was, en verder te schetsen wat er de komende dagen en weken zal gebeuren, hoe de situatie de burgers zal beïnvloeden en wie Nederland nu zal besturen, maar ook om interpretaties en aanwijzingen te bieden over hoe de situatie moet worden beoordeeld. Kunnen we op basis van een kleine steekproef over een specifieke gebeurtenis algemene trends en eventuele verschillen tussen het Duitse en het Vlaamse discours benoemen?

De Duitse media richtten zich vooral op de kwestie van de *toeslagenaffaire*, d.w.z. op de oorzaak van de demissie. Zij legden uit waarover het ging, analyseerden de oorzaken en gevolgen ervan, gingen nader in op de slachtoffers (als individuen en als groepen) en ook op het ontsluieren van het schandaal. De zwaarte van de *toeslagenaffaire* werd door sommige Duitse media (bv. dw.com/de) geïllustreerd met reële levensverhalen van de getroffen gezinnen.

De berichtgeving van de Vlaamse nieuwsportalen over het aftreden van de regering was daarentegen vooral gericht op het aftreden zelf en de 'politieke' kwesties die daaruit voortvloeiden. Dat wil zeggen dat hun berichtgeving meer gepersonaliseerd was; de affaire was in hun perceptie vooral een zaak van enerzijds 'daders'

en 'verdachten' en anderzijds 'verantwoordelijken' onder de politici; en de vraag welke impact de val van de regering zou hebben op de komende verkiezingen en hoe de politieke crisis van invloed zou zijn op de oplossing van de covid-19-pandemie kreeg ook grondige aandacht.

De Vlaamse media citeerden uitgebreid, en kozen daarbij opnieuw vooral voor politieke vertegenwoordigers, meestal de regeringsvertegenwoordigers onder leiding van Mark Rutte. De Duitse verslagschrijvers daarentegen kozen vaker voor hun eigen bewoordingen en commentaar. Wat het visuele aspect van de artikelen betreft, d.w.z. foto's en video's, gebruikten de Duitse media die niet konden profiteren van de toegankelijkheid van directe bronnen qua taal, eerder foto's om het onderwerp te illustreren, terwijl Vlaamse nieuwsservers vaker gebruik maakten van audiovisuele opnamen. In beide onderzochte steekproeven werd Mark Rutte bijna uitsluitend op foto's afgebeeld; foto's van andere politici kwamen in de artikelen niet voor. Zo is in de beeldenbijlage en in de verwijzingen naar directe bronnen nog meer personalisering waar te nemen dan in de tekst, en deze is met name toegespitst op regeringsfunctionarissen. In tegenstelling tot de tekst is er – noch in het Vlaamse, noch in het Duitse geval – geen enkele ruimte meer voor een differentiatie van het onderwerp naar coalitiepartners, vertegenwoordigers van de oppositie of zelfs vertegenwoordigers van de slachtoffers.

De (niet-bestaande) taalbarrière kwam dan ook vooral tot uiting bij het werken met primaire bronnen (interviews, toespraken, commentaren van Nederlandse deskundigen), waarvan de Vlaamse media uitvoerig gebruikmaakten, terwijl de Duitse bericht-

geving 'omwegen' moest zoeken via commentaren, de geciteerde uitspraken moest vertalen en in de illustraties zich moest beperken tot beeldmateriaal. De Duitse lezer moest aldus resigneren op een snelle mogelijkheid om kennis te nemen van het primaire materiaal en dus wellicht om het werk van de journalisten te controleren of zelf aanvullende informatie op te zoeken.

De taalvaardigheid van de Vlaamse lezer speelde waarschijnlijk ook een rol in het feit dat Vlaamse journalisten bij hun publiek op een betere voorken-nis van het onderwerp konden rekenen – voor de toeslagenaffaire was het voldoende om alleen maar naar deze kennis te verwijzen, de term in de kop te gebruiken, minder uit te leggen en meer te focussen op de politieke implicaties van de demissie. Duitse journalisten behielpen zich daartegen in het toelichtende gedeelte met vergelijkingen, waarbij zij de Nederlandse politieke situatie vaker in een internationale context plaatsten. Ook kan in de geëvalueerde steekproef een grotere neiging tot concretisering door middel van verhalen en meer ruimte voor slachtoffers bij het verklaren van de context van *toeslagenaffaire* worden waargenomen.

Over de vraag of een Vlaamse dan wel een Duitse lezer een betere berichtgeving over de Nederlandse politiek krijgt, kan natuurlijk geen uitsluitel worden gegeven – niet in de laatste plaats omdat er niet zoiets bestaat als een puur Vlaamse lezer (die alleen de Vlaamse berichtgeving zou lezen) en een puur Duitse lezer (die alleen de berichtgeving in het Duits zou lezen). Uit de steekproef kan echter worden geconcludeerd dat indien dergelijke lezers zouden bestaan, zij *ander* nieuws zouden ontvangen. ▢

'Van sommige nieuwsberichten uit Nederland schrik ik eerlijk gezegd behoorlijk.'¹ Een reflectie op de Nederlandse politiek, zoals gepresenteerd in enkele rechts-conservatieve media

Het ene Nederland is het andere niet. De voorstelling die wij ons van dit land en zijn politieke systeem maken, is tot op zekere hoogte altijd afhankelijk van de bron van informatie die we voor het maken van die voorstelling gebruiken. En dat is niet altijd een feitenrelaas over Nederland. Aan het begin van dit essay stond de hypothese dat de beeldvorming van een politieke cultuur in het buitenland in grote mate beïnvloed wordt door nieuwsberichten en opiniestukken. Op grond van de gekozen voorbeelden zou ik er daarom graag over willen nadenken hoe we dit soort materiaal kunnen onderzoeken en of we op basis daarvan kunnen vaststellen welk antwoord de Tsjechische media geeft op de vraag 'wat Nederland is'.

De gekozen voorbeelden zijn vrij specifiek. Ze komen uit artikelen van twee nieuwssites met een rechts-conservatieve inslag: *Konzervativní noviny* (www.konzervativninoviny.cz, hierna aangeduid als 'KN') en *Pravý prostor* (www.pravyprostor.cz, hierna aangeduid als 'PP'). Het gaat hier om kleinere, onafhankelijk gefinancierde nieuwssites die zichzelf in hun rubriek

'over onszelf' of 'over dit project' openlijk als 'rechts' en 'conservatief' omschrijven. Een ander belangrijk aspect is dat ze zichzelf zien als een alternatief voor of een tegenstander van de zogenaamde 'mainstream media'. Dit is voor de analyse vooral een voordeel omdat er op dit soort nieuwssites vaak sprake is van een vrij grote mate van expliciteit. Deze nieuwssites bieden niet alleen ruimte aan een brede stroom van gelijkgestemde auteurs, wat tot een gevarieerder aantal voorbeelden leidt, maar er bestaat hierdoor ook minder risico dat de inhoud over een bepaald thema enkel de afspiegeling is van de mening van een of twee auteurs. De keuze voor de twee desbetreffende nieuwssites is ook ingegeven door het streven van beide sites om zich met bepaalde formele kenmerken te profileren, met name door een degelijke onderbouwing van de stukken en bij enkele thema's ook door het geven van een overvloed aan statistieken en 'harde feiten'. Het moge duidelijk zijn dat deze formele kant de indruk van serieuze journalistiek moet wekken en het journalistieke gehalte van deze sites in de ogen van



'Laat Nederland maar uit de EU stappen' / „Ať vystoupí z EU Holandsko.“
BRON/ZROJ Reddit, FOTO autor

de lezers moet verhogen.

Welk 'beeld' van Nederland presenteren KN en PP aan hun lezers? Deze vraag zal in dit essay in enkele stappen beantwoord worden. Ten eerste wordt in de concrete verzameling voorbeeldartikelen naar 'clusters' van thema's gezocht, die verband houden met Nederland, waarbij ook gekeken wordt naar het emotionele niveau ervan en naar de personen die met deze thema's verbonden zijn. Vervolgens wordt getracht om algemenere verhaallijnen te benoemen, waarin deze thema's worden ondergebracht. Er wordt hierbij niet alleen gevraagd waarom iets in de artikelen voorkomt, maar ook wat er misschien ontbreekt en waarom. Het uiteindelijk

¹ Citaat uit het artikel DRÁPAL, Dan, Ať vystoupí z EU Holandsko ('Laat Nederland maar uit de EU stappen'), 29-6-2021, in: www.konzervativninoviny.cz/at-vystoupi-z-eu-holandsko/

ke doel is om – en hier kunnen zeker de interpretaties verschillen – stil te staan bij de vraag welk doel dit relaas over Nederland op de onderzochte nieuwssites eigenlijk dient.

In totaal zijn er voor dit essay 37 artikelen uit PP en 20 artikelen uit KN geanalyseerd, die tussen juni 2019 en juni 2021 zijn gepubliceerd. De verzameling is samengesteld door te zoeken op termen zoals ‘Nizozemsko’, ‘nizozemsky’, etc. Vervolgens zijn de artikelen verwijderd die slechts zijdelings met Nederland te maken hadden (waarin bijvoorbeeld zinnen zoals ‘persoon XY van Nederlandse komaf deed...’ voorkwamen). Het corpus is vervolgens verdeeld in twee categorieën: in een groep artikelen waarin Nederland wordt genoemd als een verwijzing naar of een voorbeeld van een bepaald verschijnsel en in een waarin de politieke realiteit van Nederland rechtstreeks aan bod komt. Vervolgens is bij elk artikel vastgesteld welke thema's erin aan bod komen (in één artikel kunnen dus meerdere thema's voorkomen).

De twee meest frequente algemene thema's, zowel in PP als in KN, waren ISLAM en ECONOMIE, die beide in 17 artikelen voorkwamen. Andere thema's die herhaaldelijk aan bod kwamen, waren MILIEU (6), NIEUW-LINKS (5), CORONAVIRUS (6) en EUTHANASIE (3). Thema's zoals buitenlandse politiek of de monarchie kwamen in minder artikelen voor.

In PP en KN hebben de artikelen in de categorie economie min of meer dezelfde tendens. Ze hebben enkele specifieke kenmerken. Zo speelt de inhoudelijke analyse van de Nederlandse economie bijvoorbeeld een ondergeschikte rol en wordt hierbij in het overgrote deel de Europese poli-

tiek als uitgangspunt genomen. Nederland wordt hier meestal positief beschreven, soms neutraal. Vaak wordt de nadruk gelegd op het goed ontwikkelde Nederlandse pensioenstelsel. Daarbij wordt ook vaak positief gesproken over de afwijzende houding van de Nederlandse regering met betrekking tot de oplopende gemeenschappelijke Europese schuldenlast in de context van de groep van vier ‘zuinige’ Europese landen of in de context van de tegenstelling tussen het noorden en het zuiden van Europa. Vanwege de neoliberale inslag van beide nieuwssites wordt er vaak positief over de Nederlandse politiek geschreven, al zijn er ook enkele kritischere artikelen te vinden. Vanuit economisch oogpunt wordt Nederland over het algemeen gepresenteerd als een succesvol land dat profiteert van de Europese integratie en een kwalitatief hoogstaand socialezekerheidsstelsel heeft.

Dit is echter compleet het tegenovergestelde bij het op een na meest voorkomende thema: de islam. In de artikelen waarin dit thema aan bod komt, domineren artikelen die rechtstreeks aan Nederland gewijd zijn. Hierin zijn de politieke ontwikkelingen in Nederland het hoofdthema en niet slechts een voorbeeld of illustratie. De meeste hebben een hoog (negatief) emotioneel gehalte. Dit is niet alleen terug te zien in de gebruikte taalmidelen, maar ook doordat de islam in deze artikelen in verband wordt gebracht met verschijnselen zoals hoge misdaadcijfers, geweld tegen vrouwen, mislukte integratie, onbeheersbare migratie, het falen van het multiculturalisme en georganiseerde misdaad. In de artikelen waarin Nederland enkel in bredere context

wordt genoemd, is er sprake van contexten zoals het uiteenvallen van de Westerse wereld, de islamisering en de mislukking van het multiculturalisme. In KN komt in enkele artikelen een tamelijk interessante redenering voor over de band tussen het westerse ‘progressivisme’ en de islamisering. De auteurs wijzen op een vermeende paradox bij westerse ‘progressievelingen’: enerzijds verdedigen ze de uitbreiding van de rechten van vrouwen en seksuele minderheden, anderzijds steunen ze de islamisering van Europa, hetgeen, volgens hun critici, rechtstreeks in tegenspraak is met hun andere desiderata. Hier is echter belangrijk om op te merken dat bij dit thema en deze argumentatie een rol speelt at de auteur en columnist Ayaan Hirsi Ali veel ruimte krijgt in KN. Ze komt daar niet alleen voor in de rol van een bekend intellectueel over wier activiteiten wordt geïnformeerd, maar in KN worden ook vertalingen van haar artikelen gepubliceerd. Omdat Ayaan Hirsi Ali, voormalig lid van de VVD, lang in Nederland woonachtig was en vaak naar haar ervaringen in Nederland verwijst, zijn er in KN meer voorbeelden te vinden waarin Nederland een rol speelt.

Een ander interessant feit is dat het thema islam in het onderzochte corpus bijna het enige thema is (dit geldt in grotere mate voor PP dan voor KN, dat zich wat ‘plastischer’ probeert uit te drukken), waarbij de auteurs naar de Nederlandse partijpolitiek verwijzen. In de artikelen over de islam komen twee concrete actoren het vaakst aan bod: Geert Wilders en diens politieke partij de PVV (in de rol van voorvechters van de vrijheid van meningsuiting en van de ‘Europese waarden’) en de partij DENK (die wordt

daarentegen neergezet als een partij die de Nederlandse samenleving wil ontwrichten). In artikelen over andere onderwerpen (zoals economie of buitenlandse politiek) wordt de Nederlandse politieke situatie niet zo diep en feitelijk geanalyseerd als in artikelen over de islam. Het is duidelijk dat de combinatie Nederland en islam in het rechts-conservatieve medialandschap een bijzondere positie inneemt.

In artikelen over nieuw-links en het milieu wordt Nederland met uitzondering van één geval slechts als illustratie van een breder verschijnsel genoemd en dan ook nog eens (geheel in lijn met de ideologische achtergrond van beide nieuwssites) in negatieve zin. De auteurs van deze artikelen benadrukken dat het Westen te ‘progressief’ is, wat volgens hen vooral tot uiting komt in kwesties op het gebied van gender, feminisme of antiracisme. Deze thema's worden vaak verbonden met de vermeende beperking van de vrijheid van meningsuiting, die de auteurs van deze artikelen bekritiseren. De kritiek is in deze artikelen hoofdzakelijk gericht op ‘het progressieve Westen’ of de EU en niet zozeer op het land Nederland zelf, dat vooral als voorbeeld of illustratie wordt aangehaald.

Op dit punt is in het algehele discours van de bestudeerde nieuwssites een bepaalde inconsistentie waar te nemen. Enerzijds worden in de artikelen die zich op de islam richten progressieve agendapunten, zoals de strijd voor de rechten van de vrouw en lhbt'i'ers, louter positief beschreven en gepresenteerd als een gewenst onderdeel van de ‘waarden van de Westerse beschaving’ dat verdedigd moet worden. Aan de andere kant worden

soortgelijke agendapunten in de artikelen die grotendeels gewijd zijn aan ‘nieuw-links’ en het milieu kritisch beschreven (zie bijvoorbeeld kwesties op het gebied van gender). Het onderliggende kader voor dat negatieve perspectief is opnieuw de beperking van vrijheden, of dat nu de vrijheid van meningsuiting is of bepaalde economische vrijheden die volgens de auteurs door ecologische maatregelen worden aangetast.

In de Tsjechische receptie van de Nederlandse actualiteit is inmiddels ook het zeer actuele probleem van de coronapandemie doorgedrongen. In alle artikelen uit de onderzochte periode werd Nederland op dit punt in een bredere context genoemd: in het kader van de reactie van de EU op de pandemie. Wanneer de Nederlandse politiek beoordeeld werd, overheerste een positieve toon. De auteurs prezen vooral de tijdige en adequate reactie van de Nederlandse regering. Als voorbeeld van een snelle en effectieve reactie noemden de auteurs bijvoorbeeld de beslissing om het vaccineren met AstraZeneca stil te leggen.

Het laatste belangrijke thema is euthanasie, dat in tegenstelling tot alle andere thema's die op beide onderzochte nieuwssites aan de orde kwamen, alleen in KN voorkwam. Dit thema wordt in de Tsjechische setting als een specifiek Nederlands thema gezien en artikelen over dit thema richtten zich hoofdzakelijk op de Nederlandse situatie. De auteurs van deze artikelen wezen hoofdzakelijk op de stijgende liberalisering van euthanasie in Nederland, die zij (geheel in lijn met de conservatieve inslag van de website) als problematisch ervaren.

Bij de artikelen over andere, minder vaak voorkomende thema's konden er

op basis van het corpus geen verstrekkende conclusies worden getrokken. Het ging hierbij bijvoorbeeld over de kwaliteit van de democratie, de toekomst van de monarchie, buitenlandse politiek e.d. Over het algemeen werden deze ‘Nederlandse’ agendapunten in een positief licht gepresenteerd. Aan het einde van het corpus (juni 2021) en vlak erna is echter een afwijking waar te nemen. Deze houdt verband met het Nederlandse optreden ter ondersteuning van de rechten voor lhbt'i'ers in Hongarije. Dit thema leidde in KN tot de reactie dat het Westen te progressief is en de christelijke waarden bedreigt.

Naast thema's zijn ook personen een belangrijk aspect van de manier waarop er tegen Nederland en de Nederlanders wordt aangekeken. Daarom is in de verzameling artikelen uit KN en PP tevens deze variabele in beschouwing genomen. Welke concrete politici en concrete feiten over Nederland en de Nederlanders werden bij naam genoemd en welke connotatie bracht deze concretisering met zich mee? En welke boodschap werd er getracht over te brengen wanneer auteurs geen concrete namen noemden, maar voor een hogere mate van generalisatie kozen?

In PP werden in slechts 11 van de onderzochte artikelen concrete politieke partijen of politici genoemd. In de overige artikelen werd er altijd over Nederland of over Nederlanders als geheel gesproken. Wat concrete personen betreft kwam Mark Rutte (altijd als premier van Nederland) het vaakst voor, gevolgd door Geert Wilders (partijleider van de PVV en strijder tegen islamisering) en de politieke partij DENK (als islamitische partij). In afzonderlijke gevallen werd er ook ver-

wezen naar de Socialistische Partij (SP), de groenen (GroenLinks) en de politici Jeroen Dijsselbloem (minister van Financiën), Wopke Hoekstra (minister van Financiën) en Femke Halsema (burgemeester van Amsterdam). Verwijzingen naar de premier en ministers worden over het algemeen gedaan in de context van het regeringsbeleid en zijn dus niet verbonden met de politieke partij die ze vertegenwoordigen. Paradoxaal genoeg wordt deze trend niet beïnvloed door de verkiezingen die in maart 2021 plaatsvonden en dus nog in het corpus konden worden meegenomen.

In ongeveer de helft van de artikelen uit KN wordt verwezen naar concrete namen van politici. Net als in PP komt hierin Mark Rutte het vaakst voor, wederom als vertegenwoordiger van de regering (slecht in één geval wordt hij verbonden met de VVD). Andere namen die de lezer vaker tegenkwamen, waren Geert Wilders (politicus die tegen migratie is en strijd voor de vrijheid van meningsuiting) en de al eerder genoemde Ayaan Hirsi Ali (activiste, schrijfster, lid van de VVD). De volgende namen werden één keer genoemd: Tjeerd de Groot (vertegenwoordiger van de 'klimaatactivistische' partij D66), Johan Remkes (burgemeester van Den Haag) en Kees van der Staaij (leider van de politieke partij SGP). Wat politieke partijen betreft komt de Tsjechische lezer het vaakst de VVD en D66 tegen. De politieke partijen CU en SGP worden minstens bij naam genoemd.

Als we beide nieuwssites op dit punt met elkaar vergelijken, kunnen we constateren dat KN meer dan PP probeert om ook aandacht te schenken aan de partijpolitieke dynamiek in Nederland. Niet alleen komen er in de

artikelen meer verwijzingen naar politieke partijen voor, maar in enkele gevallen komt ook de politieke discussie zelf aan bod (bijvoorbeeld de discussie over euthanasie). Daarentegen hebben de verwijzingen naar Nederland in PP in het overgrote gedeelte van de artikelen betrekking op de Nederlandse regering (zelfs wanneer er een politicus expliciet bij naam genoemd wordt) of op een bepaalde referentiegroep (bijvoorbeeld immigranten, moslims, boeren, progressieven). De enige persoon die meer ruimte krijgt en meer geconcretiseerd wordt, is Geert Wilders. Het is in dit verband interessant om op te merken dat het nieuwe gezicht van het rechts-conservatieve politieke spectrum, Thierry Baudet, door beide nieuwssites praktisch over het hoofd gezien wordt (in KN wordt hij voor het laatst in maart 2019 genoemd, in verband met de Provinciale Statenverkiezingen), ondanks het feit dat hij op veel inhoudelijke punten op het profiel van beide nieuwssites aansluit en een opvallende verschijning is in het Nederlandse openbare leven. Deze constatering sterkt het vermoeden dat de Nederlandse partijpolitiek en de Nederlandse actualiteit niet de redenen zijn waarom Tsjechische nieuwssites over de Nederlandse politiek schrijven.

Het algemene beeld dat de lezers van PP en KN van Nederland aangeboden krijgen, valt onder te verdelen in grofweg twee zienswijzen. Aan de ene kant wordt Nederland gepresenteerd als een failliete samenleving die door de islam ontwricht wordt, niet in staat is om criminaliteit te bestrijden en geen effectieve oplossing heeft voor het migratieprobleem, hetgeen veroorzaakt wordt door het uiteenvallen van christelijke (respectievelijk

Europese) waarden en de opkomst van progressief beleid. Hierbij moet echter wel worden opgemerkt dat de 'Europese waarden' op beide nieuwssites op iets andere wijze worden opgevat. In de tweede zienswijze wordt Nederland opgevat als een land met een economisch volgroeide samenleving en een goed ontwikkeld sociaalezekerheidsstelsel, dat in staat is om te reageren op actuele uitdagingen zoals het coronavirus. Dit beeld is mede gevormd door de sleutelrol van Nederland in de EU. In enkele artikelen is dit verband zo sterk dat er de facto sprake is van een wederzijdse doordringing van Nederland en de Europese Unie.

Het beschouwen van Nederland vanuit het perspectief van deze twee overheersende zienswijzen brengt echter een nogal vertekend beeld met zich mee: ze leiden ertoe dat de Tsjechische media bijna volledig voorbijgaan aan het politieke systeem in Nederland (dit probleem is duidelijk minder in KN) waardoor ze de actuele gebeurtenissen en maatschappelijke ontwikkelingen, die relevant zijn in Nederland, over het hoofd zien. In de overgrote meerderheid van de artikelen wordt met geen woord gerept over politieke partijen, actuele politieke problemen of over de politieke wedstrijd. Dit gebrek aan interesse voor het Nederlandse binnenlandse debat en politieke proces gaat zo ver dat in het Tsjechische discours over de 'Nederlandse politiek' helemaal niets wordt gezegd over belangrijke gebeurtenissen uit de Nederlandse actualiteit, zoals de val van het kabinet-Rutte in januari 2021 of de verkiezingen in maart van dat jaar. Op enkele uitzonderingen na wordt er ook geen informatie gegeven over de verscheidenheid van het Nederlandse

politieke spectrum, ook niet bij vraagstukken die worden aangegrepen om over Nederland te berichten (migratiepolitiek, Europese politiek, milieuthematiek).

Hoe verklaren we deze disproportie tussen wat Nederlanders zelf onder Nederland verstaan en het beeld dat de Tsjechische lezer zich van Nederland vormt als deze alleen de twee bestudeerde nieuwssites zou lezen? Het is duidelijk dat beide nieuwssites vanwege hun geringe omvang slechts beperkte middelen hebben om de politieke gebeurtenissen te volgen in een land waar bovendien een taal wordt gesproken die niet tot de standaarduitrusting van auteurs in het Tsjechische medialandschap behoort. Het belangrijkste aspect van het probleem is echter dat het vertekende beeld in de berichtgeving niet alleen aanzienlijk is, maar vooral ook dat dit niet openlijk wordt erkend ofwel onbewust plaatsvindt. De Tsjechische lezer krijgt niet alleen informatie over een heel ander Nederland dan het land dat Nederlanders iedere dag zien, maar tegelijkertijd wordt deze informatie als een feit gepresenteerd. Laten we tot slot deze conclusie eens omdraaien. Dit zou grofweg betekenen dat Tsjechië in de buitenlandse pers gereduceerd zou worden tot (enkele jaren oude en door herhaling vertekende) reportages over hipsters in Praag en locaties met sociale problemen in het noorden van Tsjechië. Of de hypothetische Tsjechische lezer deze tunnelvisie accepteert of daar kritisch mee omgaat, kan helaas niet uit het onderzochte corpus worden opgemaakt.

Wellicht hebben we aan het begin van dit essay niet de juiste vraag gesteld. Misschien moeten we ons niet afvragen *hoe* de Tsjechische rechts-

conservatieve media tegen Nederland aankijken, maar *waarom* ze dat doen. Het is niet zo dat er in hun artikelen helemaal geen aandacht aan de Nederlandse realiteit wordt besteed. Ze lijken deze realiteit echter niet te presenteren met het doel het land beter te begrijpen. Uit de geselecteerde artikelen komt het beeld naar voren dat Nederland eerder wordt gebruikt als een reservoir van illustraties en voorbeelden om bepaalde meningen te bewijzen of om meer autoriteit aan de eigen argumentatie te geven, hetzij in negatieve (progressiviteit, milieu,

steun voor minderheden, uiteenvallen van het Westen), hetzij in positieve zin (economische voorspoed, slagvaardigheid van de regering, begrotingsdiscipline). Nederland – en waarschijnlijk geldt dit ook voor een groot aantal andere Westerse landen – vervult in dit segment van het Tsjechische medialandschap voornamelijk de rol van een bouwdoos met handige stukjes die uitgekozen worden om precies daar te passen waar ze dat moeten, namelijk in de meeste gevallen in het discours van de felle cultuuroorlogen in ons eigen land. ■

Už jste si někdy zapsali seminář o událostech, které se teprve stanou? Sledujte s námi nizozemské volby v přímém přenosu a interdisciplinární perspektivě. Číst prameny i logiku systému vám pomohou Irena Kozmanová (Oddělení nederlandistiky) a Martin Štefek (Ústav politologie).

Nizozemské volby 2021: teorie - praxe - aktualita - reflexe
Mezioborový seminář
LS 2020/21, Čt 15:50-17:20

ned_ff_uk | ned.ff.cuni.cz | nederlandistika.praha

Pozvánka na mezioborový seminář pro studenty nederlandistiky a politologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze / Uitnodiging voor een interdisciplinair seminar voor studenten neerlandistiek en politicologie aan de Letterenfakulteit van de Kareluniversiteit in Praag
ZDROJ/BRON ned.ff.cuni.cz

Peter Paul Rubens

(1577–1640): Dopisy / Brieven

Pierre Dupuyovi,
Antverpy, 9. prosince 1627.

123

Nejjasnější a vážený pane, vracím se právě z Bruselu a nacházím doma Váš milý dopis z 2. tohoto měsíce, který obsahuje obvyklou zprávu o událostech ve Vaší zemi. Jen Bautru mohl složit tak ubohou poklonu, jež je předmětem jeho vzkazu. Španělé budou jeho slova dozajista chápat nikoliv jako poděkování, ale spíše jako výtku za jejich zpoždění. Smělost Angličanů poskytla bezpochyby králi příležitost, jak zvýšit svou slávu; udivuje mne však, že Váš velvyslanec na našem dvoře vyslovuje komplimenty podobné Bautrovým tím, že říká, že anglická flotila se dala při pouhé zmínce o španělské na útěk a král docílil hrůzou svého jména týž výsledek, jakého by býval mohl dosáhnout svou přítomností a svou skutečnou pomocí. Quis temperet a risu?*)

Protože vidím vzájemné propouštění zajatců a dobré služby zprostředkovatelů [Holanďanů], dospívám k názoru, že neshody budou brzy urovnány. Nejkréštanštější král se může spokojit s vítězstvím, kterého dosáhl k velké potupě svých protivníků: ti jsou hodnější spíš soucitu než nenávisti. La Rochelle bude sloužit jako dobré ponaučení; ukáže, jak se trestá všetečná smělost a bude zde stát jako katastrofa této celé tragédie.

Zde není nic nového, s výjimkou rozhodnutí, které pojal markýz a jež jsem Vám již sdělil, odebrat se totiž uprostřed zimy do Španělska. Prosím Boha, aby dobře dojel a ještě lépe se vrátil, neboť jeho osoba je, myslím si, pro blaho této země nutná. Věřím, že se nemýlím, tvrdím-li, že náš osud drží v rukou a že při jeho návratu zažijeme něco nového nebo nějakou velkou změnu. Don Diego Messia by ho rád doprovázel, kdyby mu to bylo dovoleno, v každém případě ho bude brzy následovat a v této době dobu sem přijde Don Carlos Colonna, aby převzal místo markýze vedení války. Návrhy markýze z Leganes vše ulehčí; mnozí jsou jim již nakloněni v naději, že získají zpět královu přízeň, ale zůstávají u slov bez jakého-



↑ ↗ Rubensův dům, Antverpy / Rubenshuis, Antwerpen, 2021



koli účinku, a pravděpodobně nebude chybět ten, kdo bude bez jejich viny působit neklid. Děkuji Vám za knihy, které mi se svou obvyklou štědrostí ráčíte posílat, a líbám na závěr Vám a Vašemu panu bratru v lásce ruce, poroučuje se z celého srdce do Vaší přízně. Antverpy, 9. prosince 1627.

Nejoddanější sluha Vaší osvěcenosti,
Peter Paul Rubens.

P. S. Zakrátko se pustím do portrétu pana markýze. Včera tady řádila tak silná bouře, že rozbořila věž kostela v Tirlemontu, byla prolomena i klenba, ale znamenalo to jen velký úlek a žádné nehody, protože věc se stala kolem polední hodiny.

*) Kdo se dokáže zdržet smíchu?

Pierre Dupuyovi,
Antverpy, 16. prosince 1627.

124

Nejjasnější a vážený pane, Don Fadrique z Toleda konečně dorazil, tanquam post bellum auxilium*), ale jenom proto, aby se znovu vrátil, neboť není pravděpodobné, že bude chtít v Morbihanu přezimovat. Co se týče našich lodí z Dunkirku, nepředpokládá se nic dobrého, neboť většina se dosud nevynořila a z těch, které se vrátily, byly tři bouří vrženy na pobřeží, a sice do samotného přístavu Mardicku, který častými ztroskotáními má již špatnou pověst. Baron von Wacken, jeden z prvních vlámských šlechticů, který na vlastní náklady vystrojil pět lodí, se dostal do šarvátky s Holanďany, kteří mu dvě lodi vzali, a dvě potopili, takže mu zbyla už jen jedna. Náš markýz Spinola právě provádí veškeré přípravy na svou cestu; za několik dní bude expedováno jeho zavazadlo a předpokládá se, že on sám odcestuje hned po vánočních svátcích. Viděl jsem dopisy z Anglie, které říkají, že král a vévoda z Buckinghamu jsou velice popuzeni proti Francouzům a již shromažďují novou flotilu; celý neúspěch se přisuzuje nepříznivým větrům, které zdržely pomocná vojska v Anglii, protože když byl nucen vzdát se ostrova Re, měl vévoda jen tři tisíce střelců a padesát koní. Mezitím se francouzský král, jestli se nemýlím, zmocní La Rochelles a těmto vyhrůžkám se bude vysmívat. Zde se podniká málo a v Santvlietu působily bouře oběma stranám více škod než zbraně. Protože už nemám, co bych psal, líbám Vám a Vašemu panu bratru z nejupřímnějšího srdce ruce a poroučím se do Vaší přízně.

Váš nejoddanější služebník
Peter Paul Rubens.

—

Antverpy, 16. prosince 1627.

*) vskutku pomoc po válce

Spinolovi.
Antverpy, 17. prosince 1627.

125

Nejskvělejší pane, dnes mi prostřednictvím spěšného posla, který dostal za úkol počkat na odpověď, byly doručeny dopisy od Gerbiera a abbého Scaglii, kterýžto poslední příkládám, zatímco dopis Gerbierův si ponechávám, protože je psán vlámsky. Jejich obsah je stejný, podávají obraz o záměrech znovu zahájit jednání se Španěly, protože Angličané jsou po špatném výsledku s Francouzi tak rozhořčeni, že udělají vše, aby mohli znovu zahájit válku bez překážky ze strany Španělů. Nemohu jinak než Vaši Excelenci o těchto věcech zpravit, přestože vím, že Vaše Excellence bude moci dát jen malou odpověď nepatrného významu. Prosím však Vaši Excelenci, aby mi tuto odpověď sdělila co nejdříve, protože mezitím čeká v tomto městě posel. Gerbier připojuje ještě omluvu za neúspěchy svého vévody, který se v současné době těší nejvřelejší králově přízni, a sice v míře, v jaké tomu dosud nikdy nebylo. Ale bude lepší, sdělit to v týchž výrazech, které používá Gerbier: „Není ani vzácné ani nové, že vášnivci nebo nevědomci o velkých podnicích mluví tisíce věcí; ale moudří, kteří vědí, jak mnoha náhodám válka podléhá, se vždy spoléhají na skutečnost, že velcí vůdci vždy používali lest, že se stáhli, a brzy se s větší silou a výhodou vrátili k těmž podniku; je všeobecně známo, že Angličanům zabránil v akci protivítr, což byla jediná příčina jejich neúspěchu, protože vévodovi zůstalo pouhých tři tisíce a padesát koní, což se mu zdálo proti sedmi tisícům mužů a dvě stě koňům maršála ze Schomburgu málo. A proto se rozhodl v největším pořádku stáhnout, přičemž dvě stě padesát mužů spíše ze cti než z nutnosti vybojovávalo lehké šarvátky, zatímco se ostatní spořádaně nalodovali a vévoda vstoupil do lodi jako poslední. Nyní se s velkou pílí v mnohem větším stylu než dříve provádějí nutné přípravy, aby se podnik mohl co nejdříve znovu zahájit s větší silou a prudkostí než minulý.“ Tak mluví Gerbier za svého pána. A protože už nemám, co bych sdělil, poroučím se nejoddaněji přízni Vaší Excellence a líbám Vaší Excelenci s patřičnou úctou ruce.

Antverpy, 17. prosince 1627.

Peter Paul Rubens.

Pierre Dupuyovi.
Antverpy, 25. prosince 1627

Nejjasnější a vážený pane,

neplodnost tohoto období zde odpovídá spěchu, který nyní kvůli nedostatku času zažívám. Markýz Spinola odejde příští pondělí s markýzem de Léganès a Donem Filippem, vévodou ze Sesta, nejstarším Spinolovým synem. Na cestě se setkají s Donem Carlosem Colonnou, který je v blízkosti Cambrai, kde je guvernérem. Hrabě Hendrik de Bergh těžko opustil dvůr uspokojen, protože tam pobýval velice krátce.



↑ ↗ Rubensův dům, Antverpy / Rubenshuis, Antwerpen, 2021



Francouzský král projevuje velkomyslnost a rozhodnost ve svém záměru nepustit La Rochelle ze svých rukou, nyní, kdy má tak pěknou příležitost. Již jen toto by podle mého názoru mohlo zabránit smíru s Angličany, kteří učinili svým jednáním z La Rochelle nebezpečnou nálož, takže ji nyní pod žádnou záminkou nemohou opustit. Máme zprávy z Holandska, že západoindická flotila dorazila do Španělska nebo do jeho blízkosti; zde však nemáme žádné zvláštní zprávy o tak důležité věci, což vrhá na pravdivost této novinky pochybnost. Prosím Vás za prominutí, jestli končím příliš suše; protože hodina je tak pokročilá, nezbývá mi než pokorně políbit ruce Vaše i Vašeho bratra. Váš oddaný služebník

Petr Paul Rubens
–
Antverpy, 25. prosince 1627

Pierre Dupuyovi.
Antverpy, 30. prosince 1627.

Nejjasnější a vážený pane, pařížský triumf hovoří jasnou řečí, tím že ukazuje (à bonnes enseignes)*) velikost porážky Angličanů, přestože ti se snaží skrýt svou ztrátu a potupu, jak jen mohou. Viděl jsem dopisy z Londýna napsané úmyslně vynikajícími osobnostmi, aby byly zveřejněny jako obhajoba; podle mého názoru jsou plné nejpošetilejších lží, protože přehánějí neobyčejnou statečnost svého generála, jeho ústup slaví jako heroický čin a počet svých mrtvých v této bitce snižují až na číslo dvě stě padesát, takže jsme nuceni předpokládat, že těch čtyřicet čtyři praporů bylo vezeno na káře a zmocnili se jich společně se zavazadly, nebo že se jejich praporečníci všichni vzdali, aniž dali jedinou ránu. Ve skutečnosti tvoří 44 kumpání malou armádu.***) Myslím, že by šlo snadno uzavřít nějakou dohodu, kdyby byla Rochelle dobytá, protože Angličané by pak nemuseli mít výčitky svědomí, že ji přenechávají jejímu osudu. Markýz Spinola a Leganes prý zítra odcestují; nemohu ale věřit, že se na cestu vydají posledního nebo prvního dne roku, a tak předpokládám, že budou čekat asi až do 3. nebo 4. ledna. Jinak zde nemáme žádnou významnou novinku. V Santvlietu se obě strany zabývají opravováním škod na pevnostech způsobených poslední bouří. Kromě toho princ Oranžský zakázal, aby se našemu táboru nadále dodávaly potraviny, avšak dostávají se sem přesto, i když v menším množství a pod rukou. Děkuji Vám za Balzacovy dopisy, které doufám brzy dostanu. Právě jsem s velkou pozorností četl jeho Cenzora, který nejen krásnou a učenou řečí, ale i osobním stylem dokazuje, jakým je mistrem jazyka. Na konci mi ani nevadilo několik výroků, které Balzac převzal a přeložil ze starých autorů a nemyslím, že by byl za tuto krádež hoden hany. Rád bych připadl na něco, čím bych mohl posloužit i já Vám. Libaje poníženě Vaše ruce, poroučím se do Vaší přízně a vyprošuji si pro Vás a Vašeho pana bratra od nebes nadmíru šťastný nový rok.

Váš nejoddanější služebník

Antverpy, 30. prosince 1627.

–

PETER PAUL RUBENS.

Podnítím ihned všechno, abych dostal z Holandska, ony Cardanovy a Grotiovy knihy, bude-li to nějakým způsobem možné, a děkuji Vám za zprávu.

Antverpy, 30. prosince 1627.

*) z dobrých důvodů

**) O více než třech tisících mužích, a říkají přece, že tolik čítala celá armáda.

Pierre Dupuyovi.

Antverpy, 6. ledna 1627.

Nejjasnější a vážený pane,

až se tento dopis dostane do Vašich rukou, budou obě naše hrabata už pravděpodobně v Paříži, nebo možná zase na zpáteční cestě, protože si pravděpodobně s návštěvou Vaší země velice spíší. Lhůta, která byla markýzi Spinolovi na celou cestu poskytnuta, je přece velice krátká. Započítáme-li cestu tam a zpět, činí pouze tři měsíce a nelze doufat v žádné prodloužení, protože jeho přítomnost v této zemi je kvůli válečným operacím nutná.

La Rochelle způsobí, jak správně poznamenáváte, obléhatelům v této zimě určité potíže, ale ty nelze srovnávat s těžkostmi, které snášela naše vojska při obléhání Bredy. Tehdy spočívala jejich největší potíž v tom, že se musely dopravovat potraviny přes rovinu širokou sedm nebo osm mil, která byla otevřená nepřátelům. Byla k tomu vždy zapotřebí eskorta minimálně patnácti set jezdců a tři až čtyř tisíc pěšáků a, jak jsem sám viděl, dokonce pěti až šesti děl, která musela projít hlubokým bahnem. Každý transport se skládal ze tří, čtyř, a někdy pěti tisíc beden. Lze říci, že tato krajina se změnila ve hřbitov koní, kteří cestou hynuli. Ještě teď pocítujeme nedostatek koní v důsledku tak velké ztráty, kterou jsme při tomto obléhání utrpěli. Naopak francouzský král vede válku ve vlastní zemi a táboří pohodlně, protože má za sebou celou svou říši a může získat v nadbytku vše, co potřebuje z nejbližšího okolí. Je pánem na vodě i na zemi, zatímco obléhané město je sevřené ze všech stran a ode všech opuštěné. Plní mne úžasem skutečnost, že lze na hrázi pracovat za bouře, které sotva odolávají zcela hotové a dávno zajištěné pevnosti. Jsem spolu s Vámi toho názoru, že smrt vévody z Mantovy s sebou přinese některé změny, neboť nemohu věřit, že hrabivost vévody Savojského bude uspokojena sňatkem jeho neteře s vévodou z Nevers, který mu osobně nemůže přinést žádný prospěch. Španělé budou hledět jen úkosem na to, že se Francie nebo některý z jejích vazalů zmocňuje jednoho ze států za Alpami, který je k Milánu téměř připojený. Domnívám se, že o Mantovu nebude sporu, ale silně pochybuji, že by nedošlo ke sporu o Monferrato. V každém



Bronzová socha P. P. Rubense na náměstí Groenplaats v Antverpách, vytvořená antverpským sochařem Willemem Geefsem (1805-1883), byla umístěna roku 1843. Na pozadí katedrála Milostivé Panny Marie. / Het bronzen standbeeld van Peter Paul Rubens op de Groenplaats in Antwerpen is door de Antwerpse beeldhouwer Willem Geefs (1805-1883) gemaakt en werd daar in 1843 geplaatst. De Onze-Lieve-Vrouwekathedraal op de achtergrond.

ZDROJ www.antwerpen-nu.nl/monumenten

případě však bude probíhat boj o Casale, nejdůležitější pevnost onoho státu a sídlo španělské posádky.

Zde nic zajímavého neděje, leda to, že se v Santvlietu všude snaží napravit škody způsobené poslední bouří, přestože ještě stále panují větry horší než kdykoliv jindy.

Děkuji Vám za spěch, s nímž jste abbému St. Ambroise vyřídil moji zprávu. Obdržel jsem od něj tu neobšírnější myslitelnou odpověď. Jeho špatný zdravotní stav mi dělá velké starosti. Žádám vás, abyste mu laskavě předal přiložený dopis, a prosím Vás o prominutí za velké množství potíží, které Vám připravuji. Zdravím Vás i Vašeho pana bratra.

Váš oddaný sluha

Peter Paul Rubens.

–

Antverpy, 6. ledna 1628.

Obdržel jsem knihu o životě anglického krále Jindřicha VII. Vaše štědrost mne vůči Vám vysoce zavazuje a děkuji Vám z celého srdce.

Pierre Dupuyovi.

Antverpy, 13. ledna 1628.

Nejjasnější a vážený pane,

jistě si dokážete představit, že se zde v zimě dělá málo nebo vůbec nic, a zvláště v nepřítomnosti pana markýze. Právě očekáváme Dona Carlose Colonne na průjezdu do Santvlietu, z kteréžto pevnosti jsme dosud neměli nic než výdaje a námahu, aniž jsme docílili jakékoliv výhody. Špatné počasí všude způsobilo velké škody. Synovec státního rady, který včera dorazil z Holandska, mi vyprávěl, že Holanďané ztratili více než sto padesát lodí, které se částečně potopily, částečně byly vrženy na pobřeží, přičemž některé utrpěly nezměrné ztráty. V Plymouthu ztroskotaly čtyři královské lodi v přístavu a několik dalších lodí podél celého pobřeží. Aeolus musí být podnícen nějakou zlovolnou Junonou, nebo popustil větrům uzdu a dal jim úplnou svobodu. Holanďané sledují s velkou žárlivostí císařská vojska nacházející se v krajině Emdenu a tábořící tak blízko Frisy. Generální stavy se však přesto rozhodly jednat s nimi přátelsky a neodmítnout jim potraviny a další nutné potřeby, dokud proti nim otevřeně nezahájí sám císař nepřátelské akce, které nebude možno připisovat nestydatosti soldatesky, nýbrž budou vysloveně válečnými akcemi. Myslím, že markýz Spinola bude v táboře nejkřesťanštějšího krále velice vítaný, neboť je velice zběhlý ve věci, kterou má nyní ve svých rukou Jeho Veličenstvo. Přemítaje o pomíjivosti pozemských věcí, napadá mi, jak kdysi, když markýz obléhal Bredu, se ho francouzský a anglický král ze všech sil snažili porazit, a jak nyní tentýž markýz francouzského krále přátelsky navštěvuje v jeho táboře, v okamžiku, kdy ten v podobném podniku

hodlá zakročit proti svým rebelujícím poddaným a anglického krále počítá mezi své nepřátele, zatímco vévoda z Guise a Don Frederico di Toledo spojili své flotily proti Angličanům, společným nepřítelům svých králů. Přesto stále ještě nemohu věřit, že francouzský král zamýšlí Holanďany někdy opustit, spíše si myslím, že jim bude bez ohledu na Španěly nápomocen, a jestliže se nemýlím, jakmile bude La Rochelle dobyta, uvidíme, že Francie a Anglie se snadno navzájem spolu dohodnou a stanou se spojenci a přáteli tak vroucími jako dříve, nebo možná ještě vroucnějšími. Vévoda z Mantovy prý několik měsíců před prodejem svého kabinetu Angličanům zemřel, a protože dosud nebyl dopraven mimo Itálii, pan de Nevers se ho snažil všemožným způsobem zdržet. A protože pro tentokrát nemám nic dalšího ke sdělení, poroučím se z upřímného srdce do Vaší přízně a líbám Vám a Vašemu panu bratru ve vsí přichylnosti ruce. Divím se, že už tak dlouho nemáme žádnou zprávu o panu Peirescovi. Bylo by mi velice líto, kdyby na tom měla vinu nějaká indispozice z jeho strany. Mám tu právě krabici plnou rytin a tisků, kterou chci v několika dnech předat jednomu vlámskému kupci z okruhu Vašich známých, který bydlí v Marseille a v krátké době tam odcestuje.**) Jestliže se snad dozvíte v brzké době něco nového, prosím Vás, abyste mi to sdělil.

Váš oddaný služebník

Peter Paul Rubens.

–

Antverpy, 13. ledna 1628.

P. S. Neopominu si při první příležitosti, až se některý z mých přátel vydá do Holandska, opatřit exemplář malého Grotiova díla.

*) Je nyní v tomto městě.

Pierre Dupuyovi.
Antverpy, 20. ledna.

129

Nejjasnější a vážený pane,

vezmu-li v úvahu špatné počasí, nedivím se, že pánové hrabata byla na cestě sedm dní, protože první den cesty, třetí tohoto měsíce, nemůžeme počítat, neboť pánové odcestovali teprve k večeru. Píší, že v důsledku špatných silnic museli snášet mnohé strážně, a že se několik vozů se zavazadly překotilo. Při markýzově průjezdu se pravděpodobně seběhl lid; je přece tak slavný a zvědavost Pařížanů je až příliš známá. Ted', když jste ho spatřil osobně, budete moci lépe posoudit podobnost portrétu, na kterém pracuji, a který již daleko pokročil.**) Dostal jsem oba svazky Balzacových dopisů, a když jsem v nich předtím, než byly svázány, trochu listoval, objevil jsem náhle, takřka na první straně jeho Philantii, která mu právem přinesla jméno Narcis. Vyzařuje jistý půvab a vytříbenost ducha, jen kdyby nebyl prosycen marnivou ctižádostí.**) Děkuji Vám za ně tisíckrát a přeji si



Hrad Het Steen, Antverpy / Het Steen, Antwerpen, 2021



Paulus Pontius (1603-1658): P. P. Rubens podle Anthonise van Dycka / P. P. Rubens naar Anthonis van Dyck, National Gallery of Art, Washington DC

ZDROJ www.nga.gov, public domain

jen, abych Vám mohl v podobných a ve větších věcech sloužit. De Byeho jsem Vám zatím neposlal, protože byl dosud pod lisem, et jam prodit auctior et ab eodem autore recognitus***), ale dostanete ho co nejdříve. Pan Morisot mne svou chválou ještě promění v druhého Narcise, ale připisuji vše velké a dobré, co o mně říká, jeho zdvořilosti a jeho umění; chtěl si vyzkoušet svůj velkolepý styl na tak malém předmětu, jakým jsem já. Jeho verše jsou vsutku obdivuhodné a dýchají velkorysostí, která je v naší době vzácná. A mě nikdy nenapadlo stěžovat si na něco jiného než na své neštěstí, kvůli kterému se stalo, že když už mi tak velký básník udělal tu čest, že chválí má díla, nebyl přesně informován o jednotlivostech námětu, které lze bez autorova poučení, pouze na základě domněnek, zjistit jen obtížně.

Nemohu v současné době odpovědět na jeho dopis, avšak učiním tak velice rád při první příležitosti a uvedu mu body, které vynechal, změnil nebo jim in alium sensum****) neporozuměl. Je jich pouze málo a divím se, že pouhým nazíráním pronikl tak hluboko. Sice jsem zde všechny náměty svých obrazů nezaznamenal písemně a možná mi moje paměť nedá přesný obraz, jak bych si přál, ale učiním, co mohu, abych ho uspokojil. Náš velvyslanec se vrací s radostí, protože o toto povolení prosil už dávno. Myslím však, že dosáhne málo a nenalezne brzy následovníka, jak by si ho přál, ledaže by svoji přítomností získal vrch nad odporem nejjasnější infantky. Zde nemáme nic nového, a proto končím, líbaje Vám a Vašemu panu bratru nejponíženěji ruce.

Váš nejoddanější služebník

Peter Paul Rubens.

–

Antverpy, 20. ledna 1628.

*) Malíři v zimě pomalu pokračují, protože barvy těžko schnou.

**) Inest illi contemptor animus et commune nobilitatis malum, superbia. Má pohrdavého ducha a obecnou nectnost šlechty, pýchu. (Sallustius, Jugurtha, 68)

***) rozšířen a revidován stejným autorem, Janem Hemelaerem (Joanne Hemelario, tj. Jan de Hemelaer)

****) v jiném smyslu

■

Stopy z Nizozemí v Čechách a na Moravě

V Čechách a na Moravě jsou četné historické stopy osob z Nizozemí.

V tomto seznamu jsou tyto osoby seřazeny chronologicky podle data úmrtí, které je obvykle známé. Seznam nepochybně není úplný. Kdo ho doplní?

Před rokem 1500

Reinier III. z Henegavska (Reginar III.), hrabě

Přezdívaný Langhals (asi 920 – po 973). Po prohraném lotrinském boji o moc byl hrabě Reinier III. v roce 958 císařem Otou I. spolu se svým bratrem Rudolfem vyhnán do Čech, kde zemřel. Jeho syny byli Reinier IV. z Bergenu (Monzu) (Henegavsko) a Lambert I. z Lovaně (Brabant).

Hubald van Luik, profesor

Hubald (Hucbald), u něhož neznáme ani datum narození, ani datum úmrtí, byl žákem Notgera (Notkera) z Lovaně (930–1008). V letech 1008–18 vyučoval na pražské biskupské škole. Údajně byl také kancléřem knížete/vévody Oldřicha (Udalricha). V 11. a 12. století byly diecéze Liège (ve staré nizozemštině *Ludeke*, *Ludic* nebo *Ludyk*, německy *Lüttich*, česky Lutych) a Praha v úzkém kontaktu.

Herman, pražský biskup

Heřman (Heřman) byl desátým pražským biskupem v letech 1099–

1122. Jeho původ není znám, ale někteří autoři předpokládají, že pocházel z Traiectum, což by mohl být Utrecht. Pravděpodobnější však je, že pocházel z Maastrichtu (kvůli silným vazbám na tehdejší biskupství v Lovani).

Lutgardis van Tongeren, jeptiška, světice

Luitgard, Luitgarda (Tongeren, 1182–Aywiers / Aywières, 1246) byla slepá cisterciáčka a mystička, patronka Flander. V Praze nikdy nebyla, ale barokní socha „Vidění svatě Luitgardy“ (Matyáš Bernard Braun, 1710) na Karlově mostě je proslulá a patří k významným sochám světců (nyní je tam kopie). Zadavatelem byl opat Eugenius Tyttl z cisterciáckého opatství Plasy (Plass; severně od Plzně), který se během cesty do jižního Nizozemí seznámil s kultem Luitgardy z Tongerenu, a zejména s její vizí, v níž Kristus sestupuje z kříže a sklání se ke slepé klečící Luitgardě, které dovolí políbit mu ránu na hrudi (symbolické přijímání).

Jan van Brabant, sochař

Údajně navrhl hrobku českého

krále Václava II. (†1305) v cisterciáckém opatství Zbraslav (Königsaal) jižně od Prahy. V tomto opatství byl možná mnichem Jan z Brabantu.

Jan Lucemburský, Jan Slepý, hrabě, král

Jan Lucemburský (Lucemburk, 1296 – Kresčak, 1346) byl lucemburský hrabě, který se sňatkem s Eliškou Přemyslovnou v roce 1310 stal českým králem. Byli rodiči slavného císaře Karla IV.

Matthias van Atrecht, stavitel

Matthieu d'Arras, Matyáš z Arrasu (Atrecht?, asi 1290 – Praha, 1352) byl prvním stavitelem gotické katedrály sv. Víta v Praze. Víme o něm jen velmi málo. Narodil se pravděpodobně v roce 1290 v Atrechtu (Arras), hlavním městě hrabství Artois (nizozemsky Artesië). Pracoval jako stavitel na papežském dvoře v Avignonu, kde se v letech 1342 a 1344 setkal s pozdějším císařem Karlem IV. (1316–1378), který ho vyzval ke stavbě nové katedrály v Praze. Matyáš zakázku přijal, vypracoval první návrhy a pod jeho

vedením se v roce 1344 začalo se stavbou. V jeho stavební huti a v huti jeho geniálního nástupce Petra Parléře (†1399) působili pravděpodobně někteří stavební mistři z Nizozemí.

Christophorus van Ieper, tkadlec

Christophorus de Ypra se v roce 1327 stává měšťanem Starého Města pražského. V Praze 14. století žili tkalci (a další řemeslníci) z Flander a Brabantska. V archivech se více než jednou objevují jména Ypry (Ieper), Bruggy (Brugge), Gent, Brusel (Brussel), Lovaň (Leuven), Mechelen, Dornik atd. Mezi (jižními) Nizozemím a Čechami v té době existovalo mnoho politických a hospodářských kontaktů. Václav (†1383), nevlastní bratr Karla IV., se oženil s Johanou Brabantskou a stal se vévodou tohoto bohatého a mocného vévodství. Česká princezna Eliška Zhořelecká (†1451), vnučka Karla IV., se sňatkem s Antonínem Burgundským stala brabantskou vévodkyní, později lucemburskou. Byla poslední z německé větve Lucemburků.

Johana Bavorská, královna

Johana (Haag?, 1362 – Praha, 1386) byla dcerou Albrechta I. Bavorsko-štraubinsko-holandského a Markéty Slezké. Otec Albrecht (†1404) byl vévodou bavorsko-štraubinským, hrabětem holandsko-zélandským, hrabětem henegavským a pánem Fríska. Dcera Johana se v roce 1370 (1376) provdala za Václava IV., syna a nástupce Karla IV. ve funkci českého krále. Pikantní zajímavostí je, že její rodiče přivezli z Hollandu jako dary uzené úhoře a solené sledě. Václav byl

také císařem Svaté říše římské, ale v roce 1400 byl pro svou neschopnost kurfiřty (!) sesazen, čehož byla Johana ušetřena, nepřežila útok králova loveckého psa.

Florens Radewijns, kněz

Florentius Radwyn (Leerdam, asi 1350 – Deventer, 1400) studoval v 70. letech 14. století na mladé pražské univerzitě, kde získal magisterský titul. Spolu s Geertem Grotem byl zakladatelem Windesheimské kongregace (Bratři společného života).

Emond van Dinther, diplomat, kronikář

Emond Ambrosii de Dynter (Grave, Brabantsko, asi 1370 – Brusel, 1449) byl sekretářem ve vévodské kanceláři v Bruselu a sloužil tam čtyřem vévodům, včetně Antonína Burgundského, který byl ženatý s českou princeznou Eliškou Zhořeleckou. Edmond navštívil v roce 1412 jako diplomat královský dvůr v Praze. O Václavu IV. se ve své zprávě vyjadřoval velice hanlivě.

1500–1600

Jan Gossart, malíř

Jan Gossart (asi 1478–1532), zvaný Mabuse, pocházel pravděpodobně z Maubeuge v Henegavsku. Obecně se předpokládá, že se vyučil malířem v Antverpách. V Praze nikdy nebyl, ale jeho deskový obraz „Svatý Lukáš maluje Madonu“ (asi 1515), který Michiel Coxie rozšířil o dvě boční desky, se kdysi dostal do Prahy. V dopise císaři Matyášovi z roku 1614 městská rada Mechelenu marně žádala o navrácení triptychu. V roce 1619 byl inte-

riér pražské katedrály zuřivě napaden kalvínskými obrazoborci, přičemž byl zničen i hlavní oltář. Od roku 1621 do roku 1865 stál Gossartův-Coxcieho triptych na novém hlavním oltáři a byl známý jako „Prager Dombild“. Dnes je jedním z klenotů pražské Národní galerie (Schwarzenberský palác).

Hugo Vennius, botanik

Vlám Hugo Vennius, též Velius, Vellius, působil jako botanik ve Vídni za vlády císaře Ferdinanda I. Místo mu připadalo příliš tmavé a vůbec nevhodné. Jeho návrhy byly považovány za příliš nákladné a v roce 1539 byl odvolán a vrátil se do své vlasti.

Cornelis de Hondt, skladatel, kapelník

Cornelius Canis (Gent?, asi 1506–1561) byl kanovníkem kostela svatého Bavona v Gentu a kapelníkem Karla V. Tvrzení, že byl kaplanem Ferdinanda I. v Praze, bylo vyvráceno. Patrně tedy nezemřel v Praze, ale někde ve Flandrech. Tudíž do tohoto výčtu (již) nepatří, ale protože jeho pražská léta jsou zmiňována v mnoha knihách a článcích, s váháním ho sem zařazujeme.

Erasmus Hornich, zlatník

Je uváděn jako dvorní zlatník (klenotník) z Antverp v roce 1582 v Praze, kde o rok později zemřel.

Hans Mont, sochař

(Gent, asi 1545–po 1582) Johannes de Mont byl žákem slavného sochaře Giovanniho da Bologna (Giambologna, Jihonizozemce) ve Florencii. Spolu s Bartolomějem Sprangerem odešel Mont v roce 1578 do Prahy, kde se

z nejasných důvodů zdržel jen krátce. Poté pracoval jako stavitel pevností v Ulmu a Kemptenu.

Rembert Dodoens, lékař, astronom, botanik

Rembertus Dodonaeus (Mechelen, 1517 – Leiden, 1585) byl lékař, geograf, astronom, botanik a autor knihy *Cruy-deboeck* (1554), věnované botanice. V letech 1574 až 1578 byl ve Vídni osobním lékařem císaře Maxmiliána II. (†1576) a poté mladého Rudolfa II. Od února do srpna 1575 pobýval v Praze v družině Maxmiliána II. V roce 1578 odešel do Kolína nad Rýnem a odtud v roce 1582, tedy v době války, do Leidenu, kde se stal profesorem lékařství na univerzitě založené v roce 1575.

Ogier Gisleen van Busbeke, diplomat

Van Boesbeke nebo Bosbeke, Augerius Gislenius Busbequius, Ogier Ghislain de Busbecq (Komen, Flandry, 1520 – Cailly, Normandie, 1591) byl velvyslancem císaře Ferdinanda I. v Osmanské říši v roce 1554 a znovu v letech 1556 až 1562.

Busbeke poprvé použil v dopise (1554) název *tulipan*, což znamená tulipán. Údajně jako první přivezl cibulky tulipánů z Konstantinopole/Istanbulu do Vídně. Již v roce 1559 kvetly tulipány na zahradě augsburského radního Johanna Herwarta a v roce 1562 prý Busbeke poslal náklad tulipánových cibulí lodí do Antverp. Na základě tvrzení českého jezuity Bohuslava Balbína (†1688) v jeho knize o dějinách Českého království se mnozí čeští autoři domnívají, že první tulipány se dostaly do Prahy kolem roku 1564 a odtud do Nizozemí. Toto tvrzení bylo vyvráceno (Balbín se ostatně nejednou mýlil). Víme, že

první tulipány byly v Praze vysazeny až v 70. letech 16. století.

Paul De Winde, varhaník
Paul von Winde, Windi (asi 1510 – Praha, 1596/98) byl varhaníkem v kostele sv. Romboutse v Mechelenu. Od roku 1570 až do své smrti byl vedlejším varhaníkem *(Neben-organist)* císařského orchestru ve Vídni-Praze. (Císařové Svaté říše římské byli v letech 1526 až 1806 také českými králi.)

Lucas van Valckenborch, malíř
Lucas van Valckenborch, také Valckenborg en Valckenborch (Lovaň, 1535 – Frankfurt, 1597) se stal dvorním malířem arcivévody Matyáše, kterého následoval do Lince. Na počátku 80. let 16. století namaloval Lucas panorama Prahy z Petřína. Panel se nachází v Muzeu hlavního města Prahy.

Petrus Canisius, jezuita
Kazatel Canisius (Nijmegen, 1521 – Freiburg, Švýcarsko, 1597) byl v roce 1552 ve Vídni a v letech 1555–56 v Praze, kde otevřel jezuitskou kolej. Všude viděl hřích a zlo a reprezentoval víru z její nejtemnější stránky. Uznával však význam dobrého vzdělání, zejména při výchově kněží.

1600–1700

Jacob Typoets, historik
(Diest, 1540? – Praha, 1601) Jacobus Typotius se v roce 1594 stal dvorním historikem Rudolfa II. v Praze.

David de Brusse, kamenář, řezáč kamene

(? – Praha, 1601) Brusse přišel z jižního Nizozemí do Prahy v roce 1581,

pravděpodobně sem uprchl jako protestant. Jeho syn Jobst (†1635) se zde stal prosperujícím brusičem drahokamů.

Joris Hoefnagel, miniaturista, ilustrátor
(Antverpy, 1542 – Vídeň, 1601) Hoefnagel působil v Římě, Mnichově, Frankfurtu a Vídni. Od roku 1591 pracoval pro Rudolfa II. (miniatury, městské veduty, emblémy a květinová zátiší) a pravidelně pobýval v Praze, kam uvedl svého syna Jakoba.

Philippus de Monte, skladatel
Philippus de Monte (Mechelen, 1521 – Praha, 1603) byl v letech 1568 až 1580 kapelníkem *Hofkapelle* ve Vídni. V družině císaře Rudolfa II. odjel do Prahy, kde je údajně pohřben v kostele svatého Jakuba (Staré Město). Zajímavostí je, že v roce 1940 po Filipu de Monte nacističtí okupanti přejmenovali Maislovu ulici na Starém Městě (Josefov). Po osvobození v květnu 1945 dostala ulice opět své původní jméno.

Jan Vermeyen, zlatník
(Brusel, před 1559 – Praha, 1606) Hans byl synem bruselského malíře Jana Cornelisze Vermeyena a vyučil se zlatníkem v Antverpách. Přes Frankfurt nad Mohanem odešel do Prahy, kde žil a pracoval až do své smrti. Byl tam slavným zlatníkem, klenotníkem a medailérem. Pro Rudolfa II. zhotovil novou korunu, která byla rakouskou císařskou korunou v letech 1806 až 1918 (Vídeň, Hofburg).

Hans Vredeman de Vries, malíř, architekt a inženýr
(Leeuwarden, 1526? – Amsterdam, 1606/07) Otec Hans přišel v roce 1596 se synem **Paulem** do Prahy, kde sídlil



Jan Vermeyen, koruna pro Rudolfa II., pozdější rakouská císařská koruna / Jan Vermeyen, kroon voor Rudolf II, de latere Oostenrijkse keizerskroon ZDOJ/BRON Internet

Jan Vermeyen, koruna pro Rudolfa II., pozdější rakouská císařská koruna / Jan Vermeyen, kroon voor Rudolf II, de latere Oostenrijkse keizerskroon ZDOJ/BRON Internet

císař Rudolf II. Ovládali mnoho technik a umění: stavbu vítězných oblouků, návrhy opevnění, zdobení interiérů, malovali architektonické fantazie (perspektivy) a psali o architektuře. Po několika letech Prahu opět opustili.

Charles de l'Écluse, právník, lékař, botanik

Carolus Clusius (Atrecht, 1526 – Leiden, 1609) byl právník, lékař a slavný botanik. V letech 1573 až 1576 byl dvorním botanikem císaře Maxmiliána II. ve Vídni, kde vytvořil zahradu léčivých rostlin a alpinum. Víme, že od roku 1573 pěstoval ve Vídni tulipány. Patrně poslal cibulky do Prahy. V roce 1593 se Clusius stal profesorem botaniky v Leidenu. Přivezl cibule tulipánů z Vídně, prováděl jejich výzkum a položil základy nizozemského pěstování tulipánů v Leidenském *Hortus botanicus*.

Bartholomeus Spranger, malíř
(Antverpy, asi 1546 – Praha, 1611) Stal se dvorním malířem Rudolfa II. v Praze, kde dostával četné zakázky nejen od císaře. Brzy zbohatl a koupil si dům na úpatí zámeckých schodů na Malé Straně, ale jeho ateliér byl na

Pražském hradě. Jeho cykly manýris-tických mytologických obrazů, zejmé-na podle Ovidiových Metamorfóz, se v Evropě šířily jako rytiny.

Alexander Colyn, sochař, malíř, kreslíř
(Mechelen, 1527/29 – Innsbruck, 1612) Vytvořil hrobku Ferdinanda I., Anny Jagellonské a Maxmiliána II. v pražské katedrále sv. Víta.

Dominicus Custos de Coster, rytec
(Antverpy, 1560 – Augsburg, 1612) Dominicus Baltens de Coster, jak se jmenoval, se po smrti svého otce Pietera Baltena (Baltense) usadil v Augsburgu a přijal jméno Custos/Custodis. Byl tiskařem a velmi zdatným mědi-rytcem. V roce 1607–08 pobýval a pracoval se svým nevlastním synem Lucasem Kilianem v Praze pro Rudolfa II.

Paulus van Vianen, zlatník, medailér
(Utrecht, asi 1570 – Praha, 1614) Paulus kreslil krajiny, ale byl především zlatníkem a medailérem. Přes Itálii, Mnichov a Salcburk došel v roce 1603 do Prahy, kde byl po zbytek svého života komorním zlatníkem, *Kammer-goldschmied*.

Hans von Aachen, malíř
(Kolín, 1551 – Praha, 1615) Vzdělání získal v rodném Kolíně nad Rýnem a vyučil se u vlámského mistra. Po třináctiletém pobytu v Itálii se v roce 1592 stal dvorním malířem Rudolfa II., ale teprve v roce 1596 se natrvalo usadil v Praze. Pravidelně spolupracoval se svým kolegou Bartholomeem Sprangerem a sochařem Adriaenem de Vriesem. Byl

v úzkém osobním kontaktu s císařem, pro kterého často cestoval jako nákupčí umění a diplomat. Hans von Aachen byl pohřben ve svatovítské katedrále.

Dirk de Quade van Ravesteyn, malíř
(Haag?, asi 1565 – Praha nebo Nizozemsko, po 1619) V roce 1589 odešel do Prahy, kde maloval portréty a erotická díla.

Jan de Vos, zlatník
(Asi 1578–po 1619) Jan de Vos žil a pracoval v Augsburgu, ale po roce 1605 pravidelně navštěvoval Prahu kvůli své práci.

Carl Luython, varhaník, skladatel
(Antverpy, 1557/58 – Praha, 1620) Carolus (Karel) Luython byl členem císařské dvorní kaple Rudolfa II. v Praze. Podílel se na stavbě varhan ve svatovítské katedrále. Zemřel zchudlý, protože mu nebyl vyplácen důchod.

Charles Bonaventure de Longueval hrabě z Bucquoy, generál
(Atrecht, Artois, 1571 – Nové Zámky, tehdy Maďarsko, nyní Slovensko, 1621) Karel Bonaventura hrabě z Buquoy ze starého pikardského šlechtického rodu de Longueval získal vojenské vzdělání. Ve svých dvaatřiceti letech se stal generálem dělostřelectva a o několik let později hlavním zemským správcem (grootbaljuw) provincie Henegavsko. V roce 1618, na začátku třicetileté války, ho císař Matyáš jmenoval vrchním velitelem císařské armády v hodnosti polního maršála. Generálové Bucquoy a Tilly,



Adriaen de Vries, Herkules, bronz, Muzeum hlavního města Prahy / Adriaen de Vries, Herkules brons, Praag, Museum van de Hoofdstad Praag
 ZDROJ/BRON Internet

oba z Nizozemí, porazili v listopadu 1620 v bitvě na Bílé hoře žoldnéřskou armádu kalvínského zimního krále Friedricha Falckého, který následně žil v nizozemském exilu.

Adriaen de Vries, sochař

(Haag, před 1560 – Praha, 1626) De Vries podnikl cestu po Itálii a stal se žákem a spolupracovníkem Giovanniho da Bologny (Giambologna, vlámského původu) ve Florencii a později Huberta Gerhardta v Augsburgu. V letech 1589-94 působil v Praze, poté odešel do Říma a přes Augsburg se roku 1601 vrátil do Prahy, kde se stal dvorním sochařem.

Peter Ernst II von Mansfeld, hrabě, armádní velitel

(Lucembursko, 1580 – Bosna, 1626) Mansfeld byl válkymilovný a brutální protestantský žoldnéřský armádní velitel, který bojoval proti Habsburkům, ale vstoupil do služeb toho, kdo mu dobře zaplatil, tedy i Habsburků. Válka pro něj byla totiž obchodem. V roce 1618 se mu podařilo dobýt město Plzeň. V Čechách bojoval až do května 1621, vyjednával s císařem a bitvy na Bílé hoře (1620) se se svými

vojáky nezúčastnil, za což obdržel z císařské pokladny 100 000 guldenů, což byla obrovská suma!

Pieter Stevens, malíř

(Mechelen, asi 1567 – Praha, po 1626) O mládí a vzdělání tohoto zdatného krajináře nic nevíme. V roce 1594 se stal v Praze dvorním malířem. Jeho práce se vyznačují světlými efekty.

Byl otcem malíře Antona (Antonína) Stevense von Steinfels (Praha, asi 1608 – Praha, 1675).

Egidius Sadeler, rytec, malíř

(Antverpy, asi 1570 – Praha, 1629) Aegidius nebo Jiljí Sadeler nebo Sadeleer byl krajinář a kreslíř, zručný portrétista a vynikající rytec. V roce 1597 byl povolán k císařskému dvoru do Prahy a stal se nejslavnějším mědirytcem Rudolfa II. Jedním z jeho žáků byl Wenzel (Václav) Hollar.

Hans de Witte, finančník, podvodník

(Antverpy, 1583 – Praha, 1630) Počátkem roku 1622 získalo konsorcium vedené Hansem de Witte z Antverp na rok právo razit mince v Čechách, na

Moravě a v Dolních Rakousích. Mince byly staženy z oběhu a nahrazeny nově raženými mincemi, které však obsahovaly méně než jednu sedminu obsahu stříbra dřívějších mincí a než bylo předepsáno. Zvýšila se také nominální hodnota mincí i jejich množství v oběhu. Důsledkem byla inflace, hladomor a bída.

Kromě de Witteho se na podvodu podíleli bankéř Jakub Baschewi, Karel I. z Lichtenštejna (český královský místodržící), generalissimus Albrecht z Valdštejna, Paul Michna z Vacínova a pravděpodobně i někteří vídeňští dvořané. S de Wittem to však skončilo špatně, v zoufalství skočil do studny svého domu na Malé Straně v Praze a utopil se.

Anselmus De Boodt, lékař

(Bruggy, 1550 – Bruggy, 1632) Beětius se stal 1583 lékařem pražského purkrabího Viléma z Rožmberka a v roce 1604 dokonce osobním lékařem císaře Rudolfa II. V roce 1612, po smrti Rudolfa II., opustil Prahu.

Johan Tserclaes hrabě z Tilly, generál

(Tilly, Brabant, 1559 – Ingolstadt,

1632) Jan Tserclaes Tilly, Johann t' Serclaes, hrabě z Tilly, musel v roce 1568 se svou rodinou opustit Nizozemí, protože se jeho otec zapojil do povstání v Nizozemí. V roce 1574 byl jeho otec omilostněn a syn Johan se rozhodl pro vojenskou kariéru ve španělských službách. V roce 1604 byl povýšen na generála, v roce 1610 se stal generálporučíkem ve službách Maxmiliána Bavorského, jehož vojsku velel v bitvě na Bílé hoře v roce 1620. Spolu s generálem Bucquoyem vyhrál bitvu, se kterou se mnozí Češi dodnes nevyrovnali. Během třicetileté války byl prakticky neporazitelný, dokud se nepostavil švédskému králi Gustavu Adolfovi. Zemřel ve věku třiasedmdesáti let na následky těžkých a bolestivých zranění způsobených švédskou dělovou koulí. Má pověst velmi lidského a sympatického generála.

Jakob Hoefnagel, malíř

(Antverpy, 1573 – Nizozemí?, ca 1632) Jakob, syn Jorise Hoefnagela (†1601), se v roce 1602 stal dvorním malířem v Praze, kde se usadil (jeho otec nikoli). V roce 1618 se zúčastnil českého povstání a stal se diplomatem zimního krále. Byl odsouzen za finanční podvody a musel uprchnout do zahraničí.

Daniel de Briers, zlatník, velkoobchodník

(Antverpy, ? – Frankfurt, 1633) De Briers byl velkoobchodník s drahými kameny (diamanty atd.) ve Frankfurtu nad Mohanem. V pramenech je poprvé zmiňován v roce 1599. Udržoval úzké kontakty s pražským dvorem Rudolfa II.

Jan van Merode, plukovník
(Ossogne, Namen, 1588 – Kolín, 1633) V roce 1618 bojoval Jean de

Merode spolu se svým bratrem Philippem v Bucquoyově armádě v Čechách. Byl kapitánem tří set valonských mušketýrů. V roce 1626 byl povýšen na plukovníka. Jeho valonské jednotky měly pověst neukázněných a opilých vojáků.

Johann von Aldringen, generál
(Diedenhofen, Lucembursko, 1584 nebo 1586 – Landshut, 1634) Von Aldringen byl katolický generál během třicetileté války. Podílel se na vraždě Albrechta z Valdštejna, za což byl odměněn knížectvím Teplice v severních Čechách.

Jobst de Brusse, kamenář, velkoobchodník

(1572 nebo 1595 – Praha, 1635) Jobst van Brussel (*Jobst de Brussl* (...)*de nobile stirpe trium imperatorum gemmarius gente Flandrica*, jak stojí na náhrobku v křížové chodbě kláštera svatého Tomáše na Malé Straně) byl synem kameníka **David**a **de Brusse** (†1601) z jižního Nizozemí. Jobst z Bryslu (česky) byl prosperující brusič drahokamů (glyptik) na dvoře Rudolfa II. Byl bohatý, protože (spolu s Gerhardem Leuxem von Luxenstein) mimo jiné provozoval velkoobchod drahými kameny a šperky na vídeňském trhu.

Obchodníci z Nizozemí v Praze v době Rudolfa II.

Gilles de Meyer, Philibert du Bois (z Bruselu), Jeronimus l'Hermite ml. (z Antverp), Peter Vivat, Rudolf Alen, Gilles de Meijer, Willem Bordeneux, Pierre Chaval, Ferdinand de Bois, Gerhardt de Bois (klenotník), Van Akker, Hector Udart, Nicolaas Snouckaert, Hans de Vous (?), Boudewijn Sapiret (?), Lambert Brandolf (?).

Philips van den Bossche, vyšívač, kreslíř

První zmínka o Van den Bosscheovi (v mnoha pravopisných verzích) pochází z 1. července 1604, kdy nastoupil do služby v Praze jako *Camer-Seidensticker* (dvorní vyšívač). Panuje obecný názor, že pocházel z Nizozemí. Je známý především jako kreslíř, ovlivněný dílem Roelanta Saveryho. Známé je jeho Panorama Prahy (1606). Stejně jako Savery a mnoho dalších umělců opustil Prahu po smrti Rudolfa II. v roce 1612. V roce 1615 pobýval v Augsburgu.

Don Martin de Hoeff-Huerta, velitel armády

(Madrid, asi 1580 – Písek, 1637) Hoeff-Huerta je údajně (jiho)nizozemského původu. (Roeff?) Za třicetileté války byl plukovníkem v armádě generála Marradase. Oba mají v českých dějinách špatné jméno kvůli své bezohlednosti. Hoeff-Huerta získal velhartické hrabství, které však po jeho smrti císař zkonfiskoval.

Roelant Savery, malíř

(Kortrijk, 1576 – Utrecht, 1639) Během povstání v Nizozemí otec Savery uprchl kolem roku 1585 s rodinou do Haarlemu, kde se syn Roelant vyučil malířem. V roce 1604 pobýval Roelant v Praze a stal se uznávaným krajinářem. Po císařově smrti v roce 1612 opustil Prahu a v roce 1618 se usadil v Utrechtu.

Andreas Weedmann, malíř

Andres Werdoman, Werdomann, Niderlender je uváděn jako malíř v Praze v roce 1644.

Ernest de Suys, velitel armády
(před 1599 – Nordlingen?, 1645) Ernst von Suys (původem z Limburku)

byl šlechtickým plukovníkem generála Valdštejna. V roce 1625 získal hrabství Harzé (tehdy Lucembursko, nyní v provincii Lutych). Byl mimořádným českým komořím.

Alexander Regnier van Bleyleben, baron, plukovník (1578/79 – Praha, 1649) Kolem roku 1600 odešli dva bratři z vlámsko-brabantského nižšího šlechtického rodu Bleyleben (Blydeleven, Blyleven) do Čech, kde vstoupili do (vojenských) služeb císaře Rudolfa II. Alexander sloužil pod generalissimem Albrechtem z Valdštejna a stal se plukovníkem. Byl povýšen na svobodného pána (Freiherr, baron). Bydlel v domě na Malé Straně v Praze. Údajně mluvil holandsky, francouzsky, německy, italsky a česky. Nejmladší bratr Jakob je předkem současných Bleylebensů (USA).

Servatius I Engel von Engelsfluss, koželuh (Maastricht 1580 – Praha, 1651) Servatius Engel emigroval z Maas-trichtu do Prahy (v roce 1635?), kde na Kampě provozoval prosperující koželužnu, která se specializovala na tehdy novou výrobu tvrdých usní na podrážky bot. Tyto podrážky sloužily k výrobě vojenských bot, které uprostřed třicetileté války (1618-1648) vynášely hodně peněz. Zásoboval císařskou armádu a v krátké době dosáhl prosperity. V roce 1651 byl Servatius Engl, *Bürger und Handelsmann in Prag*, přijat do dědičného šlechtického stavu pod jménem von Engelsfluss. Jeho synem byl Servatius II Engel (viz níže).

Gottfried Graf Huyn von Geleen, generál, velitel Teutonského řádu (Wachtendonk, asi 1598 – Maas-tricht, 1657) Šlechtic Godfried Huyn van Amstenraedt z Geleenu byl v roce 1620 kapitánem v bavorských službách a bojoval také pod generálem Tillym v Čechách. V roce 1632 vstoupil do Řádu německých rytířů a stal se komturem v Ordingenu (poblíž Sint-Truidenu), od roku 1634 až do své smrti pak byl zemským velitelem v Biesenu (v hrabství Loon). V roce 1645 se stal vrchním velitelem bavorské armády a spolu s generálem Janem von Werth vyhnal Švédy z Čech. Říká se o něm, že byl nemilosrdný jako mnoho důstojníků za třicetileté války.

Důstojníci a vojáci během třicetileté války Během třicetileté války bojovalo mnoho důstojníků a vojáků z Nizozemí (jako žoldnéři) na katolické i protestantské straně. Španělští Habsburkové podporovali své příbuzné ve Vídni, mimo jiné poskytováním důstojníků a vojáků, např. Bucquoye. Výše zmíněný Gottfried Huyn vedl v Čechách vojenské operace, ale stačí to k jeho zařazení do tohoto seznamu?

Wilhelm van Lamboy, generál (Kortessem, hrabství Loon, asi 1590 – Dymokury, u Nymburka, 1659) Guillaume de Lamboy přišel do Čech jako důstojník pod generálem Bucquoyem. Za zásluhy v bitvě u Lützenu byl císařem odměněn knížectvím Nové Zámky (ve východních Čechách) a povýšen do šlechtického stavu. V roce 1636 koupil zámek Dymokury, kde strávil poslední léta svého života, což pravděpodobně místní obyvatelstvo příliš nepotěšilo (brutální rekatolizace).

Bartholomeus Bolonin, malíř (? – před 1663) Bologni, Bolognin a další pravopisné podoby jsou v Praze zmiňovány v roce 1634. Pocházel z Nizozemí a vyučil se malířem v Antverpách.

Adrian von Enkevort, generál (Diest, 1603 – Vídeň, 1663) Von Enckenfort, též Enkenfurt, z brabantského šlechtického rodu, byl vojenským velitelem v císařských a bavorských službách. V roce 1636 získal české panství Ledeč nad Sáazou, kde se zdržoval jen zřídka.

Jan van der Kroon, generál (Weert, asi 1660 – Praha, 1665) Jan Coolen, který později nesl jméno Van der Croon (Johann baron von der Croon, de la Coruna, dela Cron, Delacron, Delancron, Lacron, Lagron a další), byl synem Jakuba Coolena, starosty města Weertu. Za třicetileté války byl plukovníkem v císařských službách, později byl povýšen na generála. V roce 1647 se stal vojenským velitelem Plzně, v roce 1652 Prahy a v roce 1657 dokonce vrchním vojenským velitelem Čech, kterým zůstal až do své smrti. V Čechách byl aktivní zejména v oblasti opevňování. V roce 1654 koupil palác (později Kaiserštejnský palác) na Malostranském náměstí v Praze na Malé Straně.

Frans Luycx von Luxenstein, malíř (Antverpy, 1604 – Vídeň, 1668) Frans Luycx (Leux, Lux atd.) byl žákem P. P. Rubense. V roce 1638 se stal dvorním malířem Ferdinanda III. ve Vídni, kde byl jeho bratr Gerhard komorním radou (*Böhmischer Kammerrat*). Frans byl významným a ceněným portrétistou a kolem roku 1642 byl povýšen do

šlechtického stavu jako von Luxenstein. V roce 1652 pobýval v Praze, kde byl spolu s bratrem Gerhardem svědkem (29. srpna v maltézském kostele na Malé Straně, „*Dominus Franciscus Leux de Leuxenstein, camerae caesariae pictor*“) křtu chlapce, který byl pravděpodobně synem jejich sestry, manželky právníka Hanusse Georga Kauffera von Sturmwehr.

Magdalena Grambe, šlechtična (Nizozemí?, počátek 17. století – Vamberk, 1671) Magdalena, rozená Drehl, byla provdána za Kašpara Gramba z Gramby (z Jižního Nizozemí?), plukovníka Valdštejnovy armády. V roce 1627 získal panství Vamberk (Wamberg) ve východních Čechách, které po jeho smrti spravovala Magdalena. Vamberk byl střediskem krajkářství a tradovalo se, že Magdalena, která údajně pocházela z Flander, s sebou přivezla krajkářské materiály a zavedla zde krajkářství. To je však nepravděpodobné. Pravdou je však to, že nejstarší zmínka o krajkářství ve Vamberku pochází z roku 1642, v kterémžto období zde byla paní. Říká se o ní, že byla dobrou šlechtičnou, například osvobodila své poddané od roboty.

Karel van Grobbendonk, jezuita (1600–1672) Jihonizozemský jezuita Charles de Grobendonecque, známý také jako Carolo de Grobendoncq, odešel do Prahy v roce 1625 s několika kolegy, stal se profesorem a v roce 1654 děkanem teologické fakulty.

Anton Stevens von Steinfels, malíř (Praha, asi 1608 – Praha, 1673/75) Anton byl synem krajináře Pietera Stevense z Mechelenu (viz výše)

a otcem malířů Johanna Jakoba († Praha, 1730) a Paula Stevense von Steinfels (†1692). Od roku 1652 vedl obrazárnu Pražského hradu. Vytvářel především oltářní obrazy, ale také portréty a nástěnné malby.

Servatius II Engel von Engelsfluss, koželuh, baron (Maastricht?, 1605 – Praha, 1674) Servaas rozšířil otcovu koželužnu, zdokonalil její výrobu a dokonce získal monopol na výrobu tvrdých podrážek k botám tím, že zaplatil státu. Velmi zbohatl a v roce 1655 koupil panství a zámek Mníšek jižně od Prahy. Jeho koželužství ve vesnici nedaleko Mníšku nabylo předindustriální podoby. Byl přijat do šlechtického stavu (baron).

Johann Caspar Dooms, rytec (Antverpy, 1597 – Praha, 1675) Kreslíř a mědirytec Jan Kašpar Dooms se vzdělával v Antverpách (žák Pietera de Jode). Po roce 1620 působil v Praze, také na Moravě a v Kutné Hoře. V Praze vedl tiskařskou dílnu, specializoval se na portrétní rytiny, univerzitní disertace, knižní ilustrace, svaté obrázky a další tiskoviny. Jeho stejnojmenný syn (signoval I. C. Dooms) vytvořil méně hodnotné dílo v letech 1660–1680.

Ignatius a Jesu, karmelitán (Tyrolsko, 1650 – 1694) Karmelitán Ignatius a Jesu se narodil jako Johann Raus v Tyrolsku. Pravděpodobně byl vyškolen jako odborník na architekturu (*architectus expertus*) v jižním Nizozemí. V Praze byl spoluautorem projektu kostela sv. Josefa (karmelity, Malá Strana). Na tomto kostele je velmi zřetelný vliv tzv. vlámského baroka.

1700 – 1800

Franz Johan Sweerts – Reist, šlechtic (Brabant, 1613 – Slezsko, 1700) Franz Johan pocházel z brabantské rodiny Sweertsů, která byl ve středověku významným bruselským patricijským rodem. V roce 1654 byl přijat do českého šlechtického stavu. Jeho syn **Karl Franz** (1654 – 1692) se oženil s hraběnkou Sabinou Šporkovou a dcera **Franciska Apollonia** (1667 – 1726) se stala manželkou hraběte Františka Antonína Šporka (1662–1738), slavného hraběte Šporka!

Jodocus Verbeeck, malíř (Emmerich, Holland, 1646 – Praha, 1700) V roce 1661 odešel Verbeeck do Prahy, kde portrétoval šlechtice, zejména ze šlechtických rodů Lobkoviců a Kolovratů.

Isaac Godijn, malíř (Antverpy, asi 1660 – Praha?, po 1712) Izaak Godyn byl snad bratr Abrahamův, kterému pomáhal od roku 1690 v Praze realizovat malby v Trojském zámku. Abraham se vrátil do Antverp, ale Izák zůstal v Praze jako dvorní malíř. Abraham a Izák byli Židé z Antverp.

Franz Leux von Luxenstein, pokladník (Vídeň, 1645 – 1714) Franz Leux byl synem antverpského malíře Franse Luycx (†1668). Franciscus Leux von Luxenstein (z Luxensteinu, též Luycx, Lux) byl pokladníkem (*schatzmistr, šacmistr*) na Pražském hradě. Oženil se s Johannou Dupontovou (z Atrechtu), vdovou po lékaři Jindřichu de Vossovi. Za zmínku stojí, že v roce 1679 koupili dům „U Bílé růže“ (Praha, Malá

Strana, Mostecká 276/17), který dnes vlastní nizozemský sběratel umění Boudewijn Jansen a jeho žena Yvette van Dishoeck. Na pozoruhodných bronzových dveřích jsou vyobrazeni Komenský a Erasmus Rotterdamský.

Hendrik Govaerts, malíř (Mechelen, 1669 – Antverpy, 1720) Govaerts pobýval v letech 1689-90 v Praze a ve Vídni. Poté vedl ateliér v Antverpách.

Abraham Godijn, malíř (Antverpy, asi 1655/56 – po 1724) Abraham Godyn (Goddyn, Godin, Godein) byl žákem Hendrika Herregoutse (1633-1704). Po ukončení studia navštívil několik zemí včetně Itálie. V Římě se stal dokonce papežským dvorním malířem. V roce 1687 ho hrabě Šternberk pozval do Prahy, aby namaloval nástěnné malby v Trojském zámku (*Abraham Godyn Antverpiensis invenit et facit anno 1693*). V roce 1711 pobýval opět v Antverpách, kde se stal členem cechu sv. Lukáše. Některá jeho díla jsou známá i z pražských muzeí.

Balthasar Van Westerhout, rytec (Antverpy, 1656 – Praha, 1728) Od roku 1683 působil mědirytec Balthasar Westerhout v Praze, kde rytecky zpracovával disertace, knižní ilustrace, portréty, svaté obrázky a heraldické tisky.

Jan Adriaen Gerhardt de Groos, rytec (Antverpy, asi 1650 – Praha, 1730) Antverpský mědirytec a kreslíř de Groos se pravděpodobně usadil v Praze kolem roku 1670. V letech 1670-1699 byl velmi produktivní. Vy-

tvářel knižní ilustrace, portrétní grafiky, svaté obrázky, astronomické a architektonické ilustrace atd.

Frans van der Pütt, rytec (? – po 1731) (Jiho)nizozemec Van der Putt byl v letech 1705-31 mědirytcem v Praze.

Johann Onghers, malíř (Mechelen, 1656 – Praha, 1735) Johann Onghers se usadil v Praze, kde mu bylo v roce 1690 uděleno právo se usadit jako měšťan. Byl malířem a vytvářel také návrhy knižních ilustrací a disertačních prací, které většinou realizoval Baltasar van Westerhout (viz výše).

Jan Pieter van Bredael de Jongere, malíř (Antverpy, 1683 – Vídeň, 1735) Jan Pieter, pocházející z antverpské malířské rodiny van Bredaelů, odešel v roce 1706 do Prahy a pracoval zde ve službách prince Evžena Savojského, pro kterého maloval především bitvy. V roce 1720 se vrátil do Antverp, ale na knížecí žádost odjel do Vídně, kde zůstal až do konce života.

Johann Baptiste Bouttats, malíř, rytec (Antverpy?, asi 1685 – 1743) V roce 1687 pomáhal Jan Baptista Bouttats Abrahamu Godijnovi s nástěnnými malbami v Trojském zámku. Vykonával také zakázky pro různé velmože v Čechách a ve Slezsku. Emigroval do Anglie.

Philip Christian Bentum, malíř (Leiden?,asi 1690–Slezsko,po 1757) Po roce 1713 byl Bentum spolupracovníkem barokního malíře Petera Jo-

hanna Brandla (Petr Jan Brandl) v Praze, cestoval do Říma a poté do Vídně. V Čechách byl ještě několikrát a pak odešel do Slezska, kde zemřel.

Anton Leonhard Verbeeck Verbeeck byl lékařem a třikrát se stal děkanem pražské lékařské fakulty. Během epidemie v roce 1771 zachránil mnoho životů a v roce 1782 byl povýšen do šlechtického stavu jako von Verbeeck und du Chateau. Byl nizozemského původu?

Po roce 1800

Frederic August Alexander z Beaufort-Spontin, šlechtic, státník (Namur, 1751 – Brusel, 1817) F. A. A. van Beaufort-Spontin vládl Rakouskému Nizozemí a v roce 1814 se stal generálním guvernérem Nizozemí. V roce 1813 koupil západočeské panství Petschau/Bečov. Jeho vnuk Friedrich Georg (Brusel, 1843 – Bečov, 1916) se zde usadil a nechal sem převzt cenné rodinné poklady. V Čechách se tak ocitl cenný románský relikvíář svatého Maura. Později byl zabaven (uloupen) státem.

Coudenhove, šlechtický rod Ve středověku se brabantský rod Coudenhove vyšvihl do šlechtického stavu. V současné době existuje mnoho větví této rodiny, které jsou rozšířeny po celém světě. Česká větev se v 18. století rozdělila na starou a mladou. Potomci staré větve se v roce 1790 stali říšskými hrabaty. **Karel Maria** (1855–1913) byl zemským místodržícím Českého království, jeho bratr **Max Julius** von

Václav Jansa, Čertovka, akvarel, 1897. Čertovka vpravo s ostrovem Kampa a Pražským hradem v pozadí. Na vysoké budově vlevo vidíme reklamy na kakao z tehdy mezinárodně proslulé holandské čokoládovny Van Houten. Tato společnost inzerovala na tramvajích ve velkých městech Evropy a Spojených států již od druhé poloviny 19. století. ZDROJ Internet



Gislenus Bethune, architekt, mnich (1855 – 1922) Felix Marie Ghislain de Bethune byl čtvrtým z devíti dětí architekta Jeana-Baptista Bethuna (Kortrijk) a jeho manželky Emilie van Outryve d'Ydewalle. Kolem roku 1873 vstoupil do nově založeného benediktinského opatství Maredsous. Architektem tohoto opatství byl jeho otec, kterému ho pomáhal projektovat. Byl vysvěcen na kněze. Pater Gislenus (Dom Ghislain) byl spoluarchitektem kláštera sv. Gabriela) a kláštera Nejsvětějšího Srdce Páně (klášter Sacré Coeur) v Praze. Kolem roku 1890 vystoupil z řádu, pověsil kněžství na hřebík a v roce 1893 se oženil s Angličankou. Byl vymazán z rodinné historie.

Jan Verkade, mnich, malíř (Zaandam, 1868 – Beuron, 1946) Beuronský malíř Johannes Sixtus Gerhardus Verkade alias otec Willibrord vytvořil po roce 1895 fresky v pražském klášteře sv. Gabriela.

Carl Gresnigt, mnich, malíř Carl Lodewijk Gresnigt (Utrecht, 1877 – Mardesous, 1965) alias otec Adelbert byl malíř, sochař a tvůrce mozaik. Podílel se na realizaci nástěn-

ných maleb v pražském klášteře sv. Gabriela.

Antoon Coolen, spisovatel (Wijlre, 1897 – Waalre, 1961) V roce 1947 přijal známý autor regionálních románů pozvání Svazu českých spisovatelů, aby procestoval jejich zemi a napsal o ní. Výsledkem byla *Tsjechische suite* (Česká svita) (1948), která dodnes stojí za přečtení, poutavý a osobitý cestopis.

Max van der Stoel, politik (Voorschoten, 1924 – Haag, 2011) Bývalý nizozemský sociálnědemokratický ministr zahraničí Max van der Stoel byl v březnu 1977 na oficiální návštěvě Prahy, kde měl krátký rozhovor s filozofem profesorem Janem Patočkou (1907-1977), jedním z prvních mluvčích Charty 77, disidentského hnutí za lidská práva, které počátkem roku 1977 spoluzaložil Václav Havel. Patočka byl zatčen, dva dny vyslýchán, následně zkolaboval a 13. března zemřel. Smrt Jana Patočky vyvolala v Maxi van der Stelovi výčitky svědomí, ale nakonec setkání nelitoval, protože Charta 77 se stala známou po celém světě. ▣

Sporen uit de Nederlanden in Bohemen en Moravië

Er zijn talrijke historische sporen van personen uit de Nederlanden in Bohemen en Moravië. In deze lijst zijn die personen kronologisch gerangschikt volgens de datum van overlijden, die meestal gekend is. Ongetwijfeld is de lijst niet volledig. Wie vult aan?

Voor 1500

Reinier III van Henegouwen (Reginar III), graaf

Bijgenaamd Langhals (ca. 920 – na 973). Na een verloren Lotharingse machtsstrijd werd graaf Reinier III in 958 samen met zijn broer Rudolf door keizer Otto I naar Bohemen verbannen, waar hij overleed. Zijn zonen waren Reinier IV van Bergen (Henegouwen) en Lambert I van Leuven (Brabant).

Hubald van Luik, professor

Hubald (Hucbald), van wie we de geboortedatum noch de overlijdensdatum kennen, was een leerling van Notger (Notker) van Luik (930 – 1008). In de jaren 1008–18 onderwees hij aan de Praagse bisschopsschool. Hij zou er ook kanselier van vorst/hertog Oldřich (Udalrich) zijn geweest. In de 11de en 12de eeuw was er veel contact tussen de rijksbisdommen Luik (Oudnederlands *Ludeke*, *Ludic* of *Ludyk*, Duits *Lüttich*, Tsjechisch *Lutych*) en Praag.

Herman, bisschop van Praag

Herman (Heřman) was in 1099–1122 de tiende bisschop van Praag. Zijn herkomst zou niet bekend zijn, maar sommige auteurs vermoeden dat hij afkomstig was van Traiectum wat Utrecht zou kunnen zijn, maar waarschijnlijker is Maastricht (omwille van de toenmalige sterke banden met het bisdom Luik).

Lutgardis van Tongeren, non, heilige

Luitgard, Luitgarda (Tongeren, 1182 – Aywiers / Aywières, 1246) was een blinde cisterciënzerin en mystika, ze is de beschermheilige (patrones) van Vlaanderen. Zij is nooit in Praag geweest, maar de barokskulptuur "Visioen van de Heilige Lutgardis" (Matthias Bernhard Braun, 1710) op de Karelsbrug is beroemd en behoort er tot de prominente heiligenbeelden (thans staat er een kopie). De opdrachtgever was abt Eugenius Tyttl van de cisterciënzerabdij Plasy (Plass; ten noorden van Pilsen), die tijdens een reis in de Zuidelijke Nederlanden

kennis had gemaakt met de kultus van Lutgardis van Tongeren en in het bijzonder met haar visioen waarin Kristus van het kruis loskomt en neigt naar de blinde, geknielde Lutgardis, die hij toestaat de borstwonde te kussen (symbolische communie).

Jan van Brabant, beeldhouwer

Hij zou het graf van de Boheemse koning Wenceslas II (†1305) in de cisterciënzerabdij Zbraslav (Königsaal), ten zuiden van Praag, hebben ontworpen. Mogelijk was Jan uit Brabant een monnik in deze abdij.

Jan van Luxemburg, Jan de Blinde, graaf, koning

Jan Lucemburský (Luxemburg, 1296 – Crécy, 1346) was graaf van Luxemburg, die door zijn huwelijk met Elisabeth van Bohemen in 1310 koning van Bohemen werd. Zij waren de ouders van de beroemde keizer Karel IV.

Matthias van Atrecht, bouwmeester

Matthieu d'Arras, Matyáš z Arrasu

(Atrecht?, ca. 1290 – Praag, 1352) was de eerste bouwmeester van de gotische Sint-Vituskathedraal in Praag. We weten zeer weinig over hem. Mogelijk werd hij geboren in 1290 in Atrecht (Arras), de hoofdstad van Artesië (Artois). Hij werkte als bouwmeester aan het pauselijk hof in Avignon, waar hij tussen 1342 en 1344 de latere keizer Karel IV (1316–1378) ontmoette, die hem uitnodigde om in Praag een nieuwe kathedraal te bouwen. Matthias aanvaardde de opdracht, maakte de eerste ontwerpen en onder zijn leiding begon men in 1344 te bouwen. Waarschijnlijk waren enkele meesters-bouwvaklieden in zijn bouwloods en in die van zijn geniale opvolger Peter Parler (†1399) uit de Nederlanden.

Christophorus van Ieper, lakenwever

Christophorus de Ypra kreeg in 1327 het burgerrecht van de Praagse Oude Stad. In het 14de eeuwse Praag woonden lakenwevers (en andere ambachtslieden) die afkomstig waren uit Vlaanderen en Brabant. In de archieven komen de namen Ieper, Brugge, Gent, Brussel, Leuven, Mechelen, Doornik enz. meer dan eens voor. Er waren in die tijd vele politieke en economische contacten tussen de (Zuidelijke) Nederlanden en Bohemen. Wenceslaus (†1383), de halfbroer van Karel IV, huwde met Joanna van Brabant en werd zo hertog van dit rijke en machtige hertogdom. De Boheemse prinses Elisabeth von Görlitz (†1451), kleindochter van Karel IV, werd door huwelijk met Antoon van Bourgondië hertogin van Brabant, later van Luxemburg. Ze was de laatste van de Duitse tak der Luxemburgers.

Johanna van Beieren, koningin

Johanna (‘s Gravenhage?, 1362 – Praag, 1386) was een dochter van Albrecht van Beieren–Straubing–Holland en Margaretha van Silezië. Vader Albrecht (†1404) was hertog van Bayern–Straubing, graaf van Holland–Zeeland, graaf van Henegouwen en heer van Friesland. Dochter Johanna huwde in 1370 (1376) met Wenceslas IV, zoon en opvolger van Karel IV als koning van Bohemen. Een smakelijk weetje is dat haar ouders als geschenken gerookte palingen en gezouten haringen uit Holland bij zich hadden. Wenceslas was ook keizer van het Heilige Roomse Rijk, maar werd in 1400 wegens zijn onbekwaamheid door de keurvorsten afgezet (!), wat Johanna niet heeft hoeven mee te maken, ze heeft de aanval van een jachthond van de koning niet overleefd.

Florens Radewijns, priester

Florentius Radwyn (Leerdam, ca. 1350 – Deventer, 1400) studeerde in de jaren zeventig van de 14de eeuw aan de jonge Praagse universiteit, waar hij de magistertitel behaalde. Hij was samen met Geert Grote de stichter van de Windesheimer Kongregatie (Broeders van het Gemene Leven).

Emond van Dinther, diplomaat, kroniekschrijver

Emond Ambrosii de Dynter (Grave, Brabant, ca. 1370 – Brussel, 1449) was sekretaris aan de hertogelijke kanselarij in Brussel en diende er vier hertogen o.w. Antoon van Bourgondië, die was gehuwd met de Boheemse prinses Elisabeth von Görlitz. Emond heeft als diplomaat in 1412 het koningshof in Praag bezocht. Over Wenceslas IV

heeft hij in zijn verslag allesbehalve lovend geschreven.

1500 – 1600

Jan Gossart, schilder

Jan Gossart (ca. 1478 – 1532), genoemd Mabuse, was vermoedelijk afkomstig uit het Henegouwse Maubeuge. Algemeen wordt aangenomen dat hij in Antwerpen als schilder was opgeleid. Hij is nooit in Praag geweest, maar zijn paneel "Sint-Lukas schildert de Madonna" (ca. 1515), dat werd uitgebreid met twee zijvleugels van Michiel Coxcie, is ooit in Praag terechtgekomen. In een brief aan keizer Matthias vroeg het Mechelse stadsbestuur in 1614 vergeefs om teruggave van het drieluik. In 1619 werd het interieur van de Praagse kathedraal grondig aangepakt door kalvinistische beeldenstormers waarbij ook het hoofdaltaar werd vernield. Van 1621 tot 1865 stond het drieluik van Gossart-Coxcie op het nieuwe hoofdaltaar en was gekend als "Prager Dombild". Het is thans een van de pronkstukken van de Praagse Nationale Galerie (Schwarzenbergpaleis).

Hugo Vennius, botanikus

De Vlaming Hugo Vennius, ook Velius, Vellius, werkte tijdens het bestuur van keizer Ferdinand I als botanikus in Wenen en werd dan in Praag aangesteld om de kruidentuin in de Hertengracht (Jelení Příklad) aan te leggen. Hij vond de plek veel te donker en helemaal niet geschikt. Zijn voorstellen werden te duur bevonden en in 1539 werd hij bedankt en hij trok dan weer naar zijn heimat.

Cornelis de Hondt, komponist, kapelmeester

Cornelius Canis (Gent?, ca. 1506–1561) was kanunnik van de Gentse Sint-Baafskerk (Sint-Bavo) en kapelmeester van Karel V. Dat hij in Praag kapelmeester zou zijn geweest van Ferdinand I is weerlegd. Hij zou dus niet in Praag zijn overleden, maar ergens in Vlaanderen. Bijgevolg hoort hij niet (meer) thuis in deze reeks, maar omdat zijn Praagse jaren in vele boeken en artikels worden vermeld nemen we hem hier aarzelend op.

Erasmus Hornich, goudsmid

Als hofgoudsmid (juwelier) uit Antwerpen vermeld in 1582 in Praag, waar hij een jaar later overleed.

Hans Mont, beeldhouwer

(Gent, ca. 1545 – na 1582) Johannes de Mont was een leerling van de be-roemde beeldhouwer Giovanni da Bologna (Giambologna, een ZuidNederlander) in Florentië. Mont trok samen met Bartholomeus Spranger in 1578 naar Praag waar hij om onduide-lijke redenen slechts kort verbleef. Hij was daarna als vestingbouwer werk-zaam in Ulm en Kempten.

Rembert Dodoens, arts, astronoom, plantkundige

Rembertus Dodonaeus (Mechelen, 1517 – Leiden, 1585) was arts, geo-graaf, astronoom, botanikus en auteur van het *Cruydeboeck* (1554). Hij was van 1574 tot 1578 in Wenen lijfarts van keizer Maximiliaan II (†1576) en dan van de jonge Rudolf II. Van februari tot augustus 1575 verbleef hij in Praag in het gevolg van Maximiliaan II. In 1578 trok hij naar Keulen en vandaar in 1582, in oorlogstijd dus, naar Leiden, waar hij hoogleraar in de geneeskun-

de werd aan de in 1575 gestichte uni-versiteit.

Ogier Gisleen van Busbeke, diplomaat

Van Boesbeke of Bosbeke, Augerius Gislenius Busbequius, Ogier Ghislain de Busbecq (Komen, Vlaanderen, 1520 – Cailly, Normandië, 1591) was in 1554 en opnieuw van 1556 tot 1562 ambas-sadeur van koning-keizer Ferdinand I in het Ottomaanse Rijk.

Busbeke heeft in een brief (1554) voor het eerst de naam *tulipan*, tulp dus, gebruikt. Hij zou de eerste zijn ge-weest die tulpenbollen uit Konstanti-nopel / Istanboel mee naar Wenen heeft genomen. Al in 1559 bloeiden tulpen in de tuin van de Augsburgse raadsheer Johann Herwart en in 1562 zou Busbeke per schip een vracht tul-penbollen naar Antwerpen hebben gestuurd. Op basis van de bewering van de Tsjechische jezuïet Bohuslav Balbín (†1688) in zijn boek over de ge-schiedenis van het koninkrijk Bohe-men, menen vele Tsjechische auteurs dat de eerste tulpen in Praag om-streeks 1564 waren aangekomen en vandaar in de Nederlanden zouden zijn terechtgekomen. Die bewering is weerlegd (Balbín heeft overigens meer dan eens de bal misgeslagen), we weten dat de eerste tulpen in Praag pas in de jaren zeventig van de 16de eeuw zijn aangeplant.

Paul De Winde, organist

Paul von Winde, Windi (ca.1510 – Praag, 1596/98) was organist in de Sint-Romboutskerk in Mechelen. Van 1570 tot aan zijn dood was hij *Neben-organist* van de keizerlijke muziekkapel van Wenen-Praag. (De keizers van het Heilige Roomse Rijk waren van 1526 tot 1806 ook koningen van Bohemen.)

Lucas van Valckenborch, schilder

Lucas van Valckenborch, ook Valc-kenborg en Valckenborch (Leuven, 1535 – Frankfort, 1597) werd hofschil-der van aartshertog Matthias, die hij naar Linz volgde. Lucas schilderde begin jaren tachtig van de 16de eeuw een panorama van Praag vanaf de Petřínheuvel. Het paneel bevindt zich in het Museum van de Hoofdstad Praag.

Petrus Canisius, jezuïet

De predikant Canisius (Nijmegen, 1521 – Freiburg, Zwitserland, 1597) was in 1552 in Wenen en in 1555–56 in Praag, waar hij het jezuïetenkollege opende. Hij ontwaarde overal zonde en kwaad en vertegenwoordigde het geloof van zijn donkerste zijde. Hij er-kende wel het belang van goed onder-wijs, vooral wat de opleiding van priesters betrof.

1600–1700

Jacob Typoets, historicus

(Diest, 1540? – Praag, 1601) Jacobus Typotius werd in 1594 in Praag hofhistorikus van Rudolf II.

David de Brusse, steensnijder

(? – Praag, 1601) Brusse was in 1581 uit de Zuidelijke Nederlanden naar Praag getrokken, mogelijk gevlucht als protestant. Zijn zoon Jobst (†1635) werd er een welvarende edelsteenslijper.

Joris Hoefnagel, miniatuurschilder, illustrator

(Antwerpen, 1542 – Wenen, 1601) Hoefnagel heeft gewerkt in Rome, München, Frankfurt en Wenen. Sedert 1591 werkte hij voor Rudolf II (miniatu-

ren, stadsgezichten, emblemen en bloemenstillevens) en was geregeld in Praag, waar hij zoon Jakob introdu-ceerde.

Philippus de Monte, komponist

Philippus de Monte (Mechelen, 1521 – Praag, 1603) was van 1568 tot 1580 kapelmeester van de Hofkapelle in Wenen. In het gevolg van keizer Rudolf II trok hij naar Praag, waar hij zou zijn begraven in de Sint-Jakobs-kerk (Oude Stad). Kurieus is dat de Nazi-bezetters in 1940 de Maislova (Maisel-straat) in de Oude Stad (Jose-fov) hebben hernoemd naar Filippus de Monte. Na de bevrijding in mei 1945 kreeg de straat weer haar vroegere naam.

Jan Vermeyen, goudsmid

(Brussel, voor 1559 – Praag, 1606) Hans was de zoon van de Brusselse schilder Jan Cornelisz Vermeyen en leerde het beroep van edelsmid in Antwerpen. Via Frankfort aan de Main trok hij naar Praag waar hij tot aan zijn dood leefde en werkte. Hij was er een beroemde goudsmid, juwelier en medailleur. Voor Rudolf II maakte hij een nieuwe kroon, die van 1806 tot 1918 de Oostenrijkse keizerskroon was (Wenen, Hofburg).

Hans Vredeman de Vries, schilder, architect en ingenieur

(Leeuwarden, 1526? – Amsterdam, 1606/07) Vader Hans ging in 1596 met zoon Paul naar Praag, waar keizer Rudolf II resideerde. Ze beheersten vele technieken en kunsten: bouw van tri-omfbogen, ontwerpen van versterkin-gen, interieurdekoratie, ze schilderden architectuurfantasieën (perspektieven) en schreven over architectuur. Na enkele jaren verlieten zij Praag weer.

Charles de l'Écluse, jurist, arts, plantkundige

Carolus Clusius (Atrecht, 1526 – Leiden, 1609) was jurist, arts en een vermaarde plantkundige. Van 1573 tot 1576 was hij hofbotanikus van keizer Maximiliaan II in Wenen, waar hij een tuin voor geneeskrachtige planten en een *alpinum* aanlegde. We weten dat hij vanaf 1573 in Wenen tulpen kweek-te. Vermoedelijk heeft hij bollen naar Praag gestuurd. Clusius werd in 1593 professor plantkunde in Leiden. Hij had uit Wenen tulpenbollen meegenomen, deed er onderzoek naar en legde zo in de Leidse *Hortus botanicus* de basis voor de Nederlandse tulpenteelt.

Bartholomeus Spranger, schilder

(Antwerpen, 1546 – Praag 1611) Werd hofschilder van Rudolf II in Praag, waar hij talrijke opdrachten kreeg, niet alleen van de keizer. Hij was snel welstellend en kocht een huis aan de voet van de burchttrap in de Kleine Zijde, maar zijn atelier bevond zich in de Praagse Burcht. Zijn cyklus van maniëristische mythologi-sche schilderijen, vooral naar Ovidius’ Metamorfosen, werden als gravuren verspreid over Europa.

Alexander Colyn, beeldhouwer, schilder, tekenaar

(Mechelen, 1527/29 – Innsbruck, 1612) Hij maakte het grafmonument van Ferdinand I, Anna Jagiello en Maximiliaan II in de Praagse Sint-Vi-tuskathedraal.

Dominicus Custos de Coster, graveur

(Antwerpen, 1560 – Augsburg, 1612) Dominicus Baltens de Coster, zo heette hij, vestigde zich na de dood van zijn vader Pieter Balten(s) in Augsburg en

nam de naam Custos/Custodis aan. Hij was er drukker en een zeer bekwa-me kopergraveur. In 1607–08 verbleef en werkte hij met zijn stiefzoon Lucas Kilian in Praag voor Rudolf II.

Paulus van Vianen, goudsmid, medailleur

(Utrecht, ca. 1570 – Praag, 1614) Paulus tekende landschappen, maar was op de eerste plaats edelsmid en medailleur. Via Italië, München en Salzburg bereikte hij in 1603 Praag, waar hij de rest van zijn leven Kam-mergoldschmied was.

Hans von Aachen, schilder

(Keulen, 1551 – Praag, 1615) Opgeleid in zijn geboortestad Keulen ging hij in de leer bij een Vlaamse meester. Na een verblijf van dertien jaar in Italië werd hij in 1592 hofschil-der van Rudolf II, maar pas in 1596 vestigde hij zich blijvend in Praag. Hij werkte regelmatig samen met kollega Bartholomeus Spranger en met de beeldhouwer Adriaen de Vries. Hij was in nauw persoonlijk contact met de keizer voor wie hij dikwijls op reis ging als kunstaankoper en als diplomaat. Hans von Aachen werd begraven in de Sint-Vituskathedraal.

Dirk de Quade van Ravesteyn, schilder

(’s Gravenhage?, ca. 1565 – Praag of Nederland, na 1619) Hij ging in 1589 naar Praag, waar hij portretten en erotisch getint werk schilderde.

Jan de Vos, goudsmid

(Ca. 1578 – na 1619) Jan de Vos woonde en werkte in Augsburg, maar was na 1605 voor zijn werk geregeld in Praag.

Adriaen de Vries, Apollo, kopie, Waldsteintuin, Praag / Adriaen de Vries, Apollón, kopie, Valdštejnská zahrada v Praze FOTO Lenka Strnadová

Carl Luython, organist, komponist

(Antwerpen, 1557/58 – Praag, 1620) Carolus (Charles) Luython was lid van de keizerlijke hofkapel van Rudolf II in Praag. Hij was betrokken bij de bouw van het orgel in de Sint-Vituskathedraal. Hij stierf verarmd omdat zijn pensioen niet werd uitbetaald.

Charles Bonaventure de Longueval graaf van Bucquoy, generaal

(Atrecht, Artesië, 1571 – Nové Zámky, toen Hongarije, nu Slowakije, 1621) Karel Bonaventura graaf van Buquoy uit het oude Pikardische adellijke geslacht de Longueval kreeg een militaire opleiding. Op tweeëndertigjarige leeftijd werd hij generaal van de artillerie en enkele jaren later ook grootbaljuw van de provincie Henegouwen. In 1618, het begin van de Dertigjarige Oorlog, benoemde keizer Matthias hem tot opperbevelhebber van het keizerlijke leger met de rang van veldmaarschalk. De generaals Bucquoy en Tilly, beiden uit de Nederlanden, versloegen in november 1620 bij de Slag op de Witte Berg het huurlingenleger van de kalvinistische Winterkoning Friedrich von der Pfalz, die daarna in Nederland in ballingschap leefde.

Adriaen de Vries, beeldhouwer ('s Gravenhage, voor 1560 – Praag, 1626) De Vries maakte een Italiëreis en werd een leerling en medewerker van Giovanni da Bologna (Giambologna, van Vlaamse afkomst) in Florentië



en later van Hubert Gerhardt in Augsburg. In 1589–94 werkte hij in Praag, dan trok hij naar Rome en via Augsburg keerde hij in 1601 weer terug naar Praag waar hij hofbeeldhouwer werd.

Peter Ernst II von Mansfeld, graaf, legeraanvoerder

(Luxemburg, 1580 – Bosnië, 1626) Mansfeld was een oorlogszuchtige en brutale protestantse huurling-legeraanvoerder, die streed tegen Habsburg, maar in dienst trad van wie hem

goed betaalde, dus ook van Habsburg. Oorlogsvoering was voor hem immers zaken doen. In 1618 wist hij de stad Pilsen (Plzeň) in te nemen. Tot mei 1621 bleef hij vechten in Bohemen, voerde onderhandelingen met de keizer en nam met zijn troepen niet deel aan de Slag op de Witte Berg (1620), waarvoor hij in ruil 100.000 gulden, een enorm bedrag, uit de keizerlijke kas kreeg!

Pieter Stevens, schilder

(Mechelen, ca. 1567 – Praag, na



Anselmus De Boodt, portret van Philippus de Monte (zowel Anselmus de Boodt als Philippus de Monte komen in de tekst voor). / Anselmus De Boodt, portrét Philippa de Monte (Anselmus de Boodt i Philippus de Monte jsou zmiňováni v textu). BRON/ZDROJ Internet

jaar het muntrecht voor Bohemen, Moravië en Neder-Oostenrijk. Munten werden uit omloop genomen en vervangen door nieuw geslagen munten, die echter minder dan eenzevende zilver bevatten dan de vroegere munten en dan voorgeschreven was. Ook de nominale waarde van de munten werd verhoogd en ook de omloophoeveelheid. Inflatie, hongersnood en ellende waren de gevolgen.

Naast de Witte waren ook de bankier Jakub Baschewi, Karl von Liechtenstein (destadhouder van Bohemen), generalissimus Albrecht von Waldstein, Paul Michna van Vacínov en waarschijnlijk ook enkele Weense hovelingen bij de zaak betrokken. Het liep echter slecht af voor de Witte, die uit wanhoop in de waterput van zijn huis in de Praagse Kleine Zijde sprong en verdronk.

Anselmus De Boodt, arts

(Brugge, 1550 – Brugge, 1632) Boëtius werd in 1583 arts van de Praagse burggraaf Wilhelm von Rosenberg en in 1604 zelfs lijfarts van keizer Rudolf II. In 1612, na de dood van Rudolf II, verliet hij Praag.

Johan Tserclaes graaf van Tilly, generaal

(Tilly, Brabant, 1559 – Ingolstadt, 1632) Johan t'Serclaes, graaf van Tilly, moest in 1568 met zijn familie de Nederlanden verlaten omdat zijn vader betrokken was bij de opstand in de Nederlanden. In 1574 werd zijn vader genade verleend en zoon Johan koos

voor een militaire loopbaan in Spaanse dienst. In 1604 werd hij bevorderd tot generaal, in 1610 werd hij luitenant-generaal in dienst van Maximiliaan van Beieren, wiens leger hij leidde bij de Slag op de Witte Berg in 1620. Samen met generaal Bucquoy won hij die veldslag, wat vele Tsjechen nog steeds niet te boven zijn gekomen. Tijdens de Dertigjarige Oorlog was hij zo goed als onoverwinnelijk tot hij kwam te staan tegenover Gustav Adolf van Zweden. Hij overleed op drieënzeventigjarige leeftijd tengevolge van zware en pijnlijke verwondingen door een Zweedse kanonbal. Hij heeft de reputatie een zeer menselijke en sympathieke generaal geweest te zijn.

Jakob Hoefnagel, schilder (Antwerpen, 1573 – Nederlanden?, ca 1632) Jakob, de zoon van Joris Hoefnagel (†1601), werd in 1602 hofschilder in Praag, waar hij zich vestigde (zijn vader niet). Hij nam deel aan de Boheemse standenopstand in 1618 en werd diplomaat van de Winterkoning. Omwille van financieel bedrog werd hij veroordeeld en moest naar het buitenland vluchten.

Daniel de Briers, goudsmid, groothandelaar (Antwerpen, ? – Frankfurt, 1633) De Briers was groothandelaar in edelstenen (diamant e.a.) in Frankfurt a. Main. Hij wordt in de bronnen voor het eerst vermeld in 1599. Hij onderhield nauwe kontakten met het hof van Rudolf II in Praag.

Jan van Merode, kolonel (Ossogne, Namen, 1588 – Keulen, 1633) In 1618 streed Jean de Merode samen met zijn broer Philippe in het leger van Bucquoy o.a. in Bohemen.

Hij was kapitein van driehonderd Waalse musketiers. In 1626 werd hij bevorderd tot kolonel. Zijn Waalse troepen hadden de reputatie geen discipline te hebben en aan de drank te zijn.

Johann von Aldringen, generaal (Diedenhofen, Luxemburg, 1584 of 1586 – Landshut, 1634) Von Aldringen was een katholieke generaal tijdens de Dertigjarige Oorlog. Hij was betrokken bij de moord op Albrecht von Waldstein en daarvoor werd hij beloond met de heerlijkheid Teplitz / Teplice in Noord-Bohemen.

Jobst de Brusse, steensnijder, groothandelaar (1572 of 1595 – Praag, 1635) Jobst van Brussel (*Jobst de Brussl* (...) *de nobile stirpe trium imperatorum gemarius gente Flandrica* zo staat op de grafsteen in de kloostergang van het Sint-Thomasklooster, Kleine Zijde) was de zoon van steensnijder David de Brusse (†1601) uit de Zuidelijke Nederlanden. Jobst z Bryslu (Tsjechisch) was een welvarende edelsteensnijder (glyptiek) aan het hof van Rudolf II. Hij was welvarend omdat hij (samen met Gerhard Leux von Luxenstein) groot-handel dreef in edelstenen en juwelen o.a. op de Weense markt.

Handelaars uit de Nederlanden in Praag ten tijde van Rudolf II Gilles de Meyer, Philibert du Bois (uit Brussel), Jeronimus l’Hermite jr. (uit Antwerpen), Peter Vivat, Rudolf Alen, Gilles de Meijer, Willem Borden-eux, Pierre Chaval, Ferdinand de Bois, Gerhardt de Bois (juwelier), Van Akker, Hector Udart, Nicolaas Snouckaert, Hans de Vous (?), Boudewijn Sapiret (?), Lambert Brandolf (?).

Philips van den Bossche, borduurwerker, tekenaar

Van den Bossche (vele schrijfwijzen) wordt voor het eerst vermeld in de bronnen op 1 juli 1604 toen hij in Praag in dienst trad als *Camer-Seiden-sticker* (hofborduurwerker). Men is het erover eens dat hij uit de Nederlanden kwam. Hij is vooral bekend als tekenaar, beïnvloed door het werk van Roelant Savery. Zijn panorama van Praag (1606) is beroemd. Net zoals Savery en vele andere kunstenaars verliet hij Praag na de dood van Rudolf II in 1612. In 1615 was hij in Augsburg.

Don Martin de Hoeff-Huerta, legeraanvoerder (Madrid, ca. 1580 – Písek, 1637) Hoeff-Huerta zou van (Zuid-)Nederlandse afkomst zijn. (Roeff?) Hij was kolonel in het leger van generaal Marradas tijdens de Dertigjarige Oorlog. Beiden hebben omwille van hun meedogenloosheid een slechte naam in de Tsjechische geschiedenis. Hoeff-Huerta verkreeg de heerlijkheid Velhartice, maar die werd na zijn dood door de keizer gekonfiskeerd.

Roelant Savery, schilder (Kortrijk, 1576 – Utrecht, 1639) Tijdens de Opstand in de Nederlanden vluchtte vader Savery ca. 1585 met zijn familie naar Haarlem, waar zoon Roelant als schilder werd geschoold. In 1604 was Roelant in Praag en hij werd er een gewaardeerde landschapsschilder. Na de dood van de keizer in 1612 verliet hij Praag en in 1618 vestigde hij zich in Utrecht.

Andreas Weedmann, schilder Andres Werdoman, Werdomann, Niderlender wordt vermeld als schilder in Praag in 1644.

Ernest de Suys, legeraanvoerder (voor 1599 – Nordlingen?, 1645) Ernst von Suys (Limburgse afkomst) was een adellijke kolonel onder generaal Waldstein. In 1625 verkreeg hij de heerlijkheid Harzé (toen Luxemburgs, thans in de provincie Luik). Hij was buitengewone kamerheer van Bohemen.

Alexander Regnier van Bleyleben, baron, kolonel (1578/79 – Praag, 1649) Rond 1600 trokken twee broers uit de Vlaams-Brabantse lage adellijke familie Bleyleben (Blydeleven, Blyleven) naar Bohemen waar ze in (militaire) dienst traden van keizer Rudolf II. Alexander diende onder generalissimus Albrecht von Waldstein en bracht het tot kolonel. Hij werd verheven tot Freiherr (vrijheer, baron). Hij woonde in een huis in de Praagse Kleine Zijde. Hij zou Nederlands, Frans, Duits, Italiaans en Tsjechisch hebben gesproken. De jongste broer, Jakob, is de stamvader van de huidige Bleylebens (V.S.A.).

Servatius I Engel von Engelsfluss, leerlooier (Maastricht, 1580 – Praag, 1651?) Servatius Engel emigreerde uit Maastricht naar Praag (in 1635?), waar hij op Kampa een goed draaiende leerlooierij voerde, gespecialiseerd in de vervaardiging van hardleer voor schoenzolen, wat toen nieuw was. Die zolen dienden voor soldatenlaarzen wat midden in de Dertigjarige Oorlog (1618–1648) zeer veel geld opbracht. Hij leverde aan het keizerlijke leger en werd op korte tijd welvarend. In 1651 werd *Servatius Engl, Bürger und Handelsmann in Prag* in de erfelijke adelstand opgenomen onder de naam *von*

Engelsfluss. Zijn zoon was Servatius II Engel (zie verder).

Gottfried Graf Huyn von Geleen, generaal, kommandeur van de Duitse Orde (Wachtendonk, ca. 1598 – Maas-tricht, 1657) De edelman Godfried Huyn van Amstenraedt van Geleen was in 1620 kapitein in Beierse dienst en streed onder generaal Tilly ook in Bohemen. In 1632 trad hij in in de Duitse Orde en werd kommandeur van Ordingen (bij Sint-Truiden), daarna was hij van 1634 tot aan zijn dood landkommandeur van de balije Biesen (in het graafschap Loon). In 1645 werd hij opperbevelhebber van het Beierse leger en hij verdreef samen met generaal Jan von Werth de Zweden uit Bohemen. Hij zou meedogenloos zijn geweest, zoals vele officieren tijdens de Dertigjarige Oorlog.

Officieren en soldaten tijdens de Dertigjarige Oorlog
Vele officieren en soldaten uit de Nederlanden hebben tijdens de Dertigjarige Oorlog (als huurlingen) gevochten aan zowel katholieke als aan protestantse zijde. De Spaanse Habsburgers steunden hun verwanten in Wenen, o.m. door officieren en troepen ter beschikking te stellen, bijv. Bucquoy. De hierboven vermelde Gottfried Huyn heeft in Bohemen militaire operaties geleid, maar is dat voldoende om hem in deze lijst op te nemen?

Wilhelm van Lamboy, generaal (Kortessem, graafschap Loon, ca. 1590 – Dymokury, nabij Nymburk, 1659) Guillaume de Lamboy trok als officier onder generaal Bucquoy naar Bohemen. Voor zijn verdiensten bij de Slag bij Lützen werd hij door de keizer

beloond met de heerlijkheid Nové Zámky (in Oost-Bohemen) en in de adelstand opgenomen. In 1636 kocht hij kasteel Dymokury, waar hij de laatste jaren van zijn leven doorbracht, wat door de plaatselijke bevolking niet erg op prijs zou zijn gesteld (brutale rekatholisering).

Bartholomeus Bolonin, schilder (? – voor 1663) Bologni, Bolognin en andere schrijfwijzen, wordt vermeld in Praag in 1634. Hij kwam uit de Nederlanden en had een opleiding als schilder genoten in Antwerpen.

Adrian von Enkevort, generaal (Diest, 1603 – Wenen, 1663) Von Enckenfort, ook Enkenfurt, uit Brabantse adel, was een legeraanvoerder in keizerlijke en Beierse dienst. Hij verkreeg in 1636 de Boheemse heerlijkheid Ledeč nad Sázavou, waar hij slechts zelden vertoefde.

Jan van der Kroon, generaal (Weert, ca. 1660 – Praag, 1665) Jan Coolen, die later de naam Van der Croon (Johann baron von der Croon, de la Coruna, dela Cron, Delacron, Delancron, Lacron, Lagron e.a.) droeg, was de zoon van Jacob Coolen, burgemeester van Weert. Hij was kolonel in keizerlijke dienst tijdens de Dertigjarige Oorlog, later werd hij bevorderd tot generaal. In 1647 werd hij de militaire kommandant van Pilsen, in 1652 van Praag en in 1657 werd hij zelfs de opperbevelhebber van Bohemen en bleef dat tot aan zijn dood. Hij was in Bohemen vooral actief op het gebied van de vestingbouw. Hij kocht in 1654 een paleis (het latere Kaisersteinpaleis) op het Malostranské náměstí in de Praagse Kleine Zijde.

Frans Luycx von Luxenstein, schilder

(Antwerpen, 1604 – Wenen, 1668) Frans Luycx (Leux, Lux enz.) was een leerling van P.P. Rubens. Hij werd in 1638 hofschilder van Ferdinand III in Wenen, waar zijn broer Gerhard *Böhmischer Kammerrat* was. Frans was een belangrijke en gewaardeerde portretschilder en werd rond 1642 als von Luxenstein in de adelstand opgenomen. In 1652 was hij in Praag, waar hij samen met broer Gerhard getuige was (op 29 augustus in de Malteser kerk, Kleine Zijde, "*Dominus Franciscus Leux de Leuxenstein, camerae caesareae pictor*") van de doop van een jongetje dat heel waarschijnlijk het zoontje was van hun zuster, echtgenote van de jurist Hanuss Georg Kauffer von Sturmwehr.

Magdalena Grambe, edelvrouwe

(Nederlanden?, begin 17de eeuw – Vamberk, 1671) Magdalena, geboren Drehl, was gehuwd met Kaspar Gramb von Gramba (uit de Z.-Nederlanden?), kolonel in Waldsteins leger. Hij verkreeg in 1627 de heerlijkheid Vamberk (Wamberg) in Oost-Bohemen, die na zijn dood door Magdalena werd geleid. Vamberk is een centrum van kantklosserij en volgens de traditie zou Magdalena, die uit Vlaanderen afkomstig zou zijn geweest, kantklosmateriaal hebben meegebracht en er het kantklossen hebben geïntroduceerd. Dit is echter onwaarschijnlijk. Het is wel zo dat de oudste vermelding van kantklossen in Vamberk uit 1642 dateert, dus tijdens de periode dat zij er vrouwe was. Ze zou een goede edelvrouwe zijn geweest, zo heeft ze haar horigen van vroondiensten bevrijd.

Karel van Grobbendonk, jezuïet

(1600 – 1672) De Zuid-Nederlandse jezuïet Karel of Charles de Grobendoncq, ook Carolo de Grobendoncq, trok in 1625 met enkele kollega's naar Praag, werd er professor en in 1654 deken van de theologische fakulteit.

Anton Stevens von Steinfels, schilder

(Praag, ca. 1608 – Praag, 1673/75) Anton was de zoon van landschapschilder Pieter Stevens uit Mechelen (zie hoger) en vader van de schilders **Johann Jakob** († Praag, 1730) en **Paul Stevens von Steinfels** (†1692). Anton leidde de schilderijengalerie van de Praagse Burcht vanaf 1652. Hij maakte vooral altaarstukken, maar ook portretten en muurschilderingen.

Servatius II Engel von Engelsfluss, leerlooier, baron

(Maastricht?, 1605 – Praag, 1674) Servaas breidde het leerlooiersbedrijf van zijn vader uit, verbeterde de productie en verkreeg zelfs, mits betaling aan de staat, het monopolie op de productie van harde schoenzolen. Hij werd steenrijk, kocht in 1655 het domein en kasteel **Mníšek** ten zuiden van Praag. Zijn leerlooiersbedrijf in een dorp bij Mníšek nam pre-industriële vormen aan. Hij werd in de vrijherenstand (baron) opgenomen.

Johann Caspar Dooms, graveur

(Antwerpen, 1597 – Praag, 1675) De tekenaar en kopergraveur Jan Kašpar Dooms was opgeleid in Antwerpen (leerling van Pieter de Jode). Na 1620 werkte hij in Praag, ook in Moravië en Kutná Hora. In Praag leidde hij een drukkersatelier, gespecialiseerd in portretgravures, univer-

siteitsdissertaties, boekillustraties, devotieprentjes en ander drukwerk.

Zijn gelijknamige zoon (signeerde I. C. Dooms) maakte minderwaardig werk in de jaren 1660–1680.

Ignatius a Jesu, karmeliet

(Tirol, 1650 – 1694) De karmeliet Ignatius a Jesu was geboren als Johann Raus in Tirol. Vermoedelijk heeft hij als architectus expertus een opleiding gehad in de Zuidelijke Nederlanden. In Praag was hij medeontwerper van de Sint-Jozefkerk (karmelietessen, Kleine Zijde). Deze kerk vertoont een zeer duidelijke invloed van de zgn. Vlaamse barok.

1700–1800

Franz Johan Sweerts – Reist, edelman

(Brabant, 1613 – Silezië, 1700) Franz Johan was een afstammeling van de Brabantse familie Sweerts, die in de Middeleeuwen een belangrijk patriciersgeslacht in Brussel was. In 1654 werd hij in de Boheemse herenstand opgenomen. Zijn zoon Karl Franz (1654–1692) huwde met gravin Sabina von Sporck en dochter Franciska Apollonia (1667–1726) werd de vrouw van graaf Franz Anton von Sporck (1662 – 1738), de beroemde graaf Sporck!

Jodocus Verbeeck, schilder

(Emmerich, Holland, 1646 – Praag, 1700) In 1661 ging Verbeeck naar Praag waar hij edellieden portretteerde, vooral uit de hoogadellijke families Lobkowicz en Kolovrat.

Isaac Godijn, schilder

(Antwerpen, ca. 1660 – Praag? na



Václav Jansa, *Čertovka* (Duivelsbeek), akwarel, 1897. Duivelsbeek met rechts het eiland Kampa en op de achtergrond de Praagse Burcht. Op het hoge gebouw links zien we reclame voor cacao van de toen internationaal bekende Nederlandse chokoladefabriek **Van Houten**. Deze onderneming maakte al in de tweede helft van de 19de eeuw reclame op trams in de grote steden van Europa en van de Verenigde Staten. BRON Internet

1712) Izaak Godyn was mogelijk de broer van Abraham, die hij sinds 1690 in Praag hielp bij de uitvoering van de schilderijen in kasteel Troja. Abraham keerde terug naar Antwerpen, maar Isaac bleef in Praag als hofschilder. Abraham en Isaac waren Antwerpse Joden.

Franz Leux von Luxenstein, schatmeester

(Wenen, 1645 – 1714) Franz Leux was de zoon van de Antwerpse schilder Frans Luycx (†1668). Franciscus Leux von Luxenstein (z Luxenšteín, ook Luycx, Lux) was schatmeester (*schatzmistr, šacmistr*) op de Praagse Burcht. Hij huwde met Johanna

Dupont (afkomstig uit Atrecht), de weduwe van de arts Jindřich de Voss. Vermeldenswaard is dat die in 1679 het huis "De Witte Roos" (Praag, Kleine Zijde, Mostecká 276/17) had gekocht, dat thans in het bezit is van de Nederlandse kunstverzamelaar Boudewijn Jansen en zijn vrouw Yvette van Dishoeck. Op de bezienswaardige bronzen deur zijn Comenius en Erasmus voorgesteld.

Hendrik Govaerts, schilder

(Mechelen, 1669 – Antwerpen, 1720) Govaerts was in 1689–90 in Praag en Wenen. Daarna leidde hij een atelier in Antwerpen.

Abraham Godijn, schilder

(Antwerpen, ca. 1655/56 – na 1724) Abraham Godyn (Goddyn, Godin, Godein) was een leerling van Hendrik Herregouts (1633–1704). Na zijn opleiding bezocht hij verschillende landen waaronder Italië. In Rome werd hij zelfs pauselijke hofschilder. In 1687 werd hij door graaf Sternberg naar Praag uitgenodigd om er de muurschilderingen in kasteel Troja uit te voeren (*Abraham Godyn Antverpiensis invenit et facit anno 1693*). In 1711 was hij weer in Antwerpen, waar hij lid werd van het Sint-Lukasgilde. Van hem zijn ook enkele werken in Praagse musea bekend.

Balthasar Van Westerhout, graveur
(Antwerpen, 1656 – Praag, 1728)
De kopergraveur Baltasar Westerhout werkte sedert 1683 in Praag waar hij dissertaties, boekillustraties, portretten, devotiedrukken en heraldische drukken graveerde.

Jan Adriaen Gerhardt de Groos, graveur
(Antwerpen, ca. 1650 – Praag, 1730)
De Antwerpse kopergraveur en tekenaar de Groos vestigde zich mogelijk ca. 1670 in Praag. Hij was zeer productief in de periode 1670–1699. Hij maakte boekillustraties, portretgravuren, devotiedrukken, astronomische en architecturale illustraties enz.

Frans van der Pütt, graveur
(? – na 1731) De (Zuid-)Nederlander Van der Putt was kopergraveur in Praag in de jaren 1705–31.

Johann Onghers, schilder
(Mechelen, 1656 – Praag, 1735) Jan Ongers vestigde zich in Praag waar hij in 1690 burgerrecht kreeg. Hij was schilder en maakte ook ontwerpen voor boekillustraties en dissertaties, meestal uitgevoerd door Baltasar van Westerhout (zie hoger).

Jan Pieter van Bredael de Jongere, schilder
(Antwerpen, 1683 – Wenen, 1735)
Jan Pieter uit de Antwerpse schildersfamilie van Bredael ging in 1706 naar Praag en werkte er in dienst van prins Eugene van Savooie voor wie hij vooral veldslagen schilderde. In 1720 keerde hij terug naar Antwerpen, maar op verzoek van de prins ging hij naar Wenen waar hij de rest van zijn leven verbleef.

Johann Baptiste Bouttats, schilder, graveur
(Antwerpen? ca. 1685 – 1743) Jan Baptist Bouttats hielp in 1687 Abraham Godijn bij de muurschilderingen in kasteel Troja. Hij voerde ook opdrachten uit voor diverse magnaten in Bohemen en Silezië. Hij emigreerde naar Engeland.

Philip Christian Bentum, schilder
(Leiden?, ca. 1690 – Silezië, na 1757)
Bentum was na 1713 medewerker van barokschilder Peter Johann Brandl (Petr Jan Brandl) in Praag, trok naar Rome en dan naar Wenen. Hij was nog diverse keren in Bohemen en ging dan naar Silezië waar hij overleed.

Anton Leonhard Verbeeck
Verbeeck was arts en werd driemaal dekaan van de Praagse medische fakulteit. Tijdens de epidemie van 1771 heeft hij vele levens gered en hij werd in 1782 als von Verbeeck und du Chateau in de adelstand opgenomen. Was hij van Nederlandse afkomst?

Na 1800

Frédéric August Alexander van Beaufort-Spontin, edelman, staatsman
(Namen, 1751 – Brussel, 1817) F.A.A. van Beaufort-Spontin bestuurdde de Oostenrijkse Nederlanden en werd in 1814 gouverneur-generaal der Nederlanden. Hij kocht in 1813 de West-Boheemse heerlijkheid Petschau / Bečov. Zijn kleinzoon Friedrich Georg (Brussel, 1843 – Bečov, 1916) ging er wonen en liet kostbare familieschatten overbrengen. Zo is het zeer waardevolle romaanse reliekschrijn van Sint-Mau-

rus in Bohemen terechtgekomen. Het werd later door de overheid gekonfisqueerd (geroofd).

Coudenhove, adellijke familie
In de Middeleeuwen klom de Brabantse familie Coudenhove op in de adelstand. Er zijn ondertussen vele takken van deze familie, verspreid over de hele wereld. De Tsjechische tak splitste zich in de 18de eeuw in een oude en jonge tak. De afstammelingen van de oude tak werden rijksgraven in 1790. Karel Maria (1855–1913) was stadhouder van het koninkrijk Bohemen, zijn broer Max Julius von Coudenhove was de laatste stadhouder (1918). Uit de jonge tak ontstond door huwelijk in 1857 de tak Coudenhove-Kalergi.

Iacob Verreyt, schilder
(Antwerpen, 1807 – Bonn, 1872)
Jacob Johann Verreyt schilderde het Praagse Oudestadsplein bij valavond (na 1850, Museum van de stad Praag).

Jan Swerts, schilder
(Antwerpen, 1820 – Marienbad / Mariánské Lázně, 1879) De Antwerpse schilder Jan Swerts werd in 1874 directeur van de Kunstakademie in Praag. Hij schilderde o.a. de fresco's in de Annakapel van de Praagse kathedraal.

Dom Hildebrand de Hemptinne, monnik
(Gent, 1849 – Beuron, 1913) Félix de Hemptinne werd in 1870 benediktijn in Beuron (Duitsland), was betrokken bij de stichting van de abdij van Maredsous (Wallonië) waarvan hij de eerste abt werd. Later werd hij abt-primaat van de hele benediktijnenkongregatie. Hij was samen met

Gislenus Bethune de ontwerper van het Gabriëlklooster (1888) in Praag.

Gislenus Bethune, architect, monnik
(1855 – 1922) Felix Marie Ghislain de Bethune was het vierde van negen kinderen van architect Jean-Baptiste Bethune (Kortrijk) en zijn vrouw Emilie van Outryve d'Ydewalle. Omstreeks 1873 trad hij in de pas gestichte benediktinenabdij Maredsous in. De architect van deze abdij was zijn vader, die hij bij het ontwerpen hielp. Hij werd priester gewijd. Pater Gislenus (Dom Ghislain) was de mede-architect van het Gabriëlklooster (klášter sv. Gabriela) en van het Heilig Hartklooster (klášter Sacré Coeur) in Praag. Rond 1890 trad hij uit de orde, hing het priesterschap aan de wilgen en huwde in 1893 met een Engelse. Hij werd uit de familiegeschiedenis geschrapt.

Jan Verkade, monnik, schilder
(Zaandam, 1868 – Beuron, 1946) De Beuroonse schilder Johannes Sixtus Gerhardus Verkade alias pater Willibrord voerde na 1895 fresco's uit in het Praagse Gabriëlklooster.

Carl Gresnigt, monnik, schilder
Carl Lodewijk Gresnigt (Utrecht, 1877 – Maredsous, 1965) alias pater Adelbert was schilder, beeldhouwer en vervaardiger van mozaïeken. Hij hielp bij de uitvoering van de muurschilderingen in het Praagse Gabriëlklooster.

Antoon Coolen, schrijver
(Wijlre, 1897 – Waalre, 1961) De bekende schrijver van streekromans aanvaardde in 1947 de uitnodiging van de vereniging van Tsjechische schrij-

vers om door hun land te reizen en daarover te schrijven. Het resultaat was de nog steeds lezenswaardige *Tsjechische suite* (1948), een boeiend en pittig reisverslag.

Max van der Stoel, politikus
(Voorschoten, 1924 – Den Haag, 2011) De toenmalige Nederlandse sociaaldemokratische minister van Buitenlandse Zaken Max van der Stoel was in maart 1977 op officieel bezoek in Praag, waar hij een kort gesprek had met de filosoof professor Jan Patočka (1907-1977), een van de eerste woordvoerders van Charta 77, de dissidentenbeweging voor mensenrechten die begin 1977 mede door Václav Havel was gesticht. Patočka werd aangehouden, twee dagen lang uitputtend verhoord, stortte in en overleed op 13 maart. De dood van Jan Patočka bracht Max van der Stoel in gewetensnood, maar uiteindelijk had hij geen spijt van de ontmoeting, Charta 77 is zo immers wereldwijd bekend geworden. ■

Romaans reliekschrijn van de H. Maurus. Zie 'Na 1800. Frédéric August Alexander van Beaufort-Spontin'. / Románský relikvíř sv. Maura. Viz „Po roce 1800. Frederic August Alexander z Beaufort-Spontin". FOTO www.zamek-becov.cz



Alma Mathijsen,

Pes být nechci / Ik wil geen hond zijn

NAKLADATELSTVÍ / UITGEVER De Bezige Bij, 2019 ~ PŘEKLAD UKÁZKY / VERTALING VAN HET FRAGMENT Blanka Juranová

UKONČIT SRDCEBOL, našukám. Musí to hned přestat. Vidím příběhy lidí, nechci žádné příběhy, chci řešení, žádný soucit. TRANSFORMACE, napíšu. Google říká, že transformace se vyskytuje v matematice a v genetice. Vyberu si to druhé, a tím provedu svoji první volbu. Jsem unavená z tohoto těla, které už políbilo příliš mnoho lidí, které už je asi zničené, zacházela jsem s ním bezohledně, příliš nevázaně, pryč s ním a jinak a líp. Genetická transformace. Na obrazovce mi svítí detox. *Transformujte se do lepší verze sebe sama.* Zavařovací sklenice naplněná oranžovou šťávou tak výrazné barvy, že vypadá chemicky. Vedle leží svazek mrkví, nějaká červenající se jablka a pár borůvek, které se snaží odkutálet. Okamžitě kliknu, 148 euro za 3 dny. To je málo. Chci utratit víc. Chci vymazat všechno, takže radši i všechny peníze.

Na jedné stránce si můžu vytvořit ideální obličej, oční koutky stáhnou dolů, zvětším si uši a tváře udělám baculatější, vůbec to nepomáhá. Pořád vypadám jako žena, která chce zmizet. Myslela jsem si, že pomůže, když budu vypadat víc tak, jak se cítím. Nic nepomáhá, a když nepomáhá nic, praštím do počítače. Slyším, jak se mi tlačítka chvějí pod prsty, sevřu dlaně v pěst a tluču, laptop se mi kymácí pod rukama, s každou ránou vrčí o trochu hlasitěji, přimhouřím oči a mlátím ještě víc, dostávám chuť urvat obrazovku. Zvuk tak pronikavý, že se chytím za uši. Opatrně otevírám oči. Zírá na mě pejsek. Oči má velké a vodnaté, olízne si packu a znovu se na mě podívá.

„Neměj strach,“ povídá pejsek.

Nemám strach.

„Klikni tady,“ řekne.

Posunu kurzor k obálce vpravo od jeho tlapky a kliknu.

Pejsek vzrušeně zaštěká, a pak zmizí.

Nabízíme východisko

Všem lidem, kteří už to sami nedokážou

Všem lidem s plačícím srdcem

Všem zlomeným lidem

Cítíte se opuštění?

Táhne vás srdce někam jinam?

Na místo, kam už za ním nemůžete?

Je vaše tělo už jenom skořápkou, která

vás nutí vzpomínat na lepší časy?

Jste hledající jako tisíce jiných?

Už na nic nečekejte

a začněte s transformací ještě dnes.

Hlas zmizí. Nemám ráda, když na mě mluví webové stránky, ale tentokrát jsem to neutnula. Vyplňuji svoji adresu na první balíček, ten je zdarma. Dnes objednáte, zítra doručíme. Chci všechno jinak, nejlépe se spoustou rizik.

Moje generace neotevře, když někdo nečekaně zazvoní. V hlavě si promítám možnosti. O svých přátelích na milion procent vím, že by nikdy nepřišli bez ohlášení, něco takového bychom si vzájemně nikdy neodpustili. S podněty, které v živoucích formě vcházejí do našeho domu, dovnitř lehce vklouzne i záchvat paniky. Jedině. Existuje jediné jediné. Že bys to byl ty. Už to trvá tak dlouho, že musíš přijít s velkým gestem. Zazvonit u dveří by mohlo být velké gesto. Pokud to není teta. Někdo, kdo si ve skutečnosti nedělá velké starosti, ale líbí se mu, když se mi nedaří dobře. Pak může děťátko konečně

Překlad vznikl v rámci projektu CELA, jehož cílem je rozvíjet dovednosti začínajících literátů a propojovat je napříč Evropou. CELA nabízí nové strategie pro psaní, vydávání a marketing knih potřebné v rychle se měnícím literárním prostředí. Tento projekt je financován programem EU Kreativní Evropa. / De vertaling is ontstaan in het kader van het CELA project dat als doel heeft de vaardigheden van de beginnende literaire kunstenaars te ontwikkelen en ze door Europa heen te verbinden. CELA biedt nieuwe strategieën die nodig zijn voor het schrijven, uitgeven en promoten van boeken in de snel veranderende literaire omgeving. Dit project is gefinancierd door het EU-programma Creative Europe.



vzít pod svá křídla. To je to poslední, na co mám náladu. *Jsi přece zraněná, ať to bereš, jak chceš.* Potichoučku se plížím ke dveřím, protože mám zvonek s kamerou, takový já jsem snob. Můžu je pozorovat, aniž si to uvědomují. Bez vydání sebemenšího zvuku sundám sluchátko z vidlice. Displej s blikáním naskočí. Stojí tam dívka v hnědošedém úboru s kšiltovkou na hlavě.

„Haló?“

Zadržím dech. Mohla mě vidět? Přísahala bych, že ta kamera je jednosměrná. Jenom já můžu vidět, co dělá, ne naopak.

„Mám pro vás balíček.“

Trochu mi poklesnou ramena. Balíček není návštěva. Balíček může být gesto. Stisknu modré tlačítko.

Otevřu dveře. Dívka má přátelský výraz v obličeji, oči stejné barvy jako oděv, dva dolíčky těsně u koutků úst. Je ještě moc mladá, aby se o ní dalo mluvit jako o ženě, odhaduju ji maximálně na devatenáct. I když musím přiznat, že v odhadování věku jsem hrozná.

„Nebude vám vadit, když půjdu na chvíli dovnitř, abych

vám všechno vysvětlila?“ Prosviští kolem mě.

„Já jsem Nico.“ Podá mi ruku. Celá nesvá s ní potřesu.

„Naši nemají rádi konvence.“

Taška se jí ztěžka kýve na rameni, černá nylonová věc, která se při každém kroku dotkne její zadnice. Vytáhne šanon a tablet a podrží je ve vzduchu.

„Rádi práci děláme dvojmo,“ řekne se smíchem, důlky se změni v dlouhé čáry přes celé tváře. Ted', když jsou dveře zavřené, si teprve všimnu jejího pachu, je cítit po zvířatech, kalhoty má samý chlup.

„Posadíte se?“ ptám se automaticky. Kávu už dávno nemám, mohla bych jí nabídnout vodu nebo whisky.

„Radši postojím,“ říká, zatímco si napůl sedá na stůl.

„Vždycky začínáme s několika úspěšnými transformacemi.“

Na tabletu mi ukazuje fotku zlatého retrívra v náručí nějaké ženy. Žena se téměř extaticky směje. Nico přejede prstem doprava. Nová fotka nové dvojice. Ted' je to muž s knírkem a jack russelem. Ti také vypadají velmi spokojeně. ▢

LIEFDESVERDRIET TERMINEREN, typ ik. Dit moet nu stoppen. Ik zie verhalen van mensen, ik wil geen verhalen, ik wil oplossingen, geen compassie. TRANSFORMATIE, typ ik. Google zegt dat je transformatie in de wiskunde en in de genetica hebt. Ik kies voor de tweede en maak daarmee mijn eerste keuze. Ik ben moe van dit lichaam dat al door te veel mensen is gekust, dat misschien wel verpest is, ik ben er roekeloos mee omgegaan, te vrijblijvend, het moet weg en anders en beter. Genetische transformatie. Sapkuur blinkt in mijn scherm. *Transformeer in een nieuwe versie van jezelf.* Een weckpot gevuld met oranje sap zo fel dat het haast chemisch lijkt. Ernaast liggen een bos wortels, wat blozende appels en een paar bosbessen die proberen te vluchten. Ik klik gelijk, 148 euro voor 3 dagen. Dat is te weinig. Ik wil meer uitgeven. Ik wil alles uitwissen, dan

liever ook al mijn geld.

Op een site kan ik mijn ideale gezicht vormgeven, ik trek mijn ooghoeken naar beneden, maak mijn oren groter en mijn wangen dikker, het helpt niets. Ik zie er nog steeds uit als een vrouw die wil verdwijnen. Ik dacht dat het zou helpen als ik meer zou lijken op hoe ik me voel. Niets helpt en als niets helpt dan sla ik op mijn computer. Ik hoor de toetsen onder mijn vingers beven, ik maak vuisten en sla, mijn laptop wankelt onder mijn handen, ronkt iets harder met elke stoot, ik knijp mijn ogen samen en sla nog harder, ik krijg zin om het beeldscherm los te rukken. Een geluid zo schel dat ik naar mijn oren grijp. Ik open voorzichtig mijn ogen. Een hondje staart me aan. Zijn ogen zijn groot en waterig, hij likt zijn poot en staart me weer aan.

‘Niet bang zijn,’ zegt het hondje.

Ik ben niet bang.
'Klik hier,' zegt het hondje.
Ik schuif naar een envelop rechts naast zijn pootje en klik. Het hondje blaft opgewonden en verdwijnt dan.
Wij bieden een uitweg
Voor alle mensen die het zelf niet meer kunnen
Voor alle mensen met een tranend hart
Voor alle mensen die gebroken zijn
Voelt u zich verlaten?
Ligt uw hart ergens anders?
Op een plek waar u er niet meer bij kunt?
Is uw lichaam slechts een omhulsel dat u aan betere tijden doet denken?
Bent u net als duizenden anderen zoekende?
Wacht dan niet langer
en start vandaag nog met transformeren.
De stem verdwijnt. Ik hou er niet van als sites me aanspreken, maar dit keer heb ik niks afgekap. Ik voer mijn adres in voor het eerste pakket, dat is gratis. Vandaag besteld, morgen in huis. Ik wil alles anders, liefst met veel risico's.

Mijn generatie doet niet open als de bel onverwacht gaat. In mijn hoofd ga ik de mogelijkheden af. Van al mijn vrienden weet ik een miljoen procent zeker dat ze nooit on-aangekondigd zouden komen, zoiets zouden we elkaar nooit vergeven. Met prikkels die ons huis binnentreden in levende vorm glipt een paniekaanval gemakkelijk mee naar binnen. Behalve. Er is een behalve. Als jij het bent. Het heeft nu zo lang geduurd dat je met grote gebaren moet komen. Aanbellen zou een groot gebaar kunnen zijn. Tenzij het een tante is. Iemand die niet echt bezorgd is, maar het fijn vindt als het niet goed met me gaat. Dan kan ze eindelijk een kind onder haar vleugels nemen. Dat is het laatste waar ik zin in heb. *Je bent toch beschadigd, hoe je het wendt of keert.* Zachtjes sluip ik naar de voordeur, want ik heb een buzzer met camera, ik ben chic genoeg daarvoor. Ik kan gluren, zonder dat ze het doorhebben. Zonder een geluid te maken trek ik de hoorn van de haak. Het scherm gaat flitsend aan.

Er staat een meisje in een bruingrijs pak met een pet op.
'Hallo?'
Ik hou mijn adem in. Zou ze me toch kunnen zien? Ik zou zweren dat de camera eenzijdig is. Alleen ik kan zien wat zij doet, niet andersom.
'Ik heb een pakketje voor u.'
Ik laat mijn schouders iets zakken. Een pakketje is geen bezoek. Een pakketje kan een gebaar zijn. Ik druk op de blauwe knop.
Ik trek de voordeur open. Het meisje heeft een vriendelijk gezicht, haar ogen dezelfde kleur als haar pak, twee kuiltjes vlak naast haar mondhoeken. Ze is net te jong om haar een vrouw te noemen, ik schat haar niet ouder dan negentien. Al moet ik toegeven erg slecht te zijn in leeftijden schatten.
'Vindt u het goed als ik nog heel even binnenkom om het een en ander uit te leggen?' Ze springt langs me heen.
'Ik ben Nico.' Ze steekt haar hand naar me uit. Onwennig schud ik met haar mee.
'Mijn ouders houden niet van conventies.'
Haar schoudertas bungelt zwaar, een zwart nylon ding dat bij elke stap haar kont raakt. Ze trekt er een multomap en een tablet uit en houdt ze omhoog.
'We werken graag dubbel,' zegt ze lachend, haar kuiltjes veranderen in lange lijnen over haar hele wangen. Nu de deur dicht is valt me haar geur pas op, ze ruikt naar dieren, haar broek zit onder de haren.
'Wilt u zitten?' vraag ik automatisch. Koffie heb ik allang niet meer, ik zou haar water of whisky kunnen aanbieden.
'Ik sta liever,' zegt ze terwijl ze een bil op mijn tafel plaatst.
'We beginnen altijd met een aantal geslaagde transformaties.'
Ze laat op haar tablet een foto van een golden retriever zien in de armen van een vrouw. De vrouw lacht haast extatisch. Nico swipet naar rechts. Een nieuwe foto van een nieuw duo. Nu een man met een snor en een jack russel. Ook zij kijken zeer blij. ■

Vincent van Meenen, *Máme Anthi tak rádi /* *We houden zo van Anthi*

NAKLADATELSTVÍ / UITGEVER Nijgh & Van Ditmar, 2019 ~ PŘEKLAD UKÁZKY / VERTALING VAN HET FRAGMENT Veronika Horáčková

[...]

Anthiino tělo vyklouzne z postele. Bude osm hodin, možná trochu víc. Po chvilce se došourám ke koupelně a opatrně zaklepu na tyrkysové dveře. Z pusy mi vyjdou řecké hlásky, hravě a škádlivě.
„Anthúli penúli, copak tam děláš?“
„Běž pryč.“
„Chceš snídani?“
„Běž pryč!“ Směje se.
Zadržím dech.
„Fige!“
„Dobře, zlato, jsem v budoucnosti.“

Ze skříňky v kuchyni vezmu balíček sušenek a naplním moka konvičku kávou. Trocha kávy skončí na lince. Když mám dobrý den, setřu ji hadříkem.
Dneska mám dobrý den.
Fige, kombinace fugy a anglického označení pro fík. Naleju kávu do hrnku s Orfeem, malovaným panáčkem s flétnou. V báji hraje Orfeus na lyru, ale v tomhle bytě na flétnu.
Projdu kolem pracovny s knihami, postele pro návštěvy, malého stolku, na kterém leží otevřená kniha o melancho-lii, do prostoru, kterému říkáme budoucnost. Když otevřu dřevěné dveře na balkon, zafouká dovnitř vánek. Tenhle balkon na zadní straně domu je budoucnost. Opřený zády o stěnu se svezu na zem a zadívám se na budovy naproti, na velké zdi, okýnka v dálce, malý kousek zahrádky ležící mezi domy o patnáct metrů níž.
Když dopiju kávu, sedne si vedle mě Anthi. Anthi má na sobě nejspíš starou malířskou košili a já lacláče. Oloupe

pomeranč, nabídne mi pár dílků a na oplátku dostane sušenky. Za chvíli si z oblečení setřepeme prach a dáme se do práce. Posloucháme hlasy z bytů pod námi, hlasy životů, které jsou paralelní těm našim, fotbalové výsledky, čas, reklamy. Jíme kousky pomeranče, z brady si utíráme šťávu, jsme šťastní. Zatím nevíme, že tady za pár měsíců už nebudu bydlet, že naše láska zreziví, že se z ní stane temná propast v minulosti, ze které ještě dlouho nebudu nic chápat.

[...]

Na jižní straně domu postavili trhovci stánek z odřehých tyčí a umaštěných plachet a prodávají v něm staré oblečení za dvě eura či méně. Anthi mezi těmi hadry hledá šaty, které by mohla nosit na večírky s kamarády nebo na premiéry. Dívám se na kuchyňské náčiní a na chlapíka, který s malým vozíkem kličkuje mezi trhovci a zákazníky. Nahoře na vozíku hopsají různé druhy alkoholu ve skleněných lahvích. Gin, whisky, rum, raki. Dole stojí lahve s limonádami a kelímký. Má tam i kbelík s ledem, a tak je pojízdňý bar kompletní. Pojízdňá hospůdka. Myslím, že si tak dobře vydělá na živobytí. Moc stálých nákladů mít nebude a zákazníky si najde všude.
Chodíme sem každý týden, prodíráme se mezi babičkami s taškami na kolečkách a vybledlými šaty, muži v laciných oblecích na míru a šedých kloboucích a ženami v obnošených halenkách. Jsme věrní zákazníci: stánek s olivami, stánek s pomeranči, stánek s kořením. Trhovci se ptají, jak se máme, a my jim otázku oplácíme. Dobře, dobře, všem se vždycky daří dobře. Uchechtnutí, úsměv, úšklebek.
V ulicích kolem tržiště posedávají na zemi cikáni se za-uzlovanými sáčky s ovocem a zeleninou. Chtějí za ně o po-

lovinu méně než obchodníci na trhu.

„Je to ovoce horší?“ ptám se.

„Ne, je dobré,“ řekne Anthi, „jenom kradené.“

U cikánů nenakupujeme, i když je jejich nabídka lákavá a je těžké uniknout jejich prosebným pohledům. Když se vracíme, vyjmenovávám, co ještě potřebujeme: lilky, cukety, fazolky. A med!

Ještě než obtěžkaní ovocem a zeleninou ve spoustě průhledných plastových sáčků vyjedeme výtahem nahoru, skočíme k pekaři, který nám za padesát centů zasune pod paži chleba zamotaný v bílém papíru. Vždycky nás rád vidí. Jeho dvě dcery si celý den hrají na ulici pod dohledem své statné matky.

Pekař se ptá, jestli pojedu k moři, kolik je v Belgii stupňů, jestli se mi nestýská po rodině a jak se mi líbí naše čtvrt. Jemu samotnému se čtvrt nelíbí, říká, když si přehazuje utěrku přes rameno. Je tady moc špíny, moc fetáků, moc kriminality, no a jak je všude naděláno! V srpnu jezdí na Euboeiu, řecký poloostrov plný zeleně. Od března ho slyším básnit o koktejlech na oblázkové pláži, slunečních brýlích, plavkách nalepených na stehna a dětech kilometry daleko v moři.

Thálasa pas? zeptá se, když si objednáme kus špenáto-

vého koláče. Kaló bánio!

Někdy si s Anthúli Penúli po našich nákupech na trhu ještě rychle dáme spanakopitu a skočíme do auta. Moře kolem Athén není zrovna nejzdravější na koupání, ale i špinavé moře je moře.

Naskládáme nákup do ledničky. Potom nasedneme do auta. Dneska nejedeme k moři. Suneme se červeným volvem z roku 1990 ulicí Nikopoleos. Auto je stejně staré jako Anthi. Sedí za volantem, okýnka máme stažená. Výfukové plyny, jemný studený větřík a zvuky města vanou do auta. Máme na sobě sluneční brýle a potíme se na černém koženém čalounění.

Někam jedeme, ale zapomněl jsem, kam přesně. Všechny okamžiky, ve kterých jsme seděli v autě ve městě, se zkoncentrovaly do téhle jedné chvíle. Vyjíždíme z hlavní ulice, do centra. Před sebou vidíme Akropoli. Napravo je vykřičená čtvrt, nalevo sjezd do Kypseli, kde je nejlepší snackbar ve městě. Možná jedeme k Anthi do školy. Jo, jedeme směrem k Anthiině divadelní škole a tam se projdu. Něco si vypiju v kavárně, kde pokaždé něco piju. Budu se rozhlížet a ztrácet ve čtvrti, kterou už znám jako svoje boty. Až bude dávno noc, zase se najdeme. ▢

kend mannetje met een fluit. In de mythe mag Orpheus dan wel een lier bespelen, in dit appartement speelt hij fluit.

Ik loop langs de werkkamer met de boeken, het logeerbered, langs het kleine tafeltje met het opengeslagen kunstboek over melancholie naar de ruimte die we de toekomst noemen. Als ik de houten balkondeur open, waait een zuchtje wind naar binnen. Dit balkon, aan de achterkant van het huis, dit is de toekomst. Ik laat me tegen de muur zakken en kijk naar de gebouwen aan de overkant, de grote muren, de raampjes in de verte en het kleine stuk tuin dat tussen de gebouwen ligt, vijftien meter lager.

Wanneer ik mijn koffie op heb, zal Anthi naast me komen zitten. Anthi draagt waarschijnlijk een oud schildershemd en ik een tuinbroek. Ze pelt een sinaasappel, biedt me partjes aan en krijgt er koekjes voor in de plaats. Zo dadelijk zullen we het stof van onze kleren kloppen en aan het werk gaan. We luisteren naar de stemmen uit de appartementen onder ons, stemmen van levens parallel aan de onze, de voetbaluitslagen, de tijd, reclame. We eten de sinaasappel-partjes, vegen het sap van onze kin, we zijn gelukkig. We weten nog niet dat ik hier over een paar maanden niet meer

woon, dat onze liefde een oude liefde wordt, een donkere kloof in het verleden waarvan ik nog heel lang niets zal begrijpen.

[...]

Aan de zuidkant van het huis hebben marktjongens een kraam opgezet van versleten stangen en vettige zeildoeken waar oude kleren worden verkocht voor twee euro of minder.

Anthi zoekt tussen de vodden naar jurkjes die ze kan dragen op de partijtjes van vrienden, of op premières. Ik kijk naar de keukenspullen en naar het mannetje dat met een kleine kar tussen de marktkramers en de klanten laveert. Boven op de kar schokken verschillende soorten alcohol in glazen flessen. Gin, whisky, rum, raki. Onder op de kar staan flessen frisdrank en bekers. Een ijsemmer maakt de rijdende bar compleet. Een rijdend café. Ik denk dat hij hiermee goed zijn boterham verdient. Veel vaste kosten zal hij niet hebben en klanten vindt hij overal.

We komen hier elke week, wurmen ons tussen de gro-otmoeders met hun caddies en hun vale jurken, de mannen in goedkope maatpakken met grijze hoeden en de vrouwen in uitgeleefde blouses. We zijn trouwe klanten: de olijfkraam, de sinaasappelkraam, de kruidenstand. De marktkramers vragen hoe het gaat en wij kaatsen hun vraag terug. Goed, goed, het gaat altijd met iedereen goed. Een grijns, een glimlach, een grimas.

In de straten rondom de markt zitten zigeuners op de grond met dichtgeknoopte zakjes groenten en fruit. Ze vragen de helft minder dan de andere kooplui op de markt. 'Zijn die vruchten minder goed?' vraag ik.

'Nee, die vruchten zijn prima,' zegt Anthi, 'ze zijn gewoon gestolen.'

We kopen niet bij de zigeuners, ook al is het aanbod aantrekkelijk en kost het moeite om aan hun smekende ogen voorbij te gaan. Terwijl we terugkeren, som ik op wat we nog nodig hebben: aubergines, courgettes, snijboontjes. En honing!

Vlak voor we beladen met groenten en fruit in tal van doorzichtige plastic zakjes de lift naar boven nemen, sprin-

gen we binnen bij de bakker, die voor 50 cent een in wit papier gewikkeld brood onder onze arm schuift. Hij is altijd blij ons te zien. Zijn twee dochters spelen de hele dag op straat onder het toezicht van hun moeder, een kloek van een vrouw.

Hij vraagt of ik naar zee ga, wat de temperatuur in België is, of ik mijn familie niet mis en wat ik van de buurt vind. Zelf vindt hij de buurt maar niets, zegt hij terwijl hij zijn handdoek over zijn schouder zwaait. Te vuil, te veel junks, te veel misdaad en moet je die hondendrollen zien. In augustus trekt hij naar Eboia, het groene Griekse schiereiland. Vanaf maart hoor ik hem dromen over cocktails op het keienstrand, een zonnebril, een zwemshort om zijn dijen en zijn kinderen mijlenver in zee.

Thalassa pas? vraagt hij als we een stuk spinaziecake bestellen. Kalo bagno!

Soms nemen Anthouli Penouli en ik na onze inkopen op de markt nog snel een spanakopita en springen we in de auto. De zee rond Athene is niet de gezondste om in te zwemmen, maar ook een smerige zee is een zee.

We zetten de boodschappen in de koelkast. Daarna stappen we in de auto. Vandaag rijden we niet naar zee. We tuffen in de rode Volvo uit het jaar 1990 door de Nikopoleosstraat. De auto is net zo oud als Anthi. Zij zit aan het stuur, we hebben de raampjes opengedraaid. De uitlaatgassen, een zachte bries en de geluiden van de stad waaien de auto in. We dragen zonnebrillen en zweten op de zwartleren bekleding.

We rijden ergens heen, maar ik ben vergeten waarheen precies. Alle keren dat we in de auto zitten in de stad ballen zich samen tot deze ene keer. We rijden de hoofdstraat uit, naar het centrum. Voor ons zien we de Akropolis. Rechts een hoerenbuurtje, links de afslag naar Kipseli, waar de leukkerste snackbar van de stad zich bevindt. Misschien rijden we naar haar school. Ja, we rijden in de richting van Anthi's toneelschool en daar zal ik een wandeling maken. Iets drinken in het café waar ik altijd iets drink. Rondkijken en verdwalen door een wijk die ik ondertussen ken als mijn broekzak. Daarna zullen we elkaar terugvinden, als de nacht al lang gevallen is. ■

Překlad vznikl v rámci projektu CELA, jehož cílem je rozvíjet dovednosti začínajících literátů a propojovat je napříč Evropou. CELA nabízí nové strategie pro psaní, vydávání a marketing knih potřebné v rychlé se měnícím literárním prostředí. Tento projekt je financován programem EU Kreativní Evropa. / De vertaling is ontstaan in het kader van het CELA project dat als doel heeft de vaardigheden van de beginnende literaire kunstenaars te ontwikkelen en ze door Europa heen te verbinden. CELA biedt nieuwe strategieën die nodig zijn voor het schrijven, uitgeven en promoten van boeken in de snel veranderende literaire omgeving. Dit project is gefinancierd door het EU-programma Creative Europe.

CELA^{eu}

[...]

Het lichaam van Anthi glijd het bed uit. Het moet acht uur zijn, misschien iets later. Na een tijdje stommel ik naar de badkamer en klop voorzichtig op de zeegroene deur. Griekse klanken verlaten mijn mond, speels en plagerig.

'Anthouli penouli, wat doe je daarbinnen?'

'Ga weg.'

'Wil je ontbijt?'

'Ga weg!' Ze lacht.

Ik hou mijn adem in.

'Fige!'

'Oké, liefje, ik ben in de toekomst.'

Uit de hangkasten in de keuken pak ik een rol koekjes en ik vul de percolator met koffie. Een deel van de koffie komt op het aanrecht terecht, op een goede dag wrijf ik die weg met een schotelvod.

Vandaag is een goede dag.

Fige, een mengeling van fuga en het Engelse woord voor vijg. Ik giet de koffie in de kop met Orpheus erop, een gete-

Martinus Nijhoff (1894-1953), *Aváter*

‘hledám přítele na cesty’

Budiž zde přítomen, ty duchu první z prvních,
jenž na počátku nad vodami dal ses v let.
Laskavým okem shlédni na mé dílo,
je stejně pusté, prázdné, jako tehdy svět.
Nechce se mu, jak v století uplynulém,
vídat rozvaliny a zpívat o slunných dnech,
vždyť zpěv je pouze vášní způsobenou bolem,
ostatně rozvaliny ještě nikde nevidět.
Základní kámen zatím sotva položen.

Každické slovo obnovuje ticho, které láme.
Vše, co se děje, děje se poprvé.
Buď pochválen! Noe staví, však už ne archu,
a Jonáš káže, však už ne v Ninive.
Spatřil jsem muže. Zatím je beze jména.
Nechť pokřtěn jménem je nás všech.
On zrozen z ženy otcovým je synem.
Jakmile rudé slunce vzejde,
vydá se do města. Okolo mého okna kráčí.
Večerem modravým zase se vrací zpět.

Pracuje v kanceláři, kde říkají mu Aváter.
Hle, tu ho máme. Je oděn velbloudí srstí,
však jehlou spíchnutou. Vyhublé tělo
živí kobylkami a medem divokých včel.
Hlasu volajícího nikdo tu nenaslouchá.
Je poušť tam, kde svými gesty plýtvá.
Má něco z mnicha, něco z vojáka,
však nikdo nemodlí se, nikdo nesalutuje,
když v kanceláři do knih zakládá.
Sedí se tu za stoly jak v chrámu,

Latinkou pší se arabská písmena.
Z čísel, poletujících jako zrnka prachu,
tyčí se sloupce tajemné řeči.
V sále je ticho, teplo se rozmáhá.
Jak slaný vítr vane tence rachotící kov.
Poštile to žvatlá ve stroji.
Jen čti, stojí tam, co tam nestojí. Tam stojí:
„Ach matičko, už nikdy neoblékneš plášť,
cos na něj po pětnících našetřila,
a nikdy už o volných nedělích nezanesu

kytičku malou do špitálu,
růže teď nosívám na hřbitov, sám a sám...”
To stojí tam, a Aváterova přísná tvář
nehybně naznačuje jeho pohnutí.
Kolik je hodin? Aváterovi padá hlava.
Telefon klimbá na pultíku.
Šálky od čaje putují zpět.
Hodiny tikají, tik, tak, až bije půl šestá.
Zelená světla večer zhasíná.

...

Snažím se – neboť je ticho a úzká ulice –
s Aváterem ve stejném kráčet rytmu.
Neuslyší tak, že se ho někdo drží.
Mé obavy se valem násobí:
Doma mě čeká pošta a hospodyně netuší,

že bych měl v plánu delší cestu,
okno je dokořán a v krbu oheň praská,



Martinus Nijhoff, 1945
FOTO wikipedia

nic s sebou nemám, co vlastně vůbec dělám
na cestách. – Drak na provázku
se zachvěje a stoupá: a pokaždé má úzkost
se změnit v nadšení: to bude něco!
Tak s hlavou sklopenou jsem vedl
zásadní rozhovor sám se sebou.
Širší je ulice, ze stromů kape rosa.
Nádraží vynoří se přímo před námi.

Že by tu konalo se půlnoční setkání?
Na náměstí není k hnutí. Uprostřed pochodní
na podstavci z hrubých prken mladá žena
stojí v uniformě vojáka spasení.
Turisté s batůžky na ramenou,
děti, ženy, dělníci ve svých modrých
oblecích, diváků všude nečítaně.
„Žijeme,” káže žena davu, „nesprávný život.”
Aváter, který zmírnil krok,
se na mě otočí, jak znal by mě už od pradávna.

Ale kde? v tramvaji? či v divadle?
tak ptá se pohled, kterým si mě měří,
zatímco o klobouk se tahá s povětrím.
Vítr, co ženě cuchá vlasy, přifouká k rukávu
vojáka spásy toulavý, malý knoflíček ze zlata.
„Víra ta nikdy marná není, co na lásku je bohatá.”
Aváter zůstává, já běžím dál, tak rychle
jako bych v zádech tušil vlak, za kterým jsem se hnál.
Topič přihodí uhlí na oheň.
Strojvůdce opřen o loket vyhlíží z okna.

Nad komínem, nad návštěm
už signály si cestu klestí.
Ručička z minuty na minutu skáče.
Lokomotiva zas volá, bez přestání
volá, volá, že už to celé příliš dlouho trvá.
Ze sloupu jejích vzdechů vyrůstá mrakodrap.
Však nemysli si, že bude mít slitování,
Orient Expres; ještě méně sdílí tvůj jásot,
když jména měst čteš v jízdním řádu,
první příslib nových dobrodružství.

Ve své cestychtivosti ta dáma nezná ohledů.
Ať naději už chováš jakoukoliv,
opakuji, ji nezajímáš; i ke tvé iluzi
přítele na cestách je zcela imunní.
Že zcela sám se ve vší té nádheře
cítíš stísněný, že okénko spouštíš, a ještě i teď
obhlížíš nástupiště; či že si vychutnáváš
největší štěstí, které jednotlivec může
zakusit: vědomí, že jsem řízen,
že to nebylo nadarmo, že nejsem bláhovec, –

chválabohu! – to nechává ji chladnou. Vidí modře.
Má z kroužků zvonící pás.
A zpívá, když koleno zvedá, párou poháněné.
Odjíždí v předepsaný čas.

Utrecht 1934
ze sbírky *Nieuwe gedichten*
□

Martinus Nijhoff (1894-1953), *Awater*

‘ik zoek een reisgenoot’

Wees hier aanwezig, allereerste geest,
die over wateren van aanvang zweeft.
Uw goede oog moet zich dit werk toe keren,
het is gelijk de wereld woest en leeg.
Het wil niet, als geheel een vorige eeuw,
puinhopen zien en zingen van mooi weer,
want zingen is slechts hartstocht van een zweer
en nimmer is, wat ook, ooit puin geweest.
Een eerste steen ligt nauwelijks terneer.

Elk woord vernieuwt de stilte die het breekt.
Al wat geschiedt, geschiedt nog voor het eerst.
Geprezen! Noach bouwt, maar geen ark meer,
En Jonas preekt, maar niet te Ninive.
Ik heb een man gezien. Hij heeft geen naam.
Geef hem ons aller vóórnaam bij elkaar.
Hij is de zoon van een vrouw en een vader.
Zodra de rode zon is opgegaan
gaat hij de stad in. Hij komt langs mijn raam.
De avond blauwt, hij komt er weer vandaan.

Hij werkt op een kantoor, heet daar Awater.
Zie hem. Hij is bekleed met kemelhaar
geregen door een naald. Zijn lijf is mager
gespijst met wilde honing en sprinkhanen.
Niemand heeft ooit hetgeen hij roept verstaan.
Het is woestijn waar hij gebaren maakt.
Hij heeft iets van een monnik, een soldaat,
maar er wordt niet gebeden, niet geblazen,
wanneer men op kantoor het boek opslaat.
Men zit als in een tempel aan een tafel.

Men schrijft Arabisch schrift met Italiaans.
In cijfers, dwarrelend als as omlaag,
rijzen kolommen van orakeltaal.
Het wordt stil, het wordt warmer in de zaal.
Steeds zilter waait dun ratelend metaal.
De schrijfmachine mijmert gekkepraat.
Lees maar, er staat niet wat er staat. Er staat:
‘O moeder, nooit zult gij de bontjas dragen
waarvoor elk dubbeltje werd omgedraaid,
en niet meer ga ik op mijn vrije dagen

met een paar bloemen naar het hospitaal,
maar breng de rozen naar de Kerkhoflaan...’
Dit staat er, en Awater's strak gelaat
geeft roerloos zijn ontroering te verstaan.
Hoe laat is het? Awater's hoofd voelt zwaar.
De telefoon slaapt op de lessenaar.
De theekopjes worden teruggehaald.
De klok tikt, tikt, slaat, tikt tot half-zes slaat.
De groene lampen worden uitgedraaid.

...

Ik zorg – want het is stil en de straat nauw –
gelijke tred met Awater te houden.
Zo hoort hij niet dat iemand hem bijhoudt.
Mijn bezorgdheden worden menigvoud:
er ligt post thuis, ik heb aan de werkvrouw

nog niet gezegd dat ik op reis gaan zou,
mijn raam staat aan, er brandt vuur in de schouw,



Nieuwe gedichten

het omslag van de eerste druk,
Uitgeverij Querido te Amsterdam
1934

Nové básně

obálka prvního vydání,
nakladatelství Querido,
Amsterdam 1934

ik heb niets bij me, wat doe ik überhaupt
op reis te gaan. – De vlieger aan zijn touw
tuimelt en stijgt: telkens slaat mijn benauwdheid
in vaster blijdschap om: wat zou ‘t, wat zou ‘t!
Zo voer ik, het hoofd diep gebogen houdend,
met mijzelf het beslissend onderhoud.
De straat wordt breder. Uit bomen druipt dauw.
Recht voor ons uit ligt het stationsgebouw.

Zou men hier middernacht een meeting houden?
‘t Is stampvol op het plein. Tussen flambouwen
staat op een ruw getimmerte van hout
in haar heils-uniform, een jonge vrouw.
Toeristen met rugzakken op de schouders,
kinderen, vrouwen, arbeiders, hun blauw
werkpak nog aan, staan onder de toeschouwers.
‘Wij leven’ zegt zij ‘heel ons leven fout.’
Awater, die de pas heeft ingehouden,
kijkt naar mij om als kent hij mij van ouds.

Maar waar? in een tram? in een schouwburgpauze?
zo vraagt de blik waarmee hij mij beschouwt,
terwijl hij – want het waait – zijn hoed vasthoudt.
Wind, spelend met haar haar, legt langs de mouw
der heilssoldaat een losse knoop van goud.
‘Liefde’ zegt zij, ‘wordt nooit vergeefs vertrouwd.’
Awater blijft, ik loop door, en zo gauw
of ik de trein zag die ik halen wou.

De stoker werpt steenkolen op het vuur.
De machinist staat leunend uit te turen.

Buiten de kap, boven de rails-figuren,
beginnen de signalen hun prelude.
De klok verspringt van minuut naar minuut.
Weer roept zij, de locomotief; voortdurend
roept zij, roepend dat het te lang reeds duurt.
Haar zuil van zuchten wordt een wolkenkluw.
Maar denk niet, dat zij zich bekreunt om u,
de Oriënt Express; nog minder deelt ze uw jubel
als gij plaatsnamen ziet in een schrituur
die de eerste klank is van het avontuur.

Zij kent in haar reisvaardigheid geen rücksicht.
Wat voor hoop gij ook koestert of wegduwt,
nogmaals, het deert haar niet; zelfs voor de illusie
een reisgenoot te hebben is ze immuun.
Dat gij, geheel alleen, u in haar luxe
beklemd voelt, ‘t raampje neerlaat, en zelfs nu
‘t perron nog afblijkt; of dat gij het puurst
geluk smaakt dat voor het individu
is weggelegd: te weten, ‘k werd bestuurd,
‘t is niet om niet geweest, ik was geen dupe, –

geprezen! – ‘t laat haar koud. Zij ziet azuur.
Van schakels is haar klinkende ceintuur.
Zij zingt, zij tilt een knie, door stoom omstuwd.
Zij vertrekt op het voorgeschreven uur.

Utrecht, 1934
uit *Nieuwe gedichten*

■

Jaap Robben, *Letní srst*

PŘEKLAD Veronika ter Harmsel Havlíková ~ NAKLADATELSTVÍ Vyšehrad, Praha 2021 ~ PŮVODNÍ NIZOZEMSKÉ VYDÁNÍ Jaap Robben, *Zomervacht De Geus*, Amsterdam 2018

Letní srst

Třináctiletý Brian neprožívá zrovna šťastné dětství, po rozvodu svých rodičů žije v maringotce s otcem, který se potýká s alkoholem a dluhy. Jeho starší bratr Lucien je mentálně i fyzicky postižený a žije v ústavu. Když se naskytne příležitost vzít si postiženého bratra domů a dostat za to příspěvek na péči, Brianův otec se nechá vidinou peněz zlákat. Pro Briana začíná letní dobrodružství, které změní jeho život. Román holandského autora Jaapa Robbena, známého českým čtenářům díky románu *Birk*, je citlivým a napínavým příběhem o dospívání, o síle rodinných pout a přátelství.

[...]

Myslel jsem, že se jdeme jen tak projet. Stébla sena nám vanou naproti a létají otevřenými okny dovnitř do našeho pickupu. Jsou žně, jenže ne pro nás. Na korbě chrstí rezivé topenářské trubky a plášť pračky, který jsme včera vytáhli z pangejtu. Táta zatáčí a zastavuje u pumpy.

„Dáš si něco?“ ptá se, když tankuje plnou. To jde jen o pondělcích, protože pracuje Benoit. Jeho šéf už nám nic neprodá. Zákazníci jako my ho stojí jenom peníze, tvrdí.

Kolem prorachotí nákladák s balíky sena a rozechvěje vybledlou plachtu s reklamou na kávu, která je tu pořád v akci. Kafe páchne, jako by do něj rozemleli střešní krytinu.

„Ahoj,“ říkám Benoitovi. Zvonek se pronikavě rozřinčí.

„Vy už sem nesmíte,“ odpovídá Benoit ze skleněné kabiny. Pusů dáva moc blízko k mikrofonu. „Už jsem ti to říkal i minule.“

Ukážu na pokladnu, u uší dělám posunky, že mu není

rozumět. „Povídám, že vy sem...“ Vrtím hlavou, znovu si ukazuju na uši. Kolem pokladny má vyskládané pytle s dřevěným uhlím, takže to vypadá, jako by se před námi zabarikádoval. V kbelících vedle skomírají kytice. Otálím u chladničky s plechovkami energetických nápojů. Benoit se mě snaží sledovat přes vyboulené zrcadlo na stropě. Zvoneček u dveří se znovu rozřinčí.

„Benoite!“ zvolá táta velkoryse.

„Už jsem říkal Brianovi, že vám nic...“

„Namarkuj mi k tomu ještě tohle.“ Táta vytahuje z koše s akčním zbožím obrovské čokoládové vejce. „Dáreček pro bráchu.“

„My jedeme za Lucienem?“

Táta přitiskne cenovku na bezpečnostní sklo. „A půlku mi z toho odečti,“ říká, a slupuje velkou červenou samolepku. „I když ta na tom může zůstat. Tvůj brácha si jí stejně nevšimne.“

„No jo,“ koktá Benoit a vyťukává na pokladně částku se slevou.

„Dej mi na to pořádnou modrou mašli, to se jeho bráchovi bude líbit.“

„Zboží v akci bohužel dárkově balit nesmím.“

„Mašle může být klidně i červená.“

„Říkám, že ti to zabalit nesmím.“

„Dáš si taky něco?“ volá na mě táta.

Vrtím hlavou.

„Kolik ti dám?“

Benoit polkne, čučí na pokladnu. „Vychází to na třicet osm dvacet...“

„Tady máš.“ Táta vytáhne z náprsní kapsy kožené bundy hrst mincí a vysype ji do přihrádky pod sklem. „A navrch



dostaneš tohle.“ Z kapsy u kalhoty vyloví bankovku, kterou pečlivě rozloží a uhladí. „Že mi to vajíčko hezky ozdobíš?“

„Nejdřív si to musím přepočítat.“

„Dost spěcháme.“

Benoit začne nervózně třídit mince.

Než dojdeme k autu, umaže čokoláda celofán. Táta rázuje přede mnou. Modrá stuha za ním vlaje. „Trochu přidej, Bráji.“

„Ale jedeme za Lucienem, že jo?“

Benoit vyšel ven. „Chybí mi sedm dvacet.“

Táta se otočí, ale pokračuje v chůzi k autu pozadu. „Spočítals to pořádně?“

„Nedal jsi mi dost.“

„To se mi nezdá.“ Táta nasadí překvapený výraz. „A trochu spěcháme. Jeho brácha čeká.“

„Musím to nahlásit.“

„Ale, ale, to jsou mi silný výrazy. Takhle se chováš k věrnejm zákazníkům?“ Táta zpomalí. „Zbytek ti sem hodím zítra.“

„To tady nebudu.“

„No jo.“ Táta se zakření. „Tak mě halt budeš muset založit.“

Vyjedeme na silnici, Benoit stojí u dveří. Táta mu přátelsky mává, zvedá palec. Benoit mu na pozdrav odpovídá pozvednutím ruky.

„Proč jedeme za Lucienem?“

„Říkal jsem si, proč ne.“

Můj brácha bydlí v posteli půl hodiny jízdy od našeho karavanu. Naposledy, co jsme se za ním zastavili, to bylo před jeho šestnáctinami a předtím jsme tam museli být

ZPRACOVÁNÍ Veronika ter Harmsel Havlíková
(Ukázku publikujeme s laskavým souhlasem nakladatelství Vyšehrad.)

někdy kolem Vánoc. Pamatuju si hlavně, že spal. Když se konečně probudil, koukal se jen na blyštivý vánoční řetěz, který mu visel u okna a pohupoval se nad radiátorem. Nikdy nechodíme přesně o Vánocích nebo v den jeho narozenin, abychom nenarazili na mámu. I teď doufám, že na parkovišti nestojí její auto.

Vedle hlavního vchodu na nás civí kluk s vypoulenýma očima, jeho obličej z větší části zabírá čelo. Z otvorů v kožené přilbě mu čouhají tmavé vlasy. Dívá se přísně, jako by věděl, že jsme už dlouho na návštěvě nebyli. Jakmile vejdemo do budovy, vždycky znervózním. Bojím se, že se Lucien třeba zlobí, že jsme za ním tak dlouho nebyli, nebo že se s ním stalo něco, o čem nevíme. Ale hlavně proto, že tohle je spíš mámino teritorium než naše.

Bílé zdi jsou do výše pasu poškrábané, počárané a omlácené od kolečkových křesel, vozíků a pojízdných lůžek. Po celé délce chodby stojí zaparkované invalidní vozíky se všemi možnými nástavci. Dál vozíček s odpadkovým pytlem, plnými podnosy a zamatlanými talíři. Na modré žíněnce v jedné cvičebně leží kluk a naříká do stropu. Nohy má vytočené do nepochopitelných úhlů, jako by vlastně patřily k jinému tělu a k jeho trupu je někdo přišil až později. S rozpaženýma rukama čeká na někoho, kdo má vypadnout ze stropního podhledu a on ho má chytit do své náruče.

„Bráji!“ Táta je už na konci chodby. „Koukej na tohle.“ Automatické lítací dveře se chtějí neustále zavřít, ale jak před nimi stojí, hned se zase rozletí. Za ním nám socha panenky Marie naznačuje, že nemáme spěchat, i když jsou tu všichni jak zpomalený film.

„Lucienův pokoj byl přeci tamhle, ne?“ Napříč boční

chodbou je napnutá stěna z matné fólie. Když se někde v budově otevřou dveře nebo okno, fólie se s plácnutím vcucne dozadu a hned nato se zase vypoulí. Za fólií se vrtá. Nějaká silueta tlačí kolečko.

„Copak se přestěhoval? To přeci nejde, to by nám máma musela dát vědět.“ V pěsti mu šustí celofán čokoládového vajíčka.

„Nebude tady někde?“ Díváme se na jmenovky náhodných pokojů, za jedněmi dveřmi někdo kvílí. „Zeptáme se na recepci, jo?“

„Kam se poděl Lucien?“ Táta postaví čokoládové vejce na pult. „Jeho pokoj je v čudu a nám nikdo nic neřek.“

„Momentík,“ odvětlí žena. „Jen co to dopíšu.“ Podle jmenovky se jmenuje Esmée. Její halenka skrývá ten typ prsou, o jakém bude táta za chvíli vtipkovat. Oči se mu lesknou. Esmée udeří ukazovákem do enteru, odsune kancelářskou židli dozadu a laskavě na nás pohlédne.

„Jdem na návštěvu za Lucienem.“

„Lucienem Chevalierem?“

„Je to jeho brácha.“

„Bratr... ano?“ říká Esmée, ale nedívá se na mě. „A kdo jste vy?“

„Já jsem táta.“

„Ano, ovšem.“

„Eště tu je?“

„Jistě. Lucien leží dočasně na sto šestce. Kvůli představbám jsme museli provést nějaké interní přesuny.“ Než se stačíme zeptat, kde to je, vysvětlí nám, kudy tam máme jít: „Touhle chodbou, pak druhou doleva a jsou to třetí dveře napravo.“

„Fajn,“ říká táta, pohledem jí šlehne po prsou. Nejspíš už si v duchu formuje nějaký vtípek, protože se pochechtává. Prsty si ťukne do spánku. „Tak zatím.“

V každé chodbě visí koláž namalovaných superhrdinů s obličejem obyvatel na pasové fotografii. „Člověče, člověče,“ řehně se táta. „To byly ale dudy.“

„Co?“

„Mezi ty kozy by si jeden hnedka lehl.“

„Sto jedna,“ čtu nahlas. „Tady je sto trojka. Musíme hledat na druhý straně.“

„Uvidíme,“ mumlá táta. „Když bude spát, zůstanem tu jen chvílku.“

Lucienova jmenovka je ozdobená žlutými a modrými čmáraci, asi mu někdo z vedení vtiskl fixu do dlaně.

„Jasný?“ Táta už má ruku na klíce a dívá se na mě. „Bráji?“

Přikývnu. Rozrazí dveře se srdnatostí, s níž mi dřív trhal vyviklané mléčné zuby. Zatažené lamely ťukají o otevřené okno. Na provázku ze stropu visí krepoví ptáci. Pod nimi leží Lucien. Nepoddajné vlasy mu jako vždy neučesatelně trčí z týlu. Dolní končetiny leží natažené na dece, trup a obličej má od nás odvrácený. Od naší poslední návštěvy zase povyrostl směrem k pelestem. Mění se v drobnostech. Plnější obočí. Vyšpulenější spodní ret jako nádobka na svěcenou vodu. Pupínky tam, kde mu začínají vlasy.

„Luciene?“ Pootevřou se mu oči. V koutku má žlutý drobek ospalku. Naše máma by mu ho hned smetla.

„Ty jsi Lucien,“ říkám, aby si vzpomněl sám na sebe. „My jsme zase tady.“ Plácnu se do hrudi. „Brian s tátou.“ Popostoupím o kus dál, aby bylo u postele dost místa pro nás pro oba. Táta ale stejně zůstane stát napůl za mnou. Olizuje si rty, pokašlává, aniž je třeba. Udělám další krok stranou, ukazuju mu, ať si stoupne vedle mě.

„Mně se tady stojí dobře,“ říká a strčí mi do ruky čokoládové vejce. „To máš pro bráchu.“

Už jsem si ho vzal, ale radši bych, aby mu ho dal sám. „Dej mu ho ty,“ šeptám a snažím se vrazit mu ho nazpátek. „Kdepak. Ty to umíš líp.“ Ruce mu zmizí v kapsách bundy. Lucien po nás pošilhává. Přidržím mu vejce před obličejem. A pak ho postavím na noční stolek; Lucien pochopí, co je to čokoláda, teprve až ji ochutná.

„Už je to nějakých pár měsíců, co?“ Chci se ho někde dotknout, jenom pořádně nevím, kde začít, takže nechám ruce na pelesti. Na magnetické tabuli v hlavě postele se kroutí fotka Luciena na vozíku. Vedle něj sedí na bobku máma. Legíny vysoko vytažené jí dělí břicho na dvě pneumatiky, na hlavě má culík a u sebe už tisíc let stejnou kabelku, kterou svírá v rukou. Nad nimi nová fotka s Didierem. Nechává se od něj obejmout jako na všech fotkách, tiskne tvář k té jeho, aby nám ukázala, jak moc ji má rád. *Didijé*, říká mu táta vždycky rýpavě.

Jeich fotky vždycky pověsí doprostřed. Nad nimi je napůl schovaný skupinový snímek obyvatel s Lucienem mezi nimi. U vchodu do lunaparku. Všichni se koukají do objektivu, až na bráchu. Jediná fotka, na které se usmívá, je ta, na níž mu cizí ruce u tváře přidržují morče.

Vpravo dole visím já. S magnetem přes půl obličej. Je to ta samá pasová fotka, kterou měla máma za rámečkem v peněženice. Akorát mi vypadl přední zub. Mám učesané nagelované vlasy. Vzpomínám si, že jsem si tehdy připadal velký, měl jsem čerstvě propíchnuté ucho a v něm kroužek.

A takový ten myší ocásek vzadu na krku, ale to není na fotce vidět. „Hele,“ říkám Lucienovi. „To jsem byl já.“ Hned cítím ten důvěrně známý ostych z toho, že na něj mluvím. Hlavně proto, že neodpovídá. Dospělým to jde líp, i když to od nich zní, jako by mluvili na psa.

Lucien s otevřenou pusou zírá na papírové ptáky, kteří se pohupují u stropu od té chvíle, co jsme vešli.

„Nepustíme sem trochu světla?“ Táta už tahá za šňůrku lamel. Na všech oknech je pojistka, aby obyvatelé nevypadli ven, takže se dají jen pootevřít. Teď je vidět léto, které není ničemu vzdálenější než Lucienově lůžku. Vlastně celé budově. Podlahy se tu vytírají pachem koupališť.

Lucien zamhouří oči před náhlým světlem, otevře je a zase je přerušovaně mhouří. Pak je znovu nadějně otevře, jako by zapomněl, proč je zavíral.

Na vyprahlém trávníku pod oknem hrají dva obyvatelé tenis. Teda hlavně rozehrávají. Raketami máchají ve vzduchu, vždycky příliš pozdě a každopádně mimo. Hledají molitanový tenisák, seberou ho na nové podání. Oba krčí kolena, dívají se vážně. Jeden svírá v pěstech rukojeť rakety. Druhý raketu odložil a hází míček oběma rukama. Švih. Vedle. Bude někde v křoví.

„Myslím, že brácha by radši spal.“ Táta jemně štípne Luciena do nohou, jediné části těla, kterou má přikrytou, takže se Luciena dotkne a přesto nedotkne. „Skočím si pro kafe.“ Táta se šourá ke dveřím. „Hned jsem zpátky.“ Překonal rekord, většinou mu trvá déle, než odejde.

„Luciene?“ ptám se. „Chceš čokoládu?“ Mašle je kolem vejce pevně uvázaná, takže ji rozvážu za něj. Šustění celofánu vzbudí Lucienovu pozornost, nadzvedne hlavu z prohlubně v polštáři. „Hele,“ říkám. Klouby prstu roztluču vajíčko na hnědé střepy. „To je pro tebe.“ Podržím mu tupou špičku čokolády před obličejem. „Dáš si?“ Lucien se rozhoupe a já mu pustím kousek čokolády do ústní dutiny. Křivé zuby má menší, než si pamatuju, nejspíš mu povyrostla hlava. Cucá, mlaská a mēlní. Mezitím vytrčí předloktí šikmo nahoru a prsty pomalu hraje na klávesy neviditelného klavíru.

„Íc-íc-íc!“ volá našťvaně.

„Chceš ještě víc?“ Škádlivě mu přidržím další kousek čokolády před očima. Rozevře pusu dokořán, až se bojím, že si roztrhne koutky. Takže ho nakrmím. Když ještě bydlel doma, rozuměl jsem z jeho huhlání, co chce říct. Že je na stole jídlo, ke kterému se nemůže dostat. Nebo že vidí vysavač, kterého se bojí.

„Brajen,“ předfíkávám. „Řekni ‚Brajen‘. A dostaneš ještě

kousek.“ Vylezu na široký parapet. Patami čutám do topení. „Brajen,“ opakuju. „Brá-jen.“

Najednou se rozhoupe tak vehementně, až se kolečka pod jeho lůžkem rozvržou. Lucien napřáhne ruku mým směrem. Prsty míchá vzduch. „Myslíš mě? Ty si na mě pamatuješ?“ Ukážu na sebe na magnetické tabuli. S křečovitým výrazem se snaží podívat vedle mě ven. „Chceš se koukat na tenis?“

Otočím se a leknou se. Nějaká holka přitiskla tvář na sklo. „Kdo to je?“ Otáčí obličej na opačnou tvář a na okně zanechá mastný otisk nosu. Lucien vydává zvuk, jaký jsem ještě neslyšel. Vyje. Holka má vzadu na hlavě culík a záclonky černých vlasů přes uši. Pomalu jazykem olizuje sklo od pylového poprašku. Pak o krok ucouvne, aby si prohlédla výsledek. Oběma rukama se drží parapetu. „Ty ji znáš?“ Zdá se, že si mě všimla až teď, směje se na mě. Nejsem si jist, jestli tu bydlí, nebo přišla za někým na návštěvu stejně jako já.

„To je tvoje holka?“

Lucien se nadšením zakuckal. V bělmu očí mu naběhnou rudé žilky, dává vzduch.

Holka mu oběma rukama mává. Bouchám Luciena do zad. Pak je chvíli ticho. Holka zase zmizela. Lucien se znovu rozkašle. Rty, bradu a triko má popraskané jablečnou přesnídávkou. „No tak, hlavně se neudus.“ Seberu z nočního stolku pítko a hubičku mu strčím mezi rty. Začne urputně vrtět hlavou. „Klídek, klídek.“ Snaží se pítko od pusy odstrčit. Doufám, že po chodbě náhodou půjde někdo, kdo nám pomůže, protože se Luciena neodvážuju nechat samotného, abych pro někoho došel. Naštěstí se mu hrudník zklidní. Ještě jednou zakašle. „Jsi v pohodě?“ Párkrát něco polkne. Držím mu pítko šikmo u pusy. Cucne si dva doušky a pak odvrátí obličej od hubičky. „Ukaž mi, až budeš zase chtít,“ řeknu a postavím pítko v jeho zorném úhlu na parapet.

„To byla tvoje holka nebo tak něco?“ Dívám se, jestli se náhodou neschovala pod oknem, ale vidím jen řadu mechem porostlých dlaždic a pruh zezelenalého šterku. „Dělá to častěj?“

Žádná odpověď samozřejmě nepřichází.

U dveří se ozve šoupání, čekám tátu s kafem. Nebo někoho z pečovatelů. Klika směřuje šikmo dolů, takže na druhé straně musí někdo být. „Haló?“ zavolám. Zpoza dveří vykukne olizovačka oken.

„To jsi ty?“ S uchechtnutím zase zaleze.

„Klidně pojď dál.“

Dveře se rozletí. Klika vrazí do zarážky na zdi. „Jsem

Jaap Robben, *Zomervacht*

De Geus, Amsterdam 2018 ~ DE TSJECHISCHE VERTALING DOOR Veronika ter Harmsel Havlíková ~ UITGEVERIJ Vyšehrad in 2021

Zomervacht

De dertienjarige Brian heeft niet bepaald een gelukkige jeugd. Hij woont in een caravan met zijn vader die na de scheiding met alcohol en schulden worstelt. Zijn oudere broer Lucien is geestelijk en lichamelijk gehandicapt en woont in een inrichting. Wanneer de kans zich voordoet om zijn gehandicapte broer mee naar huis te nemen en in ruil daarvoor een zorguitkering te ontvangen, laat Brians vader zich verleiden door het vooruitzicht op geld. Voor Brian begint een zomeravontuur die zijn leven zou veranderen. De roman van de Nederlandse auteur Jaap Robben, bij Tsjechische lezers bekend van zijn roman *Birk*, is een gevoelig en spannend coming-of-age-verhaal over de kracht van familiebanden en vriendschap.

[...]

Ik dacht dat we zomaar een stukje gingen rijden. Vliesjes hooi waaien ons tegemoet en komen door de open ramen onze pick-up binnen. Het is oogstseizoen, maar niet voor ons. In de laadbak rammelen roestige verwarmingsbuizen en de kast van een wasmachine die we gisteren uit de berm hebben opgepikt. Pa slaat af en stopt bij het tankstation. “Moet jij nog iets?” vraagt pa terwijl hij de tank laat vollopen. Dit kan alleen op maandagen, omdat Benoit dan werkt. Zijn baas verkoopt ons niks meer. Klanten als wij kosten hem geld, beweert hij.

Een vrachtwagen met balen hooi dendert langs, en doet het verbleekte zeil klapperen dat reclame maakt voor de koffie die hier altijd in de aanbieding is. Dat spul ruikt alsof er dakbedekking doorheen is gemalen.

“Hoi,” zeg ik tegen Benoit. Er rinkelt een schel belletje.

“Jullie mogen niet meer naar binnen,” antwoordt Benoit

vanuit zijn glazen cabine. Hij houdt zijn mond te dicht bij het microfoontje. “Dat heb ik vorige keer ook al gezegd.”

Ik wijs naar de kassa, gebaar naar mijn oren dat ik hem niet versta. “Ik zei dus dat jullie...” Ik schud mijn hoofd, wijs weer naar mijn oren. Door de muur van gestapelde houts-koolzakken rond zijn kassa lijkt het alsof hij zich voor ons verschanst heeft. In de emmers ernaast staan bossen bloemen dood te gaan. Ik draal bij het koelvak met de blikjes energiedrank. Via de bolle spiegel tegen het plafond probeert Benoit me te volgen. Het belletje van de deur rinkelt opnieuw.

“Benoit!” roept pa gul.

“Ik zei net al tegen Brian dat ik jullie niks...”

“Doe deze er ook maar bij.” Pa tilt een enorm chocolade-ei tevoorschijn uit de aanbiedingenbak. “Cadeautje voor zijn broer.”

“Gaan we naar Lucien?”

Pa drukt het prijsje tegen het veiligheidsglas. “En hier dan weer de helft van,” zegt hij terwijl hij aan de grote rode sticker pulkt. “Trouwens, deze kan erop blijven. Dat ziet zijn broer toch niet.”

“Jaja,” stamelt Benoit en tikt het bedrag met korting in.

“Knoop er maar een flink stuk van dat blauwe lint om, dat vindt zijn broer mooi.”

“Aanbiedingen mag ik helaas niet inpakken.”

“Rood is ook best.”

“Dat mag ik dus niet doen.”

“Moet jij nog wat hebben?” roept pa naar mij.

Ik schud mijn hoofd.

“Hoeveel krijg je van me?”

Benoit slikt, tuurt naar zijn kassa. “Ik kom op achtender-tigvijentwi...”

“Hierzo.” Pa haalt een handvol munten uit de binnenzak van zijn leren jas en kwakt die in het bakje onder het raam.

tady!” výská s rukama napůl vzpaženýma. Vypadá starší než holka, ale ještě to není ženská. Taková holkožena, ale už s prsama. Má na sobě sukni jako širm lampy, pravou nohou šmajdá dovnitř, takže se zdá, že levačka chce při každém kroku podkopnout pravačku. Zastaví se u Lucienovy postele. S očima upřenýma na mě se mi snaží nakouknout zorničkami do hlavy.

„Já se jmenuju Brian,” řeknu. „A ty?”

„Šelma.”

„Ahoj, Šelmo.”

„Ne-éééh. Šelma.”

„Šelma?”

„Neopič se! Šéél-ma!” Prsty si vykasá tričko s myškou Minnie ze sukně a vyhrne si ho až pod bradu. Z černého tílka, které pod ním má, sloupne jmenovku. „Podívej,” pronese mrzutě. Lepicí strana je chloupkovatě černá. Přílipne si jmenovku zpátky na hrudník a přejíždí po ní. „Musí to lepit.”

„Selma,” přečtu nahlas.

Pyšně přikývne.

„Ty tu taky bydlíš?”

Nakrabatí čelo. „Jsem tu skoro nová.”

„Jak dlouho tu teda bydlíš?”

„Větší než týden,” odpoví Selma nečekaně hlasitě. Slova z jejích úst zní kulatěji, než když je vyslovím já.

„Dva týdny?”

„Větší.”

„Měsíc?”

„Asi.” Nakloní hlavu, dívá se na mě, jako bych já měl znát odpověď. „Předtím jsem bydlela u mojí babičky.”

Lucien se k nám obrátil, jak jen to svedl. „Jeho už znám,” říká a neohrabaně se kolem mě procpe k posteli. „Máš mě

rád, že jo?” Lucien vyje. „Máš mě rád, že jo?” Vezme mu obličej do rukou a vyšpulí mu rty jako rybě. Chvilí se obávám, že mu dá pusu. Řasy mu ustrašeně mrkají, když mu palci přejíždí pod očima.

„To mu nedělá dobře,” řeknu.

„To víš, že jo.” Selma mu teď tře i zavřené oči. Lucien napíná krční svaly. Jako by jí chtěl obličej vytrhnout z rukou. Zároveň mu z prstů odchází křeč a rovnají se ze zakřivených větviček do docela normálních prstů. Když mu Selma obličej najednou pustí, spadne Lucien zpátky na polštář.

„Húh-hmmm. Húh-hmm.” Pusa se mu smíchy zahne jako banán.

„To je můj brácha,” říkám.

Selma se ke mně otočí a založí si pěsti v bok. Lucien se mezitím houpáním a huhláním snaží přilákat její ruce zpátky ke svému obličejí.

„Kdepak,” Selma na to přísně. „Mám práci.” S jednou rukou na brlení postele a druhou na mém rameni se pros- mýkne kolem mě.

„Vrátíš se ještě?”

Prošmajdá pokojem a vyjde na chodbu. Lucien se natahuje, aby se za ní podíval.

„A je pryč,” povídám mu. „Dáš si ještě čokoládu?” Lucien se sveze dozadu, konečky prstů neklidně zarývá do prostředradla.

„Mám ti udělat to, co ona?” Uchopím jeho obličej do dlaní a tisknu mu tváře, až se mu vyšpulí rty. Cítím, jak mele čelistmi. Možná jsem moc opatrný. Palci ho hladím pod očima. Pořád dál. Když ho pustím, hlava mu žuchne dolů. Nesměje se jako u Selmy. ▢

Jaap Robben *1984, OOSTERHOUT

je nizozemský básník, prozaik a divadelník. Vystudoval environmentalistiku, a poté pokračoval na Královské divadelní akademii ve 's Hertogenboschi. Literárně debutoval v roce 2004 dětskými verši *Twee vliegen* (Dvě mouchy), poezii se nepřestal věnovat ani později. V letech 2008–2010 byl městským básníkem Nijmegenu. Jako romanopisec debutoval knihou *Birk* (česky 2018), jíž si získal knihkupce, čtenáře i literární kritiky. *Birk* byl oceněn cenou nizozemských knihkupců, čtenářskou cenou Dioraphte a cenou ANV za nejlepší prvotinu. V roce 2018 navázal románem *Letní srst*, v němž stejně jako v předchozí knize vědomě stírá hranice mezi tvorbou pro děti a mládež a literaturou pro dospělé. Oba romány jsou nyní ve stádiu zfilmování.

“En dan krijg je deze erbij.” Uit zijn broekzak trekt hij een briefje van tien, dat hij keurig openvouwt en gladstrijkt. “Versier jij dat ding dan even mooi?”
“Eerst moet ik tellen of het klopt.”
“We hebben nogal haast.”
Zenuwachtig begint Benoit de muntjes te sorteren.

Nog voor we bij de auto zijn, vlekt de chocola al tegen het plastic. Pa beent voor me uit. Blauw lint wappert achter hem aan. “Even doorstappen, Brai.”
“Gaan we echt naar Lucien?”
Benoit is naar buiten gekomen. “Ik kom nog zeven vijfen-twintig tekort.”
Pa draait zich om, maar blijft achterwaarts doorlopen naar de auto. “Heb je wel goed geteld?”
“Het is te weinig.”
“Lijkt me sterk.” Pa trekt zijn verbaasde smool. “En we hebben een beetje haast. Zijn broer wacht.”
“Ik moet dit rapporteren.”
“Nounou, moeilijke woorden. Ga je zo met trouwe klanten om?” Pa vertraagt zijn pas. “Morgen breng ik de rest.”
“Dan ben ik er niet.”
“Tja.” Pa grinnikt. “Dan moet je het even voorschieten.”

We draaien terug de weg op, Benoit staat bij de deur. Pa zwaait amicaal naar hem, steekt zijn duim op. Benoit groet terug met een half opgestoken handje.
“Waarom gaan we naar Lucien?”
“Mag wel weer eens, dacht ik.”
Mijn broer woont in een bed op een half uur rijden van onze caravan. De laatste keer dat we bij hem langsgingen, was voor zijn zestiende verjaardag, en de keer daarvoor moet rond Kerstmis zijn geweest. Ik herinner me vooral dat hij sliep. Toen hij eindelijk wakker werd, keek hij alleen maan naar de glinsterende kerstslinger die voor zijn raam hing en zacht boven de radiator danste. We gaan nooit precies met Kerstmis of op de dag van zijn verjaardag om ma niet tegen te hoeven komen. Ook nu hoop ik dat haar auto niet op de parkeerplaats staat.

Naast de hoofdingang loert die jongen met de bolle ogen naar ons, zijn gezicht bestaat voor het grootste deel uit voorhoofd. Donker haar piekt tussen de openingen van zijn leren helmpeje. Hij kijkt streng, alsof hij weet dat we al lang niet meer op bezoek zijn geweest. Zodra we hier het gebouw binnenlopen, word ik altijd nerveus. Bang dat Lucien mis-

schien boos is dat we zo lang zijn weggebleven of dat er iets met hem gebeurd is wat wij niet weten. Maar vooral omdat dit terrein meer van ma is dan van ons.

Tot heuphoogte zijn de witte muren bekrast, bestreept en gedeukt door rolstoelen, karretjes en verrijdbare bedden. Over de lengte van de hele gang staan rolstoelen met alle mogelijke opzetstukken geparkeerd. Verder een karretje met een vuilniszak eraan, volle dienbladen en besmeurde borden. Op een blauwe mat in een zaal ligt een jongen naar het plafond te jammeren. Zijn benen in onbegrijpelijke hoeken gedraaid, alsof ze eigenlijk bij een ander lichaam horen en pas later aan zijn romp zijn vastgenaaid. Met gespreide armen wacht hij op degene die uit het systeemplafond moet vallen en die hij met een omhelzing wil opvangen.

“Brail!” Pa is al aan het eind van de gang. “Moet je hier zien.” De automatische klapdeuren willen steeds dichtvallen, maar door waar hij staat schokken ze direct weer open. Achter hem gebaart een Mariabeeld dat we langzaam moeten doen, terwijl iedereen hier al zo sloom is.

“Daar was Luciens kamer, toch?” Dwars over de zijgang is een wand van doffe folie gespannen. Wanneer er ergens in het gebouw een deur of een raam opengaat, zuigt de folie zich met een klap hol en ritselt meteen daarna weer bol. Daarachter wordt geboord. Een silhouet duwt een kruiwagen.

“Zou hij verhuisd zijn? Dat kan toch niet, dat had je ma moeten laten weten.” Het cellofaan van het chocolade-ei knispert in zijn vuist.

“Misschien hier ergens?” We kijken op de naambordjes van willekeurige kamers, achter een van die deuren loeit iemand. “Even vragen bij de receptie?”

“Waar is Lucien gebleven?” Pa plant het chocolade-ei op de balie. “Zijn kamer is weg en ons is niks verteld.”

“Een momentje,” antwoordt de vrouw. “Even dit aftypen.” Volgens haar naambordje heet ze Esmée. Haar blouse verbergt het soort borsten waar pa straks zeker een grap over zal maken. Zijn ogen glimmen. Esmée hamert met haar wijsvinger op enter, duwt haar bureaustoel naar achter en kijkt ons vriendelijke aan.

“We zijn bezoek voor Lucien.”
“Lucien Chevalier?”
“Dat is zijn broer.”
“O... een broer,” zegt Esmée, maar ze kijkt me niet aan. “En wie bent u dan?”

“De pa.”
“Ah, natuurlijk...”
“Is hij nog hier?”
“Jazeker. Lucien ligt tijdelijk op één-nul-zes. We hebben intern moeten schuiven vanwege de verbouwing.” Nog voor we kunnen vragen waar dat is, legt ze ons uit hoe we daar moeten komen: “Hier deze gang in, tweede gang links en dan is het de derde deur aan de rechterkant.”
“Goed,” zegt pa, zijn blik flitst naar haar borsten. Hij maakt zijn grapje waarschijnlijk al in zijn hoofd, want hij grinnikt. Tikt met twee vingers tegen zijn slaap. “Tot straks.”

In elke gang hangt een fotocollage van getekende superhelden met de pasfoto’s van bewoners als gezichten. “Man, man, man,” grinnikt pa. “Dat waren twee flinke boodschappentassen.”

“Wat?”
“Tussen die tietten wil je toch wonen?”
“Één-nul-één,” lees ik hardop voor. “Hier is één-nul-drie. We moeten aan de andere kant zijn.”

“We zullen eens zien,” mompelt pa. “Als hij slaapt, blijven we maar even.”

Luciens naambordje is versierd met geel en blauw gekras, waarschijnlijk heeft iemand van de leiding zijn vingers om een stift geknepen.

“Ja?” Pa heeft zijn hand al op de klink en kijkt me aan. “Brai?”

Ik knik. Met de kordaatheid waarmee hij vroeger losse melktanden uit mijn mond trok, gooit hij de deur open. De dichte lamellen klapperen tegen het open raam. Crêpepapieren vogels hangen met touwtjes aan het plafond. Daaronder ligt Lucien. Het stugge haar op zijn achterhoofd staat zoals altijd onkambaar overeind. Zijn onderlijf plat op de deken, zijn romp en gezicht van ons weggedraaid. Sinds ons laatste bezoek is hij weer dichterbij naar de randen van zijn bed gegroeid. Hij verandert in kleinigheden. Vollere wenkbrauwen. Zijn onderlip puilt verder naar buiten, als een wijwaterbakje. Puistjes langs zijn haarlijn.

“Lucien?” Zijn ogen openen zich tot een kier. In zijn ooghoek kleeft een gele broodkruimel slaap. Onze moeder zou dat meteen hebben weggepulkt.

“Jij bent Lucien,” zeg ik om hem zo aan zichzelf te herinneren. “Wij zijn er weer.” En ik tik op mijn borst. “Brian en pa.” Ik schuifel wat verder door zodat er voor ons allebei genoeg plek is aan het bed. Toch blijft pa half achter me staan. Hij likt zijn lippen, kucht zonder dat het nodig is. Ik

doe nog een stap opzij, gebaar dat hij naast me kan komen. “Ik sta hier best,” zegt hij en duwt het chocolade-ei tegen mijn hand. “Voor je broer.”

Ik heb het al aangepakt, maar wil liever dat hij het zelf geeft. “Doe jij maar,” fluister ik en probeer het hem weer terug te geven.

“Nee, nee. Jij kunt dat beter.” Zijn handen verdwijnen in zijn jaszakken. Lucien loert naar ons. Ik hou het ei even voor zijn gezicht. En zet het dan op zijn nachtkastje; Lucien snapt pas wat chocola is als hij het geproefd heeft.

“Het is een paar maandjes geleden, hè.” Ik wil hem ergens aanraken, weet alleen niet goed waar ik moet beginnen, dus blijven mijn handen op de bedrand. Op het magneetbord naast zijn hoofdeind krult een foto van Lucien in een rolstoel. Ma zit er gehurkt naast. Hoog opgetrokken legging die haar buik in twee rollen verdeelt, staartje op haar hoofd en al duizend jaar dezelfde schoudertas, die ze met twee handen vastklemt. Daarboven een nieuwe foto met Didier. Zoals op alle foto’s laat ze zich door hem omhelzen, drukt haar wang tegen de zijne om aan ons te laten zien hoeveel hij van haar houdt. *Die-djééé* noemt pa hem altijd met een zeiktoontje.

Hun foto’s hangt ze altijd in het midden. Half verscholen daarachter een groepsfoto van bewoners met Lucien ertussen. Bij de ingang van een pretpark. Iedereen kijkt in de lens, behalve mijn broer. De enige foto waarop hij glimlacht is die waarop vreemde handen een cavia tegen zijn wang houden.

Rechts onderaan hang ik. Met de magneet half over mijn gezicht. Het is dezelfde pasfoto die ma achter een raampje in haar portemonnee had. Net een voortand gewisseld. Strak gekamd gelhaar. Ik weet nog dat ik me toen groot voelde, ik had net dat ringetje in mijn oorlel. En zo’n ratenstaartje in mijn nek, maar dat kun je op de foto niet zien. “Kijk,” zei ik tegen Lucien. “Dit was ik.” Ik voel meteen weer de vertrouwde onwennigheid om tegen hem te praten. Vooral omdat hij niks antwoordt. Volwassenen kunnen dat beter, al klinkt het bij hen zoals ze tegen hun hond praten.

Lucien gaapt naar de papieren vogels, die zacht schommelen aan het plafond sinds wij binnen zijn gekomen.

“Zullen we een beetje licht maken?” Pa trekt al aan het koordje van de lamellen. Aan alle ramen is een klem bevestigd waardoor die maar op ’n kier open kunnen, zodat bewoners niet naar buiten kukelen. We kunnen nu de zomer zien, die nergens verder weg lijkt dan aan het bed van Lucien. In het hele gebouw eigenlijk. Met de geur van het buiten-

zwembad worden hier de vloeren gedweild.

Lucien knijpt zijn ogen dicht tegen het plotselinge licht, opent ze, sluit ze weer met korte kneepjes. Doet ze dan toch weer hoopvol open, alsof hij vergeten is waarom hij ze sloot.

Op het dorre veld voor het raam tennissen twee bewoners. Het is vooral opslaan wat ze doen. Hun rackets maaïen door de lucht, telkens te laat en sowieso mis. De schuimrubber tennisbal wordt gezocht, opgeraapt voor een nieuwe opslag. Allebei buigen ze hun knieën, kijken ernstig. De een klemt haar vuisten om de hals van het racket. De ander heeft het hare neergelegd en werpt de bal met twee handen. Zwiep. Mis. Zoeken in de struiken.

“Je broer wil liever slapen, denk ik.” Pa knijpt zacht in Luciens voeten, het enige deel van hem dat onder een deken ligt, waardoor hij Lucien aanraakt en toch ook weer niet. “Even koffie halen.” Pa sloft naar de deur. “Ben zo terug.” Hij heeft zijn record gebroken, meestal duurt het wat langer voor hij vertrekt.

“Lucien?” vraag ik. “Wil je chocola?” Het lint is strak om het ei geknoopt, dus dat trekt ik er voor hem af. Het geritsel van het cellofaan maakt Lucien nieuwsgierig, zijn hoofd komt omhoog uit de deuk in zijn kussen. “Kijk,” zeg ik. Met mijn knokkels stomp ik het ei in bruine scherven. “Dit is voor jou.” Ik hou een botte punt chocola voor zijn gezicht. “Lust je dit?” Lucien begint te wiegen en ik laat het stuk in zijn mondgrot vallen. Zijn scheve tanden zijn kleiner dan ik me herinner, waarschijnlijk is zijn hoofd weer iets groter geworden. Hij sabbelt, smakt en maalt. Ondertussen steken zijn onderarmen schuin omhoog en spelen zijn vingers traag op de toetsen van een onzichtbare piano.

“Mie-mie-mie!” roept hij bozig.

“Wil je meer?” Ik hou plagerig een nieuw stuk voor zijn ogen. Hij spert zijn mond zo wijd open dat ik bang ben dat die uitscheurt in de hoekjes. Dus voer ik het hem. Toen hij nog thuis woonde, begreep ik wat hij bedoelde door zijn gehum. Dat er eten op tafel stond waar hij niet bij kon. Of dat hij de stofzuiger zag, waar hij bang van was.

“Brian,” doe ik hem voor. “Zeg maar ‘Brian’. Dan Krijg je nog een stuk.” Ik klim op de diepe vensterbank. Met de hakken van mijn schoenen bonk ik zacht tegen de verwarming. “Brian,” herhaal ik “Brai-jan.”

Ineens begint hij zo hevig te wiebelen dat de wielen onder zijn beddenpoten ervan kreunen. Lucien strekt zijn arm in mijn richting. Met zijn vingers roert hij door de lucht. “Bedoel je mij? Weet je het weer?” Ik wijs mezelf aan op het magneetbord. Met een verkramp't gezicht probeert hij langs

me heen naar buiten te kijken. “Wil je dat tennissen zien?”

Ik draai me om en schrik. Een meisje heeft haar wang tegen de ruit gedrukt! “Wie is dat?” Ze draait haar gezicht naar de andere wang en stempelt zo een vettige afdruk met haar neus. Lucien maakt een geluid dat ik nog nooit van hem gehoord heb. Hij loeit. Het meisje heeft een staartje op haar achterhoofd en gordijntjes zwart haar over haar oren. Traag likt haar tong vlekken schoon in de waas van stuifmeel op het glas. Dan stapt ze naar achter om het resultaat te bekijken. Met twee handen houdt ze zich vast aan de vensterbank. “Ken jij haar?” Het meisje lijkt mij nu pas op te merken, ze lacht naar me. Ik weet niet zeker of ze hier woont of net als ik bij iemand op bezoek is.

“Is ze je meisje?”

Lucien heeft zich verslikt in zijn enthousiasme. In het wit van zijn ogen springen rode adertjes tevoorschijn, hij kokhalst lucht naar buiten.

Het meisje zwaait met twee handen naar hem. Ik klop Lucien op zijn rug. Dan is hij even stil. Het meisje is weer weg. Lucien begint opnieuw te hoesten. Spatjes appelmoes op zijn lippen, kin en shirt. “Rustig. Niet slikken.” Ik pak zijn drinkbeker van het nachtkastje en duw de zuigtuit tussen zijn lippen. Zijn hoofd begint wild te schudden. “Rustig, rustig.” Hij probeert de beker bij zijn mond weg te slaan. Ik hoop dat er toevallig iemand over de gang loopt die kan helpen, want ik durft Lucien niet alleen te laten om iemand te halen. Gelukkig kalmeert zijn borst. Nog een keer hoesten. “Gaat het?” Hij slikt een paar keer iets weg. Ik hou de beker water schuin aan zijn lippen. Hij zuigt twee slokjes en draait dan zijn gezicht weg van de tuit. “Wijs maar als je meer wilt,” zeg ik en zet de beker in zijn zicht op de vensterbank.

“Was dat je meisje of zoiets?” Ik kijk of ze zich misschien verstopt heeft onder het raam, maar ik zie alleen een rijtje bemoste tegels en een strook groen geworden grind. “Doet ze dit vaker?”

Natuurlijk komt er geen antwoord.

Bij de deur klinkt geschuifel, ik verwacht pa met zijn koffie. Of iemand van de verzorging. De Deurklink wijst schuin naar beneden, dus er moet iemand aan de andere kant staan. “Hallo?” vraag ik. De raamlíkster gluuft om de deur.

“Ben jij het?” Met een giecheltje trekt ze zich terug.

“Je mag wel binnenkomen.”

De deur zwaait open. De klink stoot tegen de nop op de

muur. “Hier ben ik!” juicht ze met haar armen half in de lucht. Ze lijkt ouder dan een meisje, maar nog geen vrouw. Een soort “mevreisje” met al wel borsten. Ze draagt een lampenkapachtige rok, haar rechtervoet draait naar binnen, waardoor het lijkt alsof haar linkervoet haar rechter met elke stap wil laten struikelen. Aan het bed van Lucien blijft ze staan. Met haar ogen strak op die van mij gericht, probeert ze door mijn pupillen in mijn hoofd te turen.

“Brian,” zeg ik. “Zo heet ik. En jij?”

“Sjelma.”

“Hoi, Sjelma.”

“Nee-hee. Sjelma.”

“Sjelma?”

“Niet nadoen! Sjel-ma!” Haar vingers sjsorren haar Minnie Mouseshirt uit haar rok en ze trekt het omhoog tot haar kin. Van het zwarte hemd dat ze eronder draagt, trekt ze een naamsticker. “Kijk,” zegt ze nors. De plakant in donker van de pluisjes. Ze drukt de sticker terug op haar borst en wrijft erover. “Die moet plakken.”

“Selma,” lees ik hardop.

Ze knikt trots.

“Woon je ook hier?”

Haar voorhoofd rimpelt. “Ik ben bijna nieuw.”

“Hoelang woon je hier dan?”

“Groter dan een week,” zegt Selma onverwachts luid. Uit haar mond klinken de woorden boller van wanneer ik ze uitspreek.

“Twee weken?”

“Groter!”

“Een maand?”

“Misschien.” Ze kantelt haar gezicht, kijkt me aan alsof ik het antwoord moet weten. “Hiervoor woonde ik met mijn oma.”

Lucien heeft zich zo ver hij kan naar ons toe gedraaid. “Hem ken ik al,” zegt ze en manoeuvreert zich lomp langs me naar het bed. “Jij vindt me lief, hè?” Lucien loeit. “Jij vindt mij lief, hè?” Ze neemt zijn gezicht tussen haar handen en drukt zijn lippen tot een vissenmond. Even ben ik bang dat ze hem gaat kussen. Zijn wimpers knippen bangig als ze met haar duimen onder zijn ogen langs aait.

“Dat vindt hij niet zo lekker,” zeg ik.

“Jawel hoor.” Selma wrijft nu zelfs over zijn dichte ogen. Luciens nekspieren spannen zich. Hij lijkt zijn gezicht uit haar handen te willen schudden. Tegelijkertijd verliezen zijn vingers hun kramp en strekken ze zich van hoekige takjes tot best normale vingers. Als Selma zijn gezicht ineens loslaat, valt Lucien terug op zijn kussen.

“Huh-hmmm. Huh-hmm.” Zijn mond lacht zich krom als een banaan.

“Dat is mijn broer,” zeg ik.

Selma draait zich naar me om en zet haar vuisten op haar heupen. Ondertussen probeert Lucien met zijn gewiebel en gehum haar handen weer naar zijn gezicht te lokken.

“Nee,” zegt Selma streng. “Ik moet werken.” Met één hand aan de stang van het bed en de andere op mijn schouder wringt ze zich langs me.

“Kom je nog terug?”

Ze stap-sloft de kamer door en gaat de gang op. Lucien rekt zich om haar na te kijken.

“Die is weg,” zeg ik “Wil je nog wat chocola?” Lucien zakt achterover, zijn vingertoppen graven onrustig in het laken.

“Zal ik doen wat zij deed?” Ik neem zijn gezicht tussen mijn handen en druk tegen zijn wangen tot zijn lippen tuiten. Ik voel het malen van zijn kiezen. Misschien ben ik te voorzichtig. Met mijn duimen aai ik onder zijn ogen. Ik blijf aaïen. Wanneer ik hem loslaat, klapt zijn achterhoofd naar achteren. Hij lacht niet zoals bij Selma. ■

Jaap Robben *1984, OOSTERHOUT

is een Nederlandse dichter, romanschrijver en theatermaker. Hij studeerde milieukunde en ging daarna naar de Koninklijke Academie voor Theater in 's Hertogenbosch. Hij maakte zijn literaire debuut in 2004 met het kindergedicht *Twee vliegen*, en is sindsdien niet meer gestopt met het schrijven van poëzie. Van 2008–2010 was hij stadsdichter van Nijmegen. Zijn debuut als romanschrijver was *Birk* (Tsjechisch 2018), waarmee hij boekhandel, lezer en recensent veroverde. *Birk* werd bekroond met de Nederlandse Boekhandelsprijs, de Dioraphte Literatour Publieksprijs en de ANV Debutantenprijs. In 2018 volgde de roman *Zomervacht*, waarin hij net als in zijn vorige boek de grenzen tussen kinder- en jongvolwassenenwerk en volwassenenliteratuur bewust laat vervagen. Van beide romans wordt nu een film gemaakt.

Ilja Leonard Pfeijffer, *Grandhotel Evropa*

PŘEKLAD Radka Smejkalová ~ NAKLADATELSTVÍ Host, Brno 2021 ~
PŮVODNÍ NIZOZEMSKÉ VYDÁNÍ Ilja Leonard Pfeijffer, *Grand Hotel Europa* De Arbeiderspers, Amsterdam 2018

[...]

V té jejich poušti se skutečně začalo pořádně ochlazovat. Dostali jsme dečky z velbloudí srsti. Pustili nám nahrávku vyjících kojotů.

„No jo, ale každopádně to bylo pěkné dobrodružství,“ podotkl jsem. „Tenhle zážitek z nadčasové krásy arabské duše pod hvězdným nebem bychom si přece nechtěli nechat ujít. Musím upřímně říct, že se mi ulevilo, že se nemusíme stěhovat do Abú Zabí. Já bych tu žít nemohl.“

„Já jsem to místo vzala, Iljo.“

Nejdříve jsem rozuměl, že říká, že to místo vzala. Můj mozek, který měl tuhle informaci zpracovat a spustit adekvátní reakci, ovšem to, co předpokládal, že slyší, nedokázal zasadit do kontextu, do prázdnoty mrtvé země kolem nás, do písku, ulic bez chodníků, rolexek v hotelu pořádajícího dražby espézetek, do miliardy uzlíků v největším koberci světa, do vozítek leštících podlahy nákupního centra, do beznaděje, bezútěšnosti, prázdnoty, nebeské klenby poseté rekordním počtem hvězd z křišťálu Swarovski, do bezvýhlednosti výhledu z nejvyšších visutých penthousů na světě, do falešného krbu v poušti, do nicotnosti, zoufalství, do prázdnoty a do toho všeho, o čem jsme se bavili, do všeho, co řekla Clío, a do všeho, co jsem řekl já, a do všeho, čím jsme my dva byli ...

„Myslím, že nedokážu žít nikde jinde než v Evropě. Věřím, že si myslím, že to vím jistě. V Evropě, kde si člověk může být jistý jen tím, že musí věřit v myšlení, v Evropě, kde bylo v průběhu dlouhých únavných dějin už vyzkoušeno tolik definitivních řešení, až si člověk zamiloval problémy, v Evropě, kde člověk nedokáže přesvědčivě ospravedlnit ráznost jed-

nání, a tak oceňuje stylovost, v Evropě, kde byl vynalezen snobismus i ironie, v Evropě, kde jsou jizvy krásné, poněvadž nutí člověka k opatrnosti, v Evropě, kde bylo ve jménu ideálů prolito tolik krve, až člověk začal své ideály krotit, v Evropě, kde se u Egejského moře začali lidé před dvěma a půl tisíci lety dohadovat a dodnes se neshodli na definicích a východiscích smysluplné diskuse o tom, co je krásné, co je dobré a co je pravda, v Evropě, kde pochybování je náboženstvím, v Evropě, kde žije více filozofů než číšníků, kteří by je obsluhovali, a více básníků než čtenářů, v Evropě, kde každá krajina, každé město a tvář každé ženy dozrávají pod vrstvou krakeláže, v Evropě, kde je minulost hmatatelná jako kámen a ulice jsou čitelné jako palimpsest, v Evropě, kde jsou jména ozvěnou, v Evropě, kde všechny kdysi slavné světové říše pominuly jako roční období, v Evropě, kde všechno už mnohokrát bylo, a to v mnohem lepší a krásnější podobě než nyní, v Evropě, kde by si člověk v zásadě zasloužil si odpočinout od úmorné práce spočívající v přehnaně detailním sepisování kroniky tisícileté historie, jedině tam dokážu dýchat a milovat.

Mám-li být patriotem, chci být paradoxním patriotem rozpadající se mozaiky dětinsky rozdělených zemiček mezi Atlantikem a Uralem, kde patriotismus vykopal tolik hrobů, že už z něj nečiší žádná ctnost. Chci být patriotem Evropské unie, která se dennodenně potýká s překonanými dílčími národními zájmy a chrabře s nimi zápasí dál. Nikdo nemá rád Evropskou unii, ale já ano. Líbí se mi poetická pomalost a kurážná houževnatost, s níž se tento světový div složitosti a kompromisů utváří. Stavba milánského dómu také trvala čtyři sta let. A byt' je Evropa v honbě za hospodářským růstem, pokrokem a budoucností svázaná se svou



minulostí stejně, jako je závodní běžec pérkem zaklíněný do startovního bloku, a zbytek světa ji ze všech stran předhání, dávám jí za pravdu v tom, že se odmítá zbavit své minulosti, poněvadž kořeny jsou důležitější než určení. Ať se celý svět chová jako stádo ovcí, my jsme stará zkroucená borovice. A jen ve stínu této borovice, pod níž po celá staletí vysedávalo tolik básníků, jen tam já můžu psát. Tady v poušti by mi v peru vyschl inkoust. Abych mohl dýchat, přemýšlet a psát, musím být v neustálém dialogu s tradicí. Abych mohl existovat, potřebuji Evropu.“ ■

Ilja Leonard Pfeijffer

je spisovatel, básník a publicista považovaný za jednoho z nejvýznamnější hlasů nizozemské literatury. Vystudoval klasickou filologii a působil jako vysokoškolský učitel a badeatel. Od roku 2008 žije v italském Janově. Je autorem více než čtyřiceti děl. Román *Grandhotel Evropa* se stal nejprodávanějším nizozemským románem roku 2019, v mezikdoby se jej prodalo 250 000 výtisků a překládá se do dvaceti jazyků.

ZPRACOVÁNÍ Radka Smejkalová

(Ukázku publikujeme s laskavým souhlasem nakladatelství Host.)

Grandhotel Evropa

Román o lásce v dobách masové turistiky, o evropské identitě a nostalgii a o konci jedné epochy.

Známý spisovatel se usadí v Grandhotelu Evropa, aby se psaním románu vypořádal se ztroskotáním svého osudového vztahu. Kdysi přepychový hotel, kde si v lepších dobách podávala dveře evropská kulturní a společenská smetánka, pomalu chátrá, stejně jako v autorových očích schází i kdysi mocný a skvostný stejnojmenný kontinent, který se v posledních letech stal „skanzenem, lunaparkem pro turisty“ a místem, kde je „tolik minulosti, že už v něm nezbývá místo na budoucnost.“ Zatímco hrdinové románu se při pátrání po stopách posledního Caravaggiova obrazu dostávají do rozličných koutů světa, zaplavují Grandhotel Evropa turisté z Číny. Ilja Pfeijffer v košatém vyprávění plném historických i literárních odkazů filozofuje o migraci, sexu i umění a na trefných historkách a postřezích ilustruje, jak se Evropa i zbytek světa mění pod náparem globalizace a masového turismu.

Ilja Leonard Pfeijffer, *Grand Hotel Europa*

UITGEVERIJ De Arbeiderspers, Amsterdam 2018 ~ DE TSJECHISCHE VERTALING DOOR Radka Smejkalová ~ UITGEVERIJ Host in 2021

[...]

Het begon toch inderdaad lelijk fris op te trekken in die woestijn van hen. We kregen dekentjes uitgereikt van kemelshaar. Er werd een geluidsband opgezet met huilende coyotes.

'Nou ja,'zei ik,'in ieder geval was het een mooi avontuur. Deze ervaring van tijdloze schoonheid van de Arabische ziel onder de sterrenhemel hadden we toch niet willen missen. Ik ben eerlijk gezegd erg opgelucht dat we niet naar Abu Dhabi hoeven te verhuizen. Ik zou hier niet kunnen wonen.'

'Ik heb de baan aangenomen, Ilja.'

In eerste instantie verstond ik dat ze zei dat ze de baan had aangenomen. Mijn hersenen, die geacht werden deze informatie te verwerken en een adequate reactie voor te bereiden, konden dat wat ze dachten te hebben gehoord echter niet rijmen met de context, met de leegte van het dode land om ons heen, het zand, de stoeploze straten, de Rolexen in het hotel van de kentekenveiling, de miljard knopen in het grootste tapijt ter wereld, de boenwagentjes in het winkelcentrum, de wanhoop, de wezenloosheid, de leegte, het uitspansel dat was volgehangen met een wereldrecordaantal sterren van Swarovskikristal, de uitzichtloosheid van het uitzicht vanuit de hoogste hangende penthouses ter wereld, de fake open haard in de woestijn, de kaalslag, de wanhoop, de leegte en alles wat we hadden gezegd, zij en ik, alles wat zij had gezegd en alles wat ik had gezegd en alles wat we waren ...

'Ik denk dat ik niet buiten Europa kan leven. Ik geloof dat ik denk dat ik dat wel zeker weet. In Europa, waar het enige wat men zeker weet is dat men moet geloven in het denken, waar in de loop van de lange, vermoeiende geschiedenis al zoveel definitieve oplossingen zijn uitgeprobeerd dat men

van problemen is gaan houden, waar men bij gebrek aan een overtuigende rechtvaardiging voor daadkracht waarde hecht aan stijl, waar zowel het snobisme als de ironie is uitgevonden, waar littekens mooi zijn omdat ze voorzichtig maken, waar in naam van idealen zoveel bloed is gevloeid dat men eisen is gaan stellen aan idealen, waar men sinds het gekwek tweënhalfduizend jaar geleden is begonnen rond de Egeïsche Zee nog altijd geen overeenstemming heeft bereikt over de definities en uitgangspunten voor een zinvolle discussie over het schone en het goede en de waarheid, waar twijfel religie is, waar meer filosofen wonen dan oers om hen te bedienen, en meer dichters dan lezers, waar elk landschap, elk stadsgezicht en de wangen van elke vrouw zijn gerijpt achter craquelé, waar verleden tastbaar is als steen en straten leesbaar zijn als een palimpsest, waar namen echo's zijn, waar alle wereldrijken van weleer zijn gepasseerd als seizoenen, waar alles al vele malen eerder veel beter en mooier is geweest dan nu, en waar het welbeschouwd verdiend zou zijn om uit te rusten van al het werk dat erin is gaan zitten om de annalen van een geschiedenis van millennia zo overdreven gedetailleerd vol te schrijven, daar kan ik ademen en liefhebben.

Als ik patriottistisch moet zijn, wil ik een paradoxale patriot zijn van het vervallen mozaïek van kinderachtig verdeelde landjes tussen de Atlantische Oceaan en de Oeral, waar patriottisme al zoveel graven heeft gedolven dat het geen deugd meer is. Ik wil een patriot zijn van de Europese Unie, die dag in, dag uit worstelt met achterhaalde nationale deelbelangen en moedig blijft worstelen. Niemand houdt van de Europese Unie, maar ik wel. Ik houd van de poëtische traagheid en de kloekmoedige taaiheid waarmee

dit wereldwonder van complexiteit en compromissen wordt vormgegeven. De bouw van de dom van Milaan duurde ook vierhonderd jaar. En terwijl Europa in de jacht naar economische groei, vooruitgang en toekomst zit vastgeklonken aan zijn verleden, als een sprinter die met een springveer vastzit aan het startblok, en aan alle kanten wordt voorbijgestreefd door de rest van de wereld, geef ik Europa gelijk dat het zijn verleden weigert los te laten omdat wortels belangrijker zijn dan bestemmingen. Laat de wereld lemminen zijn, dan zijn wij een kromgetrokken pijnboom. En in de schaduw van die pijnboom, waar in de loop der eeuwen al zoveel dichters hebben gezeten, daar kan ik schrijven. Hier in de woestijn zou de inkt van mijn pen uitdrogen. Om te kunnen ademen, denken en schrijven moet ik in gesprek blijven met de traditie. Ik heb Europa nodig om te kunnen bestaan.' ■

Ilja Leonard Pfeijffer

is schrijver, dichter en publicist en wordt beschouwd als een van belangrijkste vertegenwoordigers van de Nederlandse literatuur. Hij studeerde klassieke letterkunde en werkte als graecus en onderzoeker. Vanaf 2008 woont hij in Italië. Hij heeft meer dan veertig werken op zijn naam staan. De roman *Grand Hotel Europa* is de meestverkochte Nederlandse roman van 2019. Er zijn meer dan 250.000 exemplaren van verkocht en hij werd in meer dan twintig talen vertaald.



Grand Hotel Europa

Een roman over de liefde in deze tijd van massatoerisme, over de identiteit van Europa en het einde van een tijdperk.

Een bekende schrijver neemt zijn intrek in Grand Hotel Europa en schrijft een roman om in het reine te komen met het feit dat het met de liefde van zijn leven misgegaan is. Het vroeger zo luxueuze hotel dat in betere tijden onderkomen bood aan de Europese culturele en maatschappelijke elite is aan een gestaag verval onderhevig. Net als in de ogen van de auteur takelt ook het ooit machtige en luisterrijke gelijknamige continent af: in de laatste jaren is het „een openluchtmuseum geworden, een fantastisch historisch themapark voor toeristen” en een plaats „waar zoveel verleden is dat er voor toekomst geen plek meer is.” Terwijl de helden van de roman op hun zoektocht naar het laatste schilderij van Caravaggio de wereld bereizen, wordt Grand Hotel Europa overspoeld door toeristen uit China. Ilja Pfeiffer filosofeert in bloemrijke taal vol historische en literaire verwijzingen over migratie, seks en kunt en illustreert aan de hand van treffende gebeurtenissen en waarnemingen hoe Europa en de rest van de wereld veranderen onder de druk van globalisatie en massatoerisme.

Ray Kluun, *DJ*

PŘEKLAD Blanka Juranová ~ NAKLADATELSTVÍ Jota, Brno 2021 ~ PŮVODNÍ NIZOZEMSKÉ VYDÁNÍ Ray Kluun, *DJ*
Podium, Amsterdam 2017

[...]

Telefonát z EndofWorks nemohl přijít v lepší dobu.
„Ahoj Kluune, tady Lieke Bijlstrová.“
„Ahoj...“
„Ty už si mě nepamatuješ?“
Zdálo se mi lepší nestřílet od boku. „Musíš mi trochu pomoci.“
„Už je to dávno. Vzpomeň si na Bredu.“
„Fíha.“
„Napovím ti. Jednou jsem strávila noc u vás na kolejích.“
Pořád jsem neměl nejmenší tušení, o koho jde.
„ S Thorem.“
Teď se nesmím prokecnout. Thor si s sebou domů vždycky bral všechny ženský.
„Tím mi to moc nezjednodušuje.“
„To si celkem umím představit,“ řekla Lieke Bijlstrová.
„Ale už brzy se seznámíme. Pracuju teď jako produkční manažerka u EndofWorks a na lince pro tebe mám Rona Molenaara.“

Ron Molenaar. Naposledy jsem ho potkal v jedné talk show. Seděli jsme vedle sebe v maskérně. Zrovna se vrátil z Cannes, kde za rekordní sumu prodal americké televizní stanici práva na reality show. Zatímco nám pudrovali obličej, ptal se mě, co je nového u mě. Svěřil jsem se mu, že jsem v konečné fázi svého rodinného románu, načež on sondoval, jestli jsou ještě k dispozici práva na film. Slíbil jsem, že mu rukopis pošlu jako prvnímu.

To bylo před dvěma lety.
A teď volal on mně. Chvilí jsem musel počkat na lince, než se producent konečně ozval.
„Kámo, všechno v pohodě?“
„ V nejlepší!“
„Super. Poslouchej. Nepochybně už jsi slyšel, že rozjždím nový pořad. *Lonely@TheTop*.“ Nazval ten formát total media. Televize 2.0. *The ultimate human experiment*. Jak

o tom Molenaar mluvil, tak to vypadalo na největší událost od přistání člověka na Měsíci. „Za dva týdny zavřeme jednu světoznámou nizozemskou hvězdu na týden do domácího vězení bez telefonu, bez sociálních sítí, úplně bez ničeho. Bude to něco mezi Oprah a Big Brotherem, ale tisíckrát delší a s desetkrát tolik divákama.“

Četl jsem o tom. Ale jakého hosta se mu podařilo přesvědčit jako prvního, to v rozhovoru nechtěl prozradit. Tuhle exkluzivní informaci měl brzy odhalit v nějaké talk show. Zatímco Molenaar dál mektal, snažil jsem se odhadnout, která světoznámá nizozemská hvězda by to mohla být. Johan Cruijff už to nebude. Kdo ještě zbývá? Paul Verhoeven? Carice van Houtenová? Anton Corbijn? Jaap van Zweden? Junkie XL? Armin van Buren? André Rieu? Marco van Basten? Max Verstappen? Viktor & Rolf?
„Můžu ti důvěřovat?“
„Samozřejmě.“
„Znáš Lieke Bijlstrovou, moji produkční manažerku?“
„ S tou jsem zrovna telefonoval, ne?“
„Mýho prvního hosta znáte oba. Každý trochu jinak, jak jsem od Lieke pochopil.“

„Tak to musí být DJ Thor.“
„Přesně. Je pravda, že jste dobrý kamarádi?“
„Jistě. Bydleli jsme spolu na koleji.“
Kecal jsem. Ano, byli jsme kamarádi ještě pár let po konci školy. Potom už jsme se viděli nanejvýš párkrát. Thor byl na mojí svatbě, té první. V médiích jsem ještě občas koketoval s jeho jménem a trochu jsem na Twitteru sledoval jeho vystoupení a nové singly, ale všiml jsem si, že on mě nesleduje. Moji žádost o přátelství na Facebooku ignoroval. Už jsme se neviděli dobrých dvacet let.

„Byls někdy u něj v tom penthousu?“ zeptal se Molenaar.
„ V Las Vegas? Ještě jsem neměl to štěstí.“
„Nechtělo by se ti tam na pár dní zajet pro EndofWorks?“
„Ehm... to záleží. Co se ode mě čeká?“ Kousnul jsem se do rtu, abych nezařval, že klidně ještě ten večer skočím do

letadla, co nejdál od mého prázdného bytu to půjde.

„Chci, abys pro *Lonely@TheTop* natočil televizní reportáž o svém kámošovi dýdžejovi. Aby měli diváci představu o Thorově tamním životě. To už jsi přece dělal, věci pro televizi, ne?“
„Pravidelně.“
Zase lež. Jednou jsem pro regionální brabantskou televizi dělal reportáž o tom, jaké je to bydlet v Amsterdamu. Natáčeli jsme u chlápka, co v luxusní čtvrti prodával vánoční stromky po pětasedmdesáti eurech za kus.
„Jedinej problém je, že momentálně dřu na knížce.“
„Ještě pořád?“
„Jo, změnil jsem perspektivu. A překopal celou strukturu.“

„ U toho rodinnýho románu?“
„Jo.“
„Hahaha, kdo si ještě dneska kupuje rodinný romány, kámo? Proč prostě nenapíšeš biografii toho svýho kámoše. Peprný historky, sex, drogy a dance. No nic, vydávání knížek není můj obor. Takže, chceš ten kšeft nebo ne? Jinak zavolám někomu jinýmu, protože máme na spěch.“
„Rone, zaskočils mě.“
„ O čem potřebuješ přemýšlet? Víš, jak velký tohle bude? Už jsme prodali práva do šesti zemí. Víš, kolik lidí bude sledovat *Lonely@TheTop* v televizi, na internetu, na mobilu?“

Když to podal takhle, taky jsem vlastně nevěděl, proč dělám drahoty.

„A ehm... jakou kompenzaci sis tak představoval?“ zeptal jsem se. Před očima jsem měl zase tabulky od účetního.

„O to se stará Lieke. Hele, musím na meeting, ale jsme domluvený?“

A pak zavěsil. Nevzpomínám si, že bych řekl ano. Jsou chvíle, kdy pochopíte, proč je někdo v byznysu tak úspěšný. □



Ray Kluun *1964

Vlastním jménem Raymond van de Klundert, pochází z nizozemského Tilburgu. Jeho knih se prodalo přes 2 miliony výtisků a byly přeloženy do více než třiceti jazyků. Jeho autobiografický román *Třetí poločas* (česky nakladatelství JOTA 2006, 2019) se v Nizozemsku stal nejlépe prodávaným románovým debutem všech dob. Nedávno se potřetí oženil, ze dvou předchozích manželství má tři dcery a momentálně žije v Amsterdamu.

Ray Kluun, DJ

UITGEVERIJ Podium, Amsterdam 2017 ~ DE TSJECHISCHE VERTALING DOOR Blanka Juranová ~ UITGEVERIJ Jota in 2021

[...]

Het telefoontje van EndofWorks had niet op een beter moment kunnen komen.

‘Dag Kluun, je spreekt met Lieke Bijlstra.’

‘Hallo...’

‘Ken je me niet meer?’

Het leek me beter niet in het wilde weg te gaan raden. ‘Je moet me even helpen.’

‘Lang geleden. Denk aan Breda.’

‘Phoe.’

‘Ik zal je een hint geven. Ik heb weleens een nacht doorgebracht in jullie studentenhuis.’

Ik had nog steeds geen flauw idee wie ze was.

‘Met Thor.’

Nu me niet laten kennen. Thor kreeg altijd alle vrouwen mee naar huis.

‘Dat maakt het er niet makkelijker op.’

‘Daar kan ik me iets bij voorstellen,’ zei Lieke Bijlstra. ‘We maken binnenkort wel een keer kennis. Ik werk nu als productiemanager bij EndofWorks en ik heb Ron Molenaar voor je aan de lijn.’

Ron Molenaar. De laatste keer dat ik hem had ontmoet was bij een talkshow. We zaten naast elkaar in de visagie. Hij was juist terug uit Cannes, waar hij de rechten van een realityshow voor een recordbedrag aan een Amerikaanse zender had verkocht. Terwijl onze gezichten werden gepoe-derd, vroeg hij of er bij mij nog wat nieuws aan zat te komen. Ik vertrouwde hem toe dat ik in de afrondende fase zat van een familieroman, waarop hij polste of de filmrechten nog beschikbaar waren. Ik beloofde hem straks als eerste het manuscript te sturen.

Dat was twee jaar geleden.

En nu belde hij mij. Ik hing een tijdje in de wacht voor de producent eindelijk zelf aan de lijn kwam.

‘Gast, alles goed?’

‘Uitstekend!’

‘Mooi. Luister. Je hebt ongetwijfeld gehoord dat ik met een nieuw programma bezig ben. *Lonely@TheTop*.’ Een total media format noemde hij het. Televisie 2.0. *The ultimate human experiment*. Zoals Molenaar erover praatte was het de grootste gebeurtenis sinds de landing op de maan. ‘We gaan over twee weken een Nederlandse wereldster een week opsluiten zonder telefoon, zonder social media, helemaal niks. Het wordt *Zomergasten* slash *24 uur met*, maar dan tig keer langer en met tien keer zoveel kijkers.’

Ik had erover gelezen. Maar welke gast hij als eerste had weten te strikken, had hij in dat interview nog niet willen prijsgeven. Die primeur zou hij binnenkort aan een talk-show geven. Terwijl Molenaar maar door en door blaatte, probeerde ik te gissen wie de Nederlandse wereldster zou kunnen zijn. Johan

Cruijff ging niet meer lukken. Wie bleven er dan over? Paul Verhoeven? Carice van Houten? Anton Corbijn? Jaap van Zweden? Junkie XL? Armin van Buuren? André Rieu? Marco van Basten? Max Verstappen? Viktor & Rolf?

‘Kan ik je vertrouwen?’

‘Natuurlijk.’

‘Ken je Lieke Bijlstra, mijn productiemanager?’

‘Die had ik net aan de telefoon, toch?’

‘Jullie kennen allebei mijn openingsgast. Ieder op een andere manier, voor zover ik van Lieke begreep.’

‘Dan moet het DJ Thor zijn.’

‘Right. Het klopt dat jullie goede vrienden zijn?’

‘Jazeker. We woonden samen in een studentenhuis.’

Ik jokte. Ja, we waren vrienden geweest tot een paar jaar na onze studie. Daarna hadden we elkaar hooguit nog een paar keer gezien. Thor was nog wel op mijn bruiloft geweest, mijn eerste. In de media koketteerde ik nog weleens met zijn naam en ik hield zijn optredens en nieuwe releases een beetje bij op Twitter, maar ik had gezien dat hij mij niet eens terug volgde. Mijn vriendschapsverzoek op Facebook

had hij genegeerd. We hadden elkaar in geen twintig jaar gezien.

‘Ben je al weleens bij hem in dat penthouse geweest?’ vroeg Molenaar.

‘In Las Vegas? Dat is er nog niet van gekomen.’

‘Heb je zin om er voor EndofWorks een paar dagen naartoe te gaan?’

‘Eh... dat ligt eraan. Wat verwacht je van me?’ Ik beet op mijn lip om niet te schreeuwen dat ik desnoods diezelfde avond nog op het vliegtuig zou stappen, zo ver mogelijk weg van mijn lege appartement.

‘Ik wil dat je een tv-reportage over je dj-vriend schiet voor *Lonely@TheTop*. Zodat de kijkers een impressie krijgen van Thors leven aldaar. Dat heb je toch weleens gedaan, tv-items maken?’

‘Regelmatig.’

Alweer een leugen. Voor Omroep Brabant had ik één keer een reportage gemaakt over hoe het was om in Amsterdam te wonen. We hadden gefilmd bij het mannetje dat in het luxereservaat kerstbomen verkocht voor vijfenzeventig euro per stuk.

‘Het probleem is alleen dat ik op dit moment keihard bezig ben met een boek.’

‘Nog steeds?’

‘Ja, ik heb het perspectief gewijzigd. En de hele structuur omgegooid.’

‘Van die familieroman?’

‘Ja.’

‘Hahaha, wie koopt er nu nog een familieroman, man? Waarom schrijf je niet gewoon een biografie over die vriend van je. Met sterke verhalen, veel seks, drugs en dance. Maar goed, uitgeven is niet mijn vak. Nou, wil je die klus of niet? Anders ga ik iemand anders bellen, want we hebben haast.’

‘Ron, je overdondert me.’

‘Waar moet je over nadenken? Weet je wel hoe groot dit gaat worden? We hebben de rechten al verkocht aan zes landen. Weet je wel hoeveel mensen Lonely@TheTop gaan volgen op tv, op internet, op hun mobiel?’

Zoals hij het bracht begreep ik ook niet waar ik eigenlijk moeilijk over deed.

‘En eh... wat voor vergoeding had je in gedachten?’ vroeg ik. Ik zag de spreadsheets van mijn boekhouder weer voor me.

‘Dat regelt Lieke. Zeg, ik moet zo in een meeting, maar hebben we een deal?’

En toen hing hij op. Ik kon me niet herinneren ja te hebben gezegd. Er zijn momenten waarop je begrijpt waarom iemand succesvol is in zaken. ■



Ray Kluun *1964

Eigen naam Raymond van de Klundert, komt uit Tilburg. Van zijn boeken werden ruim 2 miljoen exemplaren verkocht. Zijn werk is in meer dan dertig landen vertaald. Zijn autobiografische roman *Komt een vrouw bij de dokter* is het bestverkochte romandebuut aller tijden. Hij is onlangs zijn derde huwelijk aangegaan, uit zijn vorige twee huwelijken heeft hij drie dochters en momenteel woont hij in Amsterdam.

Jef Aerts, *Modrá křídla*

UITGEVERIJ Querido, Amsterdam 2018 ~ UKÁZKU DO ČEŠTINY PŘELOŽILY Lenka Strnadová a Jana Červenková



Pro všechny obry, velké či malé

Šipka

Byl první den podzimních prázdnin a my jsme chtěli dělat jen samé hezké věci. Jako třeba pozorovat jeřáby.

Pádili jsme s Jadranem jako o závod po lesní cestě k jezeru. Bratr běžel v holínkách přede mnou. Nechal jsem ho vyhrávat. Jadrana nechával vyhrávat každý. I když byl silný jako vlk, jeho velké, vytáhlé tělo bylo pomalé.

A neuměl se smířit s prohrou.

„Pozor, Obře, doženu tě!“ zakřičel jsem, abych ho vyhecoval.

A Jadran se nechával hecovat rád. Přeskakoval přes balvany až na bažinatý břeh. Jako vždy vystrkoval hlavu trochu dopředu a hrbil se v zádech.

„Chci je vidět první,“ lapal po dechu. „Vidím vždycky všechno první, vid’ Joshi?“

Za rákosíštěm se ozývalo ptačí troubení.

Krrúu! Krrúu! Krrúu!

Jadran se otočil a zamával na mámu s Muradem, kteří zavěšení do sebe přicházeli k jezeru. Za nimi se loudala Jasmína a snažila se především nevidět žádné jeřáby. Celý obličej až k brýlím si omotala šálou.

„Už je slyším!“ zakřičel Jadran. „To se počítá, že jo, mami?“

Máma s Muradem zvedli oba současně palec do vzduchu. A museli se tomu oba také v ten samý okamžik začít smát.

Murad s dcerou Jasmínou začali u nás v bytě bydlet teprve minulý týden. Ale nešlo to tak jednoduše. Trvalo celou věčnost, než Jadran na Murada vůbec promluvil. Večer předtím, než se nastěhovali, zabarikádoval dveře skříní. Zachránil to jedině slib, že odted’ může spát u mě v pokoji, na matraci přisunutě hned k té mojí.

Jadran běžel za hlasem jeřábů, neohrabaným krokem, s bradou vystrčenou dopředu, velké ruce se mu plácaly kolem těla.

„Joshi, dej pozor, ať neběží moc dopředu!“ snažila se máma překřičet vítr. „Nesmí vběhnout do bažiny!“

Vyrazil jsem za ním. Jadranovi bylo šestnáct a mohl mě jednou rukou klidně zvednout do vzduchu. Ale i když byl skoro o pět let starší než já, pro mámu to byl můj malý bratříček.

Brodili jsme se bahnem k rákosišti. Jadran vydával zvuky spolu s jeřáby. Při každém kroku se mu paty bořily do bahna.

Krrúu, krrúu, krrúu!

Mezi rákosovými stvoly jsme uviděli obrovské ptáky, jak zobáky klovají potravu. Byly jich tam desítky, s dlouhýma nohama a načepýřenými ocasními pery. Hlavy měli poseté červenými skvrnami a jejich černobílé krky se komíhaly sem a tam.

„Támhle jsou!“ vykřikl Jadran. Máchl rukama do vzduchu a skočil směrem k ptákům. Studená voda vysoko vystříkla. Vězel v kalné vodě až po lýtku.

„Bud’ zticha, Obře,“ stihl jsem ještě zašeptat, ale už bylo pozdě. Už nás zmerčili. Začali troubit na poplach.

Ká kruí! Ká kruí!

Ptáci zkameněli, s hlavami vytrčenými dopředu, na vysokých nohách. Při pronikavém křiku se jim pohybovaly jen zobáky.

„Vyplašils je,“ zasyčel jsem.

„Vždyť jsem nic neudělal?“ Jadran se pustil dál do rákosí. „Jen se nebojte, kamarádi! Už jdu!“

„Jadrane, zůstaň stát!“ křičela máma ze břehu.

Mělo to znamenat: zastav ho, Joshi.

Přetáhl jsem si rukávy přes ruce, abych se nepořezal o ostré čepele listů. Bratr mával divoce rukama a zakopá-

val o stvoly. Jeřábi roztáhli křídla a rozkřičeli se ještě hlasitěji.

Ká kruí! Ká kruí!

„Počkej, Obře!“ zavolal jsem.

Jadran si k ústům přiložil ruce stočené do tlampače. „Neublížím vám! Nikomu nikdy neublížuju!“

A v tom okamžiku vzlétli. Všichni najednou.

Byl to hrozný hluk, bouřkový mrak z peří. Jeřábi do sebe naráželi, prosvištěli kolem borovic, a co nejrychleji odlétali pryč.

Jadran vylekaně ustoupil o krok dozadu a zapadl po kolena do bahna.

„Zůstaň v klidu,“ uklidňoval jsem ho. „Dýchej zhluboka.“

Máma s Muradem spěchali po šterkové pěšině kolem jezera směrem k nám. Jasmína popadla mobil a začala si něco natáčet, jen tak pro zábavu.

„Musejí tu zůstat!“ křičel Jadran.

„To nevadí,“ řekl jsem. „Zase se vrátí.“

Jadran plácnul roztaženými dlaněmi do vody. „Letí pryč, vid’? V zimě bydlí ve Španělsku, sám jsi to říkal!“ Kolem hýždí mu šplouchaly lístky plovoucího okřehku.

Jeřábi utvořili hejno a vznášeli se ve dvou řadách nad vodou. Při každém mávnutí křídel bylo slyšet svistot per. Vzal jsem Jadrana za ruku a táhl jsem ho z čvachtajícího bahna ven, než stačilo jeho holínky úplně uvěznit.

„Podívej, chtějí říct ještě něco na rozloučenou,“ řekl jsem, když jsem Jadrana přivedl zpátky na břeh. „Jeřábi píšou do vzduchu písmena, věděl jsi to?“

Jadran zavrtěl hlavou. Ale přece jen se ohlédl za ptáky, kteří letěli stále výš.

„Vidím H!“ zakřičel.

„Tak spolu můžou mluvit, od Finska až k Středozevnímu moři.“

Jadran přikývl a ukazoval na všechny strany. „A tam

tvoří písmeno E. A támhle J. A ti nad nimi dělají tečku.“

Vzal jsem Jadrana na molo, které bylo v létě plné loděk. Na jeho okraji stála Jasmína a filmovala letící jeřáby.

„Pojď sem, jen pojď, pojď!“ snažil se je zpátky přivábit Jadran.

Krrú, krrú, krrú!

„Něco na mě volají, slyšíš?“

Vyrušili jsme Jasmínu a ta přestala filmovat. „Nechovejte se tak hloupě.“

„Jadran není hloupý!“ napomenul jsem ji.

Ještě silněji mi sevřel ruku. „Je to moje vina.“

„Ale jdi,“ řekl jsem.

„Všechno je vždycky moje vina, nebo ne?“

Ruka se mu chvěla. Zaprašťelo mi v prstech.

„Ne, všechno ne, Obře.“

„A kolik teda?“

„Nanejvýš polovina.“

* Jeřábi naposledy zakroužili nad jezerem a zmizeli v cárech mraků. Letadlo přeškrtl jejich písmena bílou čárou.

Jadranovi kapalo z nohavic a obličej měl plný stříkanců od bláta. A mně lístky okřehku ulpívaly až ke kolenům.

„Vy teda vypadáte,“ řekl Murad, jako by nám skládal poklonu. Jako vždy měl na sobě hezké boty a kalhoty s puky.

Máma vytáhla z tašky papírový kapesník a začala Jadranovi utírat tváře. Stál klidně jako batole, i když ji přečníval o půldruhé hlavy.

„Příště zůstaneš s námi,“ nařídila mu. „A nepolezeš jen tak do vody.“

Jeúúu! Ozvalo se náhle z blízkého lesíka.

Jadran odstrčil mámě ruku. Kapesník upadl na zem a zalétl mezi rákosové stvoly.

„Co je to?“ zeptal se.



Jée, jée, jeúúu!

Jako první se za pípáním vydala Jasmína. Zvedala vysoko nohy, aby si neušpinila tenisky. A my jsme ji samozřejmě nenechali jít samotnou.

Máma zakřičela: „Nařizuju ti, abys zůstal s námi, Obře!“ Ale to už jsme sprintovali pryč.

Pronikavé zvuky vycházely zpod lískového keře. Odstrčil jsem větve na stranu, abychom se nepoškrábali a mohli se přiblížit. Mezi listy seděl dlouhý, štíhlý pták. Byl to mladý jeřáb s otevřeným zobákem. Měl ještě nahnědlé peří a krk neměl tak hezky černý s bílým pruhem jako starší ptáci.

„Panikaří,“ zašeptal jsem.

Jadran se zachvěl vzrušením. „Zapomněli na něj!“

„Podívejte, nemůže ven,“ řekla Jasmína.

Sedl jsem si na bobek k mláděti. Vykoplo proti mně nohama, ale nedosáhlo na mě. Křídlo mělo zamotané do kusu rybářského vlasce.

„On krvácí!“ vykřikl Jadran.

„Ubožátko,“ vydechla Jasmína.

Murad nám přišel na pomoc. Předvedl mi, jak mám mládě uklidnit. Jednou rukou mu přidržel nohy a druhou přitom rozmotal vlasec. Pod levým křídlem bylo chmýří spleené krví.

„Má tam ještě háček,“ řekl Murad.

Zasunul jsem prsty pod křídlo, aby Murad mohl háček vytáhnout. Mládě mě okamžitě klovlo.

„Au!“ Jasmína uskočila, jako by do ruky klovlo ji.

Murad smotal vlasec a háček si strčil do kapsy od bundy. Na kalhotách s puky měl krev a na botách nalepený mech.

Jeřáb zůstal na okamžik ležet. Pak se vydrápal na nohy a vyskočil z křoví. Zdál se být obrovský. Když se postavil, sahal mi téměř po bradu.

Mládě zmateně klopýtal po břehu. Ale nikde nebylo vidět žádného jiného jeřába. Křičelo tak hlasitě, až to bolelo.

Jadran vypadal ustaraně. „Volá svoji rodinu, že jo?“

„Přijdou ho hledat,“ řekl Murad. „Zvířata nenechávají svá mláďata jen tak na holičkách.“

Půl hodiny jsme se dál dívali. Začalo se smrákat a na

jezeře ještě naposledy prokmitly rezavě oranžové odlesky. Ale jeřábi se nevrátili. Jadran poskočil s každým výskokem mláděte. Když se pokusilo roztáhnout křídla, udělal Jadran to samé. Jednu ruku natáhl a druhou nechal ochable viset podél těla. *Trríí!* Zapískal jeřáb jako by spolkl příšťalku rozhodčího. *Tri, ri, ri, ríí!*

„Šipka!“ vyhrkl Jadran. „Šipka! Tak se jmenuje!“

Máma si kousala ret. Každý věděl, co to znamená. Všechno, co Jadran pojmenoval, mělo v jeho hlavě zvláštní místo. A jakmile to mělo místo, už to nikdy nezmizelo.

Jadran poskakoval sem a tam a švihal jednou rukou. „Má zchromlé křídlo, že jo?“

„Musíme zavolat myslivcovi,“ řekl jsem rychle. „Ten si s ním bude vědět rady.“

Murad si utřel boty máminým kapesníkem.

„To mi přijde chytré,“ řekl. „Koneckonců je to divoké zvíře.“

Jadran se divokých zvířat nebál. Ještě než mohl kdokoli z nás cokoli říct, přitančil k Šipkovi širokými kroky.

Z mámy vyprchal poslední zbyteček veselosti. Jadran nám už v minulých týdnech přidělal spoustu starostí.

Kráčel za ptákem jako věrný pes. „Budu se o něj starat!“

„Nech toho!“ zakřičel jsem.

Roztáhl ruce a zahnal Šipku k molu. Nohou mu zabránil v průchodu a uchopil ho ze zadu. Pták se nechal jednoduše sebrat. Jadran pod něj zasunul jednu ruku a zvedl ho. Hladil ho po zádech. Rovnal mu peříčka a složil si jeho pařáty do dlaní.

„Jen klid, Šipko,“ šeptal mu. „Vezmu si tě domů!“

Foukalo stále silněji. Větve lískových keřů se kývaly a přes řady stromů se valily tmavé mraky.

Máma s Muradem přemýšleli, co budou dělat.

„Já už jdu pryč.“ Jasmína mluvila napůl do mobilu a napůl k nám. Vyběhla na lesní pěšinu.

Jadran si tiskl Šipku stále pevněji k hrudi.

„Nemačkej ho tolik, Obře, nebo se ještě udusí,“ varovala Jadrana máma.

„Zůstane se mnou!“

Naše pohledy se na okamžik setkaly. A setkaly se dost hluboko na to, aby mě to přesvědčilo, že tady Šipku nemůžeme nechat.

„Ve tmě by ho snadno mohla sebrat liška,“ řekl jsem.

„Jedna Muradova kamarádka je zvěrolékařka,“ řekla máma. „Vezmeme ho k ní.“

Murad povzbudivě přikývl. Byl to plán.

Ale do toho plánu nepasoval Jadran. Neudělal ani krok. Rty měl sevřené v tenkou linku. Hrudník se mu otřásal.

„Nedělej to!“ zacpal jsem si uši.

Jadran otevřel pusu a z plna hrdla zařval. Šipka sebou při jeho řevu trhnul. Máma se rychle rozhlédla na obě strany. Naštěstí na břehu nikdo jiný nebyl.

„Tak dobře,“ řekla úsečně. „Vezmi ho s sebou.“

Jadran otevřel jedno oko. Zařval ještě jednou, ale už ne tak hlasitě.

„Ale ráno...“

Jadran si rukávem utřel nudli z obličeje. Pohladil Šipku, držel ho v náruči jako obří mládě a vyběhl za Jasmínou na lesní cestu.

Po třech krocích zapomněl, že svět se točí dál.

* Mladý jeřáb se nevejde do koše na prádlo. Ani do největší krabice na stěhování. Máma nechtěla Šipku v koupelně ani v předsíni. I pro nás pět byl byt dost těsný.

A tak musel na balkon.

Na zem jsme rozložili noviny. Murad posbíral ze sušáku na prádlo naše ponožky, odsunul sušák stranou a zvedl ho na zábradlí. Pak ho přivázel kusem prádelní šňůry, takže vytvořilo jakousi mříž, aby Šipka nemohl ze sedmého patra vypadnout.

Jadran obstarával krmení, zatímco my jsme se snažili Šipkovi ošetřit zranění. Murad mu zvedl křídlo, já jsem rozhrnul chmýří a máma ránu, ve které předtím vězel rybářský háček, postříkala sprejem s dezinfekcí. Krvácení ustalo a podle Murada nebyla rána tak hrozná, aby se musela šít.

Jadran oloupal strouhanku z rybích prstů a rybí maso nakrájel na malé kousky. Do plastového lavoru napustil vodu a všechno přinesl na balkon. Pak jsme Šipku pustili. Tloukl divoce do zábradlí a pak se schoulil na dekách, které jsme položili do rohu.

Celou dobu jsme stáli u okna a dívali se. Máma s Muradem byli zavěšení do sebe. Jadran mě vzal za ruku a při Šipkově sebemenším pohybu mi ji sevřel.

„Zítra bude mít všechno podělaný,“ mumlala Jasmína. A s tím sušákem nad hlavou je to hotový vězení.“

Pak zmizela v Jadranově pokoji, který byl od chvíle, kdy se nastěhovali, její, a zavřela za sebou dveře. Nutně musela odstranit Jadranův plakát se sedmi trpaslíky.

Dole dřímalo město. Na ulicích bylo prázdné. Obchody měly stažené rolety.

„Musíš něco jíst,“ zašeptal Jadran. Na škvírku otevřel balkonové dveře a talíř s kousky rybího masa posunul blíž k ptákovi. „Na, vezmi si. Uvařil jsem pro tebe.“

Šipka ani nevzhlédl.

„Zlobí se na mě.“ Jadran praštil do dveří.

„Proč?“ divil jsem se. „Přece bys mu tam ten háček nenechal?“

Jadran si opřel čelo o sklo. „Zaplašil jsem jeho rodinu. A teď je úplně sám!“

„Úplně ne.“ Pohladil jsem Jadrana po zádech.

Vstrčil si kousek rybího masa do úst.

Spali jsme teď blízko sebe. Do mého pokoje se vešly přesně dvě matrace, židle, na kterou jsme si věšeli oblečení, polička na moje učebnice a skříň. Když se Jadran ve spánku ohnal rukou, plácl mě do obličeje. A vyluzoval divné zvuky, vzdychal a mumlal, jako by každý sen prožíval hrozně ztěžka.

Ale zároveň bylo fajn, že u mě v pokoji spí. Když jsem spal sám, mívál jsem občas noční můry. Zdávalo se mi, že až se ráno probudím, na planetě už nebudou žádní lidé.

„Jsi Jadranův anděl strážný,“ řekla mi máma, když mi bylo pouhých osm. Když jsem psal první zápis do čtenářského deníku, zápasil Jadran ještě s kostrbatými tiskacími písmeny. „Jestli bude tvůj bratr mít s něčím potíže, musíš mu pomoci.“

„Jadran je obr,“ odpověděl jsem. „Jak bych mu mohl pomoci?“

„Ty jsi taky obr, Joshi. Malý obr, tady uvnitř.“

„On je nejsilnější z celé čtvrti, zvítězí nad každým v páce a já...“

Máma se usmála a řekla jen, že na něj musím dávat dobrý pozor.

Jef Aerts, *De blauwe vleugels*

UITGEVERIJ Querido, Amsterdam 2018 ~ ILUSTRATIE Martijn van der Linden ~ HET FRAGMENT WERD IN HET TSJECHISCH VERTAALD DOOR Lenka Strnadová en Jana Červenková

Voor alle reuzen, groot of klein

Spriet

Het was de eerste dag van de herfstvakantie en we zouden alleen nog leuke dingen samen doen. Zoals kraanvogels kijken, bijvoorbeeld.

Jadran en ik holden om het snelst over het bospad tot bij het meer. Mijn broer rende in zijn rubberlaarzen voor me uit. Ik liet hem winnen. Iedereen liet Jadran winnen. Hij was dan wel sterk als een wolvenjong, zijn grote, slungelige lijf was traag.

En hij kon niet tegen zijn verlies.

‘Pas op, Reus, ik haal je in!’ riep ik om hem op te juttten.

En Jadran liet zich graag opjuttten. Hij hoste over de keien tot aan de zompige oever. Zoals meestal hing zijn hoofd wat naar voren en hij had een kromme rug.

‘Ik wil ze als eerste zien,’ hijgde hij. ‘Ik zie altijd alles eerst, hè Josh?’

Achter het rietveld klonk getrompetter.

Krrroe krrroe krrroe!

Jadran draaide zich om en zwaaide naar mama en Murad, die arm in arm naar het meer slenterden. Yasmin sjokte achter hen aan en deed haar best om vooral géén kraanvogels te zien. Ze had haar sjaal hoog over haar gezicht gewikkeld, tot vlak onder haar bril.

‘Ik hoor ze al!’ riep Jadran. ‘Dat telt ook, hè mama?’

Mama en Murad staken tegelijk een duim in de lucht. En daar moesten ze allebei om lachen, ook weer op precies hetzelfde moment.

Murad en zijn dochter waren pas vorige week bij ons in de flat komen wonen. En dat was niet vanzelf gegaan. Het

had een eeuwigheid geduurd voor Jadran een woord tegen Murad wilde zeggen. De avond van de verhuizing had hij de voordeur met een kast gebarricadeerd. Het enige wat de boel toen kon redden was de belofte dat hij voortaan bij mij op de kamer mocht slapen, op twee matrassen dicht tegen elkaar.

Jadran holde op het geluid van de kraanvogels af, met zijn hoekige stap, zijn kin vooruit en zijn grote handen die naast zijn lijf bungelden.

‘Josh, let jij op dat hij niet te ver gaat!’ gilde mama boven de wind uit. ‘Hij mag niet tot bij het moeras!’

Ik spurtte achter hem aan. Jadran was zestien en kon me met één arm in de lucht tillen. Maar ook al was hij bijna vijf jaar ouder dan ik, voor mama was hij mijn kleine broertje.

We sopten door de modder tot bij een rietveldje. Jadran koerde mee met de kraanvogels. Bij iedere stap boorden zijn hielen zich dieper in het slijk.

Krrroe krrroe krrroe.

Tussen de rietpluimen zagen we de enorme vogels naar voedsel pikken. Het waren er tientallen, met lange poten en pluizige staarten. Op hun koppen zaten rode vlekken en hun zwart-witte nekken schokten heen en weer.

‘Daar zijn ze!’ gierde Jadran veel te luid. Hij gooide zijn armen in de lucht en maakte een sprong in de richting van de vogels. Het koude water spatte hoog op. Hij stond tot aan zijn kuiten in de drab.

‘Hou je kop, Reus,’ fluisterde ik nog, maar het was al te laat.

Ze hadden ons in de gaten. Het kraanvogelalarm ging af.

Kaa kroe-ie! Kaa kroe-ie!

De vogels versteenden, met de kop vooruit, hoog op de tenen. Alleen de snavels bewogen nog voor hun ijselijke geroep.

Přisunul jsem se ještě blíž k Jadranovi a položil mu hlavu na břicho. Nic neříkal, ale věděl jsem, že je vzhůru.

Dýchali jsme společně do rytmu, vytvořili jsme dechový můstek. Dělali jsme to tak každý večer, jinak nemohl spát. Udal jsem tempo jako první. Zhluboka jsem se nadechl a Jadran to udělal po mně.

Nádech a výdech. Hrudník a břicho.

Pfff.

Bratr mi vydechoval nad bradu.

Hra s dechem byla vlastně mámin nápad. Prováděla ji s Jadranem od té doby, co jsem se narodil. Jako miminko jsem ležel mezi nimi na velké posteli. Snažili se dýchat tak rychle nebo funivě nebo bručivě jako já.

Společné dýchání vytváří spojení, řekla máma, spojení, které je větší a silnější než jen ten pouhý okamžik.

„Ted' ty, Obře.“

Jadran dýchal přerývavě, rozechvěle.

A já jsem se chvěl s ním.

Nechával vzduch šelestit mezi rty. A tak jsem šelestil stejně hlasitě. Ale brzy začal dýchat moc rychle.

„Takhle s tebou neudržím krok,“ zašeptal jsem. „ A pak se nám celý můstek z bortí.“

Jadran se snažil udržet společný rytmus.

„Nádech,“ vzdechl. „Nádech. Nádech. Nádech!“

Nasál jsem tolik vzduchu, že mi málem praskly plíce.

A pak to začalo jít zase dobře. Hlava mi na Jadranově břiše poskakovala.

Zmizel pokojík, činžovní dům, bzukot města. Nebylo nic jiného než můj bratr a já, v té úžasné velké posteli.

□

Jef Aerts *1972, LOVANĚ



Jef Aerts vyrostl ve vesnici obklopené lesy nedaleko Lovaně. V současnosti žije se svou ženou a třemi dětmi na malé farmě se spoustou zvířat. Po vydání čtyř románů, sbírky básní a několika divadelních textů pro dospělé začal psát knihy pro děti a mládež. V červnu 2012 vyšel v nakladatelství Querido v Amsterdamu jeho první dětský román *Het kleine paradijs* (Malý ráj). Dvanáctiletá dívka v příběhu pátrá po svém otci ve vzdáleném městě, které je obklopeno vysokou zdí. Kniha byla nominována na cenu Boekenleeuw 2013 a de Kinder- en Jeugdjury Vlaanderen 2014.

Od té doby Jef Aerts napsal další poutavé knížky pro děti a mládež, například *Groter dan een droom* (2013, Větší než sen) o chlapci a jeho sestře, která zemřela, ještě než se její bratr narodil. Když dívka bratra navštíví ve snu, vyjedou si spolu na noční výlet na kole. Příběh doprovází překrásné ilustrace známé ilustrátorky Marit Törnquistové. Kniha získala ocenění Zilveren Griffel 2014 (Stříbrné pisátko). Stejně ocenění autor obdržel v roce 2019 za román pro mladé čtenáře *De blauwe vleugels* (Modrá křídla), který vyšel v říjnu 2018. Román *Modrá křídla* je o rodině lehce duševně postiženého chlapce Jadrana, jenž si vytvoří zvláštní pouto se zraněným jeřábím mládětem, které chce naučit létat, aby se mohlo vrátit ke své rodině. Jadranův postoj ke zraněnému ptáčetí ukazuje, jak je pro člena rodiny, který je z toho či onoho důvodu oslabený, důležitá podpora a spolupráce rodiny. Jadranovou oporou je mladší bratr Josh, který pro něj má velké pochopení a přijímá ho takového, jaký je. Chlapci jsou nerozluční. Když spolu učí mládě létat, zřítí se Josh kvůli Jadranově impulzivitě z požárního žebříku. Josh nechce, aby jeho bratr musel odejít do zařízení pro handicapované děti, a tak se rozhodnou, že spolu utečou. Autor na základě jejich vzájemného pouta ukazuje, že porozumění, láska a důvěra jsou pro každý vztah nepostradatelné.

‘Je hebt ze laten schrikken,’ siste ik.
‘Ik doe toch niks?’ Jadran baande zich verder een weg door het riet. ‘Niet bang zijn, vriendjes. Ik kom eraan!’
‘Jadran, blijf staan!’ riep mama vanaf de oever.
Dat betekende zoveel als: hou hem tegen, Josh.
Ik schoof mijn mouwen over mijn handen om me niet te snijden aan de scherpe bladeren. Mijn broer sloeg wild met zijn armen en trapte de stengels plat. De kraanvogels trokken de vleugels op en riepen steeds harder.
Kaa kroe-ie! Kaa kroe-ie!
‘Wacht dan toch, Reus!’ riep ik.
Jadran maakte een toeter van zijn handen. ‘Ik doe jullie geen kwaad! Ik doe nooit iemand kwaad!’
En toen stoven ze op, allemaal tegelijk.

Het was een vreselijk kabaal, een donderwolk van veren. De kraanvogels botsten tegen elkaar op, scheerden langs de dennen en klapperden er zo snel mogelijk vandoor.
Jadran zette verschrikt een stap naar achteren en zakte kniediep in de modder.
‘Rustig blijven,’ suste ik. ‘Adem diep in.’
Mama en Murad haastten zich over het verharde pad langs het meer onze kant op. Yasmin had haar telefoon gepakt en begon alles te filmen, zomaar voor de lol.
‘Ze moeten hier blijven!’ riep Jadran.
‘Het geeft niet,’ zei ik. ‘Ze komen zo weer terug.’
Jadran pletste met zijn platte handen op het water. ‘Ze vliegen weg, hè? In de winter wonen ze in Spanje, dat heb jij zelf gezegd!’ Het eendenkroos klotste tegen zijn billen.
De kraanvogels verzamelden en zweefden in twee rijen laag over het water. Je hoorde de pennen suizen bij iedere vleugelslag. Ik pakte Jadrans hand en sleurde hem de zuigende modder uit, voor zijn laarzen helemaal vast kwamen te zitten.

‘Kijk, ze willen nog iets zeggen als afscheid,’ zei ik terwijl ik Jadran terug naar de kant loodste. ‘Kraanvogels vormen letters in de lucht, wist je dat?’
Jadran schudde zijn hoofd. Maar hij keek toch om naar de vogels, die steeds hoger gingen vliegen.
‘W!’ riep hij.
‘Zo kunnen ze met elkaar praten, van Finland tot aan de Middellandse Zee.’
Jadran knikte en wees alle kanten op. ‘Daar, een i. En ginds een j! En die erboven zijn de puntjes.’

Ik bracht Jadran naar de houten steiger waar het

‘s zomers stikte van de bootjes. Op de rand stond Yasmin zichzelf met de opvliegende kraanvogels te filmen.
‘Kom, kom, kom!’ probeerde Jadran ze terug te lokken.
Krrroe krrroe krrroe-ie!
‘Ze roepen iets naar mij, hè?’
Yasmin stopte verstoord de opname. ‘Doe niet zo dom.’
‘Jadran is niet dom!’ zei ik.
Hij kneep steeds harder in mijn hand. ‘Het is mijn schuld.’
‘Sst,’ deed ik.
‘Alles is altijd mijn schuld, hè?’
Zijn arm trilde. Mijn vingers kraakten.
‘Niet alles, Reus.’
‘Hoeveel dan?’
‘Hooguit de helft.’

* De kraanvogels maakten een laatste bocht om het meer en verdwenen tussen de sliertige wolken. Een vliegtuig trok een streep over hun letters.
Jadrans broekspijpen dropen en zijn gezicht zat vol moderspatten. Het eendenkroos hing tot aan mijn knieën.
‘Jullie zien er niet uit,’ zei Murad alsof hij een complimentje gaf. Zoals altijd droeg hij nette schoenen en een broek met een plooi.
Mama pakte een papieren zakdoekje uit haar tas en begon Jadrans wangen schoon te wrijven. Hij stond stil als een kleuter, ook al stak hij anderhalve kop boven haar uit.
‘Volgende keer blijf je bij ons in de buurt,’ zei ze. ‘En je gaat niet zomaar het water in.’
Ieuw! klonk het plots vanuit het bosje verderop.
Jadran duwde mama’s hand weg. Het zakdoekje viel op de grond en waaide tussen de rietstengels.

‘Wat is dat?’ vroeg hij.
Ie ie ieuw!
Yasmin ging als eerste op het piepgeluid af. Ze tilde haar voeten hoog op om haar sneakers niet vuil te maken. En wij lieten haar natuurlijk niet alleen gaan.
Mama riep: ‘Ik vroeg net om bij ons te blijven, Reus!’
Maar we spurtten al weg.

De schelle kreten kwamen van onder een hazelaarstruik. Ik duwde de takken opzij, zodat we zonder kleerscheuren dichterbij konden komen. Tussen de bladeren zat een lange, smalle vogel. Het was een jonge kraanvogel met een opengesperde snavel. Zijn veren waren nog bruinig en zijn hals was niet zo mooi zwart met een witte streep als bij de oudere dieren.

‘Hij is in paniek,’ fluisterde ik.
Jadran schudde met zijn bovenlijf van opwinding. ‘Ze zijn hem vergeten!’
‘Kijk, hij kan niet weg,’ zei Yasmin.
Ik hurkte bij het vogeljong. Hij trapte naar me met zijn poten, maar hij kon me niet raken. Zijn vleugel zat verstrikt in een stuk visdraad.
‘Hij bloedt!’ riep Jadran.
‘Zo zielig,’ zei Yasmin.
Murad kwam ons helpen. Hij deed voor hoe ik de vogel stil moest houden. Met zijn ene hand hield hij de poten vast, terwijl hij met de andere de visdraad loswrikte. Onder de linkervleugel plakte het dons samen van het bloed.
‘Er zit nog een haakje in,’ zei Murad.
Ik schoof mijn vingers onder de vleugel, zodat Murad de vishaak uit de wond kon trekken. Het jong pikte me razend-snel.
‘Au!’ Yasmin dook achteruit alsof het haar hand was die hij had geraakt.
Murad rolde de draad op en stopte het haakje in zijn jaszak. Er zat bloed op zijn plooiBroek en zijn schoenen hingen vol mos.
Eén tel bleef de kraanvogel liggen. Toen krabbelde hij overeind en hupte uit de struiken. Hij leek gigantisch. Als hij rechtop stond kwam hij bijna tot aan mijn kin.
Het jong trippelde verdwaasd over de oever. Maar nergens was nog een andere kraanvogel te bespeuren. Hij krijste zo luid dat het pijn deed.
Jadran keek heel ernstig. ‘Hij roept zijn familie, hè?’
‘Ze komen hem wel zoeken,’ zei Murad. ‘Dieren laten hun kindjes heus niet zomaar in de steek.’

Een halfuur bleven we staan kijken. Het begon te schemeren en het meer gloeide nog een laatste keer op in een roestig oranje. Maar de kraanvogels keerden niet terug.
Jadran hupte mee met ieder sprongetje van het jong. Als het zijn vleugels probeerde uit te slaan, deed Jadran hetzelfde. Eén arm strekte hij uit, de andere hing slap langs zijn lijf.
Trrrrrie! deed de kraanvogel alsof hij het fluitje van een scheidsrechter had ingeslikt. *Tri ri ri rie!*
‘Spriet!’ kirde Jadran. ‘Spriet! Zo heet hij.’
Mama beet op haar lip. Iedereen wist wat dat betekende. Alles wat Jadran een naam gaf, kreeg een bijzonder plekje in zijn hoofd. En had het daar eenmaal een plekje, dan ging het er nooit meer uit.

Jadran huppelde heen en weer en fladderde met één arm. ‘Zijn vleugel is kapot, hè?’
‘We moeten een boswachter bellen,’ zei ik snel. ‘Die weet er wel raad mee.’
Murad veegde zijn schoenen schoon met een zakdoek van mama.
‘Dat lijkt me slim,’ zei hij. ‘Het is tenslotte een wild beest.’
Jadran was niet bang voor wilde beesten. Nog voor iemand wat kon zeggen, danste hij met wijde passen op Spriet af.
Mama liet haar laatste restje vrolijkheid waaïen. Jadran had ons de voorbije weken al genoeg kopzorgen bezorgd.
Hij ging als een slome hond achter die vogel aan. ‘Ik ga hem verzorgen!’
‘Laat dat!’ riep ik.
Jadran maakte van zijn armen een val en dreef Spriet tegen de steiger aan. Hij blokkeerde de doorgang met zijn voet en greep de vogel toen van achteren. Die liet zich zomaar pakken. Jadran schoof een arm onder het jong en tilde hem op. Hij streelde de vogelrug. Hij schikte de veren en vouwde de poten in zijn handen.
‘Stil maar, Sprietje,’ fluisterde hij. ‘Ik neem je mee naar huis!’

Het waaide steeds harder. De hazelaartakken zwiepten op en neer en donkere wolken tuimelden over de bomenrijen.
Mama en Murad overlegden wat ze zouden doen.
‘Ik ben hier weg.’ Yasmin sprak half tegen haar telefoon en half tegen ons. Ze liep al naar het bospad.
Jadran klemde Spriet steeds vaster tegen zijn borst.
‘Niet zo hard knijpen, Reus, straks stikt hij nog,’ zei mama.
‘Hij blijft bij mij!’
Eén tel haakten onze blikken in elkaar. En ze haakten diep genoeg om me ervan te overtuigen dat we Spriet niet konden achterlaten.
‘In het donker heeft een vos hem zo te pakken,’ zei ik.
‘Een vriendin van Murad is dierenarts,’ zei mama. ‘Daar brengen we hem naartoe.’
Murad knikte bemoedigend. Dat was het plan.
Maar Jadran paste niet in een plan. Hij verzette geen voet meer. Zijn lippen werden dun. Zijn borst schokte al op en neer.
‘Niet doen!’ Ik duwde mijn handen op mijn oren.
Jadran zette zijn keel wijd open. Spriet kromp in elkaar

van zijn getier. Mama keek snel links en rechts. Er was gelukkig niemand anders op de oever.

‘Goed dan,’ zei ze kort. ‘Neem hem mee.’

Jadran knipte één oog open. Hij brulde nog maar half zo luid.

‘Maar morgenvroeg...’

Jadran veegde met zijn mouw het snot van zijn gezicht. Hij gaf Spriet een aai, wiegde hem als een reuzenbaby en liep toen langs Yasmin het bos in.

Na drie stappen was hij alweer vergeten dat net nog de wereld verging.

* Een jonge kraanvogel past niet in een wasmand. En ook niet in de grootste verhuisdoos. Mama wilde Spriet niet in de badkamer of op de gang. Met zijn vijven was het appartement sowieso al krap.

En dus moest hij op het balkon.

We legden kranten op de vloer. Murad haalde onze sokken van het droogrek, zette het rek op zijn kant en tilde het boven op de balustrade. Daar knoopte hij het met een stuk wasdraad vast, als een soort tralies, zodat Spriet niet van de zevende verdieping naar beneden kon vallen.

Jadran verzamelde voer, terwijl wij probeerden Spriets wond te verzorgen. Murad tilde de vleugel op, ik duwde het dons opzij en mama sproeide met een spuitbusje ontsmettingsmiddel op de plek waar de vishaak had gezeten. Het bloeden was gestopt en volgens Murad was de wond niet zo erg dat die moest worden genaaid.

Jadran haalde de korst van een visstick en sneed hem in kleine stukjes. Hij deed water in een plastic kom en bracht alles naar het balkon. Daarna lieten we Spriet los. Hij klapperde wild tegen de balustrade aan en dook toen ineens op de deken die we in een hoekje hadden klaargelegd.

Een hele tijd bleven we bij het raam staan kijken. Murad en mama hingen klef tegen elkaar aan. Jadran pakte mijn hand en kneep erin bij de minste beweging van Spriet.

‘Morgen heeft hij alles ondergescheten,’ mopperde Yasmin. ‘En met dat wasrek voor je neus is het net een gevangenist.’

Toen verdween ze in Jadrans kamer, die sinds de verhuizing dus die van haar was, en klapte de deur dicht. Zijn poster van de zeven dwergen moest ze er dringend af halen.

Beneden dommelde de stad in. De straten liepen leeg. Voor de winkels gingen de rolluiken omlaag.

‘Je moet wat eten,’ fluisterde Jadran. Hij zette de balkon-

deur op een kier en schoof het bord met de visstick dicht bij de vogel. ‘Toe dan. Ik heb voor je gekookt.’

Spriet keek niet eens op.

‘Hij is boos op me.’ Jadran gaf een stomp tegen de deur.

‘Waarom?’ vroeg ik. ‘Jij had die haak daar toch niet laten slingeren?’

Jadran bonkte zijn voorhoofd tegen het glas. ‘Ik heb zijn familie weggejaagd. En nu is hij helemaal alleen!’

‘Niet helemaal.’ Ik gaf Jadran een aai over zijn rug.

Hij propte een brokje visstick in zijn eigen mond.

We sliepen nu vlak bij elkaar. In mijn kamer pasten precies twee matrassen, een stoel om onze kleren op te hangen, een rekje voor mijn schoolboeken en een kast. Als Jadran in zijn slaap met een arm sloeg, mepte hij in mijn gezicht. En hij maakte rare geluiden, rappend en reutelend, alsof hij iedere droom hardop beleefde.

Toch vond ik het ook fijn dat hij bij me op de kamer lag. Als ik alleen sliep kreeg ik wel eens nachtmerries. Dan droomde ik dat ik ’s ochtends opstond en dat iedereen van de aardbol was verdwenen.

‘Jij bent Jadrans beschermengel,’ had mama tegen me gezegd toen ik pas acht was. Terwijl ik mijn eerste boekbespreking maakte, sukkelde Jadran nog met zijn hoekige blokletters. ‘Als je broer het even moeilijk heeft, dan moet jij hem helpen.’

‘Jadran is een reus,’ zei ik. ‘Hoe kan ik hem helpen?’

‘Jij bent ook een reus, Josh. Een kleine reus, maar dan aan de binnenkant.’

‘Hij is de sterkste van de hele buurt, hij wint van iedereen met het armdrukken en ik...’

Mama glimlachte alleen maar en zei dat ik goed op hem moest passen.

Ik schoof nog dicht naar Jadran toe en legde mijn hoofd op zijn buik. Hij zei niets, maar ik wist dat hij wakker was. We gingen een adembrug maken. Dat deden we iedere avond, anders kon hij niet slapen. Ik gaf als eerste het tempo aan. Ik ademde diep in en Jadran deed me na.

In en uit. Borst en buik.

Pffff.

Mijn broer blies de lucht over mijn kin.

Het ademspel was eigenlijk mama’s idee. Zij en Jadran deden het al van toen ik pasgeboren was. Als baby lag ik dan tussen hen in op het grote bed. Ze probeerden om net zo snel of puffend of knorrend te ademen als ik.

Samen ademen schept een band, zei mama, een band die groter en sterker is dan alleen dat moment.

‘Nu jij, Reus.’

Jadran ademde met schokjes, bibberend. En ik bibberde mee. Hij liet de lucht tussen zijn lippen ruisen. En dus ruiste ik net zo hard. Maar al gauw ging hij veel te snel.

‘Zo raak je me nog kwijt,’ fluisterde ik. ‘En dan gaat de hele brug kapot.’

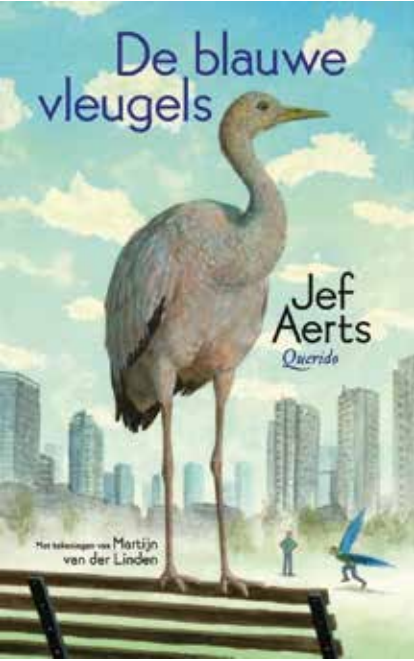
Jadran sloofde zich uit om ons weer in hetzelfde ritme te krijgen.

‘In,’ hijgde hij. ‘In. In. In!’

Ik zoog zoveel lucht op dat mijn longen bijna knapten. En toen ging het eindelijk weer goed. Mijn hoofd hobbelde mee op Jadrans buik.

Weg waren de kleine kamer, het woonblok, het gemurmel van stad. Er was niets anders dan mijn broer en ik, in dat heerlijke grote bed.

■



Jef Aerts *1972, LEUVEN

Jef Aerts groeide op in een bosrijk dorp in de buurt van Leuven. Hij woont met zijn vrouw en drie kinderen op een kleine boerderij met een heleboel dieren. Nadat hij vier romans, een dichtbundel en enkele theaterteksten voor volwassenen gepubliceerd had, begon Aerts te schrijven voor kinderen en jongeren. In juni 2012 verscheen zijn eerste kinderroman, *Het kleine paradijs*, bij uitgeverij Querido, Amsterdam. Een twaalfjarig meisje gaat op zoek naar haar vader in een verre stad die is afgesloten door een torenhoge muur. Het boek werd genomineerd voor de Boekenleeuw 2013 en de Kinder- en Jeugdjury Vlaanderen 2014. Daarna schreef Jef Aerts meerdere boeiende boeken voor kinderen en jongeren, zoals *Groter dan een droom* (2013, Tsjechisch: Větší než sen) over een jongetje en zijn zusje dat stierf, nog voordat hij geboren was. Als het meisje haar broer bezoekt in een droom, maken ze samen een fietstocht door de nacht. Het verhaal wordt begeleid door prachtige illustraties van de beroemde illustrator Marit Törnquist. Het boek werd in 2014 bekroond met de Zilveren Griffel. De auteur ontving dezelfde prijs in 2019 voor zijn roman voor jonge lezers *De blauwe vleugels* (Tsjechisch: Modrá křídla), dat in 2018 uitkwam. In de roman *De blauwe vleugels* gaat het om het gezin van de licht gehandicapte jongen Jadran die een bijzondere band ontwikkelt met een gewonde kleine kraanvogel. Jadran wil de vogel vliegen leren, zodat hij terug kan naar zijn familie. Jadran laat door zijn houding tot de gewonde kraanvogel zien hoe ondersteuning en samenwerking binnen het gezin belangrijk zijn voor een lid dat om een of andere reden verzwakt is. Jadran wordt hierbij gesteund door zijn jongere broer Josh, die zeer begripvol is en hem accepteert zoals hij is. De jongens worden onafscheidelijk door een ongeval, waarbij ze de kraanvogel voordoen hoe hij moet vliegen en waarbij Josh door Jadrans impulsiviteit van een flinke hoogte een val maakt. Josh wil niet dat zijn broer naar een inrichting voor gehandicapte kinderen moet, dus besluiten ze samen te vluchten. De auteur laat aan de hand van hun onderlinge band zien dat begrip, liefde en vertrouwen voor elke relatie onontbeerlijk is.

Marek Vajchr,

Proml... čitelnost

NAKLADATELSTVÍ Český spisovatel, edice Česká próza, svazek 6, 1996 ~ UKÁZKU DO NIZOZEMŠTINY PŘELOŽIL Jesse Ultzen

Proml... čitelnost je dílo o téměř 70 stranách a vypráví o osudech autorovy rodiny. Otec autora Jaroslav, teta Jarmila a strýc Jenda končí v polovině dvacátého století v psychiatrické léčebně s diagnózou schizofrenie. O těchto událostech se dozvídáme očima Lukáše, Jaroslavova syna a autorova alter ega. Je počátek devadesátých let minulého století, Lukáš navštěvuje tetu v psychiatrické léčebně a neví, že mezitím zemřela. V čekárnách musí trávit delší dobu, listuje a čte v Knize života, kronice jeho rodiny. V *Promlčitelnosti* se uvádí fragmenty z Knihy života, která sama už má kolážovitý charakter. Čtenářovi jsou stručně prezentovány dopisy, deníkové záznamy a komentáře. Tato stručnost vcelku posiluje dokumentární charakter díla, avšak je v ostrém kontrastu s intimitou, vytvořenou v dopisech a deníkových záznamech plných osobních odhalení. Čtenář získává neutrálním stylem dojem ze čtyřicátých, padesátých a šedesátých let v Československu, zejména v rodinných vztazích, avšak i ve společnosti té doby. Tón je pochmurný, základní postoj je strach, zoufalství a frustrace v důsledku nerealizovaných tužeb a neúspěšných kariér. Styl je věcný, až chladný, nezdobený. Výňatek pokrývá prvních pět stran knihy a udává tón těch zbývajících šedesáti pěti. Závěr příběhu je ohromující.

Mt 5,22

(a já)

Vnímáš chlad a vůni kamenů, písku a dřevěných trámů, paličky dutě klapají o dláta posazená ve velkých a pevných dlaních. Vystupovali a sestupovali, když zakloníš hlavu, v závratné pasti nebe poletují doktorské pláště nasáklé kamenným prachem. Čekáš na otce. Jednou k tobě nečekaně seskočil s ústy přitisknutými ke hřbetu dlaně. Někdo z těch nahoře si všiml tvého pohledu a pobaveně vykřikl, že to je sladké.

Bochníky hlíny, o kterou ses neodvážil požádat, ale tajně po ní toužíš, otec ukládal ve sklepní jámě překryté oplechovaným poklopem. Bojíš se toho koutu, zastíňujícího neohadnutelnou hlubinu, tím víc, že hrob neměl do tvého světa patřit; nebrali tě s sebou na hřbitov, který navštěvovali každoročně o Dušičkách. Byl vzdálen dobré dvě hodiny jízdy autem, a protože otec s tebou nemluvil a horečně plynulý proud matčiny řeči v tobě vyhlodal úzkost z nevyřčených otázek, o těch tam ses nikdy nic nedozvěděl. Odlesky svíček na vlhkých kamenech ti v paměti nadlouho přehlušila vůně

cukrárny a chuť pokaždé stejných piškotových kostek se šlehačkou.

Rozmlouval jsi s knížkami, kterýms nerozuměl a které jsi přesto nedokázal odložit; nikdy tvé pokusy neodmítly. S jedním svazkem jsi prochodil celé odpoledne, než jsi potkal dva kluky z vaší ulice; hráli si mezi panely složenými za tratí. Chystali se právě vyplout na moře s kusem vyřazených kolejnic, mezery a škvíry se snažili překlenout větlemi a vycpat trávou. Chápeš marnost jejich počínání, a přesto tě mrzí, že s nimi nepojedeš. Musíte to vymazat hlínou, opakoval jsi několikrát, věděl jsi, že máš pravdu a že právě proto tě nevnímají. Sáhl jsi po knize; snažil ses nadneseným přednesem nesrozumitelných vět rozptýlit jejich zaujatost; doufal jsi, že je něčím rozesměješ a na chvíli nebudeš neviditelný. Konečně jeden pošeptal něco druhému a druhý se po tobě krátce ohlédl, šeptali si dál, skoro už se hlavami dotýkali. Musel jsi umlknout, najednou první vyskočil, zlehka tě nakopl a zaječel – Tohle si čti svý tetičce, oba se bláznivě rozchechtali.

Pomalu každý den jsi šplhal po starých rozvrzaných schodech na půdu, pod okénkem vikýře stojí zaprášená

skříň s ozdobným kováním. Sedávals tu potichu, byl jsi nejšťastnější, když tě několikrát omylem zamkli a mohl ses hlasitě dovolávat pomoci.

Půdní dveře pak raději nechávali otevřené. Jednoho dne jsi sešel dolů za otcem. Stál před sochou a neviděl tě, za nějakou chvíli ses na půdu vrátil s malým dlátkem. Skříň byla plná pokroucených dopisů, zaprášených notových sešitů a starých učebnic. Když ses podruhé vracel ze sběrný starého papíru (a těšil se, že půjdeš ještě jednou), potkal jsi otce na schodech.

Tam nahoru se dlouho potom neodvážíš vrátit.

Ty

Za branou, stranou od cesty číhal trojhlavý pes: ostré rampouchy chrupu v sněhobílých čelistech. Lukáš sebou při prvním pohledu trhl, když se podíval pozorněji, málem by se tomu usmál. Vedle psa ležela sněhová koule a o kus dál další. Lukáš váhavě vykročil, stoupal a míjel sněžné pahrbky, v pravidelných odstupech posazené na hřbet špinavé závěje, lemující cestu. Minul jich několik, než se na protější straně k jeho cestě připojil první pavilon.

Chvilí přešlapoval, pak ještě pomaleji pokračoval v cestě, provázené pavilony po pravici a sněhovou hádanou na levé straně. Na vzdálenost mezi dvěma pavilony připadaly tři nebo čtyři koule, Lukáš jich minul plně dva tucty, než se zastavil před pavilonem s hledaným číslem. Schůdky ke vchodu do budovy byly čerstvě vymetené a Lukáš stál a se sklopenýma očima přepečlivě oklepával botu o botu. Leknutím se celý nahrbil, když mu cosi zadupalo za zády, bůhví odkud sem vpadla klusající postava vyzbrojená svazkem klíčů. Přehnal se kolem Lukáše, skočila na schůdky a vzala za kliku. Lukáš se v poslední chvíli rozhodl a rozeběhl se k zapadajícím dveřím. Vy jdete sem – její hlas byl přívětivý, nezněl v něm údiv ani námitka, Lukáš beze slova přisvědčil.

Vešli do chodby s hladkou podlahou a holými stěnami, vpředu přefatou dřevěnou přepážkou s pásem zabíleného skla vysoko nade dveřmi. V koutě napravo od čelní stěny stačil rozeznat spirálu schodiště, než mu to nad hlavou zabziklo a oslepila ho vlna bílého světla. Tam si zazvoňte, volal na něho ze schodů prchající stín. Pomrkávající Lukáš popošel ke dveřím a poslušně stiskl černé tlačítko.

Stál, čekal, dlaně přitisknuté k naditým kapsám kabátu. Hlas patřil mladé dívce, a protože nezachytil její podobu, mamě se teď napomíná, že na ní nebylo nic zvláštního:

s tím, co minul cestou, je to skoro víc, než jeho představivost unese. Mezitím cvakl zámek a sladce to zavonělo dezinfekcí, ve dveřích se ukázala starší podmračená žena v pracovním stejnokroji. Lukáš vylovil složku papírů a snažil se oddělit ten pravý. Já na to stejně nevidím, bránila se žena oběma rukama. Lukáš to vzdal a pokusil se co nejzřetelněji vyslovit své příjmení. Budete chtít mluvit s panem doktorem, ujistila se žena a pokynem ruky Lukáše vyzvala, aby ji následoval, stěží stačil jejím pružně se vzdalujícím, širokým ramenům. Za malou chvíli stáli přede dveřmi zdobenými smaltovanou tabulkou s nápisem HOVORNA. Budete tu muset chvíli počkat, řekla žena, a já vás tu budu muset zamknout, vedle máme sály... je to takový náš předpis.

Lukáš osaměl, z jediného okna má výhled na sousední pavilon, prázdnou lavičku a holé stromy. Cesta, po které přišel, je asi na , opačné straně budovy. Posadil se k jednomu ze dvou stolů, v místnosti je samozřejmě několik stejných židlí, jedna světle nalakovaná skříň a žádné zrcadlo, jen zaprášený obrázek, starý muž a stará žena cestou z pole, v zádech okázalý západ slunce.

Točité schody, po kterých dívka v této chvíli stoupá, vedou určitě na věžovitou nadstavbu pavilonu. „Doktor je na věži,“ povídá se nejspíš zasvěcenecky mezi ústavním personálem. Lukáš si umí představit, že když ona se tu včera nebo před měsícem sháněla po doktorovi, nedala se tak snadno odbýt a pohotově se zachytila třebas i té skoupé, zdánlivě nesrozumitelné informace, opáčila: „Z čeho?“, čímž tázaného okouznila, dostala se přes něj dál a zvěst o ní ji předcházela... Lukáš už se nehlídá a vybavuje si i slova, která nemohl slyšet (Chce prý tu nějaký čas zůstat... A co tu hledá? ... Snad se bude hlásit na nějakou tu uměleckou školu... A tak u nás se jí líbí? ... Jakby ne!).

Lukáš skousne rty, promne si oči. Aby přehlušil a zkontroloval omamné vemlouvavé hlasy, převrátí kapsy naruby, stolní deska se snadno promění na podloží jemu důvěrně známého, bezpečného světa z papíru, tvoří jej pohoří úředních listin a novinových výstřižků, houštiny kreseb, dopisů a pohlednic, jedovatě lesklé hladinky fotografií, chaotická všehočtu archů, útržků a zlomků, zčásti poskládaná a rozsetá mezi stránkami silného, ohmataného sešitu v černých deskách. Snad posté, snad potisící Lukáš začíná slovům cizí paměti vnucovat svůj řád.

Dívka zatím čeká kdesi nad jeho hlavou, uprostřed místnosti, rozprostírající se pravděpodobně po celé šířce věžovité nadstavby. Zabořená do bílého koženkového křesla upírá

pohled na lesklý list papíru, první natištěnou řádkou přechínajícího z pultíku počítačové tiskárny, a jako by se v tom nemohla vyznat, čte pořád dokola a zdá se, že i vážně přemítá o smyslu zobrazených slov: „Bylo pozorováno, že pacient má poměrně bohatý výrazový rejstřík.“

Silný sešit malého formátu v tvrdých černých deskách je souvisle popsán zhruba ze dvou třetin. Bílý, červeně lemovaný štítek na titulní straně nese nadpis:

„KNIHA ŽIVOTA. Jan V. *188111959“

Větší část záznamů (56 stran rukopisu) je provedena úhledným, drobným rukopisem, výhradně obyčejnou tužkou; místy jsou patrné stopy starších zápisů, později vymazaných. Menší část záznamů je provedena velkým, rozházeným a obtížně čitelným rukopisem, a to střídavě plnicím perem, obyčejnou tužkou a nakonec i jakousi fialovou pastelkou.

Atribuce obou rukopisů nepředstavuje vážnější textologický problém; zatímco autorství prvního, rozsáhlejšího oddílu je určeno jednoznačně titulním štítkem, autorství menšího oddílu můžeme spolehlivě přisoudit již díky první větě textu: „Připisuje syn Jaroslav.“

Stylové konstanty. Obou textů jsou bezmála protikladné. S kronikářskou věcností Janova pásma, dosaženou především vkládáním rozsáhlých a zevrubných výčtů jmen osobních i místních a úzkostlivě pečlivou datací, kontrastuje subjektivně vypjatý, útržkovitý text Jaroslava. Jan svědčí o událostech, které pouze ojediněle doprovází vlastním komentářem, zatímco text Jaroslavův je nesouvislým sledem ad hoc zaznamenávaných útržků autoreflexe.

Leitmotiv Jaroslavova textu („Žiji často vzpomínkami.“ „Vzpomínky mne tíží.“) prochází přes často i několikaletý odstup většinou jeho stručných záznamů. Příznačné je, že

žádnou konkrétní vzpomínku v Jaroslavově textu nenacházíme.

Také v Janově textu *Knihy života* se slovo „vzpomínka“ vyskytuje na mnoha místech, z nichž nepochybně nejzávažnější je věta datovaná rokem 1953, reprodukcí klíčový komunikační zážitek z Janovy návštěvy u dcery Jarmily:

„V rozhovoru odpovídá na mé dotazy: „mám tiché vzpomínky.“

V jednom ze svých četných dopisů dceři Jarmile Jan píše: „Drahá Miluško, přinesli jsme s Jendou na hrob hezký stromeček. Oživujeme tak staré vzpomínky na dobu před dvaceti lety. Pamatuji se, jak jsi pletla svetr, tenkrát, když Jarek odcházel do školy. Život je vždy plný jasů a stínů.“

V Podobně jsou laděná i mnohá místa v dopisech Jana synu Jendovi: „Pamatuji se dobře, co jste který jako děti říkali. Jednou jsi přišel ze školy, kde se mluvilo o příštím povolání. Ty jsi prohlásil, že bys chtěl být inženýrem. Když si dnes na to vzpomenu, bolí mne to. Píšu Ti to jen jako letmo zachycenou bouři starých vzpomínek – na zkazky z dob dávno minulých.“

Hradec Králové 6. 3.1955

Milý broučku,

což může být něco ještě vyššího nežli život sám? Život se všemi starostmi, mrzutostmi, se svojí všedností, slabostmi, zklamáními, jednotvárností?

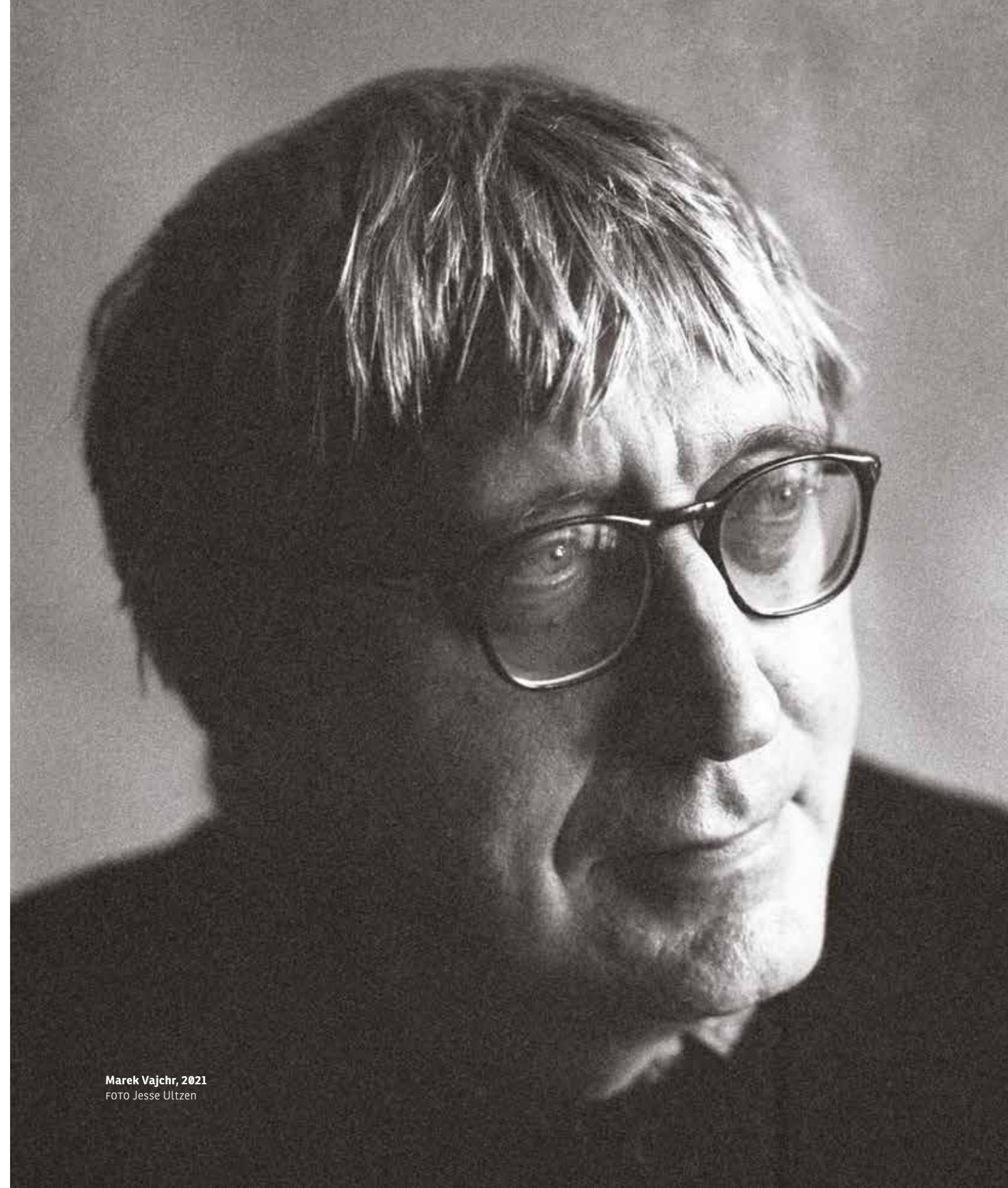
Leč život je nezbadatelný, nevypočitatelný. Nebývá tím, co se nám v mládí zdávalo. Brouku, zavzpomínal jsem si na doby dávno minulé, kdy jsme si byli navzájem bližší, upřímnější, a měli též dosti vlídného zájmu o druhé. Dnes se mi zdá, že se marně snažím zapůsobit na Tvé životem utvrzelé srdce. Jsi zkušený, co se světa i co se lidí týče.

Tvůj bratr Jenda

□

Marek Vajchr *1965

Kritik, překladatel, redaktor a spisovatel, vystudoval bohemistiku a germanistiku na FF UK. Od roku 2005 je členem redakce *Revolver Revue*. V *Kritické Příloze Revolver Revue* a po jejím ukončení v *Couleuru Revolver Revue* soustavně publikoval literární kritiky, eseje a překlady literárněvědných textů z němčiny. Je autorem knihy *Proml...čitelnost* (Český spisovatel 1996). Své kritiky a eseje vydal knižně pod názvem *Vyložené knihy* (2007) a *Honba za smyslem* (2018) v Edici RR. V roce 2016 vyšla tamtéž kniha *Jména příběhu*, v roce 2019 monografie o pražském německém spisovateli Josefu Schiffnerovi *Neviditelný rytíř aneb Rozbřesk imaginace*. Marek Vajchr působí v současné době na AMU, vede katedru scénaristiky a dramaturgie.



Marek Vajchr, 2021
FOTO Jesse Ultzen

Marek Vajchr,

Proml... čitelnost (Vergeten/Te lezen)

UITGEVERIJ Český spisovatel, editie Česká próza, band 6, 1996 ~
HET FRAGMENT WERD IN HET NEDERLANDS VERTAALD DOOR Jesse Ultzen

Proml... čitelnost is een werk van bijna 70 bladzijden en geeft een indruk van de lotgevallen van de familie van de auteur. Diens vader Jaroslav, tante Jarmila en oom Jenda komen halverwege de twintigste eeuw achter elkaar in een psychiatrische inrichting terecht, met schizofrenie als diagnose. We komen van deze geschiedenissen te weten door de ogen van Lukáš, de zoon van Jaroslav en het alter ego van de auteur. Het is begin jaren negentig van de vorige eeuw, Lukáš zoekt zijn tante in een psychiatrische inrichting op, weet niet dat zij inmiddels overleden is, moet wat langere tijd in wachtkamers verblijven en bladert en leest ondertussen in het Boek des Levens, de kroniek van zijn familie. Dat geeft het werk een collageachtig karakter, want de lezer krijgt bondig brieven, dagboekantekeningen en commentaren gepresenteerd. De bondigheid van het geheel versterkt het documentaire-achtige karakter van het werk, dat in schrille tegenstelling staat tot de intimiteit die gecreëerd wordt in de brieven en dagboekantekeningen vol persoonlijke ontboezemingen. Tegelijkertijd krijgt de lezer in neutrale bewoordingen een indruk van de jaren veertig, vijftig, zestig in Tsjechoslowakije, met name in de familieverhoudingen, maar ook in de maatschappij van die periode, waarbij de toon somber is, de grondhouding angst, vertwijfeling, frustratie door niet-gerealiseerde toekomstverlangens en mislukte carrières. De stijl is zakelijk, veelal onderkoeld en uiterst beheerst. Het fragment betreft de eerste vijf bladzijden van het boek en zet de toon van de overige vijfenzestig. Het verhaal eindigt met een schok.

Mt 5,22

(en ik)

Je voelt de kilte en ruikt steen, zand en houten balken. Hamers tikken met een hol geluid op beitels in grote, sterke handen. Als jij je hoofd achterover houdt, is het alsof zij stegen en daalden. Doktersjassen, verzadigd van gruis, fladderen door de duizelingwekkende valkuil van de hemel. Je wacht op je vader. Op een keer was hij onverwacht op je neergesprongen met zijn mond tegen de rug van zijn hand gedrukt. Iemand van de lui daarboven zag je blik en riep geamuseerd dat het een lief gezicht was.

De klompen klei, waar je nooit om hebt durven vragen, maar waar je in stilte naar verlangt, bewaart je vader in een

kuil in de kelder onder een deksel van golfplaat. Je bent bang voor die plek die een onpeilbare diepte verraaft, des te meer omdat er voor het graf in jouw wereld geen plaats mocht zijn: ze namen je nooit mee naar het kerkhof dat ze elk jaar met Allerzielen bezochten. Het was met de auto ruim twee uur rijden, terwijl je vader zweeg en je moeders zenuwachtige, ongebreidelde woordenstroom angst voor onuitgesproken vragen, waar je daar nooit iets van hoorde, in je losmaakte. In je geheugen overstemden de geur van de banketwinkel en de smaak van steeds weer dezelfde met slagroom gevulde lange vingers voor lang het flakkerende kaarslicht, weerkaatst op vochtige stenen.

Je bond met boeken hele gesprekken aan, hoewel je ze niet begreep en toch niet weg kon leggen; ze hebben je po-

gingen nooit afgewezen. Eens droeg je zo'n band een hele middag met je mee, totdat je twee jongens uit jullie straat tegenkwam; ze speelden tussen de betonplaten die achter het spoor lagen opgestapeld. Ze stapten net op een paar oude bielzen om koers naar zee te zetten. Ze hadden, zo goed en kwaad als dat ging, de spleten en kieren opgevuld met takken en gras. Je snapt hoe vergeefs hun gedoe was, maar het speet je toch dat je niet mee mocht. Gebruik dan klei, riep je een paar keer. Je had gelijk en ze wisten dat, maar juist daarom negeerden ze je. Je greep naar je boek; je probeerde hun vooringenomenheid te doorbreken door op verheven toon onbegrijpelijke zinnen voor te dragen; je hoopte dat je ze aan het lachen kon maken en dat je dan voor even onzichtbaar was. Eindelijk fluisterde de een iets tegen de ander en hij keek kort naar je om. Ze fluisterden weer en bijna raakten hun hoofden elkaar. Je moest ze tot zwijgen brengen, maar opeens sprong de eerste op, hij gaf je een trap en gilde: Lees dat je tante voor! En ze proestten het uit.

Je klom bijna elke dag langs de oude krakende trap naar de zolder. Daar stond onder het kleine dakraam een bestofte kast met sierbeslag. Je zat er maar al te vaak, zwijgend. Het gelukkigst was je als iemand je hier onbedoeld opsloot, zodat je luidkeels om hulp kon roepen.

Ze lieten toen de zolderdeur maar liever open. Op een dag daalde je af naar beneden om je vader te zoeken. Hij stond voor een sculptuur en zag je niet. Met een kleine beitel in je hand klom je even later terug naar de zolder. De kast zat vol gekreukelde brieven, stoffige bladmuziek en oude leerboeken. Toen je voor de tweede keer van de oudpapierhandel kwam (en er graag nog eens heen wilde), liep je je vader op de trap tegen het lijf.

Lang heb je daarna de moed niet om opnieuw naar boven te gaan.

Jij

Voorbij de poort, iets van de weg af, loerde een driekop-pige hond: puntige pegels in sneeuw witte kaken. Bij zijn eerste blik ging er een schok door Lukáš heen, maar toen hij

beter keek, moest hij bijna lachen. Naast de hond lag een sneeuwbal, een stuk verderop nog één. Aarzelend zette Lukáš een stap en begon toen te lopen, de weg voerde omhoog, hij passeerde sneeuwheuveltjes die op regelmatige afstand boven op de bemodderde sneeuwhopen lagen die de weg omzoomden. Hij passeerde er verscheidene voordat de weg het eerste paviljoen vond.

Kort maakte Lukáš pas op de plaats en liep toen nog trager verder, met paviljoens rechts van zich en een sneeuwraadsel links. Hij telde drie of vier sneeuwballen tussen twee paviljoens en hij moest er ruim twee dozijn voorbij, totdat hij voor het paviljoen stilhield met het nummer dat hij zocht. De treden naar de ingang tot het gebouw waren pas geveegd. Lukáš stond stil en klopte uiterst zorgvuldig met neergeslagen ogen de sneeuw van zijn schoenen door met de ene zool tegen de andere te schoppen. Hij kromp ineem toen er iets achter hem stappend aan kwam stormen, god weet waar die figuur, gewapend met een bos sleutels, vandaan kwam. Hij scheerde langs Lukáš, nam de trap met sprongen en greep de klink beet. Lukáš nam op het laatste ogenblik een besluit en nam een spurt naar de dichtslaande deur. Moet u hier zijn – haar stem was hartelijk en klonk verwonderd noch afwijzend, constateerde Lukáš zonder iets te zeggen.

Ze liepen een gang in met een gladde vloer en kale muren. De gang werd halverwege versperd door een houten tussenschot met een loket en hoog boven de deur een strook melkwit glas. In een hoek rechts van de wand tegenover hem kon hij nog net de spiraal van een wenteltrap onderscheiden. Boven zijn hoofd klonk een korte zoemtoon en wit licht verblindde hem. Daar aanbellen! riep de wegvluchtende schim hem van de trap toe. Knipperend met zijn ogen liep Lukáš naar de deur en drukte gehoorzaam op de zwarte knop.

Hij wachtte, de palmen van zijn handen op de volle zakken van zijn jas gedrukt. Het was de stem van het jonge meisje geweest, en omdat hij haar gedaante niet in zijn geheugen had vastgelegd, berispte hij zichzelf vergeefs dat hij niets bijzonders aan haar had kunnen zien. Toch ging dat

wat hij wel al had gezien, zijn voorstellingsvermogen meer dan te boven. Intussen was het slot opengeklikt en begon het er zoetig naar desinfectie te ruiken. In de deuropening verscheen een wat oudere, somber kijkende vrouw in uniform. Lukáš viste een bundeltje papieren uit zijn zak en probeerde het juiste document er tussenuit te halen. Ik heb mijn leesbril niet bij me, weerde de vrouw hem met beide handen af. Lukáš hield op met bladeren en probeerde zo duidelijk mogelijk zijn achternaam uit te spreken. U wilt met de dokter praten, stelde de vrouw vast en wenkte Lukáš haar te volgen. Het lukte hem ternauwernood haar brede, zich soepel van hem vandaan verwijderende schouders bij te benen. Even later stonden ze voor een deur die voorzien was van een emailen bordje met het opschrift spreekkamer. U zult hier even moeten wachten, sprak de vrouw, en ik zal de deur op slot moeten doen: hiernaast zijn zalen... dat is hier voorschrift.

Lukáš bleef alleen achter. Door het enige raam kan hij het paviljoen ernaast zien, een leeg bankje en kale bomen. De weg waarlangs hij hierheen is gekomen, ligt vast aan de ander kant van het gebouw. Hij zet zich aan een van de twee tafels. Er zijn natuurlijk een paar dezelfde stoelen, een lichtgelakte kast, geen spiegel, maar wel een bestoft schilderij: een oude man en een oude vrouw op een weg langs een weiland met achter hen een zon die pronkend ondergaat.

De wenteltrap waarlangs het meisje nu omhoogklimt, voert vast en zeker naar een torenvormige bovenbouw. 'De dokter is op de toren' zo klinkt het waarschijnlijk ingewijd van de kant van het personeel. Lukáš kan zich goed voorstellen dat zij, toen ze hier gisteren of een maand geleden op zoek was naar de dokter, zich niet zo gemakkelijk had laten afschepen. Ze had zich alert vastgegrepen aan die karige, ogenschijnlijke vage informatie en tegengeworpen: 'Waarvan?' Daarmee had ze indruk gemaakt, ze had door kunnen lopen, het nieuws over haar was haar vooruitgesneld.... Lukáš houdt zich niet meer in en herinnert zich zelfs woorden die hij niet had kunnen horen (Ze wil hier enige tijd blijven, zegt ze... En wat zoekt ze hier dan?... Ik geloof dat ze zich voor een of andere kunstopleiding wil opgeven... Dus ze vindt het fijn bij ons?... Natuurlijk! Hoe anders!).

Lukáš bijt op z'n lippen, wrijft in z'n ogen. Om die bedwelmende, indringende stemmen de baas te worden, keert hij

zijn zakken binnenstebuiten. Het tafelblad verandert al snel in de ondergrond van de hem zo welbekende, veilige wereld van papier. Die bestaat uit een berglandschap van aktes en krantenknipsels, een struikgewas van tekeningen, brieven en ansichtkaarten, foto's met giftig glanzende oppervlakken, een chaotische mengelmoes van katernen, knipsels en fragmenten, terechtgekomen en verspreid tussen de bladzijden van een dik, beduimd schrift in een zwarte map. Al wel voor de honderdste, duizendste keer probeert Lukáš de woorden van iemand anders geheugen in het gareel te krijgen.

Ondertussen wacht het meisje, ergens boven zijn hoofd, in het midden van een ruimte die zich waarschijnlijk over de hele breedte van de torenvormige bovenbouw uitstrekt. Weggezonken in een witte kunstleren fauteuil tuurt ze naar een glanzend vel papier. De eerste regel steekt uit de printer en ze leest die keer op keer, alsof ze er niets van snapt, alsof ze peinst over de betekenis van de woorden die ze ziet staan: 'Vastgesteld kan worden dat de patiënt over een ruime woordenschat beschikt.'

Het dikke schrift is klein en heeft een harde, zwarte kaft. Het is voor ongeveer twee derde deel volgeschreven. Het witte, roodomrande etiket op de titelpagina draagt het opschrift:

HET BOEK DES LEVENS. Jan V. (*1881–†1959)

De meeste aantekeningen (56 bladzijden) zijn met potlood in een fraai, fijn handschrift gemaakt; her en der kan men oudere notities ontwaren die later werden uitgewist. Een geringer deel van de aantekeningen vertoont een groot, onregelmatig en moeilijk leesbaar handschrift, afwisselend met vulpen, potlood en uiteindelijk met een paarse stift.

De toewijzing van beide handschriften vormt geen groot tekstwetenschappelijk probleem; terwijl het auteurschap van de eerste, uitgebreidere afdeling eenduidig in de titel vastligt, kunnen we dat van de kleinere afdeling dankzij de eerste zin met zekerheid bepalen: 'Toegevoegd door zijn zoon Jaroslav.'

De beide teksten zijn stilistisch gezien vrijwel elkaars tegenovergestelde. Het door Jan opgetekende deel bezit de droge zakelijkheid van een kroniek, met name verkregen door de invoeging van een uitgebreide en gedetailleerde opsomming van persoons- en plaatsnamen en een pijnlijk

nauwkeurige datering, wat contrasteert met de subjectieve, emotioneel geladen tekst van Jaroslav. Jan getuigt van gebeurtenissen die hij slechts in uitzonderlijke gevallen van een eigen commentaar voorziet, terwijl de tekst van Jaroslav een onsamenhangende opeenvolging is van ad hoc genoteerde fragmenten van zelfreflectie.

Het leidmotief van Jaroslavs tekst ('Ik herinner me vaak veel.' 'Mijn herinneringen bezwaren mijn gemoed.') gaat door ondanks het feit dat er vaak enkele jaren tussen zijn bondige notities zitten. Kenmerkend is dat we in Jaroslavs tekst geen enkele concrete herinnering aantreffen.

Ook in Jans tekst van *Het boek des Levens* komt het woord 'herinnering' op vele plaatsen voor. Dat is ongetwijfeld het duidelijkst uitgesproken in een zin die dateert uit 1953 en een essentiële communicatieve belevenis tijdens Jans bezoek aan zijn dochter Jarmila bevat:

'Ze antwoordt tijdens dit gesprek op mijn vragen: "Ik heb stille herinneringen."'

Jan schrijft in een van zijn talrijke brieven aan zijn dochter Jarmila: 'Lieve Miluška, Jenda en ik hebben een mooi kerstboompje naar het graf gebracht. Zo laten we oude herinneringen aan die tijd van twintig jaar geleden herleven. Ik weet nog hoe je een trui breidde, lang geleden, toen Jarek naar school moest. Het leven is vol schittering en schaduw.'

Veel plaatsen in Jans brieven aan zijn zoon Jenda bevatten dezelfde emotionele lading: 'Ik kan me nog goed herinneren wat jullie elk zeiden toen jullie klein waren. Je kwam een keer van school, waar jullie over jullie toekomstige beroep hadden gepraat. Jij verklaarde toen dat je ingenieur wilde worden. Het doet me pijn als ik daar nu aan denk. Ik schrijf je dit alleen in een toevallige opwelling van oude herinneringen... aan voorvallen uit een lang voorbijge tijd.'

Hradec Králové, 6-3-1955

Lief broertje,
Is er nog iets hogers dan het leven zelf? Het leven met al zijn zorgen, ergernissen, met zijn alledaagsheid, momenten van zwakte, teleurstellingen, saaiheid?
Maar anderzijds is het leven ondoorgrondelijk, onberekenbaar. Het was meestal niet wat het ons in onze kinderjaren toescheen. Broertje, ik moest aan lang geleden denken toen we elkaar beter begrepen en oprechter waren, en toen we tevens best vriendelijke belangstelling voor elkaar hadden. Het komt me tegenwoordig voor dat ik vergeefs probeer om in je door het leven versomberde hart door te dringen. Je bent een ervaren man voor wat de wereld en de mensen betreft. Je broer Jenda ■

Marek Vajchr *1965

Criticus, vertaler, redacteur en schrijver, bohemist, germanist. Hij is vanaf 2005 redactielid van het tijdschrift *Revolver Revue*. In de *Kritische Bijlage van Revolver Revue* en na opheffing daarvan in *Couleur Revolver Revue* publiceerde hij regelmatig literair-kritische artikelen en essays, maar ook vertalingen van literatuurwetenschappelijke testen uit het Duits. Hij is auteur van *Proml...čitelnost* (Vergeten/Te lezen) (Český spisovatel 1996). Zijn kritieken en essays zijn in boekvorm uitgegeven en getiteld *Vyložené knihy* (Boeken verklaard) (2007) en *Honba za smyslem* (Jacht op betekenis) (2018) als uitgave van *Revolver Revue*. In 2016 kwam zijn boek *Jména příběhu* (De naam van het verhaal) uit, eveneens bij *Revolver Revue*, in 2019 een monografie over de Praagse Duits schrijvende auteur Josef Schiffner *Neviditelný rytíř aneb Rozbřesk imaginace* (De onzichtbare ridder of Dageraad van de imaginatie). Tegenwoordig is hij werkzaam aan de AMU (Academie voor Muzische Kunst) en is daar hoofd van de afdeling enscenering en dramaturgie.



Lidmila Kábrtová,

ze sbírky povídek *Místa ve tmě*

NAKLADATELSTVÍ Host, Brno 2018 ~ PОВÍDKU DO NIZOZEMŠTINY ПŘELOŽIL Kees Mercks

Skleněná jablka

Je úplná tma. I když jdu hodně opatrně, stejně cítím, jak šlapu na jablka. Je jich tolik, že se jim nedá vyhnout, a tak se jim nevyhýbám. Křupou mi pod nohama a mění se v lep-kavou, nakysle vonící kaši. Jsou to letní jablka, ale babi, co jsem u ní teď na prázdninách, jim říká sklenáče, protože mají takovou bílou a křehkou slupku, takže vypadají skoro jako ze skla. Snadno se otlučou, vlastně na ně stačí jen neopatrně sáhnout, a na té jejich hebké jablečné kůžičce se skoro hned objeví nevzhledné fleky, které za chvíli zhnědnou. Ani chuť tyhle jablka nemají nic moc, nejdřív jsou tvrdá, kyselá a trpká, pak skoro okamžitě moučná a vůbec ne sladká jako třeba malináče nebo renety, takže se nehodí do ničeho kromě štrúdlu. Babi z nich ten štrúdl peče, pravidelně, dvakrát do týdne. Dokonce i z těch obouchaných a wnahnilých. Což jsou teda skoro všechna. Pokaždé je musíme spolu hodně vykrájet. Babi umí vykrájet i ta hodně, hodně špatná. Ale tady z těch by nic nezvládla vykrájet už ani babi.

I moje kůže je hodně jemná. Jako skleněná. To říká babi, podle těch jablek. Říká to pořád. Když mi to opakovala v deseti letech, tak se mi to ještě líbilo, ale teď, v šestnácti, už je to otravný. Otravný je i to, jak mě pořád hlídá. Aby věděla, kam jdu, s kým, v kolik se vrátím! Prostě pruda! Je mi šestnáct a nechci mít babi za zadkem!

Ještě vloni jsem si s ní povídala o spoustě věcí. Ale teď jí nic povídat nechci. Ani o jablkách, a už vůbec ne o Štěpánovi. O tom teda fakticky ne. A taky o ničem z téhle noci. Prostě chci jen potichu dojít domů, aby mě babi neslyšela. Musím si taky umýt lodičky, budou celý zasviněný od té jablečné kaše.

Já vím, že jsem babi slíbila, že na tu tancovačku nepůjdu.

A pak jsem vylezla ven oknem v pokoji. Je to v přízemí, takže e neseskakuje z žádné velké výšky.

Ještě nikdy jsem babi nepodvedla. Nebo aspoň ne takhle moc. Ale já prostě musela. Jít ven bylo životně důležitý. Jenže babi by to asi nepochopila. Řekla by: Terinko, bude i další taneční zábava. Za rok, za dva, až budeš větší, starší, zodpovědnější...

Ale copak babi ví, jaký to je nevidět Štěpána, když je jasný, že na té zábavě bude? Že se dá ležet pod peřinou a snažit se zavřít oči, když v hlavě stejně běží jen představy o hospodském sále a holkách, co kolem něj piští, jen aby si jich všiml?

Já pištět nemusím.

Zahvízdal sám dneska odpoledne, když jsem byla na zahradě: „Terko, přijdeš? Jen blbá vesnická tancovačka, ale lepší než nic...“ Hlavu měl přitom tak hezky skloněnou ke straně a čtál do kamínku na zemi.

Štěpán. Nejhezčí kluk ve vesnici. Všechny holky po něm jedou. Jasně že jsem o něm taky věděla, ale předchozí dva roky se tvářil, že jsem pro něj míň než vzduch. Že mě nere-gistruje. Že neexistuju.

„Přijdu.“

„Tak čau v devět,“ řekl a zmizel.

Devět bylo na babi pozdě. Jinak než zmizet to prostě nešlo. I tak se mi to nepovedlo hned v devět, protože babi dnes prostě nechtěla jít spát. A to jindy leží už v osm! Jako by to věděla, dělala mi to naschvál. Pořád se hrabala mezi svojí světnicí a kuchyní, rozsvěcela, aby mohla najít to nebo ono, zašla si pro sklenici vody, pak pro koláč. Prostě nasch-vál!

Kvůli tomu jsem přišla pozdě. Až kolem půl desáté. A to jsem běžela. Jinak bych tam byla ještě pozděj.



Zastavila jsem se kousek od vchodu, opřela se o kmen mohutného ořešáku, abych se vydýchala. Opatrně jsem přitom koukla ke vstupu. Kde asi bude Štěpán čekat? Před hospodou? Nebo bude uvnitř, u stolu, který nám vybral? Bude se netrpělivě rozhlížet, pokukovat po čase na hodin-kách, těkat očima od jedněch dveří do sálu ke druhým?

Všimne si mě hned, jak vejdu do sálu, to jsem věděla docela určitě. I když jsem přišla jen v obyčejném triku a džínách, s mikinou uvázanou kolem pasu. Přitom bych chtěla mít šaty, bílé, ze šifonu, s kolovou sukní, co když se roztočí, tak se ukážou vysoko stehna i kalhotky. Viděla jsem to v jednom filmu. Přijde mi to romantický. A taky sexy. Jenže žádné takové šaty nemám a tady jsou stejně všichni v džínách.

Muzika z hospody byla otevřenými okny slyšet až k ořešáku. Místní kapela, hrajou všechny odrhovačky z rádia. Ale na to, jakej je to tady zapadákov, vlastně dobrý.

Odlepila jsem se od stromu a docourala ke dveřím. Pomalu, co noha nohu mine. Aby si Štěpán nemyslel, že jsem zjančená.

Jenže Štěpán u dveří nebyl. Nakoukla jsem do sálu. U stolů až na pár starších dvojic a samotných chlapů s pivem bylo vyliďněno.

Takže parket. Z reproduktorů se táhla Dajána. Skoro všichni tady byli místní, znala jsem je od vidění. Většina jen o málo starší než já. Z disko koule zavěšené vprostřed sálu sršely do přítmí blyštivé odlesky. Stíny a světlo. Obličej e tanečníků mizely a zase se objevovaly. Taky mizely a obje-vovaly se ruce. Položené kolem pasu, na zadku, přes boky.

Štěpán byl namáčkнутý na krátkovlasou blondýnu s velkýma prsama a výstřihem, ze kterého koukala růžová podprsenka. Vlastně ani ne tak namáčkнутý, jako přilepený

(Povídku publikujeme s laskavým souhlasem nakladatelství Host.)

jako moucha k mucholapce.

„Ahoj,“ řekla jsem nahlas, když jsem se k nim přes tančící páry dostala.

„Ahoj,“ odpověděl Štěpán. Holka ani nemukla.

„Tancuješ?“ zeptala jsem se a až pak mi došlo, že ptát se na to, když jsou na parketu, vypadá víc než hloupě.

„Jo, trochu,“ pověděl Štěpán a holku od sebe asi tak na milimetr poodstrčil. Ale pořád ji držel kolem pasu. „Terko, to je Jola, teda Jolana, taky je tady na prázdninách... u tety...“ představil ji Štěpán konečně.

Holka přešlápla z jedné nohy na druhou: „Jola, čau.“

Zatvářila jsem se, že neslyším. Holka koukala vykuleně. Mohla být stejně stará jako já. Nebo možná i o trochu mladší. Vypadala docela normálně, obyčejně, až na ty vlasy. Měla je blond, ale tak zvláštěně, byly hodně světlé, takové až skoro bílé.

To mlčení bylo trapný. Štěpán koukl nejdřív na holku, pak zas na mě. „Dáme si na chvilku pauzu, jo?“ řekl jí a Jolana si šla sednout.

„Takhle to máš se všema?“

„To je přece Jola... neblázni, Terino... taky sem přijela na prázdniny... ani jsem nevěděl, že tady bude... a tys dlouho nešla.“

„Aha...“

„Fakt o nic nešlo, jeden ploužák“, řekl a rukou mi jemně sáhl do vlasů. „Takhle jsem tě ještě neviděl, sluší ti to...“

„Co teď teda?“ pověděla jsem smířlivě.

Hlavou kývl směrem k venkovním dveřím ze sálu.

„Nepůjdeme tancovat?“ zeptala jsem se trochu překvapeně.

„Až pak. Něco ti chci ukázat, jo?“

Vzal mě za ruku a já ho nechala razit cestu ven, i když mi bylo jasné, že mě místní holky zítra roznesou na kopytech: náplava, co sem jezdí jen na prázdniny, má tolik drzosti, že sbalí nejhezčího místního kluka.

Štěpán se probíjel zaplněným parketem. Držel mě pevně. Pak jsme byli venku. Začalo jemně mrholit. Země zůstala po včerejším lijáku ještě rozměklá. Moje šedivé lodičky s mašličkou se podpatky zarývaly do hlíny.

„Pojď,“ šeptl mi do ucha, když vycítil, že váhám. Šli jsme nejdřív kolem hospody a pak dvorem až dozadu, kde začíná zahrada. Tam už dopadalo světlo z oken sálu jen zastřeně, vlastně tam byla víc tma než světlo.

„Kam jdem?“ odhodlala jsem se zeptat.

„Ještě kousek, abysme měli klid...“

Nechala jsem ho, aby mě vedl dál.

Šel, jako by to tady znal metr po metru. I v té tmě věděl, kde je potřeba vyhnout se větvi, kde je rigol nebo podmáčené místo. Šel rychle, i když byla tma. Ačkoli všude kolem byla vysoká tráva, teď mokrá od deště, kalhoty jsem měla prakticky suché, jako by to nebyla cesta naslepo zpustlou zahradou, ale předem vyšlapanou pěšinkou.

Byla to velká zahrada. Vlastně jsem do té doby neznala žádnou hospodu s takovou zahradou. Prý to kdysi býval statek, velická usedlost, říkala babi. Když ji po válce vzali Němcům, vystřídal se v ní hodně lidí. Ti poslední tu udělali hospodu. Výčep, pár stolů, taneční sál. Barák zachránili, ale jabloňový sad zpustl. Kmeny stromů zarostly trávou a bodláčím, na větvích se usadily mechy a lišejníky. Stromy pozvolna umíraly. Přesto pořád plodily. I teď se větve prohýbaly pod záplavou jablek, která nikdo nečesal. Jablka padala na zem a lákala vosy, mravence, slimáky, ležela na zemi, jedno na druhém, až nakonec shnila a zarostla trávou.

Štěpána stromy ani jablka nezajímaly. Zastavil v tmavém koutě: „Terko, podívej, hvězdy,“ řekl a stoupl si za mě, rukama mě objal v pase a přitáhl k sobě.

To ojetí bylo hezký, takový zvláštěně jemný. Tak jsem se o něj opřela, hlavu mu dala na hrudník a podívala se nahoru, k nebi. Ale obloha byla jako připálená kaše.

„Žádný hvězdy tam nejsou. Jen mraky.“

„To není pravda. Jsou jich tam spousty. Nevidíš je jen proto, že neumíš očima rozhánět mraky.“

„Rozhánět mraky? Kecáš!“ řekla jsem lehce výsměšně.

„Ty mi nevěříš?“ odpověděl naoko vážně.

„Blbina, blbina, blbina,“ opakovala jsem, aby mu bylo jasný, co si o tom myslím.

„Tak blbina, jo?“ nedal se Štěpán.

„Ta největší, co jsem kdy slyšela! Pohádky pro malý holky!“ chechtala jsem se už nahlas.

„Tak pohádky, jo? Tak abys věděla, musíš na to intenzivně myslet. Pak to jde. No, a když se to nedaří myšlenkama, tak jsou i jiný cesty,“ řekl tajemně Štěpán.

„Jaký?“

„Magický. Čarovací. Temný. Co se při nich používá kamení. Nebo jabka...“ řekl, shýbl se, naslepo nahmatal jedno jablko a hodil ho proti nebi. „Zmizte, mraky, zmizte!“ A pak zdvihl a hodil další jablko a ještě jedno.

I když jsem napínala uši, nezaslechla jsem, že by ty jablka někde v dálce dopadly. Jablka rozrážející mraky... Ta

představa byla tak hezká, i on byl v tom okamžiku tak hezký, tím obrazem, těmi jablky mířícími k nebi nebo až k měsíci. Byl tím vším nádherný, i když jsem věděla, že někde o kus dál jablka dopadnou do trávy a přitom se roztříští, vystříkne z nich ta sladká voňavá šťáva a jablka se změní v cosi beztvarého, co záhy napadnou zástupy mravenců, pak se vyrojí vosy, sršni a vykoušou do té hmoty díry, jejichž okraje začnou záhy hnědnout, aby se na nich během pár hodin objevily zárodky hniloby, až se jablka nakonec rozpadnou. Ale to bylo ještě relativně daleko.

V téhle chvíli jablka vzlétala k nebi a já je neslyšela dopadat. A vůbec mi nevadilo, že je neslyším kvůli vysoké trávě a taky hudbě z hospody a vím to.

Nechtěla jsem tu hru pokazit: „Dobry! Fakt to funguje?“

„Posledně to zabrało.“

„Fakt?“

„Za tři dny byly všechny mraky pryč,“ uculoval se Štěpán.

Nenechala jsem ho domluvit. „Ty bídáku!“ rozesmála jsem se a začala do něj tlouct pěstmi.

„Žádný násilí, holčičko,“ rozesmál se Štěpán, „ale abys věděla, ono to účinkuje na všechno. Na cokoli, co chceš odehnat. Nejen na mraky... Prostě čáry, máry, fuk!“

Pak mě levou rukou chytil za obě zápěstí. Silně, až to bolelo. Druhou rukou si mě přitáhl k sobě.

„Tebe ale odehnat nechci. Jsi krásná.“

Rukou mi přejel linii zadku, pak boků, aby se zastavil u hrany pásku.

„Krásná... žádná tady není hezcí...“

Cítit jeho pohlazení, tolik jsem po tom toužila. Ale jeho ruce mi jen divoce cestovaly po těle. Zběsile ho tiskly, mačkaly, drtily, tlačily na ně. Silně, tvrdě, aby jim ani přes látku neunikly žádné záhyby těla, kontury poprsí. Nedokázala jsem se pohnout z místa, přikovaná k zemi jeho dotyky, jako hadrová panenka. Jen pod nohama jsem cítila rozdrčená jablka, zničená jablka, kluzká a rozšlapaná do kaše. Jejich šťáva se promísila s deštěm a teď se mi vpíjela do bot.

Štěpánovy ruce byly pořád u pásku, šátraly okolo něj. Pak dotek na holé kůži, jak mi vyhrnul triko.

Asi jsem hlasitě polkla. Nervozitou, strachem. Nevím.

Tvářil se, jako by to neslyšel. Ale jeho ruce mi najednou hezké nepřišly. Byly vlhké, studené a podivně měkké a bez tvaré, podobné kaprovi, kterého prodavač vytáhne před svátky z kádě, aby ho klepl.

Sunul je pořád výš a výš, až pod lem podprsenky. Nejdřív jednu ruku, pak i druhou, až se zastavil prsty na bradavkách.

Vždycky jsem si myslela, že to bude příjemné. I poprvé, že to prostě bude hodně příjemné. Ale tohle bylo jen studené a upocené. A tak divně odtažené. Nic víc.

Pak sjel rukama zase níž, k pásku kalhot, a začal ho uvolňovat.

Konečně jsem dokázala ucuknout.

„Co blbneš? To ne...“

„Co jako ne?“

„Tohle ne...“

„A co sis jako myslela? Že budem koukat na hvězdy?“

Podívala jsem se nad sebe. Přestalo mrholit a obloha se najednou vyjasnila.

„Takhle to fakt nechci.“

„Ty seš fakt nána, Terino. To seš taková blbka? Myslíš, že jinak bych se sem tím sajrajtem okolo vláčel?“ vztekle kopl do shnilého jablka. To vylétlo do vzduchu a pak neslyšně dopadlo na zem kdesi o pár metrů dál.

Zase se rozpršelo. Vlastně začalo pršet víc, kapičky vody mi doklouzaly po obličejí až ke rtům. Olízla jsem je. Byly slané. A za nimi přišly další kapky.

Když mi obličej oschl, Štěpán tam už nebyl. Z hospody pořád zněla hudba. Měla bych se tam vrátit a tvářit se, že se nic nestalo, a možná si i zatancovat, jako že všechno dobrý, anebo vyrazit domů, za babi. To by asi bylo nejlepší.

Ale místo toho jsem si sedla na zem. Bylo mi jedno, že je mokro a tráva studí deštěm a že budu mít kalhoty od hlíny a od rozmašírovaných nahnilých jablek, co voní sladce kvašením a rozkladem. Seděla jsem na jablkách a hlíně a trávě, z hospody dunělo něco rockového. Lehce jsem pokrčila kolena a hlavu dala mezi ně. Je to přesně ta poloha, co se má udělat v letadle před nouzovým přistáním. Co ji letušky ukazují před vzlétnutím pro případ, kdyby se něco porouchalo a místo pohodlného dosednutí na letiště by hrozilo, že stroj sebou uhodí o zem tvrději a ošklivěji, než by bylo komukoli příjemné. Poloha, která vám může zachránit život. Ale taky nemusí.

Tahle poloha měla i další výhodu – přes kolena přitisknutá k uším nebylo nic slyšet. Zmizela hudba i šum doléhající z hospody... Nevím, jak dlouho jsem mezi nimi hlavu nechala. Zvuky zmizely.

Ty kroky mě proto překvapily. Že jsem je zaslechla. A taky že sem vůbec někdo šel. Už muselo být hodně pozdě, i když hudba ještě pořád hrála. Klepala jsem se zimou. Nechtěla jsem, aby mě někdo takhle viděl, špinavou, s červenýma očima, a tak jsem potichu po zemi zalezla pod nejbližší jabloň, přitiskla se k jejímu kmeni. Opřela jsem se

a za zády ucítila drsnost popraskané kůry.

Kroky už byly blízko. Jedny hlučnější, druhé tišší. Velký stín, za ním menší. Ještě víc jsem se přitiskla ke stromu. Pak se kroky zastavily.

„Nelži, rozrážet mraky, jo? Taková blbost, tomu se nedá věřit...“ dolehlo ke mně dívčí chichotání.

„Tak si tomu nevěř, no. Za trest ti neřeknu, jak to udělat,“ odpověděl povědomý hlas.

„Tak si to nech. Mě to stejně nezajímá. Hele, ještě někam dál půjdem? Ty jabka na zemi, to je fakt humus.“

„Už jen kousek,“ odpověděl druhý hlas.

„A co tam jako?“ ozval se znovu ten holčíčí.

„Překvapení, uvidíš...“

Pak hlasy utichly, vysoká tráva se pohnula. Opatrně jsem vykoukla zpod stromu, jejich siluety se pomalu vzdalovaly. Mraky se najednou na kratinkou chvíli protrhly a v tom nepatrném měsíčním světle se u menší postavy zaleskly světlé vlasy.

Byl to jen okamžik. Mohlo se mi to taky jen zdát. Vlastně nevím. Vlastně ani není důležité, jaké ty vlasy byly, jestli blondaté nebo jiné.

Noc mi najednou přišla jiná. I nebe bylo jiné. Pořád bylo sice temné jako předtím, ale zároveň taky jiné. Takové, že najednou platilo všechno to, co říkal Štěpán. Že jde očima rozhánět mraky. A pokud to nejde očima, že jsou i jiné způsoby.

A tak jsem ze země sebrala jablka, ta křehká skleněná jablka, co se jim udělají fleky i při tom nejmenším neopatrném dotyku, a začala je házet proti nebi. Házela jsem je jedno za druhým, všemi směry, ale nejvíc tím, kterým zmizely ty dvě siluety, protože tam byly mraky nejtemnější a nejhustší. Házela jsem, jak nejvýš a nejdál jsem uměla, celé spousty jablek, které se povalovaly okolo na zemi, protože přesně k tomu byly určené. Rozrážela jsem jimi nebe, protože nikde jinde skončit nemohly, protože nebylo slyšet, že by dopadaly na zem. A ten výkřik, co náhle zazněl? Nejspíš to byl jen odraz hudby z hospody. Určitě. To přece muselo být jasné každému.

Pak už jablka nebylo potřebné házet, protože jsem věděla, že se mraky za nějakou dobu rozestoupí. Kouzlo fungovalo.

Teď je pořád ještě noc a já jdu. Jdu sadem domů za babi. Je úplná tma. I když jdu hodně opatrně, stejně cítím, jak šlapu na jablka. Je jich tolik, že se jim nedá vyhnout, a tak se jim nevyhýbám. Křupou mi pod nohama a mění se v lep-kavou, nakysle vonící kaši. Jsou to letní jablka, sklenáče.

□

Lidmila Kábrtová,

uit de verhalenroman *Místa ve tmě*

(Plekken in het donker)

UITGEVERIJ Host, Brno 2018 ~ VERTALING VAN HET VERHAAL IN HET NEDERLANDS Kees Mercks

Glasappels

Het is stikdonker. Hoewel ik heel voorzichtig loop, voel ik toch dat ik op appels trap. Het zijn er zoveel dat je ze niet vermijden kan en daarom doe ik het ook niet. Ze knappen onder mijn voeten en veranderen in een plakkerige, zurig geurende brij, het zijn zomerappels, maar mijn oma, bij wie ik nu op vakantie ben, noemt ze glasappels omdat ze zo'n witte, broze schil hebben waardoor ze er haast uitzien als van glas. Ze zijn gauw beurs, eigenlijk hoeft je ze maar even onvoorzichtig aan te raken of er verschijnen meteen onapetijtelijke plekjes op hun fluwelen appelhuidje die na een poosje bruin worden. Deze appels hebben ook niet veel smaak, eerst zijn ze hard, zuur en wrang, daarna vrijwel direct melig en absoluut niet zo zoet als zoete appeltjes of gele renetten, zodat ze nergens anders geschikt voor zijn dan voor strudel. Mijn oma bakt er strudel van, geregeld, twee keer in de week. Zelfs ook met die geblutste en halfrotte. Dat zijn ze namelijk bijna allemaal. Ieder keer snijden we er samen de meest beurse plekjes uit. Mijn oma kan zelfs nog iets met de allerslechtste aanvangen. Maar met deze hier kan mijn oma echt niets.

Ook mijn huidje is heel teer. Net van glas. Dat zegt mijn oma vanwege die appels. Ze zegt dat alsmaar. Toen ze mij dit herhaaldelijk zei toen ik tien was, vond ik het nog wel leuk, maar nu, op mijn zestiende, vind ik het al vervelend. Ook is het vervelend dat ze me de hele tijd in de gaten houdt. Zodat ze weet waar ik naartoe ga, met wie en hoe laat ik thuiskom! Ja, doe! Ik ben zestien en ik wil geen oma achter m'n kont aan!

Vorig jaar nog heb ik met haar over een heleboel dingen gepraat. Maar nu wil ik dat niet meer. Ook niet over appels en al helemaal niet over Štěpán. Over hem al absoluut niks. En ook niet over die ene nacht. Ik wil gewoon op m'n tenen thuiskomen zodat mijn oma het niet hoort. Ik moet ook mijn pumps schoonmaken, die zullen wel onder de appelbrij zitten.

Ik weet dat ik oma had beloofd niet naar de dansavond te gaan.

Maar daarna was ik toch het raam in de kamer uitgeklimmen. Die is op de begane grond, zodat je niet van grote hoogte hoeft te springen.

Nooit eerder had ik mijn oma voorgelogen. Tenminste niet zo erg. Maar ik moest wel. Naar buiten gaan was voor mij een heilig moeten, maar m'n oma zou het niet begrepen hebben. Die zou gezegd hebben: 'Terinka, er komt vast nog wel zo'n dansavond. Over een jaar, twee jaar, als je groter en ouder bent en over meer verantwoordelijkheidsgevoel beschikt...'

Maar weet mijn oma soms hoe het voelt om Štěpán niet te zien als het zo duidelijk als wat is dat hij er die avond zou zijn? Hoe het voelt om onder je dekbed te liggen en te proberen je ogen dicht te doen als het in je hoofd toch blijft spoken over een danszaal in een café en over meiden die daaromheen lopen te gillen, alleen maar om een beetje op te vallen?

Ik hoeft niet te lopen gillen.

Hij had die middag naar me gefloten toen ik in de tuin was. 'Terinka, kom je ook? Het is maar 'n stomme dorps-

dansavond, maar beter dan niks...' Hij hield zijn hoofd daarbij een tikkeltje schuin en schopte tegen een steentje op de grond.

Štěpán. De leukste jongen van het dorp. Alle meiden vallen op hem. Natuurlijk had ik ook een oogje op hem, maar de afgelopen twee jaar had hij gedaan of ik lucht was. Alsof hij me niet zag zitten. Alsof ik niet bestond.

'Ik kom.'

'Zie je later! Negen uur,' zei hij en verdween.

Negen uur was voor oma te laat. Anders dan 'm stiekem smeren ging gewoonweg niet. En ook lukte het me niet er meteen om negen uur vandoor te gaan, want oma wilde die avond maar niet naar bed. Anders lag ze er al om acht uur in! Alsof ze het in de gaten had, ze deed het vast expres. De hele tijd pendelde ze tussen de huiskamer en de keuken, deed het licht aan en uit om dit of dat te vinden, ging een glas water halen en daarna weer een stukje koek. Gewoon expres!

Daarom kwam ik te laat. Pas rond halftien. En dan moest ik nog rennen. Anders was ik daar nog later geweest.

Ik bleef een stukje van de ingang vandaan staan en leunde tegen de stam van een notenboom om uit te hijgen. Behoedzaam keek ik daarbij naar de ingang. Waar zou Štěpán wachten? Voor het café? Of binnen, aan een tafel die hij alvast voor ons had uitgekozen? Zou hij ongeduldig om zich heen zitten te kijken, af en toe een blik op zijn horloge werpen en met zijn ogen van de ene deur naar de andere spieden?

Hij zou me wel direct opmerken zodra ik het zaaltje in kwam, dat wist ik zeker. Ook al had ik maar een gewoon T-shirtje en dito spijkerbroek aan, met een truitje om mijn hals geknoopt. Terwijl ik eigenlijk een jurk aan had willen trekken, een witte, van chifon, met een wijde klokrok, zo een die als je rondzwaart, even je lange dijbenen en je slip toont. Dat had ik een keer in een film gezien. Dat vond ik romantisch. En ook sexy. Alleen had ik niet zo'n jurk en zou iedereen toch een spijkerbroek aanhebben.

De muziek drong door de openstaande ramen van het café door tot bij de notenboom. Een lokale band, er werden allemaal van de radio bekende schlagers gespeeld. Maar voor een dorpskroeg als deze best wel tof.

Ik maakte me van de boom los en schuifelde in de richting van de deur. Langzaam, voetje voor voetje. Zodat Štěpán niet zou denken dat ik smoor was op hem.

Maar Štěpán stond niet bij de deur. Ik wierp een blik de zaal in. Aan de tafels was, afgezien van een paar oudere stelletjes en kerels in hun eentje met een biertje voor zich, geen kip te bekennen.

Dan de dansvloer. Uit de geluidsboxen klonk een slepend Da-jen-ne. Bijna iedereen was vanhier, ik kende ze van gezicht. De meesten maar 'n beetje ouder dan ik. Van de discobal die midden in de zaal aan het plafond hing, sproeiden flitsen het duister in. Licht en schaduwen. De gezichten van de dansenden verschenen en verdwenen weer. Ook handen verschenen en verdwenen weer. Om een middel geslagen, op billen gelegd of op heupen.

Štěpán had zich vastgeklemd aan een kortharige blonde met grote borsten en een décolleté waar haar roze beha zichtbaar in was. Eigenlijk klemde hij zich niet eens zo vast, maar zat hij aan haar vastgeplakt, als een vlieg aan een vliegenmepper.

'Hoi,' zei ik luid toen ik tussen de dansende stellen door bij hen was beland.

'Hoi,' antwoordde Štěpán. Het meisje zei geen boe of bah.

'Ben je aan 't dansen?' vroeg ik, maar meteen zag ik in dat deze vraag, nu we daar op 't parket stonden, wel heel dom moest lijken.

'Zo'n beetje,' antwoordde Štěpán en hij duwde het meisje een paar millimeter van zich af. Maar hij hield haar nog steeds om haar middel vast. 'Terinka, dit is Jola, eigenlijk Jolana, die is hier ook op vakantie... bij haar tante,' zei Štěpán, haar eindelijk aan me voorstellend.

Het meisje wiebelde van haar ene been op het andere: 'Jola... Ciao!'

Ik deed net of ik niets hoorde. Het meisje keek me met grote ogen aan. Ze kon even oud zijn als ik. Of misschien een tikkeltje jonger. Ze zag er heel normaal uit, heel gewoontjes, alleen dat haar! Het was blond, maar zo bijzonder, het was heel licht van kleur, haast wit.

Het stilzwijgen was pijnlijk. Štěpán keek eerst naar het meisje, daarna naar mij. 'Laten we even pauzeren, niet?' zei hij tegen haar waarna Jolana wegliep om ergens te gaan zitten.

'Leg jij 't hier met iedereen aan?'

'Dit is toch Jola, doe niet zo mal, Terinka... zij is ook met vakantie hierheen gekomen... ik wist 't niet eens dat ze zou komen... en jij kwam maar niet opdagen.'

'O, gooi je 't over die boeg...'

‘Het stelde echt niks voor, alleen maar één keertje ‘n beetje schuren,’ zei hij en raakte mijn haar zachtjes aan. ‘Zo heb ik ‘t nog niet gezien, het staat je leuk...’

‘Wat zullen we dan nu gaan doen?’ vroeg ik verzoenend. Hij knikte de kant op van de buitendeur van de zaal. ‘Gaan we dan niet dansen?’ vroeg ik ietwat verrast. ‘Straks. Ik wil je eerst wat laten zien, oké?’

Hij pakte mijn hand vast en ik liet hem een weg banen tussen iedereen door naar buiten, hoewel het mij zo duidelijk als wat was dat de lokale meiden mij de volgende dag af zouden branden: die stroom meiden die alleen voor vakantie hierheen komen, zijn zo brutaal dat ze de leukste lokale jongens inpikken.

Štěpán worstelde zich door de overvolle dansvloer heen. Hij hield me stevig vast. Daarna stonden we buiten. Het begon lichtjes te motregen. De grond was na de plensbui van gisteren nog doorweekt. Mijn grijze pumps met strikje boorden zich met de hakken in de klei.

‘Kom,’ fluisterde hij in mijn oor toen hij aanvoelde dat ik aarzelde. We liepen eerst om het café heen en daarna over het erf naar achteren, waar de tuin begon. Daar was het licht uit de ramen van het café al versluierd, eigenlijk was het daar eerder donker dan licht.

‘Waar gaan we naartoe?’ besloot ik te vragen. ‘Nog ‘n klein stukje, dan hebben we rust...’ Ik liet me door hem verder leiden.

Hij liep alsof hij hier elke meter kende. Ook in het donker wist hij waar je takken moest ontwijken, waar een greppel was of een zompige plek. Hij liep vlug, ondanks het donker. Hoewel er overal om ons heen hoog gras was, nu nat van de regen, was mijn spijkerbroek nog droog, alsof we niet in den blinde door een verwilderde tuin liepen maar over een keurig aangestampt pad.

Het was een grote tuin. Eigenlijk kende ik tot dan geen café met zo’n uitgestrekte tuin. Mijn oma zei altijd dat dit café een landhuis was geweest, of een grote boerenhoeve. Toen dit huis na de oorlog van de Duitsers was teruggepakt, hadden er afwisselend veel mensen in gewoond. De laats-ten hadden er een café van gemaakt. Een tapkamer, een paar tafels, een danszaal. Het gebouw werd zo gered, maar de appelboomgaard was verwilderd. De stammen van de bomen groeiden tussen gras en distels, op de takken zette zich gewone mossen en korstmossen af. De bomen gingen langzaam dood. Desondanks bleven ze vruchtdragen. Ook nu zakten de takken door onder de enorme vracht appels die niemand plukte. De appels vielen één voor één op de

grond en lokten wespen, mieren en slakken aan. Ze bleven op de grond liggen, de ene op de andere totdat ze weggerot waren en overwoekerd waren door gras.

Štěpán lieten de bomen en appels koud. In een donker hoekje hield hij halt. ‘Terinka, kijk eens, sterren,’ zei hij en ging achter me staan. Hij sloeg zijn armen om mijn middel en drukte me tegen zich aan.

Die omarming was fijn, zo bijzonder zacht. Toen leunde ik tegen hem aan, legde mijn hoofd tegen zijn borst en keek omhoog, naar de hemel. Maar het uitspansel zag er grauw uit als aangebrande pap.

‘Er zijn daar geen sterren, alleen wolken.’ ‘Dat is niet waar. Er zijn er ‘n hele hoop. Jij ziet ze alleen niet omdat jij die wolken niet met je ogen kunt verdrijven.’ ‘Wolken verdrijven? Je kletst maar wat!’ zei ik lichtelijk spottend.

‘Geloof je me niet?’ antwoordde hij schijnbaar ernstig. ‘Kletskoek, kletskoek, kletskoek,’ herhaalde ik om hem te laten weten wat ik ervan dacht.

‘O ja, kletskoek?’ Štěpán gaf zich niet gewonnen. ‘De grootste kletskoek die ik ooit heb gehoord! Sprookjes voor kleine meisjes!’ zei ik nu al luid giechelend.

‘O ja, sprookjes? Als je ‘t wil weten, je moet er intensief aan denken. Dan lukt ‘t. En als ‘t niet met je gedachten lukt, dan zijn er ook andere manieren,’ zei Štěpán geheimzinnig. ‘Welke dan?’

‘Magie. Tovenarij. Duistere praktijken. Je kunt er steentjes bij gebruiken. Of appeltjes...’ zei hij. Hij bukte zich, pakte op de tast een appel van de grond en gooide die naar de hemel. ‘Verdwijn, wolken, verdwijn!’ En daarna raapte hij nog een appel op en gooide die omhoog en toen nog een.

Hoewel ik mijn oren spitste, ving ik niet op dat die appels ergens in de verte neerploften. Appels die wolken uiteendrijven... Dat idee vond ik zo leuk, en ook hem vond op dat ogenblik leuk, dankzij dat beeld voor me, dankzij de appels die op weg waren naar de hemel, naar de maan. Dat idee was door dit alles zo prachtig, ook al wist ik dat de appels een eind verderop in het gras terecht zouden komen en daarbij te pletter slaan. Het zoetgeurende sap zou eruit spatten en de appels zouden veranderen in iets vormeloos dat weldra aangevallen zou worden door horden mieren, daarna zouden de wespen eromheen zwermen, daarna de hoornaars, en zij zouden gaten boren in het vruchtvlees, waarna de randen weldra bruin zouden worden, zodat in een paar uur tijd de eerste rotte plekjes zouden verschijnen, totdat de appels uiteindelijk helemaal zouden ontbinden.

Maar dat gebeurde pas relatief laat.

Op dit moment zoefden de appels echter hemelwaarts zonder dat ik ze neer hoorde ploffen. En het kon me ook niet schelen dat ik het door het hoge gras en ook door de muziek uit het café, niet hoorde. Ik wist het.

Ik wilde geen spelbreker zijn: ‘Oké, werkt ‘t echt?’ ‘Laatst lukte ‘t nog.’ ‘Echt waar?’ ‘Na drie dagen waren alle wolken weg,’ zei Štěpán glimlachend.

Ik liet hem niet doorpraten. ‘Mispunt!’ Proestend begon ik hem met m’n vuisten te stompen.

‘Geen geweld, meisje,’ antwoordde Štěpán eveneens proestend van het lachen. ‘Maar als je ‘t wil weten, het werkt bij alles. Bij alles wat je weg wil jagen. Niet alleen wolken... Gewoon hocus pocus pilatus pas!’

Daarna pakte hij me met zijn linkerhand bij beide polsen vast. Zo stevig dat het pijn deed. Met zijn andere hand trok hij mij naar zich toe.

‘Maar jou wil ik niet verjagen. Je bent zo’n knappe meid.’ Hij gleed met z’n hand langs de lijn van mijn billen en heupen totdat deze stilhield bij de bovenrand van mijn boekriem.

‘Wat ‘n knappe meid ben jij toch... hier ziet niemand er zo leuk uit...’

Ik had er zo naar verlangd, naar die streling van hem. Maar zijn handen woelden nu wild over mijn lijf. Door het dolle heen drukten ze erop, knepen erin en pletten het. Stevig, hard zodat geen plooï aan mijn lijf onder de stof onberoerd bleef, ook de contouren van mijn borsten niet. Ik was niet in staat me te verplaatsen, ik stond tijdens die aanrakingen aan de grond genageld, als een lappenpop. Onder mijn voeten voelde ik alleen de gekneusde appels, de kapotte appels, glibberig en tot moes vertrappt. Hun sap vermengde zich met de regen en drong door tot in mijn schoenen.

Štěpáns handen waren aldoor ter hoogte van mijn broekriem, tastten eromheen. Daarna het aanraken van de blote huid toen hij mijn truitje omhoog schoof.

Waarschijnlijk slikte ik toen hoorbaar. Van nervositeit, angst. Ik weet het niet.

Hij deed net alsof hij niets hoorde. Maar zijn handen leken me opeens niet meer zo prettig. Ze waren vochtig, koud en merkwaardig week en vormeloos, ze leken wel op zo’n karper die de verkoper vlak voor Kerst uit een kuip vist om hem een doodklap te geven.

Štěpán schoof z’n handen steeds hoger, tot onder de zoom van mijn beha. Eerst één hand, daarna ook de andere totdat zijn vingers op mijn tepels rustten.

Ik had altijd gedacht dat dat een fijn gevoel zou zijn. Ook bij de eerste keer, dan zou het zelfs wel heel erg fijn voelen. Maar dit voelde alleen maar kil en zweterig aan. En zo merkwaardig afstandelijk. Niks méér.

Daarna gleed hij weer met zijn hand naar beneden, naar mijn broekriem, en begon die los te wurmen.

Eindelijk was ik in staat hem weg te duwen. ‘Wat doe je nou? Niks ervan...’ ‘Hoezo niks ervan?’ ‘Ik wil niet...’

‘En wat had jij dan gedacht? Dat we alleen naar de sterren zouden kijken?’

Ik keek naar de lucht. Het was opgehouden met motregen en de hemel was ineens opgeklaard.

‘Ik wil echt niet.’ ‘Wat ‘n muts ben jij, Terinka. Wat een tuthola. Waarom denk je anders dat ik je door die blubber hierheen heb gesleept?’ Hij schopte kwaad tegen een rotte appel. Deze vloog door de lucht en plofte onhoorbaar ergens een paar meter verder op de grond.

Het begon weer te regenen. Eigenlijk begon het harder te regenen, de druppels gleden langs mijn gezicht tot aan mijn lippen. Ik likte ze op. Ze smaakten zout. En na die druppels volgden er meer.

Toen mijn gezicht was opgedroogd, was Štěpán er niet meer. Vanuit het café klonk aldoor muziek. Ik had terug moeten gaan en net doen of er niets gebeurd was, en misschien ook nog even dansen, alsof alles oké was, of ervandoor gaan, naar huis, naar oma. Dat zou het beste zijn geweest.

Maar in plaats daarvan ging ik op de grond zitten. Het kon me niet schelen dat die nat was en het gras door de regen koud aanvoelde en dat mijn spijkerbroek onder de modder zat en vies was door die geprakte rotte appels, die een zoete geur verspreidden van gisting en ontbinding. Ik zat op de appels, op de klei in het gras en uit het café klonk het gedreun van iets wat op rock moest lijken. Ik trok mijn benen iets op en duwde mijn gezicht ertussen. Dit is precies de houding die je in een vliegtuig aan moet nemen bij een noodlanding. Waar de stewardessen je voor de vlucht op wijzen voor het geval dat er een motorstoring op zou treden en het vliegtuig in plaats van een gerieflijke landing op een vliegveld keihard en met een lelijker klap op aarde dreigde

neer te komen dan ook maar iemand prettig vindt. Een houding die levens kan redden. Of ook niet.

Deze houding had ook het volgende voordeel: door je tegen de oren gedrukte knieën was niets te horen. De muziek en het gedruis die uit het café geklonken hadden, waren verdwenen... Ik weet niet hoelang ik zo met mijn hoofd tussen mijn knieën heb gezeten. De geluiden waren weg.

Daarom verbaasden me die voetstappen zo. Dat ik die gehoord had. En ook dat er sowieso iemand hierheen kwam lopen. Het moest al heel laat zijn, ook al speelde de band nog steeds. Ik wilde niet dat iemand me zo zag zitten, onder de modder en met rode ogen, en daarom kroop ik stilletjes over de grond naar de dichtstbijzijnde appelboom en drukte me tegen de stam aan. Ik leunde er met mijn rug tegenaan en voelde de ruwe gebarsten schors.

De voetstappen waren al dichtbij. Van de een waren ze lawaaiig, van de ander zachter. Een grote schim en erachter een kleinere. Ik drukte me nog steviger tegen de boom aan. Toen hielden de voetstappen halt.

'Je liegt, wolken verdrijven, jaja! Wat een kletskoek, dat wil je toch niet geloven...' hoorde ik een meisje giechelend zeggen.

'Dan geloof je 't maar niet. Voor straf zeg ik je niet hoe 't werkt,' antwoordde een stem die me bekend voorkwam.

'Dan niet. Mij interesseert 't toch geen barst. Hé zeg, moeten we nog verder? Die appels op de grond, die lijken me goeie humus.'

'Een klein stukje maar,' antwoordde de andere stem.

'En wat zal daar te zien zijn?' reageerde daarop de meisjesstem.

'Een verrassing...'

Daarna verstomden de stemmen, het hoge gras bewoog. Voorzichtig keek ik vanonder de boom vandaan naar ze, hun silhouetten verwijderden zich langzaam. De wolkenlucht brak voor heel eventjes open en bij de kleinere ge-

stalte glansde in het spaarzame maanlicht haar blonde haar.

Het was maar voor een ogenblik. Het kan ook alleen maar zo geleken hebben. Eigenlijk weet ik het niet. Eigenlijk is het ook niet belangrijk wat voor kleur dat haar had, blond of anders.

Deze nacht kwam me opeens heel anders voor. Ook de hemel was anders. Die was weliswaar nog steeds even donker als ervoor, maar toch ook anders. Ineens leek alles op te gaan wat Štěpán had gezegd. Dat je wolken met je ogen kunt verdrijven. En als het niet met je ogen lukt, dan zijn er ook andere manieren.

Ik raapte een paar appels van de grond, die broze glas-appels die bij de minste geringste aanraking beurse plekken vertonen, en begon ze naar de hemel te gooien. Ik gooide ze één voor één, alle kanten op, maar het meest die kant op waar de twee silhouetten waren verdwenen, want daar waren de wolken het donkerst en het dichtst opeengepakt. Ik gooide ze zo hoog en ver mogelijk als ik kon, een hele rits appels die om me heen op de grond lagen, want precies daarvoor waren ze bestemd. Ik scheurde er de hemel mee open, nergens anders konden ze terechtkomen omdat je ze niet op de grond neer kon horen ploffen. En die kreet die opeens weerklonk? Hoogstwaarschijnlijk was het alleen maar een echo van de muziek uit het café. Vast. Dat moest toch voor iedereen duidelijk zijn.

Hierna was het niet langer nodig de appels te gooien, want nu wist ik het dat je zo de wolken voor enige tijd uit elkaar kunt drijven. De tovenarij werkte.

Het is nog steeds nacht en ik loop, ik loop door de boomgaard naar huis, naar oma. Het is stikdonker. Hoewel ik heel voorzichtig loop, voel ik toch dat ik op appels trap. Het zijn er zo veel dat je ze niet vermijden kunt en daarom vermijd ik ze ook niet. Ze knappen onder mijn voeten en veranderen in een plakkerige, zurig geurende brij.

Het zijn zomerappels, glasappels. ■

